

MANUAL

Manual de drept european privind drepturile copilului

COUNCIL OF EUROPE

© Agenția pentru Drepturi Fundamentale a Uniunii Europene și Consiliul Europei, 2015

Manuscrisul prezentului manual a fost finalizat în luna iunie 2015.

Actualizările vor fi disponibile pe site-ul FRA la adresa fra.europa.eu, pe site-ul Consiliului Europei la adresa www.coe.int/en/web/commissioner/thematic-work/children-rights și pe site-ul Curții Europene a Drepturilor Omului, în meniul Case-Law (Jurisprudență), la adresa echr.coe.int.

Reproducerea este autorizată cu condiția menționării sursei.

Europe Direct este un serviciu destinat să vă ajute să găsiți răspunsuri la întrebările pe care vi le puneți despre Uniunea Europeană.

**Un număr unic gratuit (*):
00 800 6 7 8 9 10 11**

(*): Informațiile primite sunt gratuite, la fel ca și cea mai mare parte a apelurilor telefonice (unii operatori și unele cabine telefonice și hoteluri taxează totuși aceste apeluri).

Credit fotografie (copertă și interior): © iStockphoto

Numeroase alte informații despre Uniunea Europeană sunt disponibile pe internet pe serverul Europa (<http://europa.eu>).

Luxemburg: Oficiul pentru Publicații al Uniunii Europene, 2016

CoE: ISBN 978-92-871-9899-0

FRA – print: ISBN 978-92-9239-939-9 doi:10.2811/480742 TK-04-15-510-RO-C

FRA – web: ISBN 978-92-9239-931-3 doi:10.2811/573695 TK-04-15-510-RO-N

Printed in Belgium

TIPĂRIT PE HÂRTIE RECICLATĂ FĂRĂ CLOR (PCF)

Prezentul manual a fost elaborat în limba engleză. Curtea Europeană a Drepturilor Omului (CEDO) nu își asumă nicio responsabilitate pentru calitatea traducerii în alte limbi. Opiniile exprimate în acest manual nu obligă în niciun fel CEDO. Manualul de față face referire la o selecție de comentarii și manuale. CEDO nu se face răspunzătoare pentru conținutul acestora, iar includerea lor pe această listă nu reprezintă vreo formă de aprobare a acestor publicații. Alte publicații sunt disponibile pe pagina de internet a bibliotecii CEDO: echr.coe.int și alte materiale la coe.int/children.

Manual de drept european privind drepturile copilului

Cuvânt înainte

Prezentul manual de drept european privind drepturile copilului este întocmit în cooperare de către Agenția pentru Drepturi Fundamentale a Uniunii Europene (FRA) și Consiliul Europei, împreună cu Grefa Curții Europene a Drepturilor Omului. Este al patrulea dintr-o serie de manuale de drept european întocmite în comun de organizațiile noastre. Manualele precedente au fost dedicate dreptului european în materie de nediscriminare, azil, frontiere și imigrație, precum și în materie de protecție a datelor.

Am inițiat acest nou proiect comun în contextul sărbătoririi a 25 de ani de la adoptarea Convenției Organizației Națiunilor Unite cu privire la drepturile copilului – care a fost ratificată de toate statele Europei – pentru a evidenția rolul standardelor juridice europene în garantarea exercitării drepturilor universale ale copiilor.

Copiii sunt îndreptățiți să se bucure de drepturi depline. De aceea, manualul de față are ca scop creșterea gradului de conștientizare și îmbunătățirea cunoștințelor privind standardele juridice care asigură protecția și promovarea acestor drepturi în Europa. Tratatul privind Uniunea Europeană (TUE) stabilește obligația Uniunii de a promova protecția drepturilor copilului. Carta drepturilor fundamentale a Uniunii Europene (UE), regulamentele și directivele UE, precum și jurisprudența Curții de Justiție a Uniunii Europene (CJUE) au contribuit la rândul lor la reglementarea protecției drepturilor copilului. În cadrul Consiliului Europei, un număr mare de convenții se axează pe aspecte specifice privind protecția drepturilor copilului, de la drepturile și siguranța lor în spațiul cibernetic până la adopție. Aceste convenții completează protecția acordată copiilor în temeiul Convenției europene a drepturilor omului și al Cartei Sociale Europene, inclusiv în temeiul jurisprudenței Curții Europene a Drepturilor Omului (CEDO) și a deciziilor Comitetului European al Drepturilor Sociale (CEDS).

Manualul de față este destinat profesioniștilor din domeniul juridic nespécializați, judecătorilor, procurorilor, autorităților de protecție a copilului, precum și altor practicieni și organizații care răspund de asigurarea protecției juridice a drepturilor copilului.

Dorim să adresăm mulțumirile noastre următorilor: prof. Ton Liefaard, LL.M. Simona Florescu, JD. Margaret Fine, prof. Karl Hanson, prof. Ursula Kilkelly, dr. Roberta Ruggiero, prof. Helen Stalford și prof. Wouter Vandenhoele pentru contribuția adusă la redactarea acestui manual. De asemenea, dorim să mulțumim tuturor celor care ne-au oferit sprijin și informații pe parcursul elaborării lui.

Snežana Samardžić-Marković

Director general pentru democrație în cadrul Consiliului Europei

Michael O'Flaherty

Director al Agenției pentru Drepturi Fundamentale a Uniunii Europene

Cuprins

CUVÂNT ÎNAINTE	3
ACRONIME	11
MODUL DE UTILIZARE A MANUALULUI	13
1 INTRODUCERE ÎN DREPTUL EUROPEAN PRIVIND DREPTURILE COPILULUI:	
CONTEXT ȘI PRINCIPII DE BAZĂ	15
1.1. Concepte fundamentale	17
Aspect esențial	17
1.1.1. Aria de cuprindere a dreptului european privind	
drepturile copilului	17
1.1.2. „Copilul” ca titular de drepturi	18
1.2. Istoricul dreptului european al copilului	19
1.2.1. Uniunea Europeană: evoluția dreptului european al	
copilului și domeniile de protecție vizate	20
1.2.2. Consiliul Europei: evoluția dreptului copilului și	
domeniile de protecție vizate	23
1.3. Dreptul european al copilului și Convenția ONU cu privire la	
drepturile copilului	26
Aspect esențial	26
1.4. Rolul instanțelor europene în interpretarea și asigurarea	
respectării drepturilor copilului în Europa	29
1.4.1. Curtea de Justiție a Uniunii Europene	29
1.4.2. Curtea Europeană a Drepturilor Omului	30
1.5. Comitetul European al Drepturilor Sociale	32
2 DREPTURILE ȘI LIBERTĂȚILE CIVILE FUNDAMENTALE	33
2.1. Libertatea de gândire, de conștiință și de religie	35
Aspecte esențiale	35
2.1.1. Dreptul copilului la libertatea de religie	35
2.2. Drepturile părinților și libertatea de religie a copiilor lor	37
2.3. Libertatea de exprimare și de informare	39
Aspecte esențiale	39
2.4. Dreptul de a fi ascultat	42
Aspecte esențiale	42
2.5. Dreptul la libertatea de întrunire și de asociere	45
Aspecte esențiale	45

3	EGALITATEA ȘI NEDISCRIMINAREA	47
3.1.	Dreptul european privind nediscriminarea	49
	Aspecte esențiale	49
3.2.	Interzicerea discriminării pe criteriul rasei sau al originii etnice	51
	Aspecte esențiale	51
3.3.	Interzicerea discriminării pe criteriul cetățeniei și al statutului de imigrant	54
	Aspecte esențiale	54
3.4.	Interzicerea discriminării pe criteriul vârstei	57
	Aspect esențial	57
3.5.	Interzicerea discriminării pe baza altor criterii protejate	58
	Aspect esențial	58
4	ASPECTE LEGATE DE IDENTITATEA PERSONALĂ	61
4.1.	Înregistrarea nașterii și dreptul la un nume	63
	Aspect esențial	63
4.2.	Dreptul la o identitate personală	65
	Aspecte esențiale	65
	4.2.1. Stabilirea paternității	66
	4.2.2. Stabilirea maternității: nașterea anonimă	69
4.3.	Stabilirea originii unei persoane: adopția	69
4.4.	Furtul de identitate	70
	Aspect esențial	70
4.5.	Dreptul la cetățenie	71
	Aspecte esențiale	71
4.6.	Identitatea copiilor care aparțin minorităților naționale	73
	Aspect esențial	73
5	VIAȚA DE FAMILIE	75
5.1.	Dreptul la respectarea vieții de familie	77
	Aspecte esențiale	77
5.2.	Dreptul copilului de a fi îngrijit de părinții săi	78
	Aspecte esențiale	78
5.3.	Dreptul de a întreține relații personale cu ambii părinți	81
	Aspecte esențiale	81
5.4.	Deplasarea necorespunzătoare a copiilor dincolo de frontieră – răpirea de copii	89
	Aspecte esențiale	89

6	PROTECȚIA ALTERNATIVĂ CELEI DIN CADRUL FAMILIEI ȘI ADOPTIA	95
6.1.	Protecția alternativă: Principii generale	97
	Aspecte esențiale	97
6.2.	Darea copiilor în plasament	101
	Aspecte esențiale	101
6.3.	Adopția	107
	Aspecte esențiale	107
7	PROTECȚIA COPILULUI ÎMPOTRIVA VIOLENȚEI ȘI A EXPLOATĂRII	115
7.1.	Violența în familie, în școli sau în alte medii	118
	Aspecte esențiale	118
	7.1.1. Sfera de întindere a responsabilității statului	118
	7.1.2. Pedepșa corporală	122
	7.1.3. Abuzul sexual	124
	7.1.4. Violența domestică și neglijarea copiilor	126
7.2.	Exploatarea copiilor, pornografia și ademenirea în scopuri sexuale	128
	Aspect esențial	128
	7.2.1. Munca forțată	129
	7.2.2. Traficul de copii	131
	7.2.3. Pornografia infantilă și ademenirea copiilor în scopuri sexuale	134
7.3.	Grupurile cu risc ridicat	136
	Aspect esențial	136
	7.3.1. Copiii care aparțin minorităților	137
	7.3.2. Copiii cu dizabilități	137
7.4.	Copiii dispăruți	139
8	DREPTURILE ECONOMICE, SOCIALE ȘI CULTURALE ȘI NIVELUL DE TRAI ADECVAT	141
8.1.	Abordări ale drepturilor economice, sociale și culturale	143
	Aspecte esențiale	143
8.2.	Dreptul la educație	145
	Aspecte esențiale	145
	8.2.1. Dreptul la educație al copiilor migranți	148
8.3.	Dreptul la sănătate	153
	Aspecte esențiale	153

8.4.	Dreptul la locuință	158
	Aspecte esențiale	158
8.5.	Dreptul la un nivel de trai adecvat și dreptul la securitate socială .	161
	Aspecte esențiale	161
9	MIGRAȚIA ȘI AZILUL	167
9.1.	Intrarea și șederea	170
	Aspecte esențiale	170
9.2.	Evaluarea vârstei	173
	Aspecte esențiale	173
9.3.	Reîntregirea familiei pentru copiii separați	175
	Aspecte esențiale	175
9.4.	Detenția	178
	Aspecte esențiale	178
9.5.	Expulzarea	181
	Aspecte esențiale	181
9.6.	Accesul la justiție	185
	Aspect esențial	185
10	PROTECȚIA CONSUMATORILOR ȘI A DATELOR CU CARACTER PERSONAL	189
10.1.	Protecția copiilor în calitate de consumatori	191
	Aspecte esențiale	191
	10.1.1. Drepturile consumatorului	191
	10.1.2. Practicile comerciale neloiale care vizează copiii	193
	10.1.3. Siguranța produselor	193
	10.1.4. Studiile clinice efectuate pe copii	194
	10.1.5. Alimentele destinate sugarilor și copiilor de vârstă mică ...	195
	10.1.6. Siguranța jucăriilor	196
	10.1.7. Copiii și publicitatea	196
10.2.	Copiii și protecția datelor cu caracter personal	198
	Aspecte esențiale	198
	10.2.1. Dreptul european în materie de protecție a datelor	198

11 DREPTURILE COPIILOR ÎN PROCEDURILE PENALE ȘI ÎN PROCEDURILE ALTERNATIVE (NEJUDICIARE)	205
11.1. Garanțiile unui proces echitabil	207
Aspecte esențiale	207
11.1.1. Participarea efectivă	212
11.1.2. Accesul la un avocat	214
11.2. Drepturile delincvenților minori în ceea ce privește detenția	216
Aspecte esențiale	216
11.2.1. Forme de detenție (garanții de fond și procedurale)	217
11.2.2. Condițiile de detenție	220
11.2.3. Protecția împotriva abuzurilor și a relor tratamente	222
11.3. Protecția copiilor victime sau martori	223
Aspect esențial	223
LECTURI SUPLIMENTARE	231
JURISPRUDENȚĂ	245
CUM PUTEȚI CONSULTA JURISPRUDENȚA INSTANȚELOR EUROPENE	253
INSTRUMENTELE JURIDICE LA CARE SE FACE TRIMITERE ÎN MANUALUL DE FAȚĂ	259
Instrumentele juridice ale ONU	259
Instrumentele juridice ale Consiliului Europei	259
Instrumentele juridice ale UE	262

ACRONIME

APCE	Adunarea Parlamentară a Consiliului Europei
CCMN	Convenția-cadru pentru protecția minorităților naționale a Consiliului Europei
CDC	Convenția ONU cu privire la drepturile copilului
CDPD	Convenția Națiunilor Unite privind drepturile persoanelor cu dizabilități
CEDO	Curtea Europeană a Drepturilor Omului
Convenția	Convenția pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale (cunoscută drept Convenția europeană a drepturilor omului, Convenția)
CEDS	Comitetul European al Drepturilor Sociale
CEE	Comunitatea Economică Europeană
CEPT	Convenția europeană pentru prevenirea torturii și a pedepselor sau tratamentelor inumane sau degradante
CIEFDR	Convenția internațională pentru eliminarea tuturor formelor de discriminare rasială
CJUE	Curtea de Justiție a Uniunii Europene (până în decembrie 2009, Curtea Europeană de Justiție, CEJ)
CoE	Consiliul Europei
CPT	Comitetul European pentru Prevenirea Torturii și a Pedepselor sau Tratamentelor Inumane sau Degradante
CSE	Carta socială europeană
DDC	Directiva privind drepturile consumatorilor
DPCN	Directiva privind practicile comerciale neloiale ale întreprinderilor de pe piața internă față de consumatori
DSGP	Directiva privind siguranța generală a produselor
DSJ	Directiva privind siguranța jucăriilor
ECOSOC	Consiliul Economic și Social al Organizației Națiunilor Unite

FRA	Agenția pentru Drepturi Fundamentale a Uniunii Europene
GC	Marea Cameră (a Curții Europene a Drepturilor Omului)
GRETA	Grupul de experți pentru lupta împotriva traficului de ființe umane
OIM	Organizația Internațională a Muncii
ONU	Organizația Națiunilor Unite
PIDCP	Pactul internațional cu privire la drepturile civile și politice al Organizației Națiunilor Unite
PIDESC	Pactul internațional cu privire la drepturile economice, sociale și culturale
RTT	Resortisanți ai țărilor terțe
SEE	Spațiul Economic European
TFUE	Tratatul privind funcționarea Uniunii Europene
TUE	Tratatul privind Uniunea Europeană
UE	Uniunea Europeană
UNHCR	Înaltul Comisariat al Organizației Națiunilor Unite pentru Refugiați

Modul de utilizare a manualului

Manualul de față oferă cititorilor o imagine de ansamblu asupra drepturilor fundamentale ale copiilor în statele membre ale Uniunii Europene (UE) și ale Consiliului Europei (CoE). Aria sa de cuprindere este extinsă. Copiii sunt tratați în manual ca beneficiari ai tuturor drepturilor omului și a libertăților fundamentale, precum și ca subiecți ai unor reglementări speciale, având în vedere caracteristicile lor specifice. Drepturile copilului reprezintă un domeniu de drept intersectorial, iar manualul de față pune accentul pe domeniile juridice cu importanță deosebită pentru copii.

Manualul a fost elaborat pentru a furniza asistență practicienilor din domeniul dreptului care nu sunt specializați în domeniul drepturilor copilului. El se adresează avocaților, judecătorilor, procurorilor, asistenților sociali și altor persoane care lucrează cu autoritățile naționale, precum și organizațiilor neguvernamentale (ONG-uri) și altor organisme care se confruntă, poate pentru prima dată, cu probleme juridice legate de aceste subiecte. Manualul constituie un punct de referință în ceea ce privește dreptul Uniunii și al Consiliului Europei referitor la aceste domenii, întrucât explică modul în care este reglementat fiecare aspect prin dreptul Uniunii, precum și prin Convenția europeană a drepturilor omului (Convenția), prin Carta socială europeană (CSE) și prin alte acte ale Consiliului Europei. În fiecare capitol se prezintă mai întâi un tabel, care include dispozițiile legale aplicabile în cadrul celor două sisteme juridice europene diferite. Sunt prezentate apoi succesiv reglementările din cadrul fiecărui sistem în legătură cu fiecare subiect tratat. Acest lucru permite cititorului să observe punctele de convergență ale celor două sisteme juridice și punctele în care ele diferă. Există și referiri la Convenția ONU cu privire la drepturile copilului (CDC) și la alte acte juridice internaționale, atunci când acestea sunt relevante.

Practicienii din statele din afara UE care sunt membre ale Consiliului Europei și, prin urmare, sunt părți la Convenție pot accesa informațiile relevante pentru țara lor prin consultarea directă a secțiunilor referitoare la CoE. Practicienii din statele membre ale UE vor trebui să consulte ambele secțiuni, deoarece se află sub incidența ambelor ordini juridice. Persoanele care doresc informații suplimentare despre un anumit aspect au la dispoziție o listă cu materiale mai specializate în secțiunea „Lecturi suplimentare” din manual.

Reglementările care decurg din Convenție sunt prezentate cu ajutorul unor trimiteri succinte la anumite cauze soluționate de Curtea Europeană a Drepturilor

Omului (CEDO) în legătură cu subiectul tratat în manual. Acestea au fost selectate dintre hotărârile și deciziile existente ale CEDO în chestiuni legate de drepturile copiilor.

Dreptul UE constă din măsurile legislative adoptate, dispozițiile relevante ale tratatelor și, în special, Carta drepturilor fundamentale a Uniunii Europene, astfel cum au fost interpretate în jurisprudența Curții de Justiție a Uniunii Europene [CJUE, denumită Curtea Europeană de Justiție (CEJ) înainte de decembrie 2009].

Jurisprudența descrisă sau citată în prezentul manual este spicuită dintr-un corpus semnificativ de jurisprudență a CEDO și a CJUE. Manualul include, în măsura în care acest lucru este posibil, având în vedere aria sa de cuprindere limitată și caracterul său introductiv, evoluțiile juridice înregistrate până la 1 ianuarie 2015, deși se face referire și la evoluțiile ulterioare acolo unde acest lucru este posibil.

Manualul conține un capitol introductiv în care se explică pe scurt rolul celor două sisteme juridice reprezentate de dreptul Consiliului Europei și de dreptul UE, urmat de zece capitole în care se tratează următoarele teme:

- drepturile și libertățile civile;
- egalitatea;
- aspecte legate de identitatea personală;
- viața de familie;
- protecția alternativă și adopția;
- protecția copilului împotriva violenței și a exploatării;
- drepturile economice, sociale și culturale;
- migrația și azilul;
- protecția consumatorilor și a datelor personale;
- drepturile copilului în cadrul justiției penale și al procedurilor alternative.

Fiecare capitol tratează un subiect distinct, iar trimerile încrucișate la alte subiecte și capitole oferă o înțelegere mai completă a cadrului juridic aplicabil. La începutul fiecărei secțiuni sunt menționate aspectele esențiale.

1

Introducere în dreptul european privind drepturile copilului: context și principii de bază

UE	Subiecte abordate	CoE
Directiva privind libertatea de circulație (2004/38/CE), articolul 2 alineatul (2) litera (c)	„Copilul” ca titular de drepturi	Convenția privind lupta împotriva traficului de ființe umane, articolul 4 litera (d) Convenția Consiliului Europei privind protecția copiilor împotriva exploatării sexuale și a abuzurilor sexuale, articolul 3 litera (a) CEDO, <i>Marckx/Belgia</i> , nr. 6833/74, 1979 (copilul reclamant avea șase ani la data pronunțării hotărârii de către Curte).
Directiva privind lucrătorii tineri (94/33/CE), articolul 3	Protecția tinerilor la locul de muncă	CSE (revizuită), articolul 7 (dreptul copiilor și tinerilor la protecție)
Carta drepturilor fundamentale, articolul 14 punctul (2) (dreptul la educație)	Dreptul la învățământ obligatoriu gratuit	
Carta drepturilor fundamentale, articolul 21 (nediscriminarea)	Interzicerea discriminării pe criterii de vârstă	

UE	Subiecte abordate	CoE
<p>Carta drepturilor fundamentale, articolul 32 (Interzicerea muncii copiilor și protecția tinerilor la locul de muncă)</p> <p>Directiva privind combaterea abuzului sexual asupra copiilor, a exploataării sexuale a copiilor și a pornografiei infantile (2011/93/UE)</p> <p>Directiva privind prevenirea și combaterea traficului de persoane (2011/36/UE)</p>	<p>Interzicerea muncii care exploatează copiii</p>	<p>CSE (revizuită), articolul 7 (dreptul copiilor și tinerilor la protecție)</p>
<p>Carta drepturilor fundamentale, articolul 24 (drepturile copilului)</p> <p>Tratatul privind Uniunea Europeană, articolul 3 alineatul (3)</p>	<p>Protecția drepturilor copilului (în general)</p>	
<p>Carta drepturilor fundamentale, articolul 7 (respectarea vieții private și de familie)</p>	<p>Dreptul la respectarea vieții private și de familie</p>	<p>Convenția europeană a drepturilor omului, articolul 8 (dreptul la respectarea vieții private și de familie)</p> <p>Convenția europeană asupra statutului juridic al copiilor născuți în afara căsătoriei</p> <p>Convenția europeană în materia adopției de copii (revizuită)</p> <p>Convenția asupra relațiilor personale care privesc copiii</p> <p>Convenția privind exercitarea drepturilor copiilor</p> <p>CEDO, <i>Maslov/Austria</i> [GC], nr. 1638/03, 2008 (deportarea reclamantului, condamnat pentru infracțiuni penale în timpul minorității)</p>
<p>CJUE, C-413/99, <i>Baumbast și R/Secretary of State for the Home Department</i>, 2002</p> <p>CJUE, C-200/02, <i>Kunqian Catherine Zhu și Man Lavette Chen/Secretary of State for the Home Department</i>, 2004</p> <p>CJUE, C-148/02, <i>Carlos Garcia Avello/Statul belgian</i>, 2003</p> <p>CJUE, C-310/08, <i>London Borough of Harrow/Nimco Hassan Ibrahim și Secretary of State for the Home Department</i>, 2010</p> <p>CJUE, C-480/08, <i>Maria Teixeira/London Borough of Lambeth și Secretary of State for the Home Department</i>, 2010</p>	<p>Libertatea de circulație</p>	

Acest capitol introductiv explică evoluția la nivel european a legislației în materia drepturilor copilului, principiile esențiale care ghidează aplicarea sa și aspectele principale ale drepturilor copilului abordate de dreptul european. Aici se furnizează cadrul pentru analiza tematică din capitolele care urmează.

1.1. Concepte fundamentale

Aspect esențial

- Dreptul european al copiilor pornește de la măsurile existente la nivel național și internațional.

1.1.1. Aria de cuprindere a dreptului european privind drepturile copilului

Sintagma „dreptul european al copiilor” se referă îndeosebi la sursele primare de drept (tratatele, convențiile, legislația secundară și jurisprudența) introduse de Consiliul Europei (CoE) și de Uniunea Europeană (UE). Atunci când este cazul se fac referiri și la alte surse europene care influențează evoluția dreptului european în acest domeniu – de exemplu, documente esențiale de politică, orientări sau alte instrumente juridice fără caracter obligatoriu.

Copiii sunt titulari de drepturi, și nu doar obiecte ale protecției. Ei beneficiază de toate drepturile omului și în același timp fac și obiectul unor reglementări speciale, date fiind caracteristicile lor specifice. O mare parte din jurisprudența europeană derivă din litigiile inițiate de părinți sau de alți reprezentanți legali ai copiilor, având în vedere capacitatea juridică limitată a celor din urmă. Pe lângă faptul că își propune să ilustreze modul în care legea se adaptează intereselor și nevoilor specifice ale copiilor, manualul de față evidențiază și importanța rolului jucat de părinți/tutori sau de alți reprezentanți legali și face referire, unde este cazul, la situațiile în care drepturile și responsabilitățile le revin în cea mai mare măsură persoanelor în grija cărora se află copiii. În astfel de cazuri se adoptă abordarea Convenției (ONU) cu privire la drepturile copilului (CDC)¹, potrivit căreia responsabilitățile parentale trebuie exercitate urmărindu-se în primul

1 Adunarea Generală a ONU (AGONU) (1989), [Convenția cu privire la drepturile copilului](#), 20 noiembrie 1989.

rând interesul superior al copilului și de o manieră corespunzătoare capacităților în continuă dezvoltare ale copilului.

1.1.2. „Copilul” ca titular de drepturi

În dreptul internațional, CDC prevede în articolul 1 că „prin copil se înțelege orice ființă umană sub vârsta de 18 ani”. Acesta este parametrul juridic utilizat în prezent pentru a defini noțiunea de copil, inclusiv în Europa.

În dreptul UE, nu exista o definiție oficială unică a termenului „copil” în tratate, legislație sau jurisprudență. Această definiție poate varia considerabil în legile UE, în funcție de contextul reglementării. De exemplu, legislația care reglementează dreptul la liberă circulație al cetățenilor Uniunii și al membrilor familiilor acestora definește copiii drept „descendenții direcți în vârstă de cel mult 21 de ani sau care se află în întreținere”², adoptând practic o noțiune bazată pe relații biologice și economice, și nu pe ideea de minoritate.

Unele acte legislative ale UE acordă drepturi diferite copiilor în funcție de vârstă. De exemplu, Directiva 94/33/CE privind protecția tinerilor la locul de muncă (Directiva privind lucrătorii tineri)³, care reglementează accesul copiilor la încadrarea oficială în muncă pe teritoriul statelor membre ale UE și condițiile aferente, distinge între „tineri” (termen generic pentru toate persoanele în vârstă de până la 18 ani), „adolescenți” (orice tânăr în vârstă de cel puțin 15 ani și de cel mult 18 ani, care nu mai face obiectul școlarizării obligatorii pe bază de program integral) și „copii” (definiți ca tinerii care nu au atins vârsta de 15 ani, a căror încadrare oficială în muncă este, în cele mai multe cazuri, interzisă).

Alte domenii din dreptul UE, în special cele în care acțiunile UE le completează pe cele ale statelor membre (cum ar fi securitatea socială, imigrația și educația) permit dreptului național să stabilească cine are statutul de copil. În aceste contexte, se adoptă în general definiția din CDC.

2 [Directiva 2004/38/CE](#) a Parlamentului European și a Consiliului din 29 aprilie 2004 privind dreptul la liberă circulație și ședere pe teritoriul statelor membre pentru cetățenii Uniunii și membrii familiilor acestora, de modificare a Regulamentului (CEE) nr. 1612/68 și de abrogare a Directivelor 64/221/CEE, 68/360/CEE, 72/194/CEE, 73/148/CEE, 75/34/CEE, 75/35/CEE, 90/364/CEE, 90/365/CEE și 93/96/CEE, JO L 158, 30 aprilie 2004 și JO L 158, 29 aprilie 2004, articolul 2 alineatul (2) litera (c).

3 [Directiva 94/33/CE](#) din 20 august 1994 privind protecția tinerilor la locul de muncă, JO L 216, 1994, articolul 3.

În dreptul CoE, majoritatea actelor juridice referitoare la copii adoptă definiția copilului din CDC. Exemple includ articolul 4 litera (d) din Convenția Consiliului Europei privind lupta împotriva traficului de ființe umane⁴ sau articolul 3 litera (a) din Convenția Consiliului Europei privind protecția copiilor împotriva exploatării sexuale și a abuzurilor sexuale (Convenția de la Lanzarote)⁵.

Convenția europeană a drepturilor omului (Convenția) nu conține o definiție a termenului „copil”, însă prevede în articolul 1 obligația statelor de a garanta tuturor persoanelor aflate sub jurisdicția lor drepturile acordate de convenție. Articolul 14 din Convenție garantează exercitarea drepturilor prevăzute în convenție, interzicând discriminarea din orice motiv, inclusiv din motive legate de vârstă⁶. Curtea Europeană a Drepturilor Omului (CEDO) a declarat admisibile cererile formulate de copii direct sau prin reprezentant indiferent de vârsta copiilor⁷. În jurisprudența sa, CEDO a adoptat definiția copilului prevăzută în CDC⁸, acceptând criteriul vârstei mai mici de 18 ani.

Același lucru este valabil și în cazul Cartei sociale europene (CSE) și al interpretării acesteia de către Comitetul European al Drepturilor Sociale (CEDS)⁹.

1.2. Istoricul dreptului european al copilului

Cea mai mare parte a dreptului european al copilului a fost elaborată de UE și CoE. Pe lângă ONU există și alte instituții internaționale, ca de exemplu Conferința de la Haga de drept internațional privat, care au adoptat acte juridice importante ce sunt în continuare utilizate la elaborarea dreptului european. Deși aceste cadre internaționale au funcționat separat unul de altul, încep să se contureze din ce

4 Consiliul Europei, *Convenția privind lupta împotriva traficului de ființe umane*, STCE nr. 197, 15 mai 2005.

5 Consiliul Europei, *Convenția privind protecția copiilor împotriva exploatării sexuale și a abuzurilor sexuale*, CETS nr. 201, 25 octombrie 2007.

6 CEDO, *Schwizgebel/Elveția*, nr. 25762/07, 10 iunie 2010. A se vedea, de asemenea, FRA și CEDO (2010), p. 102.

7 A se vedea, de exemplu, CEDO, *Marckx/Belgia*, nr. 6833/74, 13 iunie 1979, în care copilul reclamant avea șase ani la data pronunțării hotărârii de către Curte.

8 CEDO, *Güveç/Turcia*, nr. 70337/01, 20 ianuarie 2009; CEDO, *Çoşelav/Turcia*, nr. 1413/07, 9 octombrie 2012.

9 CEDS, *Defence for Children International (DCI)/Țările de Jos*, nr. 47/2008, 20 octombrie 2009, punctul 25.

în ce mai multe legături între ele¹⁰. Cooperarea interinstituțională este deosebit de puternică în special între CoE și UE.

1.2.1. Uniunea Europeană: evoluția dreptului european al copilului și domeniile de protecție vizate

În trecut, drepturile copilului au fost abordate în mod fragmentar în UE. Legislația avea ca scop principal reglementarea aspectelor unor inițiative economice și politice mai vaste care afectau în mod specific copiii, de exemplu în domeniul protecției consumatorului¹¹ și al liberei circulații a persoanelor¹². Însă în ultima perioadă drepturile copilului au fost abordate ca parte a unei agende UE mai coordonate, pe baza a trei etape majore.

- introducerea Cartei drepturilor fundamentale a Uniunii Europene;
- intrarea în vigoare a Tratatului de la Lisabona în decembrie 2009;
- adoptarea Comunicării Comisiei Europene cu privire la locul special al copiilor în acțiunile externe ale UE și a Orientărilor Consiliului UE pentru promovarea și protecția drepturilor copilului.

Prima etapă majoră a fost introducerea Cartei drepturilor fundamentale a UE în anul 2000¹³. După intrarea în vigoare a Tratatului de la Lisabona, la 1 decembrie 2009, Carta se bucură de același statut juridic ca tratatele UE [articolul 6 din Tratatul privind Uniunea Europeană (TUE)]. Aceasta obligă Uniunea și statele membre să protejeze drepturile consacrate în cartă atunci când pun în aplicare dreptul UE. Carta drepturilor fundamentale a Uniunii Europene conține primele mențiuni detaliate referitoare la drepturile copilului la nivelul constituțional al UE, de exemplu prin recunoașterea dreptului copiilor de a urma gratuit învățământul obligatoriu [articolul 14 alineatul (2)], prin interzicerea discriminării din diferite

10 A se vedea, de exemplu, [capitolul 5](#), care ilustrează coordonarea dintre dreptul UE al familiei care reglementează răpirea transfrontalieră de copii și Convenția din 25 octombrie 1980 asupra aspectelor civile ale răpirii internaționale de copii (Convenția de la Haga asupra răpirii internaționale de copii).

11 De exemplu, [Directiva 2009/48/CE](#) a Parlamentului European și a Consiliului din 18 iunie 2009 privind siguranța jucăriilor, JO 2009 L 170, care instituie măsuri de siguranță cu privire la jucăriile copiilor.

12 De exemplu, [Directiva 2004/38/CE](#).

13 UE (2012), Carta drepturilor fundamentale a Uniunii Europene, JO C 326, 2012.

motive, printre care și vârsta (articolul 21) și prin interzicerea muncii care exploatează copiii (articolul 32). Un aspect semnificativ este faptul că în cartă există o dispoziție specială referitoare la drepturile copiilor (articolul 24). Această prevedere identifică trei principii fundamentale privind drepturile copiilor, și anume dreptul de a-și exprima în mod liber opinia în funcție de vârsta și gradul lor de maturitate [articolul 24 alineatul (1)], dreptul ca interesul superior al copilului să țină seama de toate acțiunile referitoare la copii [articolul 24 alineatul (2)] și dreptul de a întreține cu regularitate relații personale și contacte directe cu ambii părinți [articolul 24 alineatul (3)].

A doua etapă majoră a fost Tratatul de la Lisabona, care, după cum s-a menționat mai sus, a intrat în vigoare la 1 decembrie 2009¹⁴. Acest act a adus importante schimbări instituționale, procedurale și constituționale în UE, prin modificarea TUE și a fostului Tratat de instituire a Comunității Europene [în prezent Tratatul privind funcționarea Uniunii Europene (TFUE)]¹⁵. Aceste modificări au dus la creșterea potențialului UE de promovare a drepturilor copilului, nu în ultimul rând prin identificarea „protecției drepturilor copilului” ca obiectiv general declarat al Uniunii [articolul 3 alineatul (3) din TUE] și ca aspect important al politicii UE privind relațiile externe [articolul 3 alineatul (5) din TUE]. În TFUE se regăsesc și alte dispoziții specifice referitoare la copii, care permit UE să adopte măsuri legislative menite să combată exploatarea sexuală și traficul de persoane [articolul 79 alineatul (2) litera (d) și articolul 83 alineatul (1)].

Această etapă a dus la adoptarea mai multor directive privind combaterea abuzului sexual asupra copiilor, a exploatării sexuale a copiilor și a pornografiei infantile¹⁶, precum și a unor directive privind prevenirea și combaterea traficului de persoane și protejarea victimelor acestuia¹⁷ care conțin și dispoziții referitoare la nevoile specifice ale copiilor victime. În mod similar, cea mai recentă directivă care stabilește o serie de standarde minime privind drepturile, sprijinul și protecția acordate victimelor criminalității dedică o mare parte din dispozițiile sale copiilor¹⁸.

14 UE (2007), [Tratatul de la Lisabona](#) de modificare a Tratatului privind Uniunea Europeană și a Tratatului de instituire a Comunității Europene, semnat la Lisabona, JO 2007 C 306, p. 1-271.

15 A se vedea versiunile consolidate ale Tratatului de instituire a Comunității Europene (2012), [Tratatului privind Uniunea Europeană \(TUE\)](#) și [Tratatului privind funcționarea Uniunii Europene \(TFUE\)](#), JO C 326, 2012.

16 [Directiva 2011/93/UE](#), JO L 335, 2011, p. 1.

17 [Directiva 2011/36/UE](#), JO L 101, 2011, p. 1.

18 [Directiva 2012/29/UE](#), JO L 315, 2012, p. 57.

Cea de-a treia etapă majoră s-a produs la un nivel mai strategic – cel al politiciilor, inițial în contextul agendei de cooperare externă a UE și ulterior în relație cu anumite probleme interne. Mai exact, Consiliul UE a adoptat „Orientările Uniunii Europene pentru promovarea și protecția drepturilor copilului”¹⁹, iar Comisia Europeană a adoptat Comunicarea intitulată *Copiii ocupă un loc special în acțiunile externe ale Uniunii Europene*²⁰ în scopul integrării drepturilor copilului în toate activitățile desfășurate de UE cu statele din afara sa. În mod similar, în 2011 Comisia Europeană a adoptat Agenda UE privind drepturile copilului, care stabilește prioritățile fundamentale în materie de dezvoltare a dreptului și politicilor privind drepturile copilului pe teritoriul statelor membre ale UE²¹. Agenda a inclus și o analiză a proceselor legislative cu relevanță pentru protecția copilului, cum ar fi adoptarea menționată anterior a Directivei privind drepturile victimelor.

Recent, aceste acțiuni au fost completate prin adoptarea de către Comisia Europeană a unei strategii cuprinzătoare de sprijinire a statelor membre în procesul de combatere a sărăciei și excluziunii sociale printr-o serie de intervenții efectuate în perioada copilăriei timpurii (adresate copiilor de vârstă preșcolară și celor aflați la vârsta învățământului primar)²². Deși această inițiativă, ca și agenda, nu este obligatorie din punct de vedere juridic, ambele sunt totuși semnificative în sensul că stabilesc un plan pentru abordarea normativă și metodologică utilizată de UE în ceea ce privește materia drepturilor copiilor. Acest plan este strâns legat de CDC și este caracterizat de o etică ce urmărește protecția, participarea și nediscriminarea copiilor.

UE poate legifera numai în domeniile în care i s-a acordat competență prin tratate (articolele 2-4 din TFUE). Deoarece domeniul drepturilor copilului este intersectorial, competența UE trebuie stabilită în fiecare caz în parte. Până în prezent, domeniile relevante pentru drepturile copilului în care UE a adoptat un număr important de acte legislative sunt următoarele:

- 19 Consiliul Uniunii Europene (2007), *Orientările Uniunii Europene pentru promovarea și protecția drepturilor copilului*, Bruxelles, 10 decembrie 2007.
- 20 Comisia Europeană (2008), *Copiii ocupă un loc special în acțiunile externe ale Uniunii Europene: Comunicarea Comisiei către Consiliu, Parlamentul European, Comitetul Economic și Social European și Comitetul Regiunilor*, COM (2008) 55 final, Bruxelles, 5 februarie 2008.
- 21 Comisia Europeană (2011), *O agendă a UE pentru drepturile copilului: Comunicarea Comisiei către Parlamentul European, Consiliu, Comitetul Economic și Social European și Comitetul Regiunilor*, COM (2011) 0060 final, Bruxelles, 15 februarie 2011.
- 22 Comisia Europeană (2013), *Investiția în copii: ruperea cercului vicios al defavorizării*, Recomandarea 2013/112/UE, Bruxelles.

- protecția datelor și a consumatorilor;
- azilul și migrația;
- cooperarea în materie civilă și penală.

Conform articolului 6 alineatul (1) din TUE și articolului 51 alineatul (2) din Carta drepturilor fundamentale a UE, cartea nu extinde competențele UE, nu creează noi prerogative sau sarcini pentru UE și nici nu le modifică pe cele existente. Dispozițiile cartei se adresează instituțiilor UE și statelor membre doar atunci când acestea transpun dreptul UE. În timp ce dispozițiile cartei sunt în permanență obligatorii pentru UE, ele devin obligatorii din punct de vedere juridic pentru statele membre doar atunci când acestea acționează în sfera dreptului UE.

Fiecare dintre capitolele următoare include o prezentare succintă a competenței de care dispune UE în domeniile pe care le tratează capitolul respectiv.

1.2.2. Consiliul Europei: evoluția dreptului copilului și domeniile de protecție vizate

Spre deosebire de UE, CoE a deținut încă de la înființare un mandat clar pentru protejarea și promovarea drepturilor omului. Tratatul său principal privind drepturile omului, ratificat de toate statele membre ale CoE, este Convenția pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale sau Convenția europeană a drepturilor omului (Convenția), care conține dispoziții specifice referitoare la copii. Principalele dispoziții de acest fel sunt următoarele: articolul 5 alineatul (1) litera (d) prevede posibilitatea detenției legale a unui minor în scopul educării sale sub supraveghere; articolul 6 alineatul (1) instituie restricții asupra dreptului la un proces echitabil și public atunci când acest lucru este în interesul minorilor; articolul 2 din Protocolul nr. 1 prevede dreptul la instruire și le solicită statelor să respecte convingerile religioase și filozofice ale părinților în procesul de instruire a copiilor. În plus, toate celelalte dispoziții generale ale convenției se aplică tuturor persoanelor, inclusiv copiilor. S-a arătat că unele dispoziții au o relevanță specială pentru copii, cum ar fi articolul 8, care garantează dreptul la respectarea vieții private și de familie, și articolul 3, care interzice tortura și pedepsele sau tratamentele inumane ori degradante. Prin utilizarea unor abordări interpretative care pun accentul pe obligațiile pozitive care decurg din dispozițiile convenției, CEDO a generat o vastă colecție de jurisprudență privitoare la drepturile copilului, cu trimiteri frecvente la CDC. Cu toate acestea, CEDO examinează

cererile în mod individual și deci nu furnizează o perspectivă cuprinzătoare asupra drepturilor copilului în temeiul Convenției.

Celălalt tratat important al CoE în domeniul drepturilor omului, și anume Carta socială europeană (CSE²³ – revizuită în 1996²⁴), asigură protecția drepturilor sociale, conținând prevederi specifice cu privire la drepturile copilului. Aceasta cuprinde două prevederi de importanță deosebită pentru drepturile copilului. Articolul 7 prevede obligația de a proteja copiii împotriva exploatării economice. Articolul 17 impune statelor să ia toate măsurile necesare și corespunzătoare prin care să asigure copiilor îngrijirile, asistența, educația și pregătirea de care au nevoie (inclusiv învățământul primar și secundar gratuit), să protejeze copiii și tinerii împotriva neglijenței, violenței sau exploatării și să asigure protecția copiilor privați de sprijinul familiei lor. Transpunerea CSE este supervizată de Comitetul European al Drepturilor Sociale (CEDS), care este alcătuit din experți independenți care hotărăsc cu privire la conformitatea legilor și practicilor naționale cu CSE fie prin procedura de adresare a unor reclamații colective, fie prin procedura națională de raportare.

În plus, CoE a adoptat o serie de tratate care abordează o vastă problematică legată de drepturile specifice ale copilului. Printre acestea se numără:

- Convenția europeană asupra statutului juridic al copiilor născuți în afara căsătoriei²⁵;
- Convenția europeană în materia adopției de copii, revizuită în 2008²⁶;
- Convenția asupra relațiilor personale care privesc copiii²⁷;
- Convenția privind exercitarea drepturilor copiilor²⁸;

23 Consiliul Europei, [Carta socială europeană](#), CETS nr. 35, 18 octombrie 1961.

24 Consiliul Europei, [Carta socială europeană \(revizuită\)](#), CETS nr. 163, 3 mai 1996.

25 Consiliul Europei, [Convenția europeană asupra statutului juridic al copiilor născuți în afara căsătoriei](#), CETS nr. 85, 15 octombrie 1975.

26 Consiliul Europei, [Convenția europeană în materia adopției de copii \(revizuită\)](#), CETS nr. 202, 27 noiembrie 2008.

27 Consiliul Europei, [Convenția asupra relațiilor personale care privesc copiii](#), CETS nr. 192, 15 mai 2003.

28 Consiliul Europei, [Convenția privind exercitarea drepturilor copiilor](#), CETS nr. 160, 25 ianuarie 1996.

- Convenția Consiliului Europei privind protecția copiilor împotriva exploatarei sexuale și a abuzurilor sexuale (Convenția de la Lanzarote).²⁹

În fine, la nivel de politici este important de remarcat că în 2006 CoE și-a lansat programul intitulat „Construirea unei Europe cu și pentru copii” – un plan de acțiune transversală menit să abordeze problematica drepturilor copilului, care include adoptarea unor instrumente de definire a standardelor într-o gamă largă de domenii³⁰. Prioritățile actuale se axează pe patru domenii principale:³¹

- promovarea serviciilor și sistemelor în interesul copilului;
- eliminarea tuturor formelor de violență împotriva copiilor;
- garantarea drepturilor copiilor aflați în situații vulnerabile;
- promovarea participării copiilor.

Scopul principal al programului CoE privind drepturile copiilor este acela de a sprijini aplicarea standardelor internaționale în domeniul drepturilor copilului de către toate statele membre ale CoE, în special de a promova transpunerea CDC, reliefând principiile sale de bază: nediscriminarea, dreptul la viață și la dezvoltare, considerarea interesului superior al copilului drept o prioritate de către factorii de decizie și dreptul copiilor de a fi ascultați³².

În cadrul programului a fost supervizată adoptarea mai multor instrumente de asistență practică cu privire la drepturile copilului, care vin în completarea măsurilor juridice obligatorii de la nivel european. De exemplu:

- Orientări privind justiția în interesul copilului³³;
- Orientări privind asistența medicală în interesul copilului³⁴;

29 Consiliul Europei, [Convenția Consiliului Europei privind protecția copiilor împotriva exploatarei sexuale și a abuzurilor sexuale](#), CETS nr. 201, 25 octombrie 2007.

30 Pentru mai multe informații, a se vedea <http://www.coe.int/t/dg3/children/>.

31 Consiliul Europei, Comitetul de Miniștri (2011), [Strategia Consiliului Europei privind drepturile copilului \(2012–2015\)](#), CM (2011)171 final, 15 February 2012.

32 *Ibid.*

33 Consiliul Europei, Comitetul de Miniștri (2010), [Orientări privind justiția în interesul copilului](#), 17 noiembrie 2010.

34 Consiliul Europei, Comitetul de Miniștri (2011), [Orientări privind asistența medicală în interesul copilului](#), 21 septembrie 2011.

- Recomandarea privind strategiile naționale integrate pentru asigurarea protecției copiilor împotriva violenței³⁵;
- Recomandarea privind drepturile copiilor și serviciile sociale în interesul copiilor și al familiilor;³⁶
- Recomandarea privind participarea copiilor și a tinerilor cu vârsta sub 18 ani³⁷.

În acest mod, programul a oferit Europei un rol esențial în acțiunile de stabilire a standardelor în domeniul drepturilor copilului și a deschis calea, prin diverse mijloace, spre garantarea faptului că vocea copiilor reprezintă o componentă centrală a acestui proces. Programul își propune, de asemenea, să sprijine punerea în aplicare a Convenției și a CSE și să promoveze și alte instrumente juridice existente ale CoE referitoare la copii (participare, protecție și drepturi), la tineri și la familie³⁸.

1.3. Dreptul european al copilului și Convenția ONU cu privire la drepturile copilului

Aspect esențial

- Dreptul european în materie drepturilor copilului se bazează în mare măsură pe Convenția ONU cu privire la drepturile copilului (CDC).

Faptul că toate statele membre ale UE și CoE sunt, în același timp, și părți la CDC înseamnă că CDC se bucură de un statut special la nivel european. Practic, acest lucru impune statelor europene o serie de obligații juridice comune, care

35 Consiliul European, Comitetul de Miniștri (2009), [Recomandarea CM/Rec\(2009\)10 a Comitetului de miniștri către statele membre privind integrarea strategiilor naționale de protecție a copiilor împotriva violenței](#), 18 noiembrie 2009.

36 Consiliul European, Comitetul de Miniștri (2011), [Recomandarea Rec \(2011\)12 privind drepturile copiilor și serviciile sociale în interesul copiilor și al familiilor](#), 16 noiembrie 2011.

37 Consiliul European, Comitetul de Miniștri (2012), [Recomandarea Rec\(2012\)2 privind participarea copiilor și a tinerilor cu vârsta sub 18 ani](#), 28 martie 2012.

38 Consiliul European, Comitetul de Miniștri (2011), [Strategia Consiliului European privind drepturile copiilor \(2012-2015\)](#), CM (2011)171 final, 15 februarie 2012.

la rândul lor influențează modul în care instituțiile europene concep și aplică drepturile copilului.

Astfel, CDC a devenit un document de referință pentru dezvoltarea dreptului european al copilului, urmarea fiind că atât CoE, cât și UE încearcă să valorifice cât mai mult această influență. În special prin integrarea principiilor și dispozițiilor CDC în actele juridice obligatorii și în jurisprudența de la nivel european se conferă o mai mare forță CDC și se deschid căi mai eficiente de aplicare a legii pentru cei care caută să invoce drepturile copilului în Europa. În manualul de față se vor oferi mai multe exemple concrete în acest sens.

UE nu este și nu poate deveni parte la CDC, deoarece nu există niciun mecanism legal în cadrul CDC care să permită aderarea unor entități nestatale. Cu toate acestea, Uniunea se bazează pe „principiile generale de drept ale UE” (principii scrise și nescrise extrase din tradițiile constituționale comune ale statelor membre) pentru a completa și ghida interpretările tratatelor UE [articolul 6 alineatul (3) din TUE]. Hotărârile Curții de Justiție a Uniunii Europene (CJUE) au confirmat faptul că obligațiile care decurg din statutul de membru al UE nu ar trebui să intre în conflict cu obligațiile statelor membre, rezultate din constituțiile lor naționale și din angajamentele internaționale în materia drepturilor omului³⁹. Deoarece toate statele sale membre au ratificat CDC, UE are obligația de a adera la principiile și prevederile consacrate în aceasta, cel puțin în legătură cu aspectele care țin de competența Uniunii (astfel cum este definită prin tratatele UE).

Această obligație este consolidată și prin alte tratate ale UE, în special prin Carta drepturilor fundamentale a Uniunii Europene. Articolul 24 din cartă se inspiră direct din prevederile CDC, incluzând unele prevederi care au dobândit statutul de „principii CDC”, în special principiul interesului superior al copilului (articolul 3 din CDC), principiul participării copilului (articolul 12 din CDC) și dreptul copilului de a trăi împreună cu părinții săi și/sau de a avea o relație cu aceștia (articolul 9 din CDC).

Importanța CDC în ghidarea dezvoltării drepturilor copilului în UE este exprimată de Agenda Comisiei Europene privind drepturile copilului, care prevede că „normele și principiile CDC trebuie să ghideze în continuare politicile și acțiunile UE care au un impact asupra drepturilor copilului”⁴⁰. În acest spirit, actele juridice

39 De exemplu CJUE, C-4/73, *J. Nold, Kohlen- und Baustoffgroßhandlung/Comisia Comunităților Europene*, 14 mai 1974.

40 Comisia Europeană (2011), *O agendă a UE pentru drepturile copilului*, COM (2011) 0060 final, Bruxelles.

privitoare la copii sunt însoțite aproape fără excepție fie de referiri explicite la CDC, fie de referiri implicite, sub forma referirilor la principiile drepturilor copilului, cum ar fi „interesul superior al copilului”, dreptul copilului de a participa la decizii care îl afectează sau dreptul de a fi protejat împotriva discriminării.

La fel ca UE, **Consiliul Europei** nu este o organizație care să aibă obligația juridică de a respecta CDC, deși toate statele membre ale CoE sunt părți individuale la această convenție. Cu toate acestea, Convenția europeană a drepturilor omului nu poate fi interpretată în izolare, ci în armonie cu principiile generale ale dreptului internațional. Trebuie să se țină seama de toate normele relevante de drept internațional aplicabile în relațiile dintre statele părți la convenție, în special de normele privind protecția universală a drepturilor omului. Obligațiile pe care CEDO le impune statelor părți, în mod specific în domeniul drepturilor copilului, trebuie interpretate prin prisma CDC⁴¹. Și CEDS s-a referit în mod explicit la CDC în deciziile sale⁴². Mai mult, activitățile CoE de stabilire a standardelor și de elaborare a tratatelor sunt influențate de principiile și prevederile CDC. De exemplu, *Orientările privind justiția în interesul copilului*⁴³ sunt direct influențate de o serie de prevederi CDC, și cu atât mai mult Comentariile generale ale Comitetului ONU pentru drepturile copilului, care le însoțesc⁴⁴.

41 CEDO, *Harroudj/Franța*, nr. 43631/09, 4 octombrie 2012, punctul 42.

42 CEDS, *Organizația Mondială împotriva Torturii (OMCT)/Irlanda*, Reclamația nr. 18/2003, 7 decembrie 2004, punctele 61-63; CEDS, *Defence for Children International (DCI)/Țările de Jos*, Reclamația nr. 47/2008, 20 octombrie 2009.

43 Consiliul Europei, Comitetul de Miniștri (2010), *Orientări privind justiția în interesul copilului*, 17 noiembrie 2010.

44 A se vedea Comitetul ONU pentru drepturile copilului (2007), *Comentariul general nr. 10 (2007): Drepturile copilului în justiția juvenilă*, 25 aprilie 2007; Comitetul ONU pentru drepturile copilului (2009), *Comentariul general nr. 12 (2009): Dreptul copilului de a fi ascultat*, CRC/C/GC/12, 1 iulie 2009; și Comitetul ONU pentru drepturile copilului (2013), *Comentariul general nr. 14 (2013) privind dreptul copilului de a i se lua în considerare interesele superioare cu prioritate (articolul 3 punctul 1)*, CRC/C/GC/14, 29 mai 2013.

1.4. Rolul instanțelor europene în interpretarea și asigurarea respectării drepturilor copilului în Europa

1.4.1. Curtea de Justiție a Uniunii Europene

CJUE poate pronunța hotărâri în cadrul mai multor tipuri de acțiuni legale. În cazurile ce privesc drepturile copilului, CJUE a decis până în prezent în principal în baza procedurii întrebărilor preliminare (articolul 267 din TFUE)⁴⁵. Aceasta este procedura prin care o instanță sau un tribunal național solicită CJUE o interpretare a dreptului primar al UE (adică a tratatelor) sau a dreptului secundar (adică a deciziilor și a legislației) care prezintă relevanță pentru o cauză națională aflată pe rolul instanței sau al tribunalului național în cauză.

Până de curând, CJUE adjudecase doar câteva cauze legate de drepturile copilului. Însă, odată cu adoptarea unor măsuri legislative mai explicite referitoare la drepturile copilului și cu creșterea în importanță a agendei aferente, este probabil ca în viitor drepturile copilului să figureze mai des pe listele cauzelor CJUE.

CJUE a pronunțat majoritatea hotărârilor referitoare la drepturile copilului în contextul problematicii liberei circulații și al cetățeniei UE, domenii în care UE se bucură de competență de mult timp. În aceste cazuri, Curtea a recunoscut în mod expres faptul că copiii se bucură în nume propriu de beneficiile asociate cetățeniei UE, acordându-le astfel dreptul de ședere independent, precum și drepturi sociale și educaționale, în baza cetățeniei UE⁴⁶.

Există o singură situație în care CJUE a utilizat CDC nemijlocit pentru a decide cum ar trebui interpretat dreptul UE în relație cu copiii, și anume în cauza *Dynamic Medien GmbH v. Avides Media AG*. Această cauză a avut ca obiect legalitatea unor restricții de etichetare din Germania pentru DVD-urile și casetele video de

45 Singura excepție este acțiunea în anulare: CJUE, C-540/03, *Parlamentul European/Consiliul Uniunii Europene* [GC], 27 iunie 2006.

46 A se vedea CJUE, C-413/99, *Baumbast și R/Secretary of State for the Home Department*, 17 septembrie 2002; CJUE, C-200/02, *Kunqian Catherine Zhu și Man Lavette Chen/Secretary of State for the Home Department*, 19 octombrie 2004; CJUE, C-148/02, *Carlos Garcia Avello/Statul belgian*, 2 octombrie 2003; CJUE, C-310/08, *London Borough of Harrow/Nimco Hassan Ibrahim și Secretary of State for the Home Department* [GC], 23 februarie 2010; CJUE, C-480/08, *Maria Teixeira/London Borough of Lambeth și Secretary of State for the Home Department*, 23 februarie 2010. Aceste cauze sunt reluate în capitolele 8 și 9.

import care făceau deja obiectul unor controale similare în Regatul Unit. CJUE a concluzionat că verificările Germaniei în materie de etichetare constituiau o restricționare legală a prevederilor UE privind libera circulație a mărfurilor (care în alte cazuri interzic o astfel de dublare a proceselor de reglementare), având în vedere că scopul lor era acela de a proteja bunăstarea copiilor. În sprijinul deciziei sale, CJUE a menționat articolul 17 din CDC, care încurajează statele semnatare să elaboreze orientări corespunzătoare pentru a proteja copiii de informațiile și materialele generate de mass-media care dăunează bunăstării lor⁴⁷. Pe de altă parte, cerințele privind proporționalitatea se aplică și în cazul procedurilor de examinare instituite pentru protejarea copiilor, acestea trebuind să fie ușor accesibile și să poată fi finalizate într-o perioadă de timp rezonabilă.⁴⁸

În alte cauze, CJUE a făcut referire la faptul că și-a bazat hotărârile și pe principiile generale privind drepturile copilului, de asemenea încorporate în prevederile CDC (cum ar fi interesul superior al copilului și dreptul de a fi ascultat), în special în contextul cazurilor de răpire internațională de copii⁴⁹.

În afara acestor cazuri, UE a dat dovadă de obicei de circumspecție în ceea ce privește conferirea unei forțe decisive Convenției privind drepturile copilului, în special în domenii mai sensibile din punct de vedere politic, cum ar fi controlul imigrației⁵⁰, deși acest aspect a suferit schimbări în jurisprudența recentă, după cum se arată în capitolele care urmează. De la adoptarea Cartei drepturilor fundamentale a UE, referirile CJUE la articolele din aceasta care protejează drepturile copiilor rezonează adesea cu referirile la CDC, având în vedere legătura dintre articolele cartei și prevederile CDC.

1.4.2. Curtea Europeană a Drepturilor Omului

CEDO judecă în principal cereri individuale depuse în conformitate cu articolele 34 și 35 din Convenția europeană a drepturilor omului. Jurisdicția CEDO cuprinde toate aspectele referitoare la interpretarea și aplicarea Convenției și a protocoalelor sale (articolul 32 din Convenție).

47 CJUE, C-244/06, *Dynamic Medien Vertriebs GmbH/Avides Media AG*, 14 februarie 2008, punctele 42 și 52.

48 *Ibid.*, punctele 49 și 50.

49 CJUE, C-491/10 PPU, *Joseba Andoni Aguirre Zarraga/Simone Pelz*, 22 decembrie 2010. Pentru informații suplimentare, a se vedea [capitolul 5](#).

50 CJUE, C-540/03, *Parlamentul European/Consiliul Uniunii Europene* [GC], 27 iunie 2006.

Spre deosebire de CJUE, CEDO are o vastă jurisprudență în materia drepturilor copilului. Deși numeroase cauze înaintate în temeiul articolului 8 din Convenție, care se referă la dreptul la respectarea vieții private și de familie, sunt privite mai degrabă din perspectiva drepturilor părinților decât din cea a drepturilor copiilor, cauzele care intră sub incidența altor prevederi materiale nu implică neapărat părinții și pun un accent mai puternic pe drepturile copiilor vizați – de exemplu, cele legate de dreptul la protecția împotriva tratamentelor inumane și degradante (articolul 3 din Convenție) sau dreptul la un proces echitabil (articolul 6 din Convenție).

Deși face adesea referire la CDC în contextul soluționării plângerilor formulate de copii sau în numele acestora, CEDO nu îi acordă acestei convenții forță decisivă în mod sistematic. În unele cazuri, principiile privind drepturile copilului, astfel cum sunt exprimate de CDC, au avut o influență profundă asupra raționamentelor CEDO, în special în ceea ce privește interpretarea de către Curte a articolului 6 din Convenție (dreptul la un proces echitabil) în legătură cu tratamentul copiilor aflați în conflict cu legea (a se vedea [capitolul 11](#)). În alte domenii, abordarea CEDO poate fi ușor diferită față de cea a CDC, de exemplu în ceea ce privește audierea copiilor în instanță (a se vedea [capitolul 2](#)). Există și cauze în care CEDO a invocat CDC în mod explicit.

Exemplu: Cauza *Maslov/Austria*⁵¹ se referă la deportarea reclamantului, care fusese condamnat pentru mai multe infracțiuni în perioada minorității. CEDO a susținut că, în ceea ce privește măsurile de expulzare luate împotriva unui delincvent juvenil, obligația de a lua în considerare interesul superior al copilului include obligația de a facilita reintegrarea acestuia, în conformitate cu articolul 40 din CDC. În opinia CEDO, reintegrarea copilului nu se poate realiza prin întreruperea legăturilor acestuia cu familia sau cu societatea prin expulzare⁵². Astfel, CDC reprezintă unul dintre temeiurile invocate pentru a hotărî că expulzarea constituie o ingerință disproporționată în drepturile de care se bucură reclamantul în baza articolului 8 din Convenție (respectarea vieții de familie).

51 CEDO, *Maslov/Austria* [GC], nr. 1638/0323, 23 iunie 2008.

52 *Ibid.*, punctul 83.

1.5. Comitetul European al Drepturilor Sociale

CEDS este alcătuit din 15 experți independenți și imparțiali care iau decizii cu privire la conformitatea legislației și practicii naționale cu CSE, prin intermediul procedurii reclamațiilor colective sau al procedurii naționale de raportare⁵³. Organizațiile naționale și internaționale desemnate pot formula reclamații colective împotriva statelor și care sunt părți la CSE și au acceptat procedura reclamațiilor. Până în prezent, reclamațiile au privit state care au încălcat drepturile copilului prevăzute în CSE, printre altele în ceea ce privește exploatarea economică a copiilor⁵⁴, integritatea fizică a copiilor⁵⁵, drepturile în materie de sănătate ale copiilor migranți⁵⁶ și accesul la educație al copiilor cu dizabilități⁵⁷.

Exemplu: În cauza *International Commission of Jurists (ICJ)/Portugalia*,⁵⁸ s-a susținut că, deși legislația portugheză respecta vârsta minimă de 15 ani pentru încadrarea în muncă, prevăzută la articolul 7 alineatul (1) din CSE, aceasta nu era pusă în aplicare în mod corespunzător. CEDS a susținut că scopul CSE era de a proteja drepturile nu doar teoretic, ci și practic, și că din acest motiv legislația trebuie aplicată efectiv. Reținând faptul că un număr mare de copii erau angajați ilegal în Portugalia, comitetul a concluzionat că situația încalcă dispozițiile articolului 7 alineatul (1) din CSE.

53 Pentru mai multe informații, vizitați site-ul CEDS: www.coe.int/t/dghl/monitoring/socialcharter/ECSR/ECSRdefault_en.asp.

54 CEDS, *International Commission of Jurists (ICJ)/Portugalia*, reclamația nr. 1/1998, 9 septembrie 1999.

55 CEDS, *Organizația Mondială împotriva Torturii (OMCT)/Grecia*, reclamația nr. 17/2003, 7 decembrie 2004.

56 CEDS, *Defence for Children International (DCI)/Belgia*, reclamația nr. 69/2011, 23 octombrie 2012.

57 CEDS, *Mental Disability Advocacy Center (MDAC)/Bulgaria*, reclamația nr. 41/2007, 3 iunie 2008, punctul 35.

58 CEDS, *International Commission of Jurists (ICJ)/Portugalia*, reclamația nr. 1/1998, 9 septembrie 1999.

2

Drepturile și libertățile civile fundamentale

UE	Subiecte abordate	CoE
Carta drepturilor fundamentale, articolul 10 (libertatea de religie) și articolul 14 (dreptul la educație)	Libertatea de gândire, de conștiință și de religie	Convenția, articolul 9 (libertatea de religie) și articolul 14 (interzicerea discriminării); articolul 2 din Protocolul nr. 1 (dreptul părinților de a asigura educația copiilor lor în conformitate cu convingerile proprii) CEDO, <i>Dogru/Franța</i> , nr. 27058/05, 2008 (purtarea vălului islamic la un liceu de stat) CEDO, <i>Kervanci/Franța</i> , nr. 31645/04, 2008 (purtarea vălului islamic la un liceu de stat) CEDO, <i>Grzelak/Polonia</i> , nr. 7710/02, 2010 (alternative la educația religioasă în învățământul primar și secundar) CEDO, <i>Lautsi și alții/Italia</i> [GC], nr. 30814/06, 2011 (expunerea crucifixelor în școlile de stat)
Carta drepturilor fundamentale, articolul 11 (libertatea de exprimare)	Libertatea de exprimare și de informare	Convenția europeană a drepturilor omului, articolul 10 (libertatea de exprimare) CEDO, <i>Handyside/Regatul Unit</i> , nr. 5493/72, 1976 (interzicerea unei cărți pentru copii) CEDO, <i>Gaskin/Regatul Unit</i> , nr. 10454/83, 1989 (accesul la evidențele ținute în timpul copilăriei)

UE	Subiecte abordate	CoE
Carta drepturilor fundamentale, articolul 24 (drepturile copilului) CJUE, C-491/10 PPU, <i>Joseba Andoni Aguirre Zarraga/Simone Pelz</i> , 2010 (dreptul de a fi ascultat, răpire internațională de copii)	Dreptul de a fi ascultat	Convenția, articolul 6 (dreptul la un proces echitabil) Convenția europeană privind exercitarea drepturilor copiilor, articolele 3, 4, 6 și 7 CEDO, <i>Sahin/Germania</i> [GC], nr. 30943/96, 2003 (audierea unui copil în instanță în cadrul procedurii de acces)
Carta drepturilor fundamentale, articolul 12 (libertatea de întrunire și de asociere)	Dreptul la libertatea de întrunire și de asociere	Convenția, articolul 11 (libertatea de întrunire pașnică și libertatea de asociere) CEDO, <i>Partidul Popular Creștin Democrat/Moldova</i> , nr. 28793/02, 2006 (participarea la întruniri în spațiul public)

Toate persoanele se bucură de drepturile și libertățile civile prevăzute în diverse acte juridice, în special în Carta drepturilor fundamentale a UE și în Convenția europeană a drepturilor omului (Convenția), astfel cum sunt interpretate de Curtea Europeană a Drepturilor Omului (CEDO). În afară de cartă, nu mai există niciun alt act juridic al UE care să abordeze concret drepturile civile discutate în acest capitol astfel cum se aplică în cazul copiilor. În schimb, la nivelul CoE – în special prin intermediul jurisprudenței CEDO –, aria de aplicare și interpretarea acestor drepturi civile au cunoscut o dezvoltare semnificativă în ultimii ani.

Capitolul de față prezintă o imagine de ansamblu a libertăților enumerate la Titlul II din Carta drepturilor fundamentale a UE, în măsura în care acestea au un impact asupra drepturilor copiilor. Se analizează dreptul copilului la libertatea de gândire, de conștiință și de religie ([secțiunea 2.1](#)), la libertatea de exprimare și de informare ([secțiunea 2.3](#)), dreptul copilului de a fi ascultat ([secțiunea 2.4](#)) și dreptul la libertatea de întrunire și de asociere ([secțiunea 2.5](#)).

2.1. Libertatea de gândire, de conștiință și de religie

Aspecte esențiale

- Libertatea de gândire, de conștiință și de religie, astfel cum este garantată prin Carta drepturilor fundamentale a UE și prin Convenție, include dreptul de a-și schimba religia sau convingerea, precum și libertatea de a-și manifesta religia sau convingerea prin cult, învățământ, practici și îndeplinirea ritualurilor.
- Părinții au dreptul de a asigura instruirea și învățământul copiilor lor în conformitate cu propriile convingeri religioase, filozofice și pedagogice.
- Părinții au dreptul și îndatorirea de a oferi îndrumări copilului în vederea exercitării dreptului său la libertatea de gândire, de conștiință și de religie într-o manieră conformă cu capacitățile sale în formare.

2.1.1. Dreptul copilului la libertatea de religie

În dreptul UE, articolul 10 din Carta drepturilor fundamentale a UE garantează tuturor libertatea de gândire, de conștiință și de religie. Acest drept include libertatea de a-și schimba religia sau convingerea, precum și libertatea de a-și manifesta religia sau convingerea individual sau colectiv, în public sau în particular, prin cult, învățământ, practici și îndeplinirea ritualurilor. Dreptul la obiecție pe motive de conștiință este recunoscut în conformitate cu legile naționale [articolul 10 alineatul (2)].

În dreptul CoE, articolul 9 din Convenție prevede dreptul la libertatea de gândire, de conștiință și de religie. Din jurisprudența CEDO se desprind trei dimensiuni ale dreptului la libertatea de religie: dimensiunea internă; libertatea de a-și schimba religia sau convingerea și libertatea de a-și manifesta religia sau convingerea. Primele două dimensiuni sunt absolute, iar statele nu le pot limita în nicio împrejurare⁵⁹. Libertatea de a-și manifesta religia sau convingerea poate fi restricționată dacă aceste ingerințe sunt prevăzute de lege, urmăresc un scop legitim și sunt necesare într-o societate democratică [articolul 9 alineatul (2) din Convenție].

⁵⁹ CEDO, *Darby/Suedia*, nr. 11581/85, 23 octombrie 1990.

În jurisprudența sa, CEDO a tratat libertatea de gândire, de conștiință și de religie a copiilor în special în relație cu dreptul la educație și cu sistemul educațional de stat. Un subiect extrem de intens dezbătut în țările europene este religia în școli.

Exemplu: Cauzele *Dogru/Franța* și *Kervanci/Franța*⁶⁰ se referă la excluderea din primul an de învățământ la un liceu de stat din Franța a două fete în vârstă de 11 și 12 ani din cauza refuzului acestora de a-și scoate vâul în timpul orelor de educație fizică. CEDO a constatat că scopul restricționării dreptului reclamantelor de a-și manifesta convingerile religioase era acela de a respecta cerințele privind principiul laicității în școlile de stat. Potrivit autorităților naționale, purtarea unui vâl de tipul celui islamic era incompatibilă cu orele de educație fizică din motive de sănătate și siguranță. CEDO a considerat că această explicație este rezonabilă, deoarece școala realizase un echilibru între convingerile religioase ale reclamantelor și necesitățile de protejare a drepturilor și libertăților altora și a ordinii publice. În consecință, a concluzionat că ingerința în libertatea elevelor de a-și manifesta religia a fost justificată și proporțională cu scopul urmărit. Prin urmare, Curtea a constatat că articolul 9 din Convenție nu a fost încălcat.

Exemplu: Cauza *Grzelak/Polonia*⁶¹ se referă la neîndeplinirea obligației de a organiza ore de etică și de a-i acorda notele aferente unui elev scutit de orele de religie. Pe toată perioada școlarizării sale, la nivel primar și secundar (între vârsta de șapte ani și vârsta de 18 ani), reclamantul nu a primit educație religioasă, în conformitate cu dorința părinților săi, care s-au declarat agnostici. Deoarece prea puțini elevi erau interesați de orele de etică, acestea nu au mai fost organizate, consecința fiind aceea că în rapoartele și certificatele școlare referitoare la elevul în cauză, câmpul destinat notelor acordate la disciplina „religie/etică” era marcat cu o linie orizontală. Potrivit CEDO, lipsa notelor pentru disciplina „religie/etică” din rapoartele școlare privitoare la elevul respectiv constituie o încălcare a libertății de gândire, de conștiință și de religie, deoarece aceste rapoarte ar putea indica lipsa de afiliere religioasă a elevului, constituind, astfel, o formă de stigmatizare nedorită. Astfel, tratamentul diferențiat aplicat persoanelor care nu au credințe religioase și care doresc să urmeze ore de etică față de elevii care urmează orele de religie nu a avut o justificare obiectivă și

60 CEDO, *Dogru/Franța*, nr. 27058/05, 4 decembrie 2008; CEDO, *Kervanci/Franța*, nr. 31645/04, 4 decembrie 2008 (disponibil în limba franceză).

61 CEDO, *Grzelak/Polonia*, nr. 7710/02, 15 iunie 2010.

rezonabilă și nici nu a existat o relație rezonabilă de proporționalitate între mijloacele utilizate și scopul urmărit. Marja de apreciere a statului a fost depășită în această chestiune, având în vedere că a fost încălcată însăși esența dreptului reclamantului de a nu-și manifesta religia sau convingerile, cu încălcarea articolului 14 coroborat cu articolul 9 din Convenție.

2.2. Drepturile părinților și libertatea de religie a copiilor lor

Drepturile părinților în contextul libertății de religie a copiilor lor sunt abordate diferit în dreptul european comparativ cu CDC.

În temeiul dreptului UE, dreptul părinților de a asigura educarea și instruirea copiilor lor potrivit propriilor convingeri religioase, filozofice și pedagogice, în special în contextul libertății de a înființa instituții de învățământ, trebuie respectat în mod corespunzător [articolul 14 alineatul (3) din cartă].

În temeiul dreptului CoE, în special al articolului 2 din Protocolul nr. 1 la Convenție, statele trebuie să țină seama de convingerile (religioase) ale părinților în exercitarea tuturor funcțiilor pe care și le asumă în domeniul educației și învățământului. Potrivit CEDO, această obligație este cuprinzătoare, deoarece se aplică nu doar conținutului programelor școlare și modului în care acestea sunt puse în aplicare, ci și modului în care sunt îndeplinite toate funcțiile pe care și le asumă statul⁶². Printre acestea se numără organizarea și finanțarea învățământului public, stabilirea și planificarea programei școlare, transmiterea informațiilor sau a cunoștințelor din programă într-o manieră obiectivă, critică și pluralistă (cea ce interzice statului să urmărească îndocrinarea, care ar putea fi considerată ca venind în contradicție cu convingerile religioase și filozofice ale părinților), precum și organizarea mediului școlar, inclusiv prezența crucifixelor în sălile de clasă din școlile de stat.

62 A se vedea jurisprudența relevantă a CEDO: CEDO, *Kjeldsen, Busk Madsen și Pedersen/Danemarca*, nr. 5095/71, 5920/72 și 5926/72, 7 decembrie 1976; CEDO, *Valsamis/Grecia*, nr. 21787/93, 18 decembrie 1996; CEDO, *Folgerø și alții/Norvegia* [GC], nr. 15472/02, 29 iunie 2007; CEDO, *Hasan și Eylem Zengin/Turcia*, nr. 1448/04, 9 octombrie 2007; CEDO, *Lautsi și alții/Italia* [GC], nr. 30814/06, 18 martie 2011.

Exemplu: Cauza *Lautsi și alții/Italia*⁶³ se referă la expunerea de crucifixe în sălile de clasă ale școlilor de stat. Un părinte s-a plâns că prezența crucifixelor în sălile de clasă ale școlilor de stat la care învață copiii săi încalcă principiul laicității, în conformitate cu care aceasta dorea să își educe copiii. Marea Cameră a CEDO a constatat că este rolul statului să decidă, ca parte a funcțiilor sale referitoare la educație și învățământ, dacă crucifixele ar trebui sau nu să fie prezente în sălile de clasă ale școlilor de stat și că acest fapt intră în sfera tezei a doua a articolului 2 din Protocolul nr. 1 la Convenție. Curtea a argumentat că, în principiu, această decizie intră în marja de apreciere a statului pârât și că nu există un consens european cu privire la prezența simbolurilor religioase în școlile de stat. Este adevărat că prezența crucifixelor în sălile de clasă ale școlilor de stat – un însemn care trimite în mod indubitabil la creștinism – asigură o vizibilitate sporită în mediul școlar religiei majoritare din țara respectivă, dar acest fapt în sine nu este suficient pentru a denota un proces de îndoctrinare din partea statului pârât. În opinia CEDO, un crucifix expus pe un perete constituie un simbol esențialmente pasiv, care nu poate fi considerat ca exercitând o influență asupra elevilor comparabilă cu cea a discursului sau a participării la activitățile religioase. În consecință, Marea Cameră a concluzionat că, prin decizia de a menține crucifixele în sălile de clasă ale școlilor de stat în care învățau copiii reclamantei, autoritățile au acționat în limitele marjei lor de apreciere și au respectat, astfel, dreptul părinților de a asigura educația și învățământul copiilor lor în conformitate cu propriile convingeri filozofice și religioase.

În dreptul internațional, articolul 14 alineatul (2) din CDC impune statelor părți la convenție să respecte drepturile și obligațiile părinților de a îndruma copilul în exercitarea dreptului său la libertatea de gândire, de conștiință și de religie de o manieră care să corespundă capacităților în formare ale acestuia. Astfel, spre deosebire de articolul 14 alineatul (3) din Carta drepturilor fundamentale a UE, CDC se referă la exercitarea libertății de către copilul însuși. CDC prevede că părinții au dreptul de a oferi îndrumare și orientare nu doar în conformitate cu propriile convingeri, ci și în conformitate cu convingerile pe care le au copiii. Textul articolului 14 alineatul (2) din CDC concordă cu concepția generală din CDC referitoare la responsabilitățile părintești, stabilind că acestea trebuie exercitate de o manieră corespunzătoare capacităților în continuă dezvoltare ale copilului

63 CEDO, *Lautsi și alții/Italia* [GC], nr. 30814/06, 18 martie 2011.

(articolul 5 din CDC) și având interesul superior al copilului ca prioritate [articolul 18 alineatul (1) din CDC].

2.3. Libertatea de exprimare și de informare

Aspecte esențiale

- Atât Carta drepturilor fundamentale a UE, cât și Convenția garantează dreptul la libertatea de exprimare, acesta cuprinzând libertatea de opinie și libertatea de a primi și de a transmite informații și idei fără amestecul autorităților publice.
- Dreptul la libertatea de informare nu include dreptul de acces la evidențele ținute cu privire la îngrijirea copilului.
- Acordarea accesului la evidențele privind îngrijirea copilului atunci când cel care a furnizat informațiile și-a dat consimțământul poate fi compatibilă cu articolul 8 din Convenție (dreptul la respectarea vieții private și de familie), cu condiția ca o autoritate independentă să aibă ultimul cuvânt în ce privește decizia de acordare a accesului.

În dreptul UE, dreptul la libertatea de exprimare cuprinde libertatea de opinie și libertatea de a primi sau de a transmite informații sau idei fără amestecul autorităților publice și fără a ține seama de frontiere (articolul 11 din Carta drepturilor fundamentale a UE).

În dreptul CoE, libertatea de exprimare este garantată prin articolul 10 din Convenție și poate fi restricționată doar dacă aceste restricții sunt prevăzute de lege, urmăresc unul dintre scopurile legitime enumerate la articolul 10 alineatul (2) și sunt necesare într-o societate democratică.

În jurisprudența sa, CEDO a subliniat că „libertatea de exprimare constituie una dintre pietrele de temelie ale unei societăți [democratice], una dintre condițiile de bază pentru progresul acesteia și pentru dezvoltarea fiecărei persoane. Libertatea de exprimare se aplică nu doar „informațiilor” sau „ideilor” care sunt permise în

mod favorabil sau sunt privite drept inofensive sau indiferente, ci și celor care ofensează, șochează sau perturbă statul sau oricare segment al populației”⁶⁴.

Exemplu: În cauza *Handyside/Regatul Unit*⁶⁵, CEDO a constatat că interdicția impusă de autorități asupra unei cărți intitulată *Little Red School Book* (Micul manual roșu) era în conformitate cu excepția prevăzută la articolul 10 alineatul (2) din Convenție privind protecția bunelor moravuri. Căzuza privește dreptul de a primi informații corespunzătoare vârstei și gradului de maturitate ale unui copil – un aspect al dreptului la libertatea de exprimare care este deosebit de relevant pentru copii. Cartea, care a fost tradusă din limba daneză, fusese scrisă pentru copiii de vârstă școlară și punea sub semnul întrebării o serie de norme sociale, inclusiv referitoare la sexualitate și droguri. Tinerii ar fi putut interpreta anumite pasaje din carte, într-un moment critic al dezvoltării lor, ca pe o încurajare de a se angaja în activități precoce dăunătoare sau chiar ca pe o încurajare de a comite anumite infracțiuni. Prin urmare, conform CEDO, judecătorii englezi competenți „au fost îndreptățiți, în exercitarea puterii lor de apreciere, să considere, la momentul respectiv, că respectiva carte ar fi avut efecte dăunătoare asupra moralității multora dintre copiii și adolescenții care ar fi citit-o”⁶⁶.

Alte cauze referitoare la copii care menționează articolul 10 din Convenție privesc dreptul de acces la informații al copiilor aflați în plasament.

Exemplu: Cauza *Gaskin/Regatul Unit*⁶⁷ se referă la o persoană care s-a aflat în plasament cea mai mare parte a copilăriei sale, perioadă în care autoritatea locală a întocmit un dosar confidențial. Acesta includea diverse rapoarte redactate de cadre medicale, cadre didactice, ofițeri de poliție și de probațiune, lucrători sociali, asistente de ocrotire, asistenți maternali și personalul din internate. Atunci când reclamantul a încercat să obțină acces la dosarul respectiv în vederea intentării unei acțiuni privind cauzarea de vătămare corporală împotriva autorității locale, accesul i-a fost refuzat. Confidențialitatea dosarelor în cauză fusese garantată în interes public, pentru buna funcționare a serviciilor de plasament de minori, care în caz

64 A se vedea, de exemplu, CEDO, *Handyside/Regatul Unit*, nr. 5493/72, 7 decembrie 1976, punctul 49.

65 *Ibid.*

66 *Ibid.*, punctul 52.

67 CEDO, *Gaskin/Regatul Unit*, nr. 10454/83, 7 iulie 1989.

contrar ar fi fost periclitată, deoarece persoanele care furnizau informații ar fi ezitat să mai fie sincere în rapoartele lor viitoare. CEDO a recunoscut că pentru persoanele care s-au aflat în îngrijirea statului în copilărie este de interes vital să poată „primi informațiile necesare pentru a-și cunoaște și a-și înțelege copilăria și dezvoltarea timpurie”⁶⁸. Deși confidențialitatea evidențelor publice trebuie garantată, un sistem precum cel britanic, în care acordarea accesului la evidențe depinde de consimțământul celor care furnizează informațiile, ar putea în principiu să fie compatibil cu articolul 8 din Convenție dacă interesele persoanei care caută să obțină accesul ar fi protejate în cazul în care furnizorul informațiilor nu este disponibil sau refuză acordarea consimțământului în mod nejustificat. În cazurile de acest fel, ar trebui să existe o autoritate independentă care să decidă în final dacă trebuie sau nu să se acorde accesul. În speță, reclamantul nu avea la dispoziție o astfel de procedură, iar Curtea a constatat o încălcare a drepturilor sale în conformitate cu articolul 8 din Convenție. Cu toate acestea, CEDO a constatat că articolul 10 din Convenție nu a fost încălcat, reiterând faptul că dreptul la libertatea de a primi informații interzice unui guvern să restricționeze capacitatea persoanei de a primi informații pe care alții doresc sau ar fi dispuși să i le comunice, dar nu obligă statul să transmită persoanei informațiile în cauză.

68 *Ibid.*, punctul 49.

2.4. Dreptul de a fi ascultat

Aspecte esențiale

- Conform dreptului UE, copiii au dreptul de a-și exprima liber opiniile. Opiniile lor trebuie luate în considerare în chestiunile care îi privesc, ținându-se seama de vârsta și gradul lor de maturitate.
- Conform CEDO, nu există nicio cerință absolută de audiere a unui copil în instanță. Decizia de a audia sau nu un copil în instanță trebuie evaluată în funcție de circumstanțele specifice ale fiecărui caz și depinde de vârsta și gradul de maturitate al copilului.
- Conform dreptului ONU, dreptul copilului de a-și exprima liber opiniile în toate chestiunile care îl privesc a fost recunoscut drept unul dintre principiile generale ale Convenției privind drepturile copilului.

În dreptul UE, articolul 24 alineatul (1) din Carta drepturilor fundamentale a UE prevede că copiii își pot exprima în mod liber opinia, care se ia în considerare în problemele care îi privesc, în funcție de vârsta și gradul lor de maturitate. Această prevedere are aplicabilitate generală și nu se limitează doar la anumite proceduri. CJUE a interpretat sensul acestei prevederi în coroborare cu Regulamentul Bruxelles II bis.

Exemplu: *Joseba Andoni Aguirre Zarraga/Simone Pelz*⁶⁹ se referă la scoaterea unui copil minor din Spania și aducerea acestuia în Germania, cu încălcarea hotărârilor judecătorești referitoare la încredințarea minorului. CJUE a fost întrebată dacă instanța germană (adică instanța din țara în care a fost dus copilul) s-ar putea opune ordinului de executare emis de instanța spaniolă (țara de origine) pe motiv că copilul nu fusese ascultat, ceea ce constituia o încălcare a articolului 42 alineatul (2) litera (a) din Regulamentul nr. 2201/2003 (Bruxelles II bis) și a articolului 24 din Carta drepturilor fundamentale a UE. Copilul se opusese înapoierii în cadrul procedurii derulate în fața instanței germane, când își exprimase opinia. CJUE a argumentat că audierea unui copil nu constituie un drept absolut, dar că, dacă o instanță decide că audierea este necesară, aceasta trebuie să îi asigure

⁶⁹ CJUE, C-491/10 PPU, *Joseba Andoni Aguirre Zarraga/Simone Pelz*, 22 decembrie 2010; a se vedea și secțiunea 5.4, în care se discută și alte detalii ale acestei hotărâri și funcționarea regulamentului Bruxelles II bis.

copilului posibilitatea reală și efectivă de a se exprima. De asemenea, CJUE a susținut că dreptul copilului de a fi ascultat, astfel cum este prevăzut în cartă și în Regulamentul Bruxelles II bis, impune să se pună la dispoziția copilului procedurile juridice și condițiile care să îi permită să își exprime liber opinia și ca aceasta să fie obținută de către instanță. De asemenea, instanța trebuie să ia toate măsurile necesare pentru organizarea acestor audieri, ținând seama de interesul superior al copilului și de circumstanțele fiecărui caz. Cu toate acestea, potrivit hotărârii CJUE, autoritățile din țara în care fusese dus copilul (Germania) nu se puteau opune înapoierii sale pe baza încălcării dreptului copilului de a fi ascultat în țara de origine (Spania).

În dreptul CoE, CEDO nu interpretează dreptul la respectarea vieții private și de familie (articolul 8 din Convenție) în sensul instituirii obligației de a asigura audierea copilului în instanță în toate situațiile. Ca regulă generală, instanțele naționale sunt cele care au competența de a evalua probele administrate, inclusiv mijloacele utilizate pentru constatarea faptelor relevante. Instanțele naționale nu au întotdeauna obligația de a audia copiii în instanță în problema dreptului de vizită al părintelui căruia nu i-au fost încredințați. Această chestiune trebuie apreciată în funcție de circumstanțele specifice ale fiecărui caz, ținându-se seama de vârsta și de maturitatea copilului în cauză. În plus, CEDO se asigură deseori, în temeiul aspectului procedural al articolului 8, că autoritățile au luat măsurile corespunzătoare pentru a se asigura ca hotărârile luate sunt însoțite de garanțiile necesare.

Exemplu: În cauza *Sahin/Germania*⁷⁰, mama i-a interzis reclamantului să ia legătura cu fetița sa de patru ani. Instanța regională din Germania a decis că acordarea dreptului de vizită tatălui ar dăuna copilului din cauza tensiunilor grave existente între părinți. Instanța a decis acest lucru fără să audieze fetița pentru a stabili dacă aceasta dorește să își vadă tatăl în continuare. În chestiunea audierii copilului în instanță, CEDO a făcut referire la explicația oferită de expert în fața instanței regionale din Germania. După o serie de întâlniri cu copilul, cu mama sa și cu reclamantul, expertul a considerat că procesul de audiere a fetei ar fi comportat un risc pentru aceasta, care nu ar fi putut fi evitat prin luarea unor măsuri speciale în instanță.

70 CEDO, *Sahin/Germania* [GC], nr. 30943/96, 8 iulie 2003, punctul 73. În legătură cu aspectul concret al obligației instanțelor naționale de a evalua probele pe care le-au obținut, precum și relevanța probelor pe care părții doresc să le prezinte, a se vedea și CEDO, *Vidal/Belgia*, nr. 12351/86, 22 aprilie 1992, punctul 33.

CEDO a constatat că, în această situație, cerințele procedurale implicite ale articolului 8 din Convenție privind audierea copilului în instanță nu impun nou adresarea unor întrebări directe fetei cu privire la relația cu tatăl ei.

Exemplu: În cauza *Sommerfeld/Germania*⁷¹, fata în vârstă de 13 ani a reclamantului își exprimase dorința clară de a nu se vedea cu acesta, dorință pe care o menținuse timp de mai mulți ani. Instanțele naționale au considerat că a o forța pe fată să îl vadă pe reclamant i-ar putea afecta grav echilibrul emoțional și psihologic. CEDO a acceptat faptul că procesul decizional proteja suficient interesele reclamantului⁷².

Convenția europeană privind exercitarea drepturilor copiilor se referă la dreptul copiilor de a-și exprima liber opinia⁷³. Convenția își propune să promoveze drepturile copiilor acordându-le drepturi procedurale specifice în cadrul procedurilor familiale aflate pe rolul unei autorități judiciare, în special al procedurilor care implică exercitarea autorității părintești, cum ar fi reședința și dreptul de vizită. Articolul 3 din convenție le acordă copiilor dreptul de a fi informați și de a-și exprima opiniile în cadrul procedurilor, cu titlu de drept procedural. La articolul 4, copilului i se acordă dreptul de a solicita numirea unui reprezentant special în procedurile derulate în fața unei autorități judiciare. În conformitate cu articolul 6, autoritățile trebuie să se asigure că copilul a primit toate informațiile relevante, să îl consulte personal, dacă este cazul, și să îi permită să își exprime opiniile.

În dreptul internațional, articolul 12 alineatul (1) din CDC prevede că un copil care își poate forma propriile opinii are dreptul de a-și exprima liber aceste opinii în legătură cu toate problemele care îl privesc. Opiniilor copilului ar trebui să li se acorde importanța cuvenită, în conformitate cu vârsta și cu gradul său de maturitate. În plus, articolul 12 alineatul (2) din CDC prevede că trebuie să i se acorde copilului posibilitatea de a fi ascultat în orice procedură judiciară sau administrativă care îl privește, fie direct, fie printr-un reprezentant sau un organism competent, în conformitate cu normele procedurale din legislația națională.

Comitetul ONU pentru drepturile copilului a subliniat faptul că statele părți ar trebui fie să garanteze acest drept în mod direct, fie să adopte sau să revizuiască

71 CEDO, *Sommerfeld/Germania* [GC], nr. 31871/96, 8 iulie 2003.

72 *Ibid.*, punctele 72 și 88.

73 Consiliul European, *Convenția europeană privind exercitarea drepturilor copiilor*, CETS nr. 160, 1996.

legile, astfel încât copilul să își poată exercita pe deplin acest drept⁷⁴. În plus, acestea trebuie să se asigure că copilul primește toate informațiile și îndrumările necesare pentru a lua o decizie în concordanță cu interesul său superior. Comitetul observă, de asemenea, că un copil are dreptul de a nu-și exercita acest drept; exprimarea opiniilor de către copil este o opțiune, nu o obligație.

2.5. Dreptul la libertatea de întrunire și de asociere

Aspecte esențiale

- Atât Carta drepturilor fundamentale a UE, cât și Convenția garantează libertatea de întrunire pașnică și de asociere.
- Acest drept le permite persoanelor fizice să își promoveze cauzele personale împreună cu alții.

În dreptul UE, articolul 12 din Carta drepturilor fundamentale a UE prevede că orice persoană are dreptul la libertatea de întrunire pașnică și la libertatea de asociere la toate nivelurile și în special în domeniile politic, sindical și civic. Aceasta implică dreptul oricărei persoane de a înființa împreună cu alte persoane sindicate și de a se afilia la acestea pentru apărarea intereselor sale.

În dreptul CoE, articolul 11 alineatul (1) din Convenție garantează dreptul la libertatea de întrunire și de asociere sub rezerva restricțiilor prevăzute la articolul 11 alineatul (2).

CEDO a afirmat în mod explicit că și copiii au dreptul de a participa la întrunirile care au loc în spațiul public. După cum a observat Curtea în cauza *Partidul Popular Creștin Democrat/Moldova*, împiedicarea părinților și a copiilor de a participa la evenimente și în special de a protesta împotriva politicii de școlarizare a guvernului contravine libertății de întrunire a părinților și copiilor.

⁷⁴ Comitetul pentru drepturile copilului al Organizației Națiunilor Unite (ONU), [Comentariul general nr. 14 privind dreptul copilului de a i se lua în considerare interesele superioare cu prioritate \(articolul 3 punctul 1\)](#), CRC/C/GC/14, 29 mai 2013.

Conform dreptului internațional, copiii în mod individual, dar și organizațiile copiilor se pot prevala de protecția conferită de articolul 15 din CDC, care stipulează dreptul la libertatea de asociere și de întrunire pașnică. Din acest punct de vedere, s-a acordat protecție internațională unei game largi de forme de asociere în care sunt implicați copiii.

3

Egalitatea și nediscriminarea

UE	Subiecte abordate	CoE
Carta drepturilor fundamentale, titlul III (Egalitatea), inclusiv articolele 20 (egalitatea în fața legii), 21 (nediscriminarea) și 23 (egalitatea între femei și bărbați)	Egalitatea și nediscriminarea	Convenția, articolul 14; Protocolul nr. 12 la Convenție, articolul 1 (nediscriminarea) CSE (revizuită), articolul E (nediscriminarea)
Directiva privind egalitatea rasială (2000/43/CE)	Interzicerea discriminării pe criterii de rasă și origine etnică	CEDO, <i>D.H. și alții/Republica Cehă</i> [GC], nr. 57325/00, 2007 (plasarea copiilor romi în școli speciale) CEDO, <i>Oršuš și alții/Croația</i> , nr. 15766/03, 2010 (clase alcătuite exclusiv din romi în școlile primare) Convenția-cadru pentru protecția minorităților naționale (CCMN), articolele 4 și 12
Carta drepturilor fundamentale, articolul 45 (libertatea de circulație și de ședere) CJUE, C-200/02, <i>Kunqian Catherine Zhu și Man Lavette Chen/Secretary of State for the Home Department</i> , 2004 (drepturile de ședere ale părinților cetățeni ai unor țări terțe)	Interzicerea discriminării pe criteriul cetățeniei și al statutului de imigrant	CEDO, <i>Ponomaryovi/Bulgaria</i> , nr. 5335/05, 2011 (taxe de școlarizare pentru rezidenții temporari) CCMN, articolul 4 și articolul 12 punctul 3

UE	Subiecte abordate	CoE
Directiva privind egalitatea de tratament în ceea ce privește încadrarea în muncă și ocuparea forței de muncă (2000/78/CE)	Interzicerea discriminării pe criteriul vârstei	Convenția, articolul 14; Protocolul nr. 12 la Convenție, articolul 1 (nediscriminarea)
CJUE, C-303/06, <i>S. Coleman/Attridge Law și Steve Law</i> [GC], 2008	Interzicerea discriminării pe baza altor criterii protejate	CEDO, <i>Fabris/Franța</i> [GC], nr. 16574/08, 2013 (drepturile succesoriale ale copiilor născuți în afara căsătoriei)

Dreptul de a nu fi discriminat este unul dintre principiile de bază ale unei societăți democratice. Atât UE, cât și CoE joacă un rol esențial în interpretarea acestui principiu. Instituțiile UE au adoptat o serie de directive de maximă relevanță pentru problematica legată de copii. CEDO a acumulat o jurisprudență semnificativă cu privire la eliminarea discriminării în temeiul articolului 14 din Convenție privind interzicerea discriminării, coroborat cu alte articole din Convenție.

Comitetul European al Drepturilor Sociale (CEDS) consideră că articolul E din Carta socială europeană (CSE), care are ca obiect nediscriminarea, funcționează similar articolului 14 din Convenție: nu are o existență independentă și trebuie coroborat cu una dintre dispozițiile de fond ale cartei⁷⁵.

Capitolul de față tratează principiile egalității și nediscriminării, cu accent pe temeiurile în jurul cărora s-a dezvoltat o jurisprudență care privește în mod specific copiii. Capitolul prezintă mai întâi informații generale cu privire la dreptul european în materie de nediscriminare (secțiunea 3.1), apoi prezintă problematica egalității și a discriminării copiilor pe criterii de origine etnică (secțiunea 3.2), de cetățenie și statut de imigrant (secțiunea 3.3), de vârstă (secțiunea 3.4) și pe alte criterii protejate, printre care sexul, limba și identitatea personală (secțiunea 3.5).

75 CEDS, *Syndicat des Agrégés de l'Enseignement Supérieur (SAGES)/Franța*, cerere nr. 26/2004, 15 iunie 2005, punctul 34.

3.1. Dreptul european privind nediscriminarea

Aspecte esențiale

- Dreptul UE și cel al CoE interzic discriminarea pe criterii de sex, rasă, culoare, origine etnică sau socială, caracteristici genetice, limbă, religie sau convingeri, opinii politice sau de altă natură, apartenență la o minoritate națională, avere, naștere, dizabilitate, vârstă și orientare sexuală.⁷⁶
- În cazul în care constată că unele persoane aflate în situații care sunt similare sub aspectele relevante au primit un tratament diferit, CEDO va investiga dacă există un motiv obiectiv și rezonabil. În caz contrar, Curtea va conchide că tratamentul a fost discriminatoriu, cu încălcarea articolului 14 din Convenție referitor la interzicerea discriminării.

În dreptul UE, interzicerea discriminării prevăzută la articolul 21 din Carta drepturilor fundamentale a UE este un principiu autonom care se aplică și în situațiile în care nu se aplică nicio altă prevedere a cartei. Printre criteriile pe baza cărora se interzice discriminarea enumerate în prevederea respectivă se regăsesc sexul, rasa, culoarea, originea etnică sau socială, caracteristicile genetice, limba, religia sau convingerile, opiniile politice sau de altă natură, apartenența la o minoritate națională, averea, nașterea, dizabilitatea, vârsta și orientarea sexuală. În schimb, articolul 19 din TFUE se referă doar la criteriile sex, rasă sau origine etnică, religie sau convingeri, dizabilitate, vârstă și orientare sexuală.

O serie de directive ale UE interzic discriminarea în domenii precum ocuparea forței de muncă, sistemul de asistență socială, accesul la bunuri și servicii, toate având o posibilă relevanță pentru copii. Directiva 2000/78/CE a Consiliului, care creează un cadru general în favoarea egalității de tratament în ceea ce privește încadrarea în muncă și ocuparea forței de muncă (Directiva privind egalitatea de tratament la încadrarea în muncă⁷⁷) interzice discriminarea pe criterii precum reli-

76 Pentru o imagine de ansamblu asupra dreptului european în materie de nediscriminare, astfel cum a fost instituit prin directivele UE privind nediscriminarea, precum și prin articolul 14 din Convenție și Protocolul 12 la Convenție, a se vedea FRA și CEDO (2011), precum și actualizarea sa cu jurisprudența din iulie 2010-decembrie 2011.

77 [Directiva 2000/78/CE a Consiliului](http://eur-lex.europa.eu/homepage.html?locale=ro), JO 2000 L 303. Toate instrumentele juridice ale UE sunt disponibile pe portalul online al Uniunii, eur-lex, care asigură accesul la dreptul UE: <http://eur-lex.europa.eu/homepage.html?locale=ro>.

gia sau convingerile, dizabilitatea, vârsta și orientarea sexuală. Directiva 2000/43/CE a Consiliului de punere în aplicare a principiului egalității de tratament între persoane, fără deosebire de rasă sau origine etnică (Directiva privind egalitatea rasială) interzice discriminarea pe criterii precum rasa sau originea etnică nu doar în contextul ocupării forței de muncă și al accesului la bunuri și servicii, ci și în relație cu sistemul de asistență socială (inclusiv protecția socială, securitatea socială și sănătatea) și cu educația⁷⁸. O serie de alte directive pun în aplicare principiul egalității de tratament în ceea ce privește munca și încadrarea în muncă (Directiva privind egalitatea de sex)⁷⁹, precum și în ceea ce privește accesul la bunuri și servicii și furnizarea acestora (Directiva privind egalitatea de sex în accesul la bunuri și servicii⁸⁰).

Conform dreptului CoE, interzicerea discriminării se aplică în exercitarea oricăruia dintre drepturile și libertățile fundamentale prevăzute în Convenție (articolul 14), precum și în exercitarea oricărui drept garantat prin legislația națională sau prin oricare act al unei autorități publice (articolul 1 din Protocolul nr. 12 la Convenție). Cu toate acestea, aplicabilitatea Protocolului nr. 12 este redusă, având în vedere că acesta a fost ratificat de un număr mic de state, iar în temeiul său nu s-a adoptat încă nicio hotărâre în cauze referitoare la drepturile copilului. Dispozițiile prevăzute în ambele instrumente includ o listă neexhaustivă de motive a căror folosire ca teme pentru discriminare este interzisă, și anume sexul, rasa, culoarea, limba, religia, opiniile politice sau de altă natură, originea națională sau socială, apartenența la o minoritate națională, averea, nașterea, precum și orice alt statut. În cazul în care constată că unele persoane aflate în situații care sunt similare sub aspectele relevante au primit un tratament diferit, CEDO va investiga dacă există un motiv obiectiv și rezonabil care să justifice acest tratament diferit⁸¹.

Articolul E din CSE include, de asemenea, o listă neexhaustivă de motive a căror folosire ca teme pentru discriminare este interzisă, și anume rasa, culoarea, sexul, limba, religia, opiniile politice sau de altă natură, originea națională sau socială, sănătatea, apartenența la o minoritate națională sau nașterea. Anexa la

78 [Directiva 2000/43/CE a Consiliului](#) din 29 iunie 2000 de punere în aplicare a principiului egalității de tratament între persoane, fără deosebire de rasă sau origine etnică, JO L 180, 29 iunie 2000.

79 [Directiva 2006/54/CE \(reformă\)](#), JO 2006 L 204.

80 [Directiva 2004/113/CE a Consiliului](#), JO 2004 L 373, p. 37.

81 Pentru o imagine de ansamblu asupra jurisprudenței CEDO, a se vedea FRA și CEDO (2011), precum și actualizarea sa cu jurisprudența din iulie 2010-decembrie 2011.

acest articol stabilește că tratamentul diferențiat bazat pe un motiv obiectiv și rezonabil include și condiția de a avea o anumită vârstă sau o anumită capacitate pentru a accesa unele forme de educație⁸² – și, prin urmare, acestea din urmă nu sunt considerate discriminatorii.

În temeiul articolului 4 din Convenția-cadru pentru protecția minorităților naționale⁸³ (CCMN), statele părți garantează persoanelor aparținând minorităților naționale dreptul la egalitate în fața legii și la protecție egală prin lege și interzic discriminarea pe baza apartenenței la o minoritate națională. De asemenea, acestea se angajează să adopte, acolo unde este necesar, măsuri adecvate pentru promovarea egalității depline și eficiente, în toate domeniile vieții economice, sociale, politice și culturale, între persoanele aparținând unei minorități naționale și cele aparținând majorității.

Secțiunile următoare analizează motivele concrete de discriminare care s-au dovedit mai relevante în cazul copiilor.

3.2. Interzicerea discriminării pe criteriul rasei sau al originii etnice

Aspecte esențiale

- Este interzisă discriminarea pe criterii de rasă sau origine etnică.
- Atât UE, cât și CoE fac demersuri pentru combaterea discriminării romilor în domenii precum educația, ocuparea forței de muncă, sănătatea și locuințele.
- Suprareprezentarea sau segregarea copiilor care aparțin unui anumit grup etnic în școli sau clase speciale poate avea o justificare obiectivă numai dacă se instituie garanții adecvate legate de transferarea copiilor în școlile sau clasele respective.

În dreptul UE, Directiva privind egalitatea rasială interzice discriminarea pe baza rasei sau a originii etnice nu doar în contextul ocupării forței de muncă și al furnizării de bunuri și servicii, ci și în ce privește accesul la sistemul de asistență

82 Consiliul European, Carta socială europeană (revizuită) (1996), [Raport explicativ](#), punctul 136.

83 Consiliul European, [Convenția-cadru pentru protecția minorităților naționale](#) (CCMN), CETS nr. 157, 1995.

socială, la educație și la securitatea socială. Romii, fiind un grup etnic deosebit de numeros și de vulnerabil, se încadrează în mod evident în domeniul de aplicare al directivei. Un element esențial al efortului de eliminare a discriminării romilor la nivelul UE l-a constituit adoptarea cadrului UE pentru strategiile naționale de integrare a romilor până în 2020⁸⁴. Acesta a fost urmat de monitorizarea anuală de către Comisia Europeană a strategiilor naționale elaborate de statele membre ale UE. Directiva privind egalitatea rasială vizează cel puțin patru domenii principale care prezintă importanță pentru copiii romi: educația, ocuparea forței de muncă, sănătatea și locuințele. Obținerea egalității depline în practică poate justifica, în anumite situații, întreprinderea unor acțiuni pozitive vizând romii, în special în aceste patru domenii esențiale⁸⁵.

În temeiul dreptului CoE, CEDO a emis mai multe hotărâri de referință într-o serie de cauze privind tratamentul diferențiat aplicat copiilor romi în sistemul de învățământ. Aceste cauze au fost analizate prin prisma articolului 14 coroborat cu articolul 2 din Protocolul nr. 1 la Convenție. CEDO a susținut că suprareprezentarea sau segregarea copiilor romi în școli sau clase speciale ar putea avea o justificare obiectivă numai prin instituirea unor garanții adecvate în ceea ce privește transferarea copiilor în școlile sau clasele respective, de exemplu teste special concepute pentru copiii romi, care să țină seama de nevoile acestora; evaluare și monitorizare corespunzătoare a progresului, astfel încât integrarea în clasele obișnuite să se producă imediat după remedierea dificultăților de învățare; și luarea unor măsuri pozitive pentru remedierea dificultăților de învățare. În lipsa unor măsuri eficiente de combatere a segregării, prelungirea segregării educaționale a copiilor romi în școlile obișnuite cu program normal nu poate fi justificată⁸⁶.

Exemplu: În cauza *D.H. și alții/Republica Cehă*⁸⁷, CEDO a constatat că un număr disproportionat de copii romi fuseseră plasați fără motiv în școli speciale pentru copii cu dificultăți de învățare. Curtea și-a exprimat îngrijora-

84 Comisia Europeană (CE) (2011), *Un cadru UE pentru strategiile naționale de integrare a romilor până în 2020: Comunicare a Comisiei către Parlamentul European, Consiliu, Comitetul Economic și Social European și Comitetul Regiunilor*, COM(2011) 173 final, Bruxelles, 5 aprilie 2011.

85 Comisia Europeană (2014), *Raport comun privind aplicarea Directivei 2000/43/CE a Consiliului din 29 iunie 2000 de punere în aplicare a principiului egalității de tratament între persoane, fără deosebire de rasă sau origine etnică și a Directivei 2000/78/CE a Consiliului din 27 noiembrie 2000 de creare a unui cadru general în favoarea egalității de tratament în ceea ce privește încadrarea în muncă și ocuparea forței de muncă*, Raport al Comisiei către Parlamentul European și Consiliu, COM(2014) 2 final, Bruxelles, 17 ianuarie 2014.

86 CEDO, *Lavida și alții/Grecia*, nr. 7973/10, 30 mai 2013 (disponibilă în limba franceză).

87 CEDO, *D.H. și alții/Republica Cehă* [GC], nr. 57325/00, 13 noiembrie 2007, punctele 206-210.

rea în legătură cu programa școlară de nivel mai scăzut aplicată în aceste școli și cu segregarea cauzată de acest sistem. Astfel, copiii romi primeau o educație care le agrava dificultățile și le compromitea dezvoltarea personală ulterioară, în loc să îi ajute să se integreze în sistemul de învățământ obișnuit și să își dezvolte abilități care să le faciliteze conviețuirea cu populația majoritară. În consecință, CEDO a constatat încălcarea articolului 14 din Convenție coroborat cu articolul 2 din Protocolul nr. 1 la Convenție.

Exemplu: În cauza *Oršuš și alții/Croația*⁸⁸, CEDO a examinat problema existenței unor clase alcătuite exclusiv din romi în cadrul școlilor primare obișnuite. În principiu, plasarea temporară a unor copii într-o clasă separată din cauza cunoașterii insuficiente a limbii de predare nu este, în sine, discriminatorie. Acest procedeu poate fi interpretat ca o adaptare a sistemului de învățământ la nevoile speciale ale copiilor cu dificultăți de ordin lingvistic. Cu toate acestea, din momentul în care afectează în mod disproporționat sau exclusiv membrii unui anumit grup etnic, este necesară instituirea unor garanții adecvate. În ceea ce privește plasarea inițială în clase separate, CEDO a observat că aceasta nu făcea parte dintr-o practică generală de rezolvare a problemelor copiilor cu o cunoaștere inadecvată a limbii și că nu se efectuase nicio testare concretă a cunoștințelor de limbă ale copiilor respectivi. În ce privește programa școlară urmată, anumitor copii nu li se pusese la dispoziție niciun program specific (adică ore speciale de învățare a limbii) pentru a dobândi abilitățile lingvistice necesare în cel mai scurt timp posibil. Nu exista nicio procedură de transfer sau de monitorizare care să asigure transferarea imediată și automată într-o clasă mixtă a copiilor romi care ajungeau la un nivel adecvat de cunoaștere a limbii. În consecință, Curtea a constatat că acest fapt încalcă articolul 14 din Convenție coroborat cu articolul 2 din Protocolul nr. 1.

Potrivit CEDS, chiar dacă politicile educaționale adresate copiilor romi ar fi însoțite de structuri flexibile capabile să răspundă diversității acestui grup și ar ține seama de faptul că unele grupuri au un stil de viață itinerant sau semiitinerant, nu ar trebui să existe școli separate pentru copiii romi⁸⁹.

Conform articolului 4 alineatele (2) și (3) din CCMN, măsurile speciale adoptate în vederea promovării egalității efective a persoanelor aparținând minorităților

88 CEDO, *Oršuš și alții/Croația* [GC], nr. 15766/03, 16 martie 2010, punctul 157.

89 CEDS, Carta socială europeană (revizuită) – Concluzii 2003 (Bulgaria), articolul 17 punctul 2, p. 53.

naționale nu sunt considerate acte de discriminare. În plus, în conformitate cu articolul 12 alineatul (3) din CCMN, statele părți s-au angajat în mod expres să promoveze șanse egale de acces la educația de toate nivelurile pentru persoanele aparținând minorităților naționale. Comitetul consultativ privind CCMN a examinat periodic situația copiilor romi în ceea ce privește accesul egal la educație, în conformitate cu această prevedere⁹⁰.

3.3. Interzicerea discriminării pe criteriul cetățeniei și al statutului de imigrant

Aspecte esențiale

- Protecția împotriva discriminării pe criteriul cetățeniei are un domeniu de aplicare mai restrâns în dreptul UE decât în dreptul CoE.
- Conform dreptului UE, protecția împotriva discriminării bazate pe cetățenie se acordă doar cetățenilor statelor membre ale UE, astfel cum se prevede la articolul 45 (libertatea de circulație și de ședere) din Carta drepturilor fundamentale a UE.
- Convenția garantează exercitarea drepturilor tuturor persoanelor aflate în jurisdicția unui stat membru.

În dreptul UE, protecția împotriva discriminării pe criteriul cetățeniei este deosebit de importantă în contextul liberei circulații a persoanelor. Cetățenii țărilor terțe (adică persoanele care sunt cetățeni ai unui stat care nu este membru al UE) beneficiază de dreptul la tratament egal în aproximativ aceleași domenii ca cele vizate de directivele de combatere a discriminării dacă sunt „rezidenți pe termen lung”. Una dintre condițiile pentru îndeplinirea acestui criteriu pe care le impune Directiva privind resortisanții țărilor terțe este o perioadă de cinci ani de reședință legală⁹¹. În plus, Directiva 2003/86/CE a Consiliului privind dreptul la reîntregirea familiei (Directiva privind reîntregirea familiei)⁹² le permite membrilor

90 A se vedea Consiliul Europei, Comitetul consultativ privind CCMN, *Comentariu asupra educației în temeiul Convenției-cadru pentru protecția minorităților naționale* (2006), ACFC/25DOC(2006)002.

91 Directiva 2003/109/CE din 23 ianuarie 2004 privind statutul resortisanților țărilor terțe care sunt rezidenți pe termen lung, JO L 16, 2004, p. 44.

92 Directiva 2003/86/CE din 22 septembrie 2003 privind dreptul la reîntregirea familiei, JO L 251, 2003, p. 12.

familiei resortisanților țărilor terțe care au reședința legală într-un stat membru să li se alăture acestora, în anumite condiții (a se vedea și [secțiunea 9.5](#)).

Exemplu: În cauza *Chen*⁹³ s-a ridicat problema dacă un copil al unui resortisant dintr-o țară terță are drept de ședere într-un stat membru al UE dacă s-a născut într-un alt stat membru și deține cetățenia acestuia din urmă. Mama copilului, în a cărei întreținere se afla acesta, era resortisant al unei țări terțe. CJUE a considerat că, atunci când un stat membru impune anumite condiții persoanelor care urmăresc obținerea cetățeniei, iar acele condiții sunt îndeplinite, un alt stat membru nu are posibilitatea să conteste respectivul drept atunci când mama și copilul solicită reședința. Curtea a susținut că un stat membru nu poate să refuze dreptul de ședere al unui părinte care are în îngrijire un copil cetățean al UE, întrucât acest lucru ar priva dreptul de ședere al copilului de orice efect util.

În dreptul CoE, Convenția europeană a drepturilor omului garantează exercitarea drepturilor tuturor persoanelor care trăiesc în jurisdicția unui stat membru, indiferent dacă au sau nu calitatea de cetățeni, inclusiv celor care trăiesc în afara teritoriului național, în zone aflate sub controlul efectiv al statului membru respectiv. Prin urmare, în ceea ce privește educația, CEDO consideră că tratamentul diferențiat pe criteriul cetățeniei și al statutului de imigrant ar putea constitui discriminare.

Exemplu: Cauza *Ponomaryovi/Bulgaria*⁹⁴ privește problema unor resortisanți străini care nu dețineau permise de ședere permanentă și care au fost obligați să plătească taxe de școlarizare pentru învățământul secundar. În principiu, marja de apreciere, de regulă largă în cazul măsurilor generale de strategie economică sau socială, trebuie să fie bine definită în domeniul educației, din două motive:

- dreptul la educație se bucură de protecție directă în temeiul Convenției;
- educația este un tip special de serviciu public, care îndeplinește funcții societale vaste.

93 CJUE, C-200/02, *Kunqian Catherine Zhu și Man Lavette Chen/ Secretary of State for the Home Department*, 19 octombrie 2004.

94 CEDO, *Ponomaryovi/Bulgaria*, nr. 5335/05, 21 iunie 2011, punctul 60.

Potrivit CEDO, marja de apreciere crește odată cu nivelul educației și invers proporțional cu importanța educației pentru cei vizați și pentru societate în ansamblu. Așadar, în timp ce pentru învățământul primar, taxele (mai mari) aplicate resortisanților străini sunt dificil de justificat, ele pot fi pe deplin justificate la nivel universitar. Având în vedere importanța învățământului secundar pentru dezvoltarea personală și pentru integrarea socială și profesională, se impune o examinare mai strictă a proporționalității tratamentului diferențiat aplicat la acest nivel de studii. Curtea a precizat că nu ia nicio poziție în legătură cu dreptul pe care îl are sau nu un stat de a priva toți migranții aflați în situație nereglementară de beneficiile educaționale pe care le oferă cetățenilor săi și anumitor categorii de resortisanți străini. La evaluarea circumstanțelor specifice cauzei, s-a constatat că nu s-au aplicat niciun fel de „considerații legate de necesitatea de a stopa sau de a contracara fluxul imigrației ilegale”. Solicitanții nu încercaseră să utilizeze în mod abuziv sistemul educațional bulgar, deoarece veniseră să locuiască în Bulgaria la o vârstă foarte fragedă, în urma căsătoriei mamei lor cu un cetățean bulgar, așadar nu aveau altă soluție decât să meargă la școală în Bulgaria. În consecință, s-a produs o încălcare a articolului 14 din Convenție coroborat cu articolul 2 din Protocolul nr. 1 la Convenție.

3.4. Interzicerea discriminării pe criteriul vârstei

Aspect esențial

- Discriminarea pe criteriul vârstei este interzisă atât prin dreptul UE, cât și prin Convenție.

În dreptul UE, articolul 21 din Carta drepturilor fundamentale a UE menționează în mod explicit „vârsta” printre motivele pe baza cărora se interzice discriminarea. Articolul 24 include drepturile copilului printre drepturile fundamentale protejate. În temeiul legislației UE în vigoare privind nediscriminarea, protecția împotriva discriminării bazate pe vârstă este mai restrânsă decât protecția împotriva discriminării pe bază de rasă sau origine etnică ori împotriva discriminării pe bază de sex. În prezent, se acordă protecție împotriva discriminării pe motiv de vârstă numai în contextul accesului la un loc de muncă, la fel ca în cazul discriminării motivate de orientarea sexuală, dizabilitate și de religie sau convingeri.

Directiva privind egalitatea de tratament la încadrarea în muncă se aplică și copiilor care au dreptul legal la muncă. Deși Convenția Organizației Internaționale a Muncii privind vârsta minimă de încadrare în muncă⁹⁵, ratificată de toate statele membre ale UE, stabilește ca minimă vârsta de 15 ani, continuă să existe diferențe între statele membre ale UE în ceea ce privește vârsta minimă aplicabilă⁹⁶. Conform articolului 6 din Directiva privind egalitatea de tratament la încadrarea în muncă, statele membre pot oferi justificări pentru aplicarea unui tratament diferențiat pe criterii de vârstă. Aceste diferențe nu constituie discriminare dacă sunt justificate în mod obiectiv și rezonabil printr-un scop legitim și dacă mijloacele de atingere a aceluși scop sunt adecvate și necesare. În ceea ce îi privește pe copii și pe tineri, aceste diferențe de tratament se pot referi, de exemplu, la stabilirea unor condiții speciale privind accesul la muncă și la formarea profesională, încadrarea în muncă și profesia, cu scopul de a promova integrarea lor profesională sau de a le asigura protecția.

95 Organizația Internațională a Muncii (OIM) (1973), Convenția privind vârsta minimă de încadrare în muncă, nr. 138.

96 Rețeaua europeană de experți juridici în domeniul nediscriminării, O'Dempsey, D. și Beale, A. (2011), *Age and employment*, Comisia Europeană, Direcția Generală Justiție. Luxemburg, Oficiul pentru publicații al Uniunii Europene.

În dreptul CoE, articolul 14 din Convenție și articolul 1 din Protocolul 12 la Convenție nu menționează explicit „vârsta” în lista de motive a căror folosire ca temei pentru discriminare este interzisă. Cu toate acestea, CEDO a examinat aspectele legate de discriminarea bazată pe vârstă în relație cu diverse drepturi protejate de Convenție, ceea ce înseamnă că a analizat implicit și chestiunea vârstei, inclusă în categoria „alt statut”. În cauzele *D.G./Irlanda*⁹⁷ și *Bouamar/Belgia*⁹⁸, de exemplu, CEDO a constatat că sistemele judiciare ale țărilor respective aplică un tratament diferențiat copiilor și adulților în ceea ce privește detenția, aspect cu relevanță pentru aplicarea Convenției. Acest tratament diferențiat a izvorât din scopul punitiv al detenției în cazul adulților și din scopul său preventiv în cazul copiilor. Din acest motiv, Curtea a acceptat „vârsta” ca posibil motiv de discriminare.

3.5. Interzicerea discriminării pe baza altor criterii protejate

Aspect esențial

- În jurisprudența europeană referitoare la copii s-au analizat și alte motive de discriminare, cum ar fi existența unei dizabilități sau nașterea.

În dreptul UE, articolul 21 din Carta drepturilor fundamentale a UE interzice inclusiv discriminarea bazată pe alte motive cu relevanță specială pentru copii, cum ar fi sexul, caracteristicile genetice, limba, dizabilitatea sau orientarea sexuală. Cel puțin în cazul dizabilității, CJUE a acceptat că dreptul UE protejează și împotriva așa-numitei „discriminări prin asociere”, adică discriminarea împotriva unei persoane asociată cu o alta care prezintă caracteristica protejată (de exemplu, mama unui copil cu dizabilități).

Exemplu: În cauza *S. Coleman/Attridge Law și Steve Law*⁹⁹, CJUE a remarcat că Directiva privind egalitatea de tratament la încadrarea în muncă include anumite dispoziții menite să răspundă în mod specific nevoilor persoanelor cu dizabilități. Totuși, acest fapt nu conduce la concluzia potrivit căreia

97 CEDO, *D.G./Irlanda*, nr. 39474/98, 16 mai 2002 (a se vedea și secțiunea 11.2.2).

98 CEDO, *Bouamar/Belgia*, nr. 9106/80, 29 februarie 1988 (a se vedea și secțiunea 11.2.2).

99 CJUE, C-303/06, *S. Coleman/Attridge Law și Steve Law* [GC], 17 iulie 2008.

principiul egalității de tratament pe care îl consacără directiva trebuie interpretat strict, ca interzicând numai discriminarea directă pe motivul existenței unei dizabilități și ca referindu-se exclusiv la persoanele cu dizabilități. Potrivit CJUE, directiva nu se aplică unei anumite categorii de persoane, ci naturii înseși a discriminării. O interpretare care îi limitează aplicabilitatea la persoanele cu dizabilități este susceptibilă să priveze directiva de un element important al eficacității sale și să reducă protecția pe care aceasta urmărește să o garanteze. CJUE a concluzionat că directiva trebuie interpretată în sensul că interzicerea discriminării directe prevăzute în aceasta nu se limitează la persoanele cu dizabilități. În consecință, dacă un angajator ar trata mai puțin favorabil un angajat care nu prezintă o dizabilitate decât pe un alt angajat aflat într-o situație comparabilă, deoarece primul este principalul îngrijitor al unui copil cu dizabilități, acest tratament ar contraveni dispozițiilor directivei privind interzicerea discriminării directe.

În temeiul dreptului CoE, CEDO s-a ocupat de discriminarea împotriva copiilor într-o varietate de situații, în afară de cele deja menționate, de exemplu în cazuri de discriminare bazată pe limbă¹⁰⁰ sau pe filiație¹⁰¹.

Exemplu: În cauza *Fabris/Franța*¹⁰², reclamantul s-a plâns că nu a putut beneficia de o lege introdusă în 2001, prin care copiii „nelegitimi” li se acordau drepturi successorale identice cu cele ale copiilor legitimi, lege adoptată în urma hotărârii pronunțate de CEDO în cauza *Mazurek/Franța*¹⁰³ în anul 2000. Curtea a susținut că scopul legitim de a proteja drepturile la moștenire ale fratelui vitreg și surorii vitrege ale reclamantului nu a prevalat asupra pretenției sale la o parte din averea mamei sale. În această cauză, tratamentul diferențiat aplicat a fost discriminatoriu, deoarece nu a avut un motiv obiectiv și rezonabil. Curtea a constatat încălcarea articolului 14 din Convenție coroborat cu articolul 1 din Protocolul nr. 1 la Convenție¹⁰⁴.

100 CEDO, *Cauza „Cu privire la anumite aspecte ale legislației privind utilizarea limbilor în sistemul de învățământ din Belgia”/Belgia*, nr. 1474/62, 1677/62, 1691/62, 1769/63, 1994/63 și 2126/64, 23 iulie 1968.

101 CEDO, *Fabris/Franța* [GC], nr. 16574/08, 7 februarie 2013.

102 *Ibid.*

103 CEDO, *Mazurek/Franța*, nr. 34406/97, 1 februarie 2000.

104 CEDO, *Fabris/Franța* [GC], nr. 16574/08, 7 februarie 2013.

În cazul copiilor cu dizabilități, CEDS susține că în aplicarea articolului 17 alineatul (2) din CSE este acceptabil să se facă o distincție între copiii cu dizabilități și cei fără dizabilități. Cu toate acestea, regula generală ar trebui să fie integrarea copiilor cu dizabilități în școlile obișnuite și instituirea în aceste școli a unor măsuri adecvate pentru a răspunde nevoilor lor speciale, în timp ce școlile specializate ar trebui să reprezinte excepția¹⁰⁵. În plus, copiii care învață în școli speciale ce respectă articolul 17 alineatul (2) din CSE trebuie să beneficieze de suficientă instruire și formare, astfel încât numărul copiilor din școlile speciale care absolvă studiile să fie proporțional echivalent cu cel al copiilor din școlile obișnuite¹⁰⁶. Drepturile copiilor în materie de educație sunt analizate mai detaliat în [secțiunea 8.2](#).

În dreptul ONU, articolul 2 din CDC interzice discriminarea împotriva copiilor pe baza unei liste neexhaustive de motive, „nașterea” fiind menționată explicit printre acestea. Articolul 2 prevede următoarele:

1. Statele părți se angajează să respecte și să garanteze drepturile stabilite în prezenta convenție tuturor copiilor din jurisdicția lor, indiferent de rasă, culoare, sex, limbă, religie, opinie politică sau altă opinie, de naționalitate, apartenență etnică sau originea socială, de situația materială, incapacitatea fizică, de statutul la naștere sau de statutul dobândit al copilului ori al părinților sau al reprezentanților legali ai acestuia.

2. Statele părți vor lua toate măsurile de protejare a copilului împotriva oricărei forme de discriminare sau de sancționare pe considerente ținând de situația juridică, activitățile, opiniile declarate sau convingerile părinților, ale reprezentanților săi legali sau ale membrilor familiei sale.

105 CEDS, *International Association Autism Europe (IAAE)/Franța*, reclamația nr. 13/2002, 4 noiembrie 2003.

106 CEDS, *Mental Disability Advocacy Center (MDAC)/Bulgaria*, reclamația nr. 41/2007, 3 iunie 2008.

4

Aspecte legate de identitatea personală

UE	Subiecte abordate	CoE
	Înregistrarea nașterii și dreptul la un nume	<p>CEDO, <i>Johansson/Finlanda</i>, nr. 10163/02, 2007 (refuzul de a înregistra un nume acordat anterior altor persoane)</p> <p>CCMN, articolul 11 (dreptul de a utiliza numele de familie în limba inițială)</p> <p>Convenția europeană în materia adopției de copii (revizuită), articolul 11 alineatul (3) (reținerea numelui inițial al unui copil adoptat)</p>
	Dreptul la o identitate personală	<p>Convenția, articolul 6 (dreptul la un proces echitabil) și articolul 8 (dreptul la respectarea vieții private și de familie)</p> <p>CEDO, <i>Gaskin/Regatul Unit</i>, nr. 10454/83, 1989 (refuzul de a acorda acces la evidențele păstrate de serviciile de plasament pentru copii)</p> <p>CEDO, <i>Mizzi/Malta</i>, nr. 26111/02, 2006 (incapacitatea de a contesta paternitatea)</p> <p>CEDO, <i>Menesson/Franța</i>, nr. 65192/11, 2014 (gestație pentru altul, cu tatăl biologic ca tată de intenție)</p> <p>CEDO, <i>Godelli/Italia</i>, nr. 33783/09, 2012 (informații despre mama biologică care nu permit identificarea)</p> <p>Convenția europeană în materia adopției de copii (revizuită), articolul 22</p>

UE	Subiecte abordate	CoE
	Furtul de identitate	CEDO, <i>K.U./Finlanda</i> , nr. 2872/02, 2008 (reclamă plasată pe internet fără cunoștința victimei)
CJUE, C-200/02, <i>Kunqian Catherine Zhu și Man Lavette Chen/Secretary of State for the Home Department</i> , 2004 (dreptul de ședere al unei persoane în a cărei principală îngrijire se află un copil cetățean al UE) CJUE, C-34/09, <i>Gerardo Ruiz Zambrano/Office National de l'Emploi (ONEm)</i> , 2011 (drepturile de ședere ale unor resortisanți din țări terțe care au copii minori cetățeni ai UE)	Cetățenia	CEDO, <i>Genovese/Malta</i> , nr. 53124/09, 2011 (refuzul arbitrar de a acorda cetățenie unui copil născut în afara căsătoriei) Convenția europeană asupra cetățeniei Convenția Consiliului Europei privind evitarea apatridiei în situația de succesiune a statelor
	Identitatea în calitate de membru al unei minorități naționale	CCMN, articolul 5 alineatul (1) (păstrarea elementelor esențiale ale identității)

În general, aspectele legate de identitatea personală nu au fost abordate la nivelul UE din cauza competenței limitate a Uniunii în acest domeniu. Totuși, CJUE a pronunțat ocazional unele hotărâri privind dreptul la nume (în special dreptul ca un nume recunoscut într-un stat membru să fie recunoscut și în celelalte state membre) din perspectiva principiului libertății de circulație. Anumite aspecte legate de cetățenie și de ședere au fost, de asemenea, adjuocate în lumina articolului 20 din TFUE. În schimb, Consiliul Europei – în special prin jurisprudența CEDO – a interpretat și a dezvoltat transpunerea în practică a mai multor drepturi fundamentale în domeniul identității personale. Prin urmare, cu excepția câtorva domenii în care aspectele legate de identitatea personală au fost abordate la nivelul UE, următoarele secțiuni se referă numai la dreptul CoE.

Prezentul capitol nu se referă la un drept fundamental specific, ci oferă o privire de ansamblu a problematicii drepturilor fundamentale legate de identitate, cum ar fi înregistrarea nașterii și dreptul la un nume ([secțiunea 4.1](#)), dreptul la identitate

personală (secțiunea 4.2), furtul de identitate (secțiunea 4.4), dreptul la cetățenie (secțiunea 4.5) și identitatea copiilor aparținând minorităților naționale (secțiunea 4.6). Mai multe aspecte înrudite sunt tratate în alte capitole, cum ar fi cele referitoare la abuzul sexual (capitolul 7.1.3) sau la protecția datelor (capitolul 10). Unele dintre aceste drepturi, cum ar fi dreptul la un nume, au fost, în principal, revendicate ca drepturi parentale, însă abordarea ar putea fi transpusă cu ușurință și la copiii înșiși, având în vedere implicațiile pentru propriile lor drepturi.

4.1. Înregistrarea nașterii și dreptul la un nume

Aspect esențial

- Refuzul de a înregistra un prenume de o acceptabilitate generală și care nu este necorespunzător pentru un copil poate constitui o încălcare a articolului 8 din CEDO (dreptul la respectarea vieții private și de familie).

Spre deosebire de tratatele ONU [de exemplu, articolul 24 alineatul (2) din Pactul internațional cu privire la drepturile civile și politice (PIDCP), articolul 7 alineatul (1) din CDC și articolul 18 din Convenția privind drepturile persoanelor cu dizabilități (CDPD)], instrumentele europene referitoare la drepturile fundamentale nu prevăd în mod explicit dreptul de a înregistra nașterea imediat după naștere sau dreptul la un nume de la naștere.

În dreptul UE, dreptul la un nume a fost tratat din perspectiva libertății de circulație. Potrivit CJUE, libertatea de circulație împiedică un stat membru al UE să refuze recunoașterea numelui de familie al unui copil așa cum este înregistrat într-un alt stat membru a cărui cetățenie o are copilul sau în care copilul s-a născut și a avut domiciliul¹⁰⁷.

Conform dreptului CoE, refuzul înregistrării nașterii copiilor poate duce la o încălcare a articolului 8 din Convenție.

¹⁰⁷ A se vedea CJUE, C-148/02, *Carlos Garcia Avello/Statul belgian*, 2 octombrie 2003; CJUE, C-353/06, *Stefan Grunkin și Dorothee Regina Paul* [GC], 14 octombrie 2008.

În primul rând, CEDO a constatat că numele „ca mijloc de identificare a persoanelor în cadrul familiilor lor și al comunității” se înscrie în sfera dreptului la respectarea vieții private și de familie, astfel cum este consfințit prin articolul 8 din Convenție¹⁰⁸. Prenumele¹⁰⁹ și numele de familie¹¹⁰ alese de părinți pentru copil fac parte din viața privată a acestora. Curtea a susținut că refuzul autorităților statului de a înregistra un prenume pe motiv că este de natură să îi aducă prejudicii copilului nu încalcă articolul 8 din Convenție.¹¹¹ În schimb, refuzul de a înregistra un prenume care nu este nepotrivit pentru un copil și care este deja considerat acceptabil poate reprezenta o încălcare a articolului 8 din Convenție.

Exemplu: În cauza *Johansson/Finlanda*,¹¹² autoritățile au refuzat să înregistreze prenumele „Axl Mick”, deoarece ortografia nu corespundea practicii de numire finlandeze. CEDO a acceptat că trebuie să se acorde atenția cuvenită interesului superior al copilului și că păstrarea practicii naționale de numire era în interesul publicului. Curtea a constatat însă că numele fusese deja acceptat în vederea înregistrării oficiale în alte cazuri și, prin urmare, nu putea fi considerat nepotrivit pentru un copil. De vreme ce numele era deja considerat acceptabil în Finlanda și nu se avansase argumentul că ar fi afectat negativ identitatea culturală și lingvistică a statului, CEDO a concluzionat că considerațiile de interes public nu prevalau asupra interesului de a înregistra copilul cu numele ales. Curtea a constatat, astfel, încălcarea articolului 8 din Convenție.

CEDO a constatat, de asemenea, că norma potrivit căreia numele de familie al soțului ar trebui acordat și copiilor legitimi la momentul înregistrării nașterii nu constituie, în sine, o încălcare a Convenției. Cu toate acestea, s-a considerat că imposibilitatea de a deroga de la această normă generală era excesiv de rigidă și discriminatorie la adresa femeilor, încălcând, prin urmare, articolul 14 coroborat cu articolul 8 din Convenție¹¹³.

108 CEDO, *Guillot/Franța*, nr. 22500/93, 24 octombrie 1993, punctul 21.

109 CEDO, *Johansson/Finlanda*, nr. 10163/02, 6 septembrie 2007, punctul 28; CEDO, *Guillot/Franța*, nr. 22500/93, 24 octombrie 1993, punctul 22.

110 CEDO, *Cusan și Fazzo/Italia*, nr. 77/07, 7 ianuarie 2014, punctul 56.

111 CEDO, *Guillot/Franța*, nr. 22500/93, 24 octombrie 1993, punctul 27.

112 CEDO, *Johansson/Finlanda*, nr. 10163/02, 6 septembrie 2007.

113 CEDO, *Cusan și Fazzo/Italia*, nr. 77/07, 7 ianuarie 2014, punctul 67.

Articolul 11 din CCMN prevede că fiecare persoană care aparține unei minorități naționale are dreptul de a-și utiliza numele de familie (patronimul) și prenumele în limba sa minoritară, precum și dreptul ca acesta să fie recunoscut oficial, chiar dacă sub rezerva modalităților prevăzute în sistemul juridic.

Articolul 11 alineatul (3) din Convenția europeană revizuită în materia adopției de copii prevede posibilitatea ca statele părți să păstreze numele de familie inițial al unui copil adoptat (Convenția privind adopțiile)¹¹⁴. Aceasta este o excepție de la principiul general potrivit căruia raportul juridic dintre copilul adoptat și familia sa inițială este întrerupt.

4.2. Dreptul la o identitate personală

Aspecte esențiale

- Dreptul de a-și cunoaște originile se înscrie în sfera dreptului copilului la viață privată.
- Stabilirea paternității impune stabilirea atentă a echilibrului între interesul copilului de a-și cunoaște identitatea și interesul tatălui presupus sau pretins, precum și cu interesul general.
- Nașterile anonime sunt permise în temeiul articolului 8 din Convenție (dreptul la respectarea vieții private și de familie), cu condiția ca copilul să poată obține cel puțin acele informații despre mamă care nu pot conduce la identificarea acesteia și să existe posibilitatea solicitării unei declarații de renunțare la confidențialitate din partea mamei.
- Un copil adoptat are drept de acces la informații referitoare la originea sa. Părinților biologici li se poate acorda dreptul legal de a nu-și dezvălui identitatea, însă acest lucru nu echivalează cu un drept de veto absolut.

În dreptul CoE, potrivit CEDO, articolul 8 din Convenție include dreptul la identitate și dezvoltare personală. Datele referitoare la identitatea unei persoane și interesul „de a obține informațiile necesare pentru a afla adevărul cu privire la aspecte importante ale identității personale, cum ar fi identitatea părinților”¹¹⁵

114 Consiliul European, [Convenția europeană în materia adopției de copii \(revizuită\)](#), CETS nr. 202, 2008.

115 CEDO, [Odièvre/Franța](#) [GC], nr. 42326/98, 13 februarie 2003, punctul 29.

au fost considerate relevante pentru dezvoltarea personală. Nașterea și circumstanțele nașterii fac parte din viața privată a copilului. „[I]nformațiile privind aspectele extrem de personale ale copilăriei, dezvoltării și istoriei cuiva” pot constitui „principala sursă de informare despre trecutul unei persoane și despre anii de formare a personalității acesteia”¹¹⁶, astfel încât lipsa accesului copilului la informațiile respective prezintă o problemă, conform articolului 8 din Convenție.

În dreptul internațional, articolul 8 din CDC prevede o protecție destul de detaliată și de nivel ridicat a dreptului copilului de a-și păstra identitatea. Dreptul copilului de a-și păstra identitatea, inclusiv cetățenia, numele și relațiile familiale, astfel cum sunt recunoscute de lege, sunt protejate împotriva ingerințelor ilegale. De asemenea, articolul garantează „asistența și protecția corespunzătoare” în cazul în care un copil este lipsit în mod ilegal de unele sau de toate elementele identității sale, în vederea restabilirii rapide a identității respective.

4.2.1. Stabilirea paternității

În temeiul dreptului CoE, CEDO a primit sesizări de la copii cu privire la imposibilitatea stabilirii identității taților lor biologici. Curtea a susținut că stabilirea unui raport juridic între un copil și presupusul tată biologic intră în sfera vieții private (articolul 8 din Convenție). Filiația constituie un aspect fundamental al identității personale¹¹⁷. Cu toate acestea, este necesar să se stabilească un echilibru între interesul copilului de a-și stabili paternitatea, interesul presupusului tată și interesul general. Interesul copilului de a obține securitate juridică cu privire la filiația sa paternă nu prevalează asupra interesului tatălui de a respinge prezumția juridică de paternitate.

Exemplu: În cauza *Mikulić/Croația*¹¹⁸, reclamanta se născuse în afara căsătoriei și intentase o acțiune în stabilirea paternității împotriva presupusului tată. Pârâtul a refuzat în mai multe rânduri să se prezinte pentru testarea ADN impusă de instanță, ceea ce a condus la prelungirea nejustificată a acțiunii în stabilirea paternității pentru o perioadă de aproximativ cinci ani. Concluzia CEDO a fost aceea că, dacă dreptul intern nu prevede posibilitatea de a-i constrânge pe presupușii tați să se supună testelor medicale, statele trebuie să găsească mijloace alternative care să permită

116 CEDO, *Gaskin/Regatul Unit*, nr. 10454/83, 7 iulie 1989, punctul 36.

117 CEDO, *Menesson/Franța*, nr. 65192/11, 26 iunie 2014, punctul 96.

118 CEDO, *Mikulić/Croația*, nr. 53176/99, 7 februarie 2002, punctele 64–65.

identificarea rapidă a taților biologici de către o autoritate independentă. În cazul reclamantei, s-a constatat o încălcare a articolului 8 din Convenție.

Exemplu: În cauza *Mizzi/Malta*¹¹⁹, presupusul tată nu a putut contesta paternitatea unui copil născut de soția sa din cauza expirării termenului de prescripție legal de șase luni. CEDO a analizat cauza atât din perspectiva articolului 6 (dreptul la un proces echitabil), cât și din perspectiva articolului 8 (dreptul la respectarea vieții private și de familie) din Convenție. Curtea a observat că introducerea unui termen de prescripție în care un presupus tată trebuie să intenteze o acțiune de tăgăduire a paternității are ca scop asigurarea securității juridice și protejarea interesului copilului de a-și cunoaște identitatea. Totuși, acest scop nu ar trebui să prevaleze asupra dreptului tatălui de a putea contesta paternitatea. Imposibilitatea practică de a contesta paternitatea după naștere a pus, în acest caz, o povară excesivă pe umerii presupusului tată, fiindu-i încălcat dreptul de acces la o instanță și la un proces echitabil, astfel cum este consfințit în articolul 6 din Convenție. De asemenea, a constituit o ingerință disproporționată în drepturile conferite de articolul 8 din Convenție¹²⁰.

Interesul copilului care caută să își stabilească paternitatea poate, uneori, să coincidă cu interesul tatălui biologic. Acest lucru s-a întâmplat într-o cauză în care un tată, din cauza lipsei de capacitate juridică, nu a putut să formuleze o acțiune în instanțele interne pentru stabilirea filiației paterne a copilului său. CEDO a constatat că nu era în interesul superior al copilului născut în afara căsătoriei ca tatăl său biologic să nu poată formula acțiune în stabilirea paternității și că, prin urmare, copilul depindea în totalitate de decizia discreționară a autorităților statului pentru stabilirea filiației sale¹²¹.

Autoritățile pot avea obligația pozitivă de a interveni în acțiunea în stabilirea paternității în interesul superior al copilului, atunci când reprezentantul legal al copilului (în acest caz, mama) se află în imposibilitatea de a reprezenta corespunzător copilul, de exemplu din cauza unei dizabilități grave¹²².

119 CEDO, *Mizzi/Malta*, nr. 26111/02, 12 ianuarie 2006.

120 *Ibid.*, punctele 112-114.

121 CEDO, *Krušković/Croația*, nr. 46185/08, 21 iunie 2011, punctele 38-41.

122 CEDO, *A.M.M./România*, nr. 2151/10, 14 februarie 2012, punctele 58-65 (disponibilă în limba franceză).

În ceea ce privește cazul special de recunoaștere a filiației între părinții de intenție și copiii născuți cu ajutorul unei mame purtătoare, Curtea a acceptat, în principiu, că statele au o marjă largă de apreciere, de vreme ce nu există un consens la nivel european cu privire la permiterea sau recunoașterea filiației în cadrul convențiilor de gestație pentru altul. Pe de altă parte, importanța fundamentală a filiației pentru identitatea unui copil reduce această marjă de apreciere.

Exemplu: Cauza *Menesson/Franța*¹²³ vizează refuzul autorităților franceze de a înscrie în registrele de nașteri franceze copiii născuți în Statele Unite în urma unei convenții de gestație pentru altul, pe motive de ordine publică. CEDO nu a constatat nicio încălcare a dreptului reclamanților de a li se respecta viața de familie, concluzionând că nu fuseseră împiedicați în niciun fel să se bucure de viața de familie în Franța și că obstacolele administrative cu care s-au confruntat nu au fost imposibil de depășit. În ceea ce privește dreptul copiilor la respectarea vieții private, Curtea a considerat interesul superior al acestora deosebit de important. Aceasta a subliniat, îndeosebi, faptul că bărbatul care solicitase să fie înregistrat ca tată pe certificatul de naștere a era chiar tatăl lor biologic. Refuzul de a recunoaște filiația juridică a unui copil atunci când s-a constatat o filiație biologică și când părintele în cauză solicită recunoașterea deplină nu poate fi considerat conform cu interesul superior al copiilor. Prin urmare, Curtea a constatat încălcarea articolului 8 din Convenție în legătură cu reclamația copiilor privind „respectarea vieții private”¹²⁴.

123 CEDO, *Menesson/Franța*, nr. 65192/11, 26 iunie 2014.

124 *Ibid.*, punctul 100; a se vedea și hotărârea CEDO în cauza *Labassee/Franța*, nr. 65941/11, 26 iunie 2014, punctul 79.

4.2.2. Stabilirea maternității: nașterea anonimă

Conform dreptului CoE, interesul unui copil de a-și cunoaște originea și în special mama trebuie pus în balanță cu alte interese publice și private, cum ar fi interesul familiei sau familiilor implicate, interesul public de a preveni avorturile ilegale, abandonarea copilului sau protejarea sănătății. Cazurile în care mama naturală decide să rămână anonimă, dar în care copilul poate, cel puțin, să obțină anumite informații care nu permit identificarea mamei și posibilitatea de a solicita o declarație de renunțare la confidențialitate din partea acesteia ar putea fi în conformitate cu articolul 8 din Convenție¹²⁵.

Exemplu: În cauza *Godelli/Italia*¹²⁶, reclamanta fusese abandonată la naștere de către mamă, care nu a consimțit să fie numită pe certificatul de naștere. Reclamanta nu a avut acces la acele informații referitoare la originea sa care nu permiteau identificarea mamei și nici nu a putut obține divulgarea identității mamei sale. CEDO a constatat încălcarea articolului 8 din Convenție deoarece statul nu stabilise un echilibru corespunzător între interesele divergente ale mamei și copilului.

4.3. Stabilirea originii unei persoane: adopția

Dreptul copilului de a-și cunoaște originea a căpătat o importanță deosebită în contextul adopției. Garanțiile de fond referitoare la adopție, pe lângă dreptul copilului de a-și cunoaște originile, sunt abordate în [secțiunea 6.3](#).

În dreptul CoE, articolul 22 alineatul (3) din Convenția europeană în materia adopției de copii (revizuită) constituie o dispoziție destul de elaborată cu privire la dreptul copilului adoptat de a avea acces la informațiile deținute de autorități cu privire la originea sa. Aceasta permite statelor părți să acorde părinților biologici dreptul legal de a nu-și dezvălui identitatea, atâta timp cât acest lucru nu constituie un drept de veto absolut. Autoritatea competentă trebuie să poată stabili dacă dreptul copilului prevalează asupra dreptului părinților de origine și dacă poate să dezvăluie informațiile care permit identificarea, ținând seama de împrejurări și de drepturile persoanelor în cauză. În cazul adopției cu efecte

¹²⁵ CEDO, *Odièvre/Franța* [GC], nr. 42326/98, 13 februarie 2003, punctele 48-49.

¹²⁶ CEDO, *Godelli/Italia*, nr. 33783/09, 25 septembrie 2012, punctul 58.

depline, copilul adoptat trebuie să poată obține cel puțin un document care să ateste data și locul nașterii sale¹²⁷.

În dreptul internațional, Convenția de la Haga privind adopția internațională prevede posibilitatea ca un copil adoptat să aibă acces la informațiile referitoare la identitatea părinților săi, „cu îndrumări corespunzătoare”, dar lasă la alegerea fiecărui stat parte dacă să permită acest lucru sau nu¹²⁸.

4.4. Furtul de identitate

Aspect esențial

- Trebuie să se asigure o protecție practică și eficientă împotriva furtului de identitate a copiilor.

Furtul de identitate se referă la situațiile în care numele unui copil este utilizat fără cunoștința acestuia.

În dreptul CoE, furtul de identitate a fost abordat de CEDO în temeiul articolului 8 din Convenție, care reglementează dreptul la respectarea vieții private și de familie. Curtea a susținut că statele au obligația de a le asigura copiilor o protecție practică și eficientă împotriva furtului de identitate; statele trebuie să ia măsuri eficace pentru identificarea și trimiterea în judecată a autorilor faptei¹²⁹.

Exemplu: În cauza *K.U./Finlanda*¹³⁰, pe un site de întâlniri s-a plasat un anunț în numele unui băiat de 12 ani, fără cunoștința acestuia. Anunțul preciza vârsta și numărul de telefon al băiatului și conținea o descriere fizică a acestuia și un link către o pagină web pe care era afișată poza lui. Anunțul era de natură sexuală, sugerând că băiatul căuta să întrețină relații intime cu un băiat de vârsta lui sau mai mare, ceea ce îl transforma

127 Consiliul European, *Convenția europeană în materia adopției de copii (revizuită)*, CETS nr. 202, 2008, articolul 22.

128 Conferința de la Haga de drept internațional privat, *Convenția asupra protecției copiilor și cooperării în materia adopției internaționale*, 29 mai 1993, articolul 30 alineatul (2).

129 CEDO, *K.U./Finlanda*, nr. 2872/02, 2 decembrie 2008, punctul 49.

130 CEDO, *K.U./Finlanda*, nr. 2872/02, 2 decembrie 2008.

într-o țintă pentru pedofili. Identitatea persoanei care plasase anunțul nu a putut fi obținută de la furnizorul de servicii de internet din cauza legislației în vigoare. CEDO a susținut că obligația pozitivă prevăzută la articolul 8 din Convenție, conform căreia nu trebuie doar să fie incriminate actele respective, ci trebuie ca autorii să fie anchetați efectiv și trimiși în judecată, devine și mai importantă atunci când este amenințată bunăstarea fizică și morală a unui copil. În acest caz, Curtea a constatat că, prin expunerea copilului la abordările pedofililor pe internet, bunăstarea sa fizică și morală a fost amenințată. Prin urmare, Curtea a constatat încălcarea articolului 8 din Convenție.

Aspectele legate de furtul de identitate sunt strâns legate de pornografie și de ademenirea copiilor în scopuri sexuale. Acestea sunt analizate în [secțiunea 7.2](#).

4.5. Dreptul la cetățenie

Aspecte esențiale

- Dreptul de ședere pe teritoriul UE al copiilor care sunt cetățeni ai Uniunii nu ar trebui lipsit de orice efect util prin refuzarea dreptului de ședere părintelui sau părinților acestor copii.
- Convenția europeană a drepturilor omului nu garantează dreptul la cetățenie, dar un refuz arbitrar al cetățeniei ar putea intra sub incidența articolului 8 din Convenție (dreptul la respectarea vieții private și de familie), din cauza impactului său asupra vieții private a unei persoane.

În dreptul UE, articolul 20 alineatul (1) din TFUE acordă statutul de cetățean al UE tuturor cetățenilor statelor membre ale Uniunii. CJUE a pronunțat hotărâri cu privire la eficacitatea dreptului de ședere al copiilor care sunt cetățeni ai UE, dar nu și cetățeni ai statului membru în care își au domiciliul. Miza era refuzul dreptului de ședere pe teritoriul UE al părintelui în a cărui îngrijire se afla copilul cu cetățenie a UE. CJUE a susținut că refuzarea dreptului de ședere al părintelui în a cărui principală îngrijire se află copilul lipsește dreptul de ședere al copilului de orice efect util. Așadar, părintele în a cărui principală îngrijire se află copilul

are drept de ședere împreună cu copilul în statul gazdă¹³¹. Aceste aspecte sunt analizate mai detaliat în [secțiunea 9.5](#).

În dreptul CoE, Convenția europeană a drepturilor omului nu garantează dreptul la cetățenie¹³². Cu toate acestea, refuzul arbitrar al cetățeniei poate intra sub incidența articolului 8 din Convenție din cauza impactului său asupra vieții private a persoanei, care include aspecte legate de identitatea socială a copilului¹³³ – care în acest caz se referă la identitatea pe care o are un copil în societate.

Exemplu: În cauza *Genovese/Malta* s-a refuzat acordarea cetățeniei malteze unui copil născut în afara căsătoriei și în afara teritoriului Maltei dintr-o mamă cu altă cetățenie decât cea malteză și dintr-un tată cu cetățenie malteză a cărui paternitate fusese recunoscută juridic. Refuzul de a acorda cetățenia ca atare nu a încălcat articolul 8 din Convenție, însă refuzul arbitrar de a acorda cetățenia pe motivul nașterii în afara căsătoriei a ridicat întrebări legate de o posibilă discriminare. Aplicarea arbitrară a unui tratament diferențiat pe acest criteriu necesită argumente cu greutate pentru a putea fi considerată justificată. În lipsa acestor argumente, s-a constatat încălcarea articolului 8 coroborat cu articolul 14 din Convenție¹³⁴.

O preocupare esențială a dispozițiilor din tratate cu privire la dreptul de dobândire a cetățeniei este evitarea apatridiei. Convenția europeană asupra cetățeniei conține dispoziții detaliate cu privire la dobândirea legală a cetățeniei de către copii și limitează posibilitățile de pierdere a cetățeniei¹³⁵. Convenția Consiliului Europei privind evitarea apatridiei în situația de succesiune a statelor prevede obligația de evitare a apatridiei la naștere (articolul 10) și dreptul de a dobândi cetățenia statului succesor în caz de apatridie (articolul 2)¹³⁶. Articolul 12 din Convenția europeană revizuită în materia adopției de copii reiterează, de asemenea, preocuparea legată de evitarea apatridiei; statele trebuie să faciliteze dobândirea

131 CJUE, C-200/02, *Kunqian Catherine Zhu și Man Lavette Chen/Secretary of State for the Home Department*, 19 octombrie 2004, punctele 45-46.

132 CEDO, *Slivenko și alții/Letonia* [GC], Hotărâre privind admisibilitatea, nr. 48321/99, 23 ianuarie 2002, punctul 77.

133 CEDO, *Genovese/Malta*, nr. 53124/09, 11 octombrie 2011, punctul 33.

134 *Ibid.*, punctele 43-49.

135 Consiliul Europei, *Convenția europeană asupra cetățeniei*, CETS nr. 166, 1997, articolele 6 și 7.

136 Consiliul Europei, *Convenția privind evitarea apatridiei în situația de succesiune a statelor*, CETS nr. 200, 2006.

cetățeniei de către un copil adoptat de cetățenii lor, iar pierderea cetățeniei prin adopție este condiționată de deținerea sau dobândirea unei alte cetățenii.

În dreptul internațional, articolul 7 din CDC garantează dreptul de a dobândi o cetățenie, la fel ca articolul 24 alineatul (3) din PIDCP.

4.6. Identitatea copiilor care aparțin minorităților naționale

Aspect esențial

- Copilul care aparține unei minorități naționale are dreptul de a se bucura de cultura sa, dreptul de a-și declara apartenența religioasă și de a-și practica propria religie, precum și dreptul de a-și folosi propria limbă.¹³⁷

În dreptul UE nu s-a acordat o atenție specială copiilor care aparțin minorităților naționale din perspectiva respectării drepturilor lor fundamentale. În plus, în UE nu există o jurisprudență semnificativă care să vină în completarea standardelor CoE.

În dreptul CoE, articolul 5 alineatul (1) din CCMN menționează explicit faptul că statele părți se angajează să promoveze condiții de natură să permită persoanelor care aparțin minorităților naționale să își păstreze elementele esențiale ale identității, și anume religia, limba, tradițiile și patrimoniul cultural. CCMN nu conține nicio dispoziție specială referitoare la drepturile copiilor. Problema limbii de predare în cadrul sistemului de învățământ este analizată în [secțiunea 8.2](#).

În dreptul internațional, articolul 30 din CDC garantează copiilor care aparțin unei minorități naționale sau au origine autohtonă „dreptul la viață culturală proprie, [...] dreptul de a-și declara apartenența religioasă și de a-și practica propria religie, precum și dreptul de a folosi limba proprie” în comun cu alți membri ai grupului din care fac parte.

¹³⁷ În legătură cu alte aspecte ale drepturilor sale economice, sociale și culturale, a se vedea [capitolul 8](#).

5

Viața de familie

UE	Subiecte abordate	CoE
Carta drepturilor fundamentale, articolul 7 (respectarea vieții private și de familie)	Dreptul la respectarea vieții de familie	Convenția, articolul 8 (dreptul la respectarea vieții de familie)
Carta drepturilor fundamentale, articolul 24 (drepturile copilului) Regulamentul privind obligațiile de întreținere (4/2009)	Dreptul de a fi îngrijit de părinți	CEDO, <i>R.M.S./Spania</i> , nr. 28775/12, 2013 (împiedicarea relațiilor personale cu fiica)
Carta drepturilor fundamentale, articolul 24 alineatul (3) (dreptul de a întreține relații personale cu ambii părinți) Regulamentul Bruxelles II bis (2201/2003) Directiva privind medierea (2008/52/CE)	Dreptul de a întreține relații personale cu ambii părinți	Convenția asupra relațiilor personale care privesc copiii

UE	Subiecte abordate	CoE
Directiva privind accesul la justiție (2002/8/CE) (accesul la justiție în litigiile transfrontaliere)	Separarea parentală	CEDO, <i>Levin/Suedia</i> , nr. 35141/06, 2012 (restrângerea dreptului de a întreține relații personale) CEDO, <i>Schneider/Germania</i> , nr. 17080/07, 2011 (relațiile personale între un copil și tatăl nerecunoscut legal) CEDO, <i>Sommerfeld/Germania</i> [GC], nr. 31871/96, 2003 (relațiile personale între tată și fiică) CEDO, <i>Mustafa și Armağan Akin/Turcia</i> , nr. 4694/03, 2010 (relațiile personale dintre frați după încredințarea copiilor) CEDO, <i>Vojnity/Ungaria</i> , nr. 29617/07, 2013 (restrângerea dreptului de acces pe motiv de convingeri religioase)
Carta drepturilor fundamentale, articolul 24 (drepturile copilului) Regulamentul Bruxelles II bis (2201/2003) CJUE, C-211/10 PPU, <i>Doris Povse/Mauro Alpago</i> , 2010 (certificat de executare a hotărârii judecătorești)	Răpirea de copii	Convenția asupra relațiilor personale care privesc copiii CEDO, <i>Neulinger și Shuruk/Elveția</i> [GC], nr. 41615/07, 2010 (luarea copilului de către mamă) CEDO, <i>X/Letonia</i> [GC], nr. 27853/09, 2013 (risc grav în cazul înapoierii copilului în conformitate cu Convenția de la Haga)

Legislația europeană – atât cea a UE, cât și cea a Consiliului Europei – prevede dreptul la respectarea vieții de familie (articolul 7 din Carta drepturilor fundamentale a UE, articolul 8 din Convenție). Competența UE în ceea ce privește viața de familie se referă la litigiile transfrontaliere, inclusiv la recunoașterea și executarea hotărârilor între statele membre. CJUE tratează probleme cum ar fi interesul superior al copilului și dreptul la viața de familie în conformitate cu Carta drepturilor fundamentale a UE în raport cu Regulamentul Bruxelles II bis. Jurisprudența CEDO cu privire la viața de familie recunoaște drepturi interdependente, cum ar fi dreptul la viața de familie și dreptul copilului ca interesul său superior să primeze. Aceasta recunoaște că drepturile copilului sunt uneori contradictorii. De exemplu, dreptul copilului la respectarea vieții de familie poate fi limitat pentru a-i garanta interesul superior. Mai mult, Consiliul Europei a adoptat diverse alte instrumente care tratează chestiuni legate de relațiile personale, încredințarea copilului și exercitarea drepturilor copilului.

Acest capitol analizează dreptul copilului la respectarea vieții de familie și a drepturilor conexe, în special conținutul și sfera de aplicare a acestor drepturi, precum și obligațiile legale conexe și interacțiunea lor cu alte drepturi. Printre aspectele specifice abordate se numără dreptul la respectarea vieții de familie și limitările acestuia (secțiunea 5.1), dreptul copilului de a fi îngrijit de părinții săi (secțiunea 5.2), dreptul de a întreține relații personale cu ambii părinți (secțiunea 5.3) și răpirea de copii (secțiunea 5.4).

5.1. Dreptul la respectarea vieții de familie

Aspecte esențiale

- Statele au obligații pozitive de a le garanta copiilor exercitarea efectivă a dreptului lor la respectarea vieții de familie.
- Atât în conformitate cu legislația UE, cât și cu cea a CoE, autoritățile judiciare și administrative ar trebui să ia în considerare interesul superior al copilului în orice decizie legată de dreptul copilului la respectarea vieții sale de familie.

Dreptul copilului la respectarea vieții de familie include o serie de drepturi compuse, cum ar fi: dreptul copilului de a fi îngrijit de părinții săi (secțiunea 5.2); dreptul de a întreține relații personale cu ambii părinți (secțiunea 5.3); dreptul de a nu fi separat de părinți cu excepția cazului în care acest lucru este în interesul superior al copilului (secțiunea 5.4 și capitolul 6); precum și dreptul la reînțirirea familiei (capitolul 9).

Atât în conformitate cu legislația UE, cât și cu legislația Consiliului European, dreptul la respectarea vieții de familie nu este absolut, ci este supus unor limitări. Aceste limitări, așa cum clarifică nota explicativă la Carta drepturilor fundamentale a UE¹³⁸, sunt aceleași ca în cazul prevederii corespunzătoare a Convenției, mai precis articolul 8 alineatul (2), și anume: în măsura prevăzută de lege și dacă constituie, într-o societate democratică, o măsură necesară pentru securitatea națională, siguranța publică, bunăstarea economică a țării, apărarea ordinii și

138 Parlamentul European, Consiliul Uniunii Europene, Comisia Europeană (2007), „Explicații cu privire la Carta drepturilor fundamentale a Uniunii Europene”, 2007/C 303/02, JO C 303, 14 decembrie 2007, pp. 17-35, a se vedea explicație cu privire la articolul 7.

prevenirea faptelor penale, protecția sănătății, a moralei, a drepturilor și a libertăților altora¹³⁹.

Carta drepturilor fundamentale a UE încorporează în mod expres în acest drept și obligația de a avea în vedere interesul superior al copilului [articolul 24 alineatul (2)].¹⁴⁰ Chiar dacă respectarea interesului superior al copilului nu este prevăzută în mod expres în cadrul Convenției, CEDO încorporează această obligație în jurisprudența sa.¹⁴¹

5.2. Dreptul copilului de a fi îngrijit de părinții săi

Aspecte esențiale

- Legislația UE reglementează aspectele procedurale ale dreptului copilului de a fi îngrijit de părinții săi.
- În conformitate cu CEDO, statele au obligații pozitive și negative de a respecta dreptul copilului și al părinților la viața de familie.

Dreptul copiilor de a cunoaște identitatea părinților și dreptul de a fi îngrijiți de aceștia constituie două componente de bază ale dreptului copiilor la respectarea vieții de familie. Acestea sunt într-o anumită măsură interdependente: dreptul copiilor de a-și cunoaște părinții este asigurat prin îngrijirea părintească. Uneori, aceste drepturi sunt însă distincte, de exemplu, pentru copiii care sunt adoptați sau se nasc prin tehnici de reproducere asistate medical. În aceste cazuri, dreptul este mai strâns legat de dreptul copilului la identitate, exprimat prin cunoașterea filiației sale biologice și, prin urmare, este discutat în [capitolul 4](#). Secțiunea de față se axează pe cel de-al doilea drept: dreptul copilului de a fi îngrijit de către părinții săi.

139 Consiliul European, [Convenția pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale](#), CETS nr. 5, 1950, articolul 8.

140 CJUE, C-400/10 PPU, [J. McB./L.E.](#), 5 octombrie 2010.

141 A se vedea, de exemplu, CEDO, [Ignaccolo-Zenide/România](#), nr. 31679/96, 25 ianuarie 2000, punctul 94.

În legislația UE nu există dispoziții care să trateze domeniul material de aplicare al dreptului de a fi îngrijit de părinți. Instrumentele UE pot trata aspecte transfrontaliere, cum ar fi recunoașterea și executarea hotărârilor judecătorești în statele membre. Regulamentul nr. 4/2009 privind competența, legea aplicabilă, recunoașterea și executarea hotărârilor și cooperarea în materie de obligații de întreținere (Regulamentul privind obligațiile de întreținere), de exemplu, vizează cererile în materie de obligații de întreținere transfrontaliere care decurg din relațiile de familie¹⁴². Acesta stabilește norme comune pentru întreaga UE, cu scopul de a asigura recuperarea creanțelor de întreținere chiar și atunci când debitorul sau creditorul se află în altă țară.

În legislația Consiliului European, CEDO a subliniat că articolul 8 din Convenție stabilește în primul rând obligația statului de a nu interveni în viața de familie¹⁴³. Statele au însă și o obligație pozitivă de a lua măsurile necesare atât pentru a sprijini părinții și familiile, cât și pentru a proteja copiii împotriva eventualelor abuzuri¹⁴⁴. Copiii ar trebui să fie separați de părinții lor numai în circumstanțe excepționale. În aceste cazuri, trebuie făcut tot posibilul pentru păstrarea relațiilor personale și, atunci când este cazul, pentru „reîntregirea” familiei. Statele dispun de o marjă largă de apreciere la luarea deciziei inițiale de a separa copiii de părinții lor¹⁴⁵. Este necesar însă un control mai strict în legătură cu alte limitări suplimentare, cum ar fi restricțiile privind dreptul de vizită al părinților, precum și garanțiile legale menite să asigure protecția efectivă a dreptului părinților și al copiilor la respectarea vieții lor de familie. Aceste limitări suplimentare implică pericolul ca relațiile de familie între un copil mic și unul dintre părinți sau amândoi să fie restrânse efectiv. De asemenea, atunci când se decide separarea mamelor de copiii nou-născuți, motivele invocate de stat trebuie să fie extrem de convingătoare¹⁴⁶.

Marja de apreciere scade odată cu perioada de timp în care copiii sunt separați de părinții lor, iar autoritățile de stat ar trebui să invoce motive foarte solide în

142 Consiliul Uniunii Europene (2008), Regulamentul (CE) nr. 4/2009 al Consiliului din 18 decembrie 2008 privind competența, legea aplicabilă, recunoașterea și executarea hotărârilor și cooperarea în materie de obligații de întreținere, JO L 7, 2008 (Regulamentul privind obligațiile de întreținere).

143 CEDO, *R.M.S./Spania*, nr. 28775/12, 18 iunie 2013, punctul 69.

144 *Ibid.*, punctele 69 și următoarele.

145 CEDO, *Y.C./Regatul Unit*, nr. 4547/10, 13 martie 2012, punctul 137.

146 CEDO, *K și T./Finlanda* [GC], nr. 25702/94, 12 iulie 2001, punctul 168.

sprijinul deciziei lor de a menține separarea.¹⁴⁷ CEDO analizează dacă procesul de luare a deciziilor a fost corect și dacă toate părțile implicate au avut posibilitatea de a-și prezenta argumentele.

Exemplu: În cauza *R.M.S./Spania*¹⁴⁸, reclamanta a susținut că legăturile personale cu fiica ei de la vârsta de trei ani și 10 luni au fost împiedicate din cauza situației ei socioeconomice. Constatând încălcarea articolului 8 din Convenție, Curtea a subliniat că „autoritățile administrative spaniole ar fi trebuit să ia în calcul alte măsuri mai puțin drastice decât instituirea plasamentului cu privire la copil”. De asemenea, a mai arătat că: „Rolul autorităților de asistență socială este tocmai acela de a ajuta persoanele în dificultate [...], de a le oferi îndrumare și de a le consilia cu privire la aspecte cum ar fi diferitele tipuri de prestații disponibile, posibilitatea de a obține locuințe sociale și alte mijloace de a depăși dificultățile, cum ar fi cele solicitate inițial de către reclamantă.” În consecință, CEDO a hotărât că „autoritățile spaniole nu au depus eforturi adecvate și suficiente pentru a-i garanta reclamantei dreptul de a locui cu copilul ei”.¹⁴⁹

În temeiul dreptului internațional, articolul 5 din CDC prevede că „statele părți vor respecta responsabilitățile, drepturile și îndatoririle ce revin părinților, [...] de a asigura, de o manieră corespunzătoare capacităților în continuă dezvoltare ale copilului, îndrumarea și orientarea necesare în exercitarea de către copil a drepturilor recunoscute în prezenta convenție”. În plus, articolul 9 din CDC prevede că un copil nu poate fi separat de părinții săi împotriva voinței sale și că toate părțile trebuie să aibă posibilitatea de a participa la procedurile referitoare la această situație. Orientările ONU pentru îngrijirea alternativă a copiilor susțin în continuare drepturile copiilor în aceste condiții și obligațiile corespunzătoare ale statelor¹⁵⁰.

147 CEDO, *Y.C./Regatul Unit*, nr. 4547/10, 13 martie 2012, punctul 137.

148 CEDO, *R.M.S./Spania*, nr. 28775/12, 18 iunie 2013.

149 *Ibid.*, punctele 86 și 93.

150 Consiliul pentru Drepturile Omului al Organizației Națiunilor Unite (2009), *Orientările ONU pentru îngrijirea alternativă a copiilor*, Doc. ONU A/HRC/11/L.13, 15 iunie 2009.

5.3. Dreptul de a întreține relații personale cu ambii părinți

Aspecte esențiale

- Dreptul copilului de a întreține relații personale cu ambii părinți continuă să existe în toate formele de separare parentală: cea produsă de familie și cea dispusă de stat.
- Garantarea dreptului copilului de a întreține relații personale cu părinții săi și la reîntregirea familiei implică faptul că interesul superior a trebuie să primeze, cu acordarea importanței corespunzătoare opiniilor copilului, în conformitate cu vârsta și maturitatea sa.

Sfera de aplicare a dreptului de a întreține relații personale cu părinții diferă în funcție de context. În cazul unei decizii a părinților de a se separa unul de celălalt, sfera de aplicare este mai largă și în mod normal limitată doar de interesul superior al copilului. În contextul unei separări dispuse de stat care rezultă din, de exemplu, expulzarea sau încarcerarea unuia dintre părinți, autoritățile statului acționează în sprijinul unui interes protejat și trebuie să respecte un echilibru just între interesele părților și obligația de a garanta interesul superior al copilului. Dreptul copiilor de a întreține relații personale cu ambii părinți se aplică în ambele cazuri.

În legislația UE, articolul 24 alineatul (3) din Carta drepturilor fundamentale a UE recunoaște în mod expres dreptul fiecărui copil de a întreține relații personale cu *ambii* părinți. Formularea dispoziției clarifică conținutul dreptului, în special semnificația termenului *contact*, care trebuie: să aibă loc *cu regularitate*, să permită întreținerea unor *relații personale* și să fie în forma *contactului direct*. Există totuși un avertisment: dreptul fiecărui copil de a întreține relații cu părinții săi este limitat în mod expres de interesul său superior. Această dispoziție, după cum clarifică nota explicativă la Cartă, este fundamentată în mod expres pe articolul 9 din CDC.

În conformitate cu competențele UE (a se vedea [capitolul 1](#)), s-a pus un accent special pe domeniul cooperării judiciare (cu scopul de a crea un spațiu de libertate, securitate și justiție în care este asigurată libera circulație a persoanelor). Două instrumente ale UE sunt de o importanță deosebită: Regulamentul (CE)

nr. 2201/2003 al Consiliului¹⁵¹ (Regulamentul Bruxelles II bis) și Directiva 2008/52/CE a Parlamentului European și a Consiliului (Directiva privind medierea)¹⁵². Din perspectiva drepturilor, Regulamentul Bruxelles II bis este important. În primul rând, se aplică *tuturor* hotărârilor în materia răspunderii părintești, indiferent de starea civilă. În al doilea rând, normele legate de competență (determinate în cea mai mare parte de reședința obișnuită a copilului) sunt fundamentate în mod expres pe interesul superior al copilului și, în al treilea rând, se are în vedere în special asigurarea respectării opiniilor copiilor¹⁵³.

Jurisprudența CJUE în cazurile de deplasare ilicită a unui copil ca urmare a unei decizii luate în mod unilateral de către unul din părinți a urmărit în primul rând să susțină dreptul fundamental al copilului de a întreține cu regularitate relații personale și contacte directe cu ambii părinți [articolul 24 alineatul (3) din cartă], deoarece Curtea afirmă că acest drept se confundă în mod incontestabil cu interesul superior al oricărui copil. Din punctul de vedere al CJUE, o măsură care împiedică copilul să întrețină în mod regulat relații personale și contacte directe cu ambii părinți poate fi justificată numai printr-un alt interes al copilului de o importanță atât de mare încât are prioritate față de interesul care stă la baza dreptului fundamental respectiv¹⁵⁴. Acesta include măsurile provizorii și asiguratorii, în conformitate cu articolul 20 din Regulamentul Bruxelles II bis. Curtea a decis că, în principiu, în cadrul procedurilor trebuie efectuată o evaluare echilibrată și rezonabilă a tuturor intereselor implicate, care trebuie să se bazeze pe considerații obiective legate de persoana reală a copilului și de mediul său social, în conformitate cu dispozițiile Regulamentului Bruxelles II bis¹⁵⁵.

Exemplu: Cauza *E./B.*¹⁵⁶ privește un litigiu între domnul E. (tatăl) și doamna B. (mama), cu privire la competența instanțelor din Regatul Unit de a soluționa cauza și de a stabili reședința obișnuită a copilului lor, S., și dreptu-

151 Consiliul Uniunii Europene (2003), Regulamentul (CE) nr. 2201/2003 al Consiliului din 27 noiembrie 2003 privind competența, recunoașterea și executarea hotărârilor judecătorești în materie matrimonială și în materia răspunderii părintești, de abrogare a Regulamentului (CE) nr. 1347/2000, JO L 338, 2003 (Bruxelles II bis).

152 Parlamentul European, Consiliul Uniunii Europene (2008), Directiva 2008/52/CE a Parlamentului European și a Consiliului din 21 mai 2008 privind anumite aspecte ale medierii în materie civilă și comercială, JO L 136/3, 2008 (*Directiva privind medierea*).

153 A se vedea, de exemplu, Regulamentul (CE) nr. 2201/2003 al Consiliului, Preambul (considerentele 5, 12, 13 și 19) și articolul 8, articolul 41 alineatul (2) litera (c) și articolul 42 alineatul (2) litera (a).

154 CJUE, C-403/09 PPU, *Jasna Detiček/Maurizio Sgueglia*, 23 decembrie 2009, punctul 59.

155 *Ibid.*, punctul 60.

156 CJUE, C-436/13, *E./B.*, 1 octombrie 2014 (rezumat adaptat pe baza <http://cases.iclr.co.uk>).

rile de vizită ale tatălui. Părinții au semnat un acord în fața unei instanțe spaniole prin care mama a obținut custodia, iar tatălui i s-a acordat dreptul de vizită. Ulterior, mama a încercat să reducă drepturile de vizită care i-au fost acordate tatălui prin acest acord. Tatăl a depus o cerere la Înalta Curte prin care a solicitat executarea acordului spaniol. Mama a susținut că ea a prorogat competența instanței spaniole și a căutat să transfere competența prorogată instanțelor din Anglia și Țara Galilor. În privința apelului înaintat de către tată, Curtea de Apel a transmis CJUE mai multe întrebări cu privire la interpretarea articolului 12 alineatul (3) din Regulamentul Bruxelles II bis. CJUE a hotărât că în cazul în care o instanță este sesizată în conformitate cu articolul 12 alineatul (3) din Regulamentul Bruxelles II bis, interesul superior al copilului poate fi garantat doar dacă se analizează, în fiecare caz concret, dacă prorogarea de competență care se solicită este în concordanță cu interesul superior al copilului. O prorogare de competență este valabilă doar în ceea ce privește procedura specifică pentru care este sesizată instanța a cărei competență este prorogată. După încheierea finală a litigiului care a dus la prorogarea de competență, competența respectivă ia sfârșit, în favoarea instanței care beneficiază de o competență generală în conformitate cu articolul 8 alineatul (1) din Regulamentul Bruxelles II bis.

În ceea ce privește autoritatea părintească, Regulamentul Bruxelles II bis coexistă cu Convenția de la Haga privind competența, dreptul aplicabil, recunoașterea, executarea și cooperarea în materia răspunderii părintești și a măsurilor de protecție a copiilor¹⁵⁷. În conformitate cu articolul 61, Regulamentul Bruxelles II bis prevalează asupra Convenției de la Haga: (a) atunci când respectivul copil își are reședința obișnuită pe teritoriul unui stat membru sau (b) în ceea ce privește recunoașterea și executarea unei hotărâri pronunțate de instanța judecătorească competentă dintr-un stat membru pe teritoriul unui alt stat membru, chiar dacă respectivul copil își are reședința obișnuită pe teritoriul unui stat nemembru care este parte contractantă la Convenția de la Haga. Prin urmare, un aspect esențial în conformitate cu Regulamentul Bruxelles II bis este stabilirea reședinței obișnuite a copilului.

157 Organizația Mondială pentru cooperare transfrontalieră în materie civilă și comercială (1996), Conferința de la Haga privind dreptul internațional privat, Convenția privind competența, dreptul aplicabil, recunoașterea, executarea și cooperarea în materia răspunderii părintești și a măsurilor de protecție a copiilor, 19 octombrie 1996.

Exemplu: În cauza *Mercredi/Chaffe*,¹⁵⁸ Curtea de Apel a Angliei și Țării Galilor a trimis la CJUE o cauză privind deplasarea unui copil de două luni din Regatul Unit în insula franceză Réunion. CJUE a decis că noțiunea de reședință obișnuită, în sensul articolelor 8 și 10 din Regulamentul Bruxelles II bis, corespunde locului care reflectă un anumit grad de integrare a copilului într-un mediu social și familial. În cazul în care situația vizează un copil care a stat cu mama sa doar câteva zile într-un stat membru – altul decât acela în care se află reședința sa obișnuită – unde copilul a fost deplasat, printre factorii care trebuie luați în considerare se numără: în primul rând, durata, regularitatea, condițiile și motivele sejurului pe teritoriul acestui stat membru al UE și ale mutării mamei în statul respectiv; și în al doilea rând, cu referire în special la vârsta copilului, originile geografice și de familie ale mamei, precum și legăturile familiale și sociale pe care mama și copilul le au cu statul membru respectiv.

De asemenea, o importanță deosebită pentru exercitarea dreptului de a întreține relații personale cu ambii părinți în litigiile transfrontaliere o au instrumentele legate de reglementarea accesului la justiție, care clarifică modul de tratare a litigiilor complexe, cum ar fi Directiva 2002/8/CE a Consiliului (Directiva privind accesul la justiție), al cărei scop este „de a îmbunătăți accesul la justiție în litigiile transfrontaliere prin stabilirea unor norme minime comune cu privire la asistența judiciară acordată în astfel de litigii”¹⁵⁹. Scopul acestei directive este: de a îmbunătăți accesul la justiție în cauzele civile transfrontaliere prin stabilirea unor norme minime comune cu privire la asistența judiciară; de a se asigura că se acordă asistență juridică corespunzătoare, în anumite condiții, persoanelor care nu își permit costurile procedurilor din cauza situației lor financiare; de a facilita compatibilitatea legislației naționale în acest domeniu și de a asigura mecanisme de cooperare între autoritățile din statele membre.

În legislația CoE, dreptul fiecărui copil de a întreține relații personale cu ambii părinți este implicit în articolul 8 din Convenție. CEDO afirmă „faptul că părintele și copilul se bucură reciproc unul de compania celuilalt constituie un element fundamental al vieții de familie”¹⁶⁰. Totuși, Curtea subliniază și că acest drept poate

158 CJUE, C-497/10 PPU, *Barbara Mercredi/Richard Chaffe*, 22 decembrie 2010.

159 Consiliul Uniunii Europene (2003), Directiva 2002/8/CE a Consiliului din 27 ianuarie 2003 de îmbunătățire a accesului la justiție în litigiile transfrontaliere prin stabilirea unor norme minime comune privind asistența judiciară acordată în astfel de litigii, JO L 026, 27.1.2003 (Directiva privind accesul la justiție).

160 CEDO, *K și T./Finlanda* [GC], nr. 25702/94, 12 iulie 2001, punctul 151.

fi limitat de interesul superior al copilului (a se vedea [secțiunea 5.4](#) și [capitolul 6](#)). Acest drept se află în centrul procesului de luare a deciziilor judiciare cu privire la încredințarea copilului și relațiile personale cu copiii.

Într-o serie de cauze, CEDO a menționat, explicit sau implicit, interesul superior al copilului în contextul cauzelor privind încredințarea și relațiile personale.

Exemplu: În cauza *Schneider/Germania*¹⁶¹, reclamantul a avut o relație cu o femeie căsătorită și a susținut că era tatăl biologic al fiului ei, al cărui tată recunoscut legal era soțul mamei. Reclamantul a susținut că decizia instanțelor naționale de a-i respinge cererea de a întreține relații personale cu copilul și de a obține informații despre dezvoltarea copilului pe motiv că el nu a fost nici tatăl legal al copilului și nici nu a avut o relație cu copilul i-a încălcat drepturile în temeiul articolului 8 din Convenție. Constatând o încălcare, CEDO s-a concentrat pe faptul că instanțele naționale nu au analizat dacă, în circumstanțele concrete ale cauzei, contactul între copil și reclamant ar fi fost în interesul copilului¹⁶². În ceea ce privește solicitarea reclamantului de informații despre dezvoltarea personală a copilului, Curtea a considerat că instanțele naționale nu au prezentat motive suficiente pentru a-și justifica ingerința în sensul articolului 8 alineatul (2)¹⁶³ și că, prin urmare, ingerința nu a fost „necesară într-o societate democratică”.

Exemplu: În cauza *Levin/Suedia*¹⁶⁴, reclamanta, o mamă a trei copii aflați în plasament nefamilial, a susținut că restricțiile privind dreptul de a întreține relații personale cu copiii ei i-au încălcat dreptul la respectarea vieții de familie. CEDO s-a axat pe scopul restricțiilor privind relațiile personale, adică protejarea interesului superior al copiilor. În acest caz concret, copiii au fost neglijați în timp ce se aflau în grija reclamantei, iar contactul cu aceasta a determinat reacții negative puternice din partea copiilor. Considerând că nu a existat o încălcare a articolului 8 din Convenție, Curtea a constatat că ingerința în drepturile reclamantei a fost „proporțională cu scopul legitim urmărit [interesul superior al copiilor] și în limita competențelor autorităților naționale”.

161 CEDO, *Schneider/Germania*, nr. 17080/07, 15 septembrie 2011.

162 A se vedea și CEDO, *Anayo/Germania*, nr. 20578/07, 21 decembrie 2010, punctele 67 și 71.

163 CEDO, *Schneider/Germania*, nr. 17080/07, 15 septembrie 2011, punctul 104.

164 Hotărârile CEDO, *Levin/Suedia*, nr. 35141/06, 15 martie 2012, punctele 57 și 69; CEDO, *K și T./Finlanda* [GC], nr. 25702/94, 12 iulie 2001, punctul 151.

Exemplu: În cauza *Sommerfeld/Germania*¹⁶⁵, reclamantul s-a plâns de restricțiile privind dreptul său de a întreține relații personale cu fiica sa, care și-a exprimat în mod constant punctul de vedere potrivit căruia nu dorea să păstreze contactul cu el. În special, reclamantul a susținut că neobținerea n-aviz psihologic decătore instanțele naționale a constituit un punct slab în cadrul procedurilor naționale. Neconstatând nicio încălcare a articolului 8 din Convenție, CEDO a concluzionat că instanța națională a fost în măsură să evalueze afirmațiile fiicei și să stabilească dacă aceasta a fost sau nu în stare să se decidă.

Exemplu: În cauza *Mustafa și Armağan Akin/Turcia*¹⁶⁶, reclamantii – tată și fiu – au susținut că termenii unei hotărâri de încredințare pronunțate de instanța națională le-au încălcat drepturile pe care le aveau în temeiul articolului 8 din Convenție. Acești termeni l-au împiedicat pe fiu să aibă contact cu sora lui, care a fost încredințată mamei lor. Mai mult decât atât, tatăl nu a putut întreține relații personale cu ambii săi copii împreună, deoarece perioada petrecută de fiul său cu mama sa coincidea cu perioada petrecută de el cu fiica sa. CEDO a considerat că decizia instanței interne de separare a celor doi frați a constituit o încălcare a dreptului reclamanților la respectarea vieții lor de familie, deoarece nu doar că i-a împiedicat pe cei doi frați să se vadă, ci a făcut imposibil pentru tatăl lor să se bucure de compania ambilor săi copii, în același timp.

În contextul luării hotărârilor în materie de încredințare și relații personale, Convenția interzice, de asemenea, discriminarea incompatibilă cu articolul 14 din Convenție.

Exemplu: În cauza *Vojnity/Ungaria*,¹⁶⁷ reclamantul a susținut că i-a fost refuzat accesul la fiul său din cauza convingerilor sale religioase.¹⁶⁸ Constatând o încălcare a articolului 14 coroborat cu articolul 8 din Convenție, CEDO a constatat că nu a existat nicio dovadă că convingerile religioase ale reclamantului au implicat practici periculoase sau l-au expus pe fiul său la vătămări fizice sau psihice¹⁶⁹. Deciziile instanțelor naționale privind

165 CEDO, *Sommerfeld/Germania* [GC], nr. 31871/96, 8 iulie 2003, punctul 72.

166 CEDO, *Mustafa și Armağan Akin/Turcia*, nr. 4694/03, 6 aprilie 2010.

167 CEDO, *Vojnity/Ungaria*, nr. 29617/07, 12 februarie 2013; a se vedea, de asemenea, CEDO, *P.V./Spania*, nr. 35159/09, 30 noiembrie 2010 (disponibil în limbile franceză și spaniolă).

168 CEDO, *Vojnity/Ungaria*, nr. 29617/07, 12 februarie 2013, punctul 22.

169 *Ibid.*, punctul 38.

eliminarea drepturilor de vizită ale reclamantului au făcut imposibilă orice formă de contact și orice tip de viață de familie, în ciuda faptului că interzicerea totală a contactului ar putea fi justificată numai în situații excepționale¹⁷⁰. Prin urmare, CEDO a considerat că nu a existat nicio relație rezonabilă de proporționalitate între interdicția totală privind drepturile de vizită ale reclamantului și scopul urmărit, și anume protecția interesului superior al copilului¹⁷¹.

Exemplu: Cererea *Salgueiro da Silva Mouta/Portugalia*¹⁷² a fost depusă de un tată care a solicitat acordarea autorității părintești asupra copilului său. El a susținut că, în cadrul procedurii naționale, autoritățile portugheze i-au respins cererea și i-au atribuit mamei autoritatea părintească, din cauza baza orientării sale sexuale. CEDO a constatat că autoritățile naționale au refuzat, într-adevăr, încredințarea copilului pe motiv că el este homosexual – o hotărâre care nu are o justificare obiectivă și rezonabilă. Curtea a concluzionat că a fost încălcat articolul 8 raportat la articolul 14 din Convenție.

În plus, dreptul copilului de a întreține relații personale cu ambii părinți este citat în mod expres în Convenția Consiliului Europei asupra relațiilor personale care privesc copiii¹⁷³. Articolul 4 alineatul (1) din această convenție prevede că „copilul și părinții săi au dreptul de a obține și de a întreține relații personale constante”. Principiile generale care urmează să fie aplicate în jurisprudența cu privire la dreptul de vizită subliniază dreptul copilului de a fi informat, consultat și de a-și exprima punctele de vedere și ca acestor puncte de vedere să li se acorde importanța cuvenită. Articolul 6 din Convenția Consiliului Europei privind exercitarea drepturilor copiilor¹⁷⁴ identifică în continuare elementele necesare în procesul de luare a deciziilor judiciare, inclusiv obligațiile legale de: a examina dacă autoritatea judiciară dispune de informații suficiente pentru a stabili interesul superior al copilului; a garanta dreptul copilului la informații despre derularea procesului și

170 *Ibid.*, punctul 41.

171 *Ibid.*, punctul 43.

172 CEDO, *Salgueiro da Silva Mouta/Portugalia*, nr. 33290/96, 21 decembrie 1999.

173 Consiliul Europei, *Convenția asupra relațiilor personale care privesc copiii*, CETS nr. 192, 2003. A se vedea, de asemenea, Organizația Mondială pentru cooperare transfrontalieră în materie civilă și comercială (1996), Conferința de la Haga privind dreptul internațional privat, Convenția privind competența, dreptul aplicabil, recunoașterea, executarea și cooperarea în materia răspunderii părintești și a măsurilor de protecție a copiilor.

174 Consiliul Europei, *Convenția europeană privind exercitarea drepturilor copiilor*, CETS nr. 160, 1996.

soluțiile pronunțate și de a stabili un mediu sigur în care copiii afectați să își exprime liber opiniile într-un mod corespunzător vârstei/nivelului de maturitate.

Pot apărea situații în care copiii sunt separați de un părinte în alt mod, de exemplu ca urmare a încarcerării părintelui. CEDO s-a confruntat cu o astfel de situație în cauza *Horych/Polonia*,¹⁷⁵, în care a abordat problema condițiilor în care reclamantul, clasificat ca deținut periculos, a primit vizite din partea fiicelor sale minore. Curtea a constatat că „vizitele copiilor [...] în închisoare necesită măsuri speciale și pot fi supuse unor condiții specifice, în funcție de vârsta lor, efectele posibile asupra stării sau bunăstării lor emoționale, precum și de circumstanțele personale ale persoanei vizitate”¹⁷⁶. Curtea a continuat: „obligațiile pozitive ale statului în temeiul articolului 8, [...] includ obligația de a asigura condiții corespunzătoare, cât mai puțin stresante pentru vizitatori, pentru primirea de vizite din partea copiilor săi, ținând seama de consecințele practice ale încarcerării”.¹⁷⁷

În cele din urmă, dreptul copiilor lipsiți de libertatea de a întreține relații personale cu părinții lor este subliniat de dispozițiile selectate ale orientărilor Consiliului Europei privind justiția în interesul copilului¹⁷⁸. Orientările afirmă în mod expres dreptul copiilor lipsiți de libertatea „de a menține contacte regulate și semnificative cu părinții [și] familia” [articolul 21 litera (a)] (a se vedea și [capitolul 11](#)).

În conformitate cu dreptul internațional, dreptul de a întreține relații personale cu ambii părinți se afirmă în articolul 9 alineatul (3) din CDC: „Statele părți vor respecta dreptul copilului care a fost separat de ambii părinți sau de unul dintre ei de a întreține relații personale și contacte directe cu cei doi părinți ai săi, în mod regulat, exceptând cazul în care acest lucru contravine interesului superior al copilului”.

175 CEDO, *Horych/Polonia*, nr. 13621/08, 17 aprilie 2012.

176 *Ibid.*, punctul 131.

177 *Ibid.*, punctul 131.

178 Consiliul Europei, Comitetul de Miniștri (2010), *Orientări privind justiția în interesul copilului*.

5.4. Deplasarea necorespunzătoare a copiilor dincolo de frontieră – răpirea de copii

Aspecte esențiale

- CEDO militează pentru o abordare bazată pe drepturile copilului în ceea ce privește deplasările necorespunzătoare cu încălcarea acordului cu privire la încredințare: Articolul 8 din Convenție (dreptul la respectarea vieții private și de familie) trebuie interpretat în legătură cu Convenția de la Haga și CDC.
- Legislația UE prevede în mod expres posibilitatea de audiere a copilului în cadrul procedurii referitoare la înapoierea copilului în urma deplasării sau reținerii ilicite.

Răpirea de copii înseamnă o situație în care un copil este deplasat sau reținut în afara frontierelor naționale, cu încălcarea acordurilor existente cu privire la încredințare [articolul 3 din Convenția de la Haga asupra aspectelor civile ale răpirii internaționale de copii¹⁷⁹ (Convenția de la Haga)]. În conformitate cu Convenția de la Haga, copiii deplasați sau reținuți în mod ilicit trebuie să fie înapoiți rapid în țara în care își au reședința obișnuită [articolul 11 alineatul (1)]. Instanțele din țara în care își au reședința obișnuită se pronunță cu privire la fondul litigiului privind încredințarea. Instanțele din țara din care copilul a fost deplasat ar trebui să dispună înapoierea în termen de șase săptămâni de la data depunerii cererii de înapoiere (articolul 11). Convenția de la Haga se bazează pe principiul interesului superior al copilului. În contextul acestei convenții, prezumția este că deplasarea ilicită a unui copil este în sine dăunătoare și că *situația anterioară* ar trebui restabilită cât mai curând posibil, pentru a evita consolidarea legală a situațiilor ilicite. Problemele privind încredințarea și dreptul de vizită ar trebui examinate de către instanțele competente de la locul în care copilul își are reședința obișnuită, mai degrabă decât de cele ale țării în care copilul a fost deplasat în mod ilicit. Există mai multe excepții strict prevăzute de convenție cu privire la mecanismul de înapoiere, prevăzute în articolele 12, 13 și 20 din Convenția de la Haga. Articolul 13 conține dispozițiile care au generat cea mai mare parte a litigiilor, atât la nivel intern, cât și la nivel internațional. Acesta stabilește că țara în care copilul

¹⁷⁹ Organizația Mondială pentru cooperare transfrontalieră în materie civilă și comercială (1980), Conferința de la Haga privind dreptul internațional privat, Convenția de la Haga din 25 octombrie 1980 asupra aspectelor civile ale răpirii internaționale de copii, 25 octombrie 1980.

a fost deplasat poate refuza să înapoieze un copil atunci când există un risc grav ca înapoierea copilului să-l expună unui pericol sau ca în orice alt chip să-l pună într-o situație intolerabilă [articolul 13 punctul (b)]. Se poate, de asemenea, să se refuze înapoierea copilului, în cazul în care copilul se împotrivesc la aceasta sau a atins un grad de maturitate care face necesar să se țină seama de opinia sa [articolul 13 alineatul (2)].

În legislația UE, cel mai important instrument de reglementare cu privire la răpirea de copii între statele membre ale UE este Regulamentul Bruxelles II bis¹⁸⁰, bazat în mare parte pe dispozițiile Convenției de la Haga. Acest regulament completează și are prioritate față de Convenția de la Haga, în cazurile de răpire intracomunitară [considerentul 17 din preambul și articolul 60 punctul (e)]. Deși Convenția de la Haga rămâne principalul instrument cu privire la răpirea de copii, în anumite privințe, Bruxelles II bis a „înăsprit” normele de competență în favoarea instanțelor din țara de origine/de reședință obișnuită. Așa cum se prevede și în Convenția de la Haga, instanțele statului în care copilul își avea reședința obișnuită imediat înainte de deplasarea/reținerea necorespunzătoare dețin competența în cazurile de răpire de copii. Regulamentul păstrează aceleași excepții cu privire la înapoiere ca și acelea incluse în Convenția privind răpirea de copii.

Cu toate acestea, în conformitate cu Regulamentul Bruxelles II bis, spre deosebire de prevederile Convenției de la Haga, statul de reședință obișnuită își păstrează competența de a se pronunța pe fondul litigiului cu privire la încredințare, chiar și după pronunțarea unei hotărâri de neînapoiere în conformitate cu articolul 13 punctul (b) din Convenția de la Haga și cu articolul 11 alineatele (6)-(8) din Regulamentul Bruxelles II bis. Schimbarea de competență în favoarea statului în care copilul a fost deplasat poate avea loc doar în două situații, prevăzute la articolul 10 din Regulamentul Bruxelles II bis. Prima situație prevede că instanțele din statul de refugiu sunt competente în cazul în care copilul a dobândit reședința obișnuită în statul respectiv și fiecare persoană căreia i-a fost încredințat copilul consimte la deplasarea sau reținerea acestuia¹⁸¹. A doua situație apare în cazul în care copilul: a dobândit reședința obișnuită în statul în care a fost deplasat; a trecut o perioadă de un an de când părintele lăsat în urmă a avut sau ar fi trebuit să aibă cunoștința de locul în care se afla copilul; copilul s-a integrat în

180 Consiliul Uniunii Europene (2003), Regulamentul (CE) nr. 2201/2003 al Consiliului din 27 noiembrie 2003 privind competența, recunoașterea și executarea hotărârilor judecătorești în materie matrimonială și în materia răspunderii părintești, de abrogare a Regulamentului (CE) nr. 1347/2000, JO L 338, 2003.

181 Articolul 10 punctul (a) din Regulamentul Bruxelles II bis.

noul său mediu și este îndeplinită cel puțin una dintre cele patru condiții suplimentare enumerate la articolul 10 punctul (b) din Regulamentul Bruxelles II bis¹⁸².

Ca și în cazul tuturor celorlalte instrumente juridice ale UE, Regulamentul Bruxelles II bis trebuie interpretat în conformitate cu dispozițiile Cartei drepturilor fundamentale a UE, în special cu articolul 24. CJUE a avut ocazia de a clarifica interpretarea articolului 24 din cartă în contextul răpirii de copii. După cum s-a discutat în [secțiunea 2.4](#), în cauza *Aguirre Zarraga*, CJUE a decis că dreptul copilului de a fi ascultat, consacrat în articolul 24 din cartă, impune să li se pună la dispoziție copiilor procedurile legale și condițiile care le permit să-și exprime opiniile în mod liber și ca opiniile respective să fie obținute de către instanță¹⁸³. Cu toate acestea, potrivit CJUE, este doar de competența instanțelor statului în care copilul își are reședința obișnuită să examineze legalitatea propriilor hotărâri în lumina Cartei drepturilor fundamentale a UE și a Regulamentului Bruxelles II bis. Conform principiului încrederii reciproce, sistemele juridice ale statelor membre ar trebui să asigure o protecție efectivă și echivalentă a drepturilor fundamentale. Prin urmare, în conformitate cu regulamentul, părțile interesate trebuie să prezinte orice plângere întemeiată pe drepturile omului în fața instanțelor care au competența asupra fondului litigiului privind încredințarea. CJUE a hotărât că instanța din statul membru în care copilul a fost deplasat în mod ilicit nu s-a putut opune executării unei hotărâri judecătorești certificate, prin care se dispunea înapoierea copilului, deoarece evaluarea cu privire la existența unei încălcări a acestor dispoziții rămăsese în competența exclusivă a statului din care copilul a fost deplasat.

Exemplu: Cauza *Povse/Alpago*¹⁸⁴ privește deplasarea ilicită a unei fete în Austria de către mama ei. Instanțele austriece au respins cererea tatălui de

182 Articolul 10 punctul (b) din Regulamentul Bruxelles II bis prevede patru condiții alternative, după cum urmează: (i) în termen de un an de când cel căruia i s-a încredințat copilul a avut sau ar fi trebuit să aibă cunoștință de locul în care se afla copilul, nu s-a depus nici o cerere de înapoiere la autoritățile competente ale statului membru în care copilul a fost deplasat sau reținut; (ii) a fost retrasă o cerere de înapoiere înaintată de cel căruia i s-a încredințat copilul și nu s-a depus nicio nouă cerere în termenul stabilit la punctul (i); (iii) o cauză soluționată de o instanță din statul membru în care copilul își avea reședința obișnuită imediat înaintea deplasării sale sau reținerii sale ilicite a fost închisă în conformitate cu articolul 11 alineatul (7); (iv) o hotărâre de încredințare care nu implică înapoierea copilului a fost pronunțată de instanța din statul membru în care copilul își avea reședința obișnuită imediat înaintea deplasării sau reținerii sale ilicite.

183 CJUE, C-491/10 PPU, *Joseba Adoni Aguirre Zarraga/Simone Pelz*, 22 decembrie 2010. Cu privire la participarea copiilor în acest caz, a se vedea în continuare analiza din [secțiunea 2.4](#).

184 CJUE, C-211/10, *Doris Povse/Mauro Alpago*, 1 iulie 2010.

Înapoiere a fiicei sale în Italia pe motiv că exista un risc grav de a pune copilul în pericol. Între timp, la cererea tatălui, instanța italiană a decis că și-a păstrat competența de a se pronunța pe fondul litigiului privind încredințarea și a emis o hotărâre de înapoiere a copilului în Italia și un certificat de executare în temeiul articolului 42 din Regulamentul Bruxelles II bis. Cauza a fost trimisă la CJUE de către o instanță austriacă în urma contestației mamei împotriva cererii de executare a certificatului și a hotărârii ulterioare privind înapoierea copilului în Italia. CJUE a decis că, odată ce a fost emis un certificat de executare, nu există posibilitatea de a se opune înapoierii în țara în care copilul a fost deplasat (în acest caz Austria), deoarece certificatul este executoriu în mod automat. Mai mult, CJUE a decis că, în acest caz, doar instanțele italiene au avut competența de a se pronunța cu privire la riscul grav privind interesul superior al copilului pe care l-ar implica înapoierea. Presupunând că aceste instanțe ar considera justificat un astfel de risc, au reținut competența exclusivă de a-și suspenda propria hotărâre de executare.¹⁸⁵

În legislația Consiliului European, Convenția Europeană asupra recunoașterii și executării hotărârilor în materie de încredințare a copiilor și de restabilirea a încredințării copiilor¹⁸⁶ și Convenția asupra relațiilor personale care privesc copiii¹⁸⁷ conțin garanții în vederea prevenirii deplasării necorespunzătoare a copiilor și în vederea asigurării înapoierii copiilor.¹⁸⁸

CEDO tratează, în numeroase ocazii, cazuri de răpire de copii și în astfel de cazuri, în general, se orientează după dispozițiile Convenției de la Haga în interpretarea articolului 8 din Convenție. Cu toate acestea, CEDO efectuează în mod inevitabil o analiză a interesului superior al copilului în aceste cazuri. Două hotărâri importante ale Marii Camere reflectă poziția Curții cu privire la această chestiune.

185 O cerere întemeiată pe aceleași fapte a fost mai târziu depusă la CEDO și declarată inadmisibilă. A se vedea CEDO, *Povse/Austria*, Decizia de inadmisibilitate, nr. 3890/11, 18 iunie 2013.

186 Consiliul European, *Convenția Europeană asupra recunoașterii și executării hotărârilor în materie de încredințare a copiilor și de restabilirea a încredințării copiilor*, CETS nr. 105, 1980.

187 Consiliul European, *Convenția asupra relațiilor personale care privesc copiii*, CETS nr. 192, 2003.

188 *Ibid.*, articolul 10 punctul (b), respectiv articolul 16; Consiliul European, *Convenția Europeană asupra recunoașterii și executării hotărârilor în materie de încredințare a copiilor și de restabilirea a încredințării copiilor*, CETS nr. 105, 1980, articolul 8.

Exemplu: Cauza *Neulinger și Shuruk/Elveția*¹⁸⁹ a fost introdusă de către o mamă care și-a deplasat fiul din Israel în Elveția, cu încălcarea acordurilor de încredințare existente. La cererea tatălui în conformitate cu Convenția de la Haga, autoritățile elvețiene au ordonat înapoierea copilului în Israel. În opinia instanțelor naționale și a experților, ar fi putut fi avută în vedere înapoierea copilului în Israel numai în cazul în care acesta este însoțit de mama sa. Măsura în cauză a rămas în marja de apreciere acordată autorităților naționale în astfel de chestiuni. Cu toate acestea, pentru a evalua conformitatea cu articolul 8 din Convenție, a fost, de asemenea, necesar să se țină seama de orice evoluție din momentul hotărârii Curții Federale cu privire la înapoierea copilului. În cazul de față, copilul era cetățean elvețian și s-a acomodat în țară, unde a locuit încontinuu timp de aproximativ patru ani. Deși era la o vârstă la care încă avea o capacitate mare de adaptare, faptul de a fi dezrădăcinat din nou ar fi avut, probabil, consecințe grave pentru el și ar fi trebuit să fie pus în balanță cu posibilele beneficii pe care le-ar fi obținut din acea situație. Este, de asemenea, demn de remarcat faptul că tatălui i-au fost impuse restricții în ceea ce privește dreptul său de vizită înainte de deplasarea copilului. Mai mult decât atât, tatăl s-a recăsătorit de două ori de atunci și a devenit din nou tată, dar nu a plătit întreținerea pentru fiica sa. CEDO s-a îndoit că astfel de împrejurări ar fi fost favorabile bunăstării și dezvoltării copilului. În ceea ce privește mama, întoarcerea în Israel ar fi putut să o expună unui risc de sancțiuni penale, cum ar fi o pedeapsă cu închisoarea. Era clar că o astfel de situație nu ar fi în interesul superior al copilului, mama sa fiind probabil singura persoană de care se simțea legată. Prin urmare, refuzul mamei de a se întoarce în Israel nu a fost cu totul nejustificat. Mai mult decât atât, tatăl nu a locuit niciodată singur cu copilul și nu l-a mai văzut de la plecarea copilului, la vârsta de doi ani. Astfel, CEDO nu a fost convinsă că ar fi în interesul superior al copilului să se întoarcă în Israel. În ceea ce privește mama, întoarcerea în Israel ar fi însemnat o ingerință disproporționată în dreptul său la respectarea vieții sale de familie. Prin urmare, ar fi existat o încălcare a articolului 8 din Convenție în ceea ce privește ambii reclamânți dacă hotărârea prin care se dispunea înapoierea celui de-al doilea reclamant în Israel ar fi fost pusă în executare.

189 CEDO, *Neulinger și Shuruk/Elveția* [GC], nr. 41615/07, 6 iulie 2010.

Exemplu: În cauza *X/Letonia*,¹⁹⁰ mama a susținut că înapoierea fiicei ei în Australia, de unde aceasta fusese deplasată ilicit, ar expune-o la un pericol grav. Pentru a stabili dacă hotărârile instanțelor naționale au respectat un echilibru corect între interesele concurente în cauză – în cadrul marjei de apreciere acordate statelor în astfel de probleme – interesul superior al copilului trebuia să primeze. Pentru a realiza o interpretare armonioasă a Convenției și a Convenției de la Haga, era necesar ca factorii care pot constitui o excepție de la înapoierea imediată a copilului în conformitate cu articolele 12, 13 și 20 din Convenția de la Haga să fie luați cu adevărat în considerare de către statul solicitat, care a trebuit să emită o decizie care să fie suficient de motivată cu privire la această chestiune, și apoi evaluată în lumina articolului 8 din Convenție. Acest articol a impus autorităților naționale o obligație procedurală, solicitând instanțelor ca, la evaluarea unei cereri de înapoiere a unui copil, să ia în considerare declarațiile demonstrabile cu privire la un „risc grav” pentru copil în cazul înapoierii și să pronunțe o hotărâre invocând motive concrete. În ceea ce privește natura exactă a „riscului grav”, excepția prevăzută la articolul 13 punctul (b) din Convenția de la Haga are în vedere numai situațiile care depășesc ceea ce ar putea suporta un copil în mod rezonabil. În speță, reclamanta a depus la Curtea de Apel din Letonia un certificat psihologic care concluziona că exista un risc de traumă pentru copil în cazul separării imediate de mama sa. Deși instanțele naționale erau datoare să verifice existența unui „risc grav” pentru copil, iar raportul psihologic era direct legat de interesul superior al copilului, instanța regională a refuzat să examineze concluziile acelui raport, în lumina dispozițiilor articolului 13 punctul (b) din Convenția de la Haga. În același timp, instanțele naționale nu au soluționat nici problema privind posibilitatea ca mama să își urmeze fiica în Australia și să mențină contactul cu ea. Deoarece instanțele naționale nu au reușit să efectueze o examinare eficientă a susținerilor reclamantei, procesul de luare a deciziilor în conformitate cu dreptul intern nu a îndeplinit cerințele procedurale de la articolul 8 din Convenție, și, prin urmare, reclamanta a suferit o ingerință disproporționată în dreptul său la respectarea vieții sale de familie.

190 CEDO, *X/Letonia* [GC], nr. 27853/09, 26 noiembrie 2013, punctele 101, 106, 107 și 115-119.

6

Protecția alternativă celei din cadrul familiei și adopția

UE	Subiecte abordate	CoE
<p>Carta drepturilor fundamentale a Uniunii Europene, articolul 7 (viața de familie) și articolul 24 (drepturile copilului)</p> <p>Regulamentul Bruxelles II bis (2201/2003)</p>	<p>Îngrijirea alternativă celei din cadrul familiei</p>	<p>Convenția, articolul 8 (dreptul la respectarea vieții private și de familie)</p> <p>CSE (revizuită), articolul 17 (dreptul copiilor și al tinerilor la protecție socială, juridică și economică)</p> <p>CEDO, <i>Wallová și Walla/Republica Cehă</i>, nr. 23848/04, 2006 (darea în plasament din cauza condițiilor locative necorespunzătoare)</p> <p>CEDO, <i>Saviny/Ucraina</i>, nr. 39948/06, 2008 (darea în plasament din motive socioeconomice)</p> <p>CEDO, <i>B./România (nr. 2)</i>, nr. 1285/03, 2013 (implicarea părinților în procesul decizional)</p> <p>CEDO, <i>B.B. și F.B./Germania</i>, nr. 18734/09 și nr. 9424/11, 2013 (vicii de procedură în cadrul procesului decizional).</p> <p>CEDO, <i>Olsson/Suedia (nr. 1)</i>, nr. 10465/83, 1988 (punerea în aplicare a hotărârii privind darea în plasament)</p> <p>CEDO, <i>T./Republica Cehă</i>, nr. 19315/11, 2014 (importanța menținerii contactului).</p>

UE	Subiecte abordate	CoE
Carta drepturilor fundamentale, articolul 24 (drepturile copilului)	Adopția	<p>Convenția Europeană în materia adopției de copii (revizuită)</p> <p>CEDO, <i>Pini și alții/România</i>, nr. 78028/01 și nr. 78030/01, 2004 (prioritatea intereselor copilului în cadrul adopției).</p> <p>CEDO, <i>Kearns/Franța</i>, nr. 35991/04, 2008 (consimțământul părinților la adopție).</p> <p>CEDO, <i>E.B./Franța</i> [GC], nr. 43546/02, 2008 (posibilitatea unei femei lesbiene de a adopta).</p> <p>CEDO, <i>Gas și Dubois/Franța</i>, nr. 25951/07, 2012 (posibilitatea unui cuplu homosexual de a adopta).</p> <p>CEDO, <i>X și alții/Austria</i> [GC], nr. 19010/07, 2013 (adoptarea de către al doilea părinte într-un cuplu de același sex).</p> <p>CEDO, <i>Harroudj/Franța</i>, nr. 43631/09, 2012 (kafala și adopția).</p>

Toți copiii au dreptul să le fie respectată viața de familie, un drept recunoscut în conformitate cu articolul 7 din Carta drepturilor fundamentale a Uniunii Europene și cu articolul 8 din Convenția europeană a drepturilor omului (Convenția) (a se vedea [capitolul 5](#)). Atât legislația UE, cât și cea a Consiliului Europei reflectă importanța pe care o au relațiile de familie pentru copil, aceasta însemnând și dreptul copilului de a nu fi lipsit de contactul cu părinții săi, cu excepția cazului în acest lucru este contrar interesului superior al copilului.¹⁹¹ Este dificilă realizarea unui echilibru între asigurarea rămânerii copilului alături de familia sa – pentru a-i garanta respectarea vieții de familie – și asigurarea protecției împotriva pericolelor. Atunci când este luat din grija familiei sale, un copil poate fi plasat fie într-o familie substitutivă, fie într-un centru de plasament de tip rezidențial. Viața de familie nu se încheie cu această separare și se impune ca prin menținerea relațiilor personale să se continue sprijinirea reîntregirii familiei, atunci când acest lucru este în interesul superior al copilului. În anumite condiții, are loc îndepărtarea permanentă a copilului, prin intermediul adopției. Caracterul definitiv al adopției impune respectarea unor cerințe stricte.

Scopul acestui capitol este de a aduce în discuție legislația europeană privind îngrijirea alternativă. Legislația UE, în special prin Regulamentul Bruxelles II bis,

191 UE (2012), Carta drepturilor fundamentale a Uniunii Europene, JO C 326, 26.10.2012, articolul 24 alineatul (3).

tratează aspectele procedurale transfrontaliere legate de plasarea copiilor în îngrijire alternativă. Acest regulament ar trebui interpretat în conformitate cu Carta drepturilor fundamentale a UE, în special cu articolul 24. CEDO a elaborat, de asemenea, o colecție amplă de jurisprudență care tratează atât aspectele materiale, cât și pe cele procedurale ale plasării copiilor în îngrijire alternativă.

Secțiunea 6.1 începe prin prezentarea unora dintre principiile generale care reglementează situația copiilor lipsiți de îngrijirea familiei, **secțiunea 6.2** prezintă legislația privind plasarea copilului în îngrijire alternativă, iar **secțiunea 6.3** aduce în discuție standardele europene privind adopția.

6.1. Protecția alternativă: Principii generale

Aspecte esențiale

- Protecția alternativă este o măsură de protecție temporară.
- Legislația internațională confirmă faptul că îngrijirea în cadrul familiei ar trebui să fie de preferat celei de tip rezidențial.
- Copiii au dreptul la informare și de a-și exprima punctul de vedere cu privire la darea în plasament.

În legislația UE, a Consiliului Europei și internațională, considerate împreună, se disting șase principii generale referitoare la protecția alternativă.

În primul rând, protecția alternativă este o măsură de protecție care garantează siguranța temporară a copiilor și facilitează întoarcerea acestora la familiile lor, atunci când acest lucru este posibil.¹⁹² Prin urmare, aceasta în mod ideal ar trebui să fie o soluție temporară. Uneori, aceasta constituie o măsură de protecție până la reîntregirea familiei, de exemplu în cazul copiilor migranți neînsoțiți sau

¹⁹² ONU, Adunarea Generală (AG), *Orientări pentru îngrijirea alternativă a copiilor*, 24 februarie 2010, A/RES/64/142, punctele 48-51; Comitetul ONU pentru Drepturile Copilului (2013), Comentariul general nr. 14, *Privind dreptul copilului de a i se lua în considerare interesele superioare cu prioritate (articolul 3 punctul 1)*, Doc. ONU CDC/C/GC/14, 29 mai 2013, punctele 58-70.

separați.¹⁹³ Alteori, aceasta constituie o măsură de protecție în cadrul unor evoluții din viața de familie, de exemplu, îmbunătățirea stării de sănătate a unui părinte sau acordarea de sprijin părinților.

În al doilea rând, legislația internațională confirmă că îngrijirea din cadrul unei familii (cum ar fi plasamentul familial) este forma optimă de îngrijire alternativă pentru asigurarea protecției și dezvoltării copiilor. Acest lucru este afirmat în Orientările ONU pentru îngrijirea alternativă a copiilor și în Convenția Națiunilor Unite privind drepturile persoanelor cu dizabilități la care UE este parte¹⁹⁴. Convenția Națiunilor Unite privind drepturile persoanelor cu dizabilități prevede în mod expres că „atunci când familia restrânsă nu poate îngriji un copil cu dizabilități, statele părți vor depune toate eforturile pentru a asigura îngrijirea alternativă în cadrul familiei lărgite și, în cazul în care aceasta nu este posibilă, în cadrul comunității, într-un mediu de tip familial”¹⁹⁵. Îngrijirea în afara familiei (de exemplu, îngrijirea de tip rezidențial) „ar trebui să fie limitată la cazurile în care un astfel de cadru este corespunzător în mod specific, necesar și constructiv pentru copilul în cauză și în interesul superior al acestuia”¹⁹⁶.

În al treilea rând, dreptul copilului la un tutore/ curator sau reprezentant este esențial pentru asigurarea drepturilor sale mai ample¹⁹⁷. Deși nu există o obligație generală explicită în legislația UE de a numi un tutore/ curator pentru copiii rămași fără ocrotire părintească, cel puțin șapte directive ale Uniunii impun statelor membre să desemneze un tutore/ curator pentru copii în diferite contexte, unele direct legate de copiii care nu beneficiază de îngrijirea părintească¹⁹⁸. În plus, acest corpus legislativ este fundamentat de Orientările ONU pentru îngrijirea alternativă a copiilor (în general în ceea ce privește copiii care nu beneficiază

193 ONU, Adunarea Generală (AG), *Convenția cu privire la drepturile copilului*, 20 noiembrie 1989, articolul 22; Comitetul ONU pentru Drepturile Copilului (2005), Comentariul general nr. 6, *Tratatul copiilor neînsoțiți și separați* în afara țării lor de origine, Doc. ONU CDC/GC/2005/6, 1 septembrie 2005, punctele 81-83.

194 ONU, Adunarea Generală (AG), *Orientări pentru îngrijirea alternativă a copiilor*, A/RES/64/142, 24 februarie 2010, punctele 20-22; ONU, Comitetul pentru Drepturile Copilului (2006), Comentariul general nr. 7, *Punerea în aplicare a drepturilor copilului în copilărie*, Doc. ONU CDC/C/GC/7/Rev.136 (b), 20 septembrie 2006, punctul 18. ONU, Convenția privind drepturile persoanelor cu handicap, 13 decembrie 2006, articolul 23 alineatul (5) (a se vedea, de asemenea, articolul 7).

195 ONU, Convenția privind drepturile persoanelor cu handicap, 13 decembrie 2006, articolul 23 alineatul (5).

196 ONU, Adunarea Generală (AG), *Orientări pentru îngrijirea alternativă a copiilor*, 24 februarie 2010, A/RES/64/142, punctul 21.

197 FRA (2014a), p. 31.

198 *Ibid.*, p. 14.

de îngrijirea părintească), CDC (în special în ceea ce privește copiii neînsoțiți) și Convenția Consiliului Europei privind lupta împotriva traficului de ființe umane¹⁹⁹. Cel mai adesea, mandatul unui tutore/ curator legal este de a proteja interesul superior al copilului, de a-i asigura bunăstarea generală și de a-i completa capacitatea juridică restrânsă (și uneori de a exercita reprezentarea juridică)²⁰⁰.

În al patrulea rând, în articolul 24 din Carta drepturilor fundamentale a UE este implicată obligația legală de a lua măsuri pozitive pentru a garanta faptul că procesul decizional cu privire la plasamentul unui copil are la bază interesul superior²⁰¹ și opinia acestuia.²⁰² Comentariile generale nr. 5 și 14 ale Comitetului pentru drepturile copilului²⁰³, precum și Orientările ONU pentru îngrijirea alternativă a copiilor subliniază necesitatea de a asigura dreptul copilului la informații, inclusiv la informațiile cu privire la drepturile și opțiunile sale, precum și dreptul copilului „de a fi consultat și de a i se lua în considerare opinia în mod corespunzător în conformitate cu capacitățile sale în continuă dezvoltare”²⁰⁴.

În al cincilea rând, drepturile mai cuprinzătoare ale copiilor în cadrul Cartei drepturilor fundamentale a UE, al Convenției și CDC continuă să se aplice în cazurile de îngrijire alternativă (în caz de plasament familial sau în cazul îngrijirii de tip rezidențial). Sunt incluse drepturile lor civile și politice (de exemplu, dreptul la viața privată, la libertatea de exprimare și la libertatea de religie și de protecție împotriva tuturor formelor de violență) și drepturile lor socioeconomice (inclusiv dreptul la educație, la asistență medicală și la participarea la viața culturală).²⁰⁵

199 ONU, Adunarea Generală (AG), *Orientări pentru îngrijirea alternativă a copiilor*, 24 februarie 2010, A/RES/64/142, punctele 100-103, ONU, Comitetul pentru drepturile copilului, Comentariul general nr. 6, *Tratamentul copiilor neînsoțiți și separați în afara țării lor de origine*, Doc. ONU CDC/GC/2005/6, 1 septembrie 2005, punctele 33-38, Consiliul Europei, *Convenția privind acțiunea împotriva traficului de persoane*, CETS nr. 197, 2005, articolul 10 alineatul (4);

200 FRA (2014a), p. 15.

201 ONU, Comitetul pentru drepturile copilului (2013), privind dreptul copilului de a i se lua în considerare interesele superioare cu prioritate (articolul 3 punctul 1), Doc. ONU CDC/C/GC/14, 29 mai 2013.

202 ONU, Comitetul pentru drepturile copilului (2009), Comentariul general nr. 12, *Dreptul copilului de a fi ascultat*, Doc. ONU CDC/C/GC/12, 20 iulie 2009, punctul 97.

203 ONU, Comitetul pentru Drepturile Copilului, Comentariul general nr. 14, punctul 15 litera (g), 29 mai 2013; Comentariul general nr. 5, punctul 24, 27 noiembrie 2003.

204 ONU, Adunarea Generală (AG) (2010), *Orientări pentru îngrijirea alternativă a copiilor*, 24 februarie 2010, A/RES/64/142, punctul 6.

205 Carta drepturilor fundamentale a Uniunii Europene, articolele 3-4, 7, 10-11, 14 și 24; ECHR, în special articolul 8; și CDC, articolele 13-14, 16, 19, 28, 29, 24, 31 și 37; ONU, Adunarea Generală (AG) (2010), *Orientări pentru îngrijirea alternativă a copiilor*, 24 februarie 2010, A/RES/64/142, Sec. 2.

În sfârșit, articolul 4 din CDC impune statelor să ia „toate măsurile legislative, administrative și de orice altă natură necesare” în vederea punerii în aplicare a convenției. Acest lucru se aplică și în contextul protecției alternative. Articolul 17 alineatul (1) litera (c) din Carta Socială Europeană (CSE) revizuită impune, în mod similar, statelor să ia toate măsurile corespunzătoare și necesare menite să asigure o protecție și un ajutor special pentru copiii și tinerii lipsiți temporar sau definitiv de sprijinul familiei lor.

În legislația UE, CJUE a decis că Regulamentul Bruxelles II bis se aplică în cazul deciziilor de a plasa un copil într-un cadru de protecție alternativă. După cum s-a menționat în [capitolul 5](#), Regulamentul Bruxelles II bis are o abordare întemeiată pe principiile drepturilor copilului, subliniind că ar trebui să fie luate în considerare, printre altele, egalitatea tuturor copiilor, interesul superior al copilului și dreptul de a fi ascultat e²⁰⁶. Aici „motivele de refuz al recunoașterii hotărârilor judecătorești în materia autorității părintești”, astfel cum se exprimă în articolul 23 din Regulamentul Bruxelles II bis, sunt edificatoare. Articolul 23 prevede că hotărârile nu vor fi recunoscute:

„(a) în cazul în care recunoașterea contravine în mod evident ordinii publice din statul membru în care se solicită recunoașterea, luând în considerare interesul superior al copilului;
(b) în cazul în care, cu excepția procedurilor urgente, aceasta a fost pronunțată fără a-i da copilului posibilitatea de a fi ascultat, încălcându-se astfel normele fundamentale de procedură din statul membru în care se solicită aceasta [...]”

În conformitate cu regulamentul, competența este determinată în funcție de reședința obișnuită a copilului, cu câteva excepții strict prevăzute de lege, inclusiv interesul superior al copilului (articolele 8, 12 și 15 din Regulamentul Bruxelles II bis).

În legislația Consiliului European, CEDO afirmă că familia este mediul natural pentru creșterea și bunăstarea copiilor. Cu toate acestea, în cazul în care familia nu îi poate oferi copilului grija și protecția necesare, ar putea fi necesară mutarea într-un mediu de protecție alternativă. O astfel de mutare constituie o ingerință în respectarea vieții de familie. CEDO a explicat că, în cele mai multe cazuri, plasaarea unui copil într-un cadru de protecție alternativă ar trebui să fie o măsură temporară, iar copilul trebuie să fie în cele din urmă reunit cu familia sa, pentru

206 Regulamentul Bruxelles II bis, Preambul. A se vedea, de asemenea, [capitolul 5](#).

a-i fi îndeplinit dreptul la respectarea vieții private și de familie, în conformitate cu articolul 8 din Convenție²⁰⁷.

Deși Convenția nu impune nicio obligație specifică statelor de a oferi copiilor îngrijire și protecție, articolul 17 din CSE impune statelor „să ia toate măsurile necesare și corespunzătoare [...] să asigure o protecție și un ajutor special din partea statului pentru copilul sau tânărul privat temporar sau definitiv de sprijinul familiei”²⁰⁸.

6.2. Darea copiilor în plasament

Aspecte esențiale

- În conformitate cu legislația Consiliului Europei, darea unui copil în plasament ar trebui să fie prevăzută de lege, să urmărească un scop legitim și să fie necesară într-o societate democratică. Autoritatea competentă trebuie să prezinte motive relevante și suficiente.
- În conformitate cu legislația Consiliului Europei, procesul decizional trebuie să respecte anumite garanții procedurale.

În legislația Consiliului Europei,²⁰⁹ darea copilului în plasament este compatibilă cu articolul 8 din Convenție doar atunci când este în conformitate cu legea, urmărește un scop legitim (cum ar fi protecția interesului superior al copilului) și este considerată o măsură necesară într-o societate democratică. Având în vedere acest ultim aspect, este necesar ca instanțele să ofere motive care să fie atât relevante, cât și suficiente pentru a susține mijloacele utilizate pentru urmărirea obiectivului dorit.

207 CEDO, *K.A./Finlanda*, nr. 27751/95, 14 ianuarie 2003. Comitetul de Miniștri al Consiliului Europei a aprobat această abordare în Recomandarea sa privind drepturile copiilor care locuiesc în instituții de tip rezidențial, adoptată la 16 martie 2005.

208 Consiliul Europei, Carta Socială Europeană (revizuită), CETS nr. 163, 1996, articolul 17 alineatul (1) litera (c).

209 Plasarea copiilor în îngrijire alternativă a constituit și un subiect de dezbatere politică în Consiliul Europei timp de mai mulți ani. A se vedea, de exemplu, Rezoluția Comitetului de Miniștri (77) 33 cu privire la plasarea copiilor, adoptată la 3 noiembrie 1977.

Exemplu: În cauza *Olsson/Suedia (nr. 1)*²¹⁰, reclamantii s-au plâns cu privire la decizia de dare în plasament a celor trei copii ai lor. Constatând că măsura de protecție s-a încadrat în marja de apreciere a statului, CEDO s-a axat pe modul în care a fost pusă în aplicare hotărârea de dare în plasament. Potrivit Curții, decizia respectivă ar fi trebuit privită ca o măsură temporară, care urma să fie întreruptă de îndată ce condițiile permiteau acest lucru, având în vedere că nu s-a luat în considerare varianta adopției. Măsurile luate ar fi trebuit să fie, prin urmare, în concordanță cu obiectivul final de reîntregire a familiei naturale. În acest sens, CEDO a remarcat că autoritățile naționale au plasat copiii cu asistenți maternali diferiți, la o distanță semnificativă unul de altul și de părinții lor. Cu toate că autoritățile au acționat cu bună-credință în punerea în aplicare a hotărârii de dare în plasament, Curtea a constatat că a fost inacceptabil ca dificultățile administrative, cum ar fi lipsa asistenților maternali sau a locațiilor pentru plasment rezidențial corespunzătoare, să aibă un rol determinant în plasarea copiilor. Atunci când este vorba despre dreptul fundamental la respectarea vieții de familie, astfel de considerații pot avea doar un rol secundar. Prin urmare, constatând o încălcare a articolului 8 din Convenție, CEDO a hotărât că măsurile luate de autorități la punerea în aplicare a hotărârii de protecție nu au avut la bază suficiente motive pentru a fi proporționale cu scopul legitim urmărit în conformitate cu articolul 8.

Mai recent, CEDO a analizat fondul în cazul unor decizii de dare țin plasament în conformitate cu articolul 8 din Convenție.

Exemplu: În cauza *Wallová și Walla/Republica Cehă*²¹¹, reclamantii s-au plâns cu privire la plasarea celor cinci copii ai lor în două cămine pentru copii separate, din cauza condițiilor precare de locuit. Copiii au fost încredințați căminelor de copii în anul 2002, din cauza instabilității economice a părinților, iar ordinele de dare în plasament au fost ulterior ridicate, atunci când situația lor economică și locativă s-a îmbunătățit. În evaluarea cazului, CEDO a constatat că motivul de bază pentru decizia de dare în plasament a copiilor era lipsa unei locuințe corespunzătoare și, ca atare, ar fi putut fi luată o măsură mai puțin drastică pentru rezolvarea situației lor. În conformitate cu legislația cehă, exista posibilitatea de a monitoriza condi-

210 CEDO, *Olsson/Suedia (nr. 1)*, nr. 10465/83, 24 martie 1988.

211 CEDO, *Wallová și Walla/Republica Cehă*, nr. 23848/04, 26 octombrie 2006 (hotărâre disponibilă în limba franceză).

țiile de viață și de igienă ale familiei și de a o consilia cu privire la modul de îmbunătățire a situației, dar nu s-a făcut uz de această opțiune. Cu toate că motivele invocate pentru darea în plasament a copiilor erau relevante, acestea nu au fost și suficiente, iar autoritățile nu au făcut suficiente eforturi pentru a ajuta reclamanții să își depășească dificultățile prin măsuri alternative. Concluzionând că a avut loc o încălcare a articolului 8 din Convenție, Curtea a luat, de asemenea, notă de concluziile Comitetului ONU pentru drepturile copilului, care a observat că principiul priorității interesului superior al copilului încă nu era definit și reflectat în mod corespunzător în întreaga legislație cehă, în hotărârile judecătorești și în politicile care privesc copiii.

Exemplu: În cauza *Saviny/Ucraina*²¹², copiii reclamanților au fost dați în plasament din cauza lipsei mijloacelor financiare ale părinților și ca urmare a concluziei tribunalului local conform căreia caracteristicile lor personale puneau în pericol viața, sănătatea și educația morală a copiilor lor. În evaluarea cauzei, CEDO a pus la îndoială caracterul adecvat al probelor pe care autoritățile naționale și-au întemeiat concluziile și a considerat că nu există suficiente informații disponibile cu privire la asistența socială disponibilă. Acest lucru ar fi fost relevant pentru a evalua dacă autoritățile și-au îndeplinit obligația de a menține familia unită și dacă au explorat suficient eficacitatea unor alternative mai puțin drastice înainte de a încerca să-i separe pe copii de părinții lor. În plus, copiii nu au fost ascultați de judecători în nicio etapă a procedurii. În concluzie, deși motivele invocate de autoritățile naționale pentru mutarea copiilor reclamanților erau relevante, nu au fost suficiente pentru a justifica o astfel de ingerință gravă în viața de familie a reclamanților. Prin urmare, Curtea a constatat încălcarea articolului 8 din Convenție.

CEDO solicită, în conformitate cu articolul 8 din Convenție, ca procesul decizional cu privire la respectarea vieții de familie să respecte anumite garanții procedurale. CEDO precizează că procesul decizional (procedurile administrative și judiciare) care duce la măsuri care interferează cu viața de familie trebuie să fie corect și să acorde respectul cuvenit intereselor protejate de articolul 8. În conformitate cu articolul 8, se pune în discuție dacă „părinții au fost implicați în procesul decizional [...] la un nivel suficient pentru a le oferi [o] protecție necesară

212 CEDO, *Saviny/Ucraina*, nr. 39948/06, 18 decembrie 2008.

a intereselor lor”²¹³. Acest lucru implică informarea acestora cu privire la evoluția cazului, garantarea că pot participa la deciziile luate cu privire la aceștia²¹⁴ și, în anumite condiții, păstrarea legăturii cu copiii în cauză²¹⁵.

Exemplu: În cauza *B./România (nr. 2)*²¹⁶, reclamanta a fost diagnosticată cu schizofrenie paranoidă și a fost dusă de poliție de mai multe ori la instituții psihiatrice pentru tratament. Copiii reclamantei nu mai locuiau cu ea, fiind plasați într-un centru de primire din cauza bolii mamei lor. CEDO a trebuit să examineze dacă, având în vedere natura gravă a deciziilor care trebuie luate în ceea ce privește darea copiilor în plasament, procesul decizional, văzut ca întreg, a oferit părinților protecția necesară a intereselor acestora într-o măsură suficientă. În această privință, Curtea a observat că reclamantei, care suferea de o tulburare mintală severă, nu i-a fost desemnat un avocat din oficiu sau un curator care să o reprezinte în cursul procedurii, astfel încât a fost imposibil ca ea să ia parte la procesul decizional referitor la copiii ei minori. În plus, situația reclamantei și situația copiilor ei au fost examinate de o instanță doar de două ori într-o perioadă de 12 de ani înainte ca ambii copii să devină majori și nu a existat nicio dovadă a contactelor regulate între asistenții sociali și reclamantă, care ar fi putut furniza un mijloc adecvat de a le semnală autorităților opinia acesteia din urmă. În lumina acestor fapte, Curtea a concluzionat că procesul decizional referitor la darea în plasament a copiilor ei nu i-a protejat interesele în mod corespunzător și că a existat, prin urmare, o încălcare a drepturilor sale în conformitate cu articolul 8 din Convenție.

Exemplu: În cauza *B.B. și F.B./Germania*²¹⁷, în urma acuzațiilor fiicei de 12 ani a reclamantilor conform cărora ea și fratele ei în vârstă de opt ani au fost bătuți în mod repetat de către tatăl lor, drepturile părintești în privința celor doi copii au fost transferate instanței pentru minori, iar copiii au fost plasați într-un centru de plasament. Tribunalul regional a emis o hotărâre prin care transfera autoritatea părintească de la reclamanti la Oficiul de asistență pentru copii și tineri, întemeindu-și hotărârea pe probele

213 CEDO, *W./Regatul Unit*, nr. 9749/82, 8 iulie 1987, punctul 64.

214 CEDO, *McMichael/Regatul Unit*, nr. 16424/90, 24 februarie 1995.

215 CEDO, *B./România (nr. 2)*, nr. 1285/03, 19 februarie 2013; CEDO, *B.B. și F.B./Germania*, nr. 18734/09 și nr. 9424/11, 14 martie 2013.

216 CEDO, *B./România (nr. 2)*, nr. 1285/03, 19 februarie 2013.

217 CEDO, *B.B. și F.B./Germania*, nr. 18734/09 și 9424/11, 14 martie 2013.

directe furnizate de copii. Aproximativ un an mai târziu, la prima întâlnire ulterioară cu părinții, fiica a recunoscut că a mințit în legătură cu faptul că ar fi fost bătută, iar copiii au revenit în cele din urmă la părinții lor. Analizând plângerea reclamantilor conform căreia autoritățile au omis să examineze în mod adecvat faptele relevante, CEDO a subliniat că evaluările greșite efectuate de profesioniști nu înseamnă neapărat că măsurile luate ar fi incompatibile cu articolul 8 din Convenție. Hotărârea de dare în plasament ar putea fi evaluată doar având în vedere situația așa cum a fost aceasta prezentată autorităților naționale la momentul respectiv. În evaluarea efectuată de CEDO, faptul că tribunalul regional s-a bazat doar pe declarațiile copiilor, cu toate că reclamantii au prezentat declarații de la medici care nu au observat niciun semn de maltratare, coroborat cu faptul că Curtea de Apel nu a reexaminat copiii, a fost semnificativ. Deoarece copiii erau într-un centru de plasament sigur în momentul audierii complete, nu era nevoie să se grăbească, iar instanțele ar fi putut iniția din oficiu o anchetă a faptelor, ceea ce nu au făcut. În concluzie, instanțele germane nu au prezentat suficiente motive pentru decizia lor de a le retrage reclamantilor autoritatea părintească, încălcând astfel articolul 8 din Convenție.

Chiar și atunci când se dispune darea în plasament, copiii își păstrează dreptul de a menține legăturile cu părinții lor. Acest drept a fost recunoscut în temeiul Convenției²¹⁸, deoarece CEDO consideră că relațiile reciproce dintre părinți și copii constituie o parte fundamentală a vieții de familie, în conformitate cu articolul 8. Având în vedere că darea în plasament ar trebui să fie, în mod normal, o măsură temporară, păstrarea relațiilor de familie este esențială pentru a asigura revenirea cu succes a copilului în familia sa²¹⁹. În conformitate cu CEDO, din aceste principii decurg obligațiile pozitive, așa cum se ilustrează în următoarele cazuri.

Exemplu: În cauza *T./Republica Cehă*²²⁰, CEDO a analizat dacă drepturile reclamantilor – tată și fiică – au fost încălcate prin darea copilului în plasament și lipsa sprijinului din partea autorităților în vederea menținerii contactului dintre aceștia. Copilul a fost plasat într-o instituție specializată, după moartea mamei sale și după ce solicitările tatălui privind încredințarea fiicei sale au fost respinse din cauza preocupărilor legate de personalitatea acestuia. Cererile ulterioare de a petrece vacanțele cu fiica sa au

218 CEDO, *Olsson/Suedia* (nr. 1), nr. 10465/83, 24 martie 1988.

219 CEDO, *Eriksson/Suedia*, nr. 11373/85, 22 iunie 1989.

220 CEDO, *T./Republica Cehă*, nr. 19315/11, 17 iulie 2014 (hotărâre disponibilă în limba franceză).

fost respinse și un centru terapeutic a ajuns la concluzia că vizitele nu erau benefice pentru copil, deoarece ei îi era frică de el, moment în care orice contact a fost întrerupt. Ulterior, instanțele au decis că contactul între cei doi reclamanți ar trebui să aibă loc doar în scris, așa cum a dorit copilul. CEDO a subliniat, *printre altele*, interesul copilului de a menține legăturile cu familia sa, cu excepția unor cazuri extreme, atunci când acest lucru nu ar fi în interesul copilului. În cadrul examinării deciziei de a da copilul în plasament, CEDO a remarcat și aprobat faptul că autoritățile naționale au acordat o atenție deosebită deciziei lor, care a fost luată după ascultarea unor opinii ale experților psihologi și psihiatri, precum și ținând seama de dorințele copilului. Prin urmare, nu a existat nicio încălcare a articolului 8 din Convenție în ceea ce privește decizia de a da copilul în plasament. Cu toate acestea, Curtea a mai constatat că articolul 8 a fost încălcat ca urmare a restricțiilor impuse asupra contactului dintre reclamanți, în special din cauza lipsei verificării deciziilor instituției de tip rezidențial unde a fost plasat copilul de a refuza contactul, având în vedere că aceste decizii au redus, în cele din urmă, șansele de reîntregire a familiei.

Exemplu: În cauza *K.A./Finlanda*²²¹, copiii reclamantului au fost plasați sub protecție alternativă în urma acuzațiilor că ar fi fost abuzați sexual. În timpul plasamentului copiilor, au avut loc puține contacte între aceștia și părinții lor și s-au depus puține eforturi pentru planificarea reîntregirii familiei lor. Examinând cazul, CEDO a remarcat că statul are obligația pozitivă de a facilita reîntregirea familiei, cât mai curând posibil în mod rezonabil, ținând seama de obligația de a proteja interesul superior al copilului. Potrivit CEDO, restricțiile severe privind dreptul reclamantului de a-și vizita copiii reflectă intenția autorității de asistență socială de a consolida legăturile dintre copii și familia substitutivă, mai degrabă decât de a reîntregi familia originală, în pofida unei îmbunătățiri sensibile a situației tatălui. În consecință, Curtea a constatat încălcarea articolului 8 din Convenție.

221 CEDO, *K.A./Finlanda*, nr. 27751/95, 14 ianuarie 2003.

6.3. Adopția

Aspecte esențiale

- Adopția asigură protecția alternativă pentru copiii care nu pot rămâne în familiile lor biologice.
- Interesul superior al copilului trebuie să fie considerația supremă în cadrul adopției.
- Dreptul de a adopta nu este prevăzut în legislația UE sau a Consiliului Europei, dar procesul de adopție trebuie să respecte anumite criterii pentru a garanta că este în interesul superior al copilului.²²²

În conformitate cu dreptul internațional, interesul superior al copilului trebuie să fie considerația supremă în cazurile de adopție. În afară de principiul interesului superior, și alte principii generale ale CDC orientează și fundamentează punerea sa în aplicare în contextul adopției: principiul nediscriminării, dreptul la viață, supraviețuire și dezvoltare și respectul pentru opiniile copiilor²²³. De o importanță deosebită este Comentariul general nr. 14 al Comitetului ONU pentru drepturile copilului cu privire la „dreptul copilului ca interesul superior al acestuia să primeze”²²⁴.

În mod similar, unul dintre obiectivele Convenției de la Haga privind protecția copiilor și cooperarea în materia adopției internaționale este „să stabilească garanții pentru ca adopțiile internaționale să se desfășoare în interesul superior al copilului și în respectul drepturilor fundamentale care îi sunt recunoscute în dreptul internațional”²²⁵.

222 Cu privire la interesul copilului de a-și cunoaște originile în contextul adopției, a se vedea [capitolul 4](#).

223 CDC, articolele 2, 3, 6 și 12. A se vedea, de asemenea, ONU, Comitetul pentru drepturile copilului (2010), Orientări specifice tratatelor în ceea ce privește forma și conținutul rapoartelor periodice care urmează să fie prezentate de către statele părți în conformitate cu articolul 44 alineatul 1 litera (b) din Convenția cu privire la drepturile copilului, Doc. ONU CDC/C/58/Rev.2, 23 noiembrie 2010, punctul 23-27.

224 ONU, Comitetul pentru Drepturile Copilului (2013), *Comentariul general nr. 14 privind dreptul copilului de a i se lua în considerare interesele superioare cu prioritate*, CDC/C/GC/14, articolul 3, alineatul 1.

225 Conferința de la Haga privind dreptul internațional privat, Convenția de la Haga privind protecția copiilor și cooperarea în materia adopției internaționale, 29 mai 1993, articolul 1 litera (a).

În legislația UE, drepturile și obligațiile legale conexe de la articolul 24 din Carta drepturilor fundamentale a UE se aplică în cazul adopției, în măsura în care aceasta este abordată de către UE.

În legislația Consiliului Europei, dreptul la respectarea vieții de familie, exprimat la articolul 8 din Convenție, este aplicabil și invocat în cazurile de adopție. Există, de asemenea, două convenții ale Consiliului Europei referitoare la acest subiect: Convenția europeană în materia adopției de copii²²⁶ și Convenția europeană în materia adopției de copii (revizuită)²²⁷. Aceste instrumente necesită o abordare a adopției bazată pe drepturile copilului. Convenția europeană în materia adopției de copii (revizuită), de exemplu, afirmă că „autoritatea competentă nu încuviințează adopția decât dacă și-a format convingerea că adopția este în interesul superior al copilului”²²⁸. De asemenea, CEDO subliniază că interesul superior al copilului este mai important decât cel al părintelui în anumite circumstanțe, inclusiv în cazul adopției²²⁹. Convenția europeană în materia adopției de copii (revizuită) stipulează, de asemenea, că adopția nu ar trebui să fie încuviințată de către autoritatea competentă fără „consimțământul copilului, despre care se consideră, conform legislației, că are un nivel suficient de înțelegere”²³⁰. În plus, copilul despre care se consideră că nu înțelege acest lucru „este consultat în măsura în care este posibil, iar opinia și dorințele sale sunt luate în considerare ținându-se seama de gradul său de maturitate”²³¹.

Exemplu: În cauza *Pini și alții/România*²³², două cupluri de italieni s-au plâns de faptul că autoritățile române nu au executat decizia unei instanțe românești în ceea ce privește adoptarea de către ei a doi copii români. Cu încălcarea hotărârilor judecătorești, instituția privată în care locuiau copiii în România a refuzat să-i predea reclamantilor. CEDO a considerat că relația dintre reclamantii și copiii lor adoptați intră în sfera de aplicare a vieții de familie, în conformitate cu articolul 8 din Convenție, chiar dacă aceștia nu

226 Consiliul Europei, *Convenția europeană în materia adopției de copii (revizuită)*, CETS nr. 202, 2008.

227 *Ibid.* Prezenta convenție a fost deschisă spre semnare în 2008 și a intrat în vigoare în 2011.

228 *Ibid.*, articolul 4 alineatul (1).

229 CEDO, *Pini și alții/România*, nr. 78028/01 și nr. 78030/01, 22 iunie 2004.

230 Consiliul Europei, *Convenția europeană în materia adopției de copii (revizuită)*, CETS nr. 202, 2008, articolul 5 alineatul (1) litera b.

231 *Ibid.*, articolul 6.

232 CEDO, *Pini și alții/România*, nr. 78028/01 și nr. 78030/01, 22 iunie 2004.

au locuit împreună și nici nu au stabilit relații emoționale. În examinarea cauzei, CEDO a interpretat articolul 8 ținând seama de CDC și de Convenția de la Haga, constatând că obligația pozitivă a autorităților de a permite reclamanților să stabilească legături de familie cu copiii lor adoptați a fost circumscrisă de interesul superior al copilului²³³. În acest sens, a considerat că interesele copilului pot, în funcție de natura și gravitatea lor, să aibă prioritate asupra intereselor părinților. În plus, constatând că nu a existat o încălcare a articolului 8, Curtea a subliniat că, într-o relație bazată pe adopție, este important ca interesele copilului să prevaleze asupra celor ale părinților, deoarece adopția a însemnat asigurarea unei familii pentru un copil, nu a unui copil pentru o familie²³⁴.

Exemplu: În cauza *Kearns/Franța*²³⁵, CEDO a constatat că este compatibil cu dispozițiile Convenției faptul că o femeie irlandeză, care și-a dat copilul spre adopție în Franța, nu și-a putut revoca consimțământul oficial pentru adopție, după expirarea unui termen de două luni. CEDO a subliniat în primul rând că respingerea cererii de înapoiere a copilului de către autoritățile naționale a urmărit scopul legitim de a proteja drepturile și libertățile altora – în acest caz, ale copilului²³⁶. În ceea ce privește impunerea unui termen pentru retragerea consimțământului, legea franceză a încercat să găsească un echilibru corect și să asigure proporționalitatea între interesele conflictuale ale mamei biologice, ale copilului și ale familiei adoptive. În acest proces, interesul superior al copilului a trebuit să fie primordial²³⁷. Din probele prezentate Curții, a fost în interesul superior al copilului de a se bucura de relații stabile într-o nouă familie cât mai repede posibil și au fost luate toate măsurile necesare pentru a se asigura că reclamanta a înțeles consecințele exacte ale acțiunii ei. În lumina acestor considerente, Curtea a considerat că Franța și-a îndeplinit obligațiile pozitive față de reclamantă în temeiul articolului 8 din Convenție.

CEDO a afirmat, de asemenea, că procesul decizional în materie de adopție trebuie să aibă loc ținând seama de interzicerea discriminării prevăzută la articolul 14 din Convenție. În special, CEDO a analizat dacă excluderea reclamanților de

233 *Ibid.*, punctul 155.

234 *Ibid.*, punctul 156.

235 CEDO, *Kearns/Franța*, nr. 35991/04, 10 ianuarie 2008.

236 *Ibid.*, punctul 73.

237 *Ibid.*, punctul 79.

la posibilitatea de a adopta pe motive de orientare sexuală sau de vârstă a fost compatibilă cu articolul 14, coroborat cu articolul 8. Astfel, Curtea a reafirmat că datoria de a lua măsuri proporționale în vederea protejării interesului superior al copilului este de o importanță esențială.

Exemplu: În cauza *Schwizgebel/Elveția*²³⁸, reclamanta, o femeie celibatară de 47 de ani, nu a putut să adopte un al doilea copil, având în vedere diferența de vârstă dintre ea și copilul pe care dorea să îl adopte. Reclamanta a pretins a fi o victimă a discriminării pe motive de vârstă. CEDO a considerat că refuzul autorizării de a primi un copil în vederea adopției în cazul reclamantei a urmărit scopul legitim de a proteja bunăstarea și drepturile copilului²³⁹. Având în vedere lipsa de consens la nivel european în ceea ce privește dreptul de a adopta ca părinte unic, limita inferioară și cea superioară de vârstă pentru adoptatori și diferența de vârstă între adoptator și copil, marja largă de apreciere a statului în acest domeniu, precum și nevoia de a proteja interesul superior al copilului, refuzul de a autoriza adopția unui al doilea copil nu a contravenit principiului proporționalității²⁴⁰. Prin urmare, Curtea a constatat că justificarea oferită de guvern a părut obiectivă și rezonabilă și că diferența de tratament reclamată nu a fost discriminatorie, în sensul articolului 14 din Convenție.

Exemplu: În cauza *E.B./Franța*²⁴¹ este vorba despre refuzul autorităților naționale de a acorda reclamantei – o lesbiană care locuia cu partenera sa și care a încercat să adopte ca persoană celibatară – aprobarea în vederea adopției²⁴². Curtea a reiterat că articolul 8 din Convenție nu conferă, în sine, dreptul de a întemeia o familie sau de a adopta. Cu toate acestea, o plângere privind discriminarea ar putea intra în domeniul de aplicare mai larg al unui anumit drept, chiar dacă problema în cauză nu se referă la un drept specific acordat prin Convenție²⁴³. Având în vedere că legislația franceză permitea persoanelor celibatate să adopte, un astfel de drept nu putea fi refuzat unei persoane pe motive discriminatorii. Astfel cum au stabilit instanțele naționale, reclamanta prezenta calități personale incontestabile și

238 CEDO, *Schwizgebel/Elveția*, nr. 25762/07, 10 iunie 2010.

239 *Ibid.*, punctul 86.

240 *Ibid.*, punctul 97.

241 CEDO, *E.B./Franța* [GC], nr.43546/02, 22 ianuarie 2008.

242 *Ibid.*, punctul 49.

243 *Ibid.*, punctele 41-48.

o aptitudine pentru creșterea copiilor, care erau cu siguranță în interesul superior al copilului, o noțiune esențială în cadrul instrumentelor internaționale relevante²⁴⁴. Curtea a considerat că orientarea sexuală a reclamantei a jucat un rol determinant în refuzul autorităților de a-i permite să adopte, ajungându-se astfel la un tratament discriminatoriu în comparație cu alte persoane celibatate care aveau dreptul de a adopta în conformitate cu legislația națională²⁴⁵.

Exemplu: Cauza *Gas și Dubois/Franța*²⁴⁶ pune în discuție problema dacă cuplurile de același sex ar trebui să aibă același drept ca și cuplurile heterosexuale în ceea ce privește adoptarea de către al doilea părinte. Reclamantele erau un cuplu de același sex, care au încheiat un parteneriat civil. Împreună au crescut o fiică, care a fost concepută prin inseminare artificială și purtată de una dintre ele, în anul 2000. Cererea celeilalte parteneri privind o adopție simplă a fost respinsă pe motiv că adopția ar lipsi mama biologică a copilului de drepturile părintești, ceea ce ar contraveni atât intențiilor reclamantei, cât și interesului superior al copilului. În temeiul dreptului francez, singura situație în care o adopție simplă nu ar duce la pierderea drepturilor părinților biologici în favoarea părintelui adoptiv este atunci când o persoană adoptă copilul soțului său/soției sale. Reclamantele au afirmat că au fost discriminate în comparație cu cuplurile heterosexuale căsătorite și necăsătorite. Examinând dacă au fost discriminate în comparație cu un cuplu căsătorit, CEDO a concluzionat că prin căsătorie se conferă un statut special, având consecințe sociale, personale și juridice; din acest motiv, nu s-ar fi putut spune că reclamantele erau într-o situație similară cuplurilor căsătorite, în mod relevant pentru cauză. În ceea ce privește comparația cu cuplurile necăsătorite de sex opus, Curtea a concluzionat că și unui cuplu heterosexual într-un parteneriat civil i s-ar respinge cererea de adopție simplă, în conformitate cu dispozițiile legislației franceze. În consecință, CEDO a concluzionat că nu a existat o diferență de tratament bazată pe orientarea sexuală și, prin urmare, nicio încălcare a drepturilor reclamantelor în conformitate cu Convenția.

244 *Ibid.*, punctul 95.

245 *Ibid.*, punctul 96.

246 CEDO, *Gas și Dubois/Franța*, nr. 25951/07, 15 martie 2012.

Exemplu: În cauza *X și alții/Austria*²⁴⁷ este vorba despre o plângere înaintată de un cuplu de același sex cu privire la faptul că ar fi fost discriminate în comparație cu cuplurile în care partenerii sunt de sex diferit în ceea ce privește adoptarea de către al doilea părinte. Prima și a treia reclamantă erau într-o relație stabilă, iar prima reclamantă a încercat să îl adopte pe al doilea reclamant, care era fiul celei de-a treia reclamante. La fel ca în cauza *Gas și Dubois*, CEDO a respins ideea că reclamantii au fost într-o poziție asemănătoare unui cuplu căsătorit în care unul dintre soți dorește să adopte copilul celuilalt soț. Cu toate acestea, CEDO a fost de acord că reclamantele erau într-o situație comparabilă cu cea a unui cuplu heterosexual necăsătorit. Cu toate că adopția de către al doilea părinte este permisă în cuplurile heterosexuale necăsătorite, în conformitate cu legislația austriacă, Codul civil austriac prevede că orice persoană care adoptă un copil ar înlocui părintele biologic de același sex, aceasta însemnând că adoptarea de către al doilea părinte în cuplurile de același sex este imposibilă din punct de vedere juridic. Curtea a concluzionat că, în acest caz, a existat o diferență de tratament a reclamantelor pe motive de orientare sexuală și că nu au fost prezentate de Guvern motive suficiente de solide și convingătoare, încălcându-se astfel articolul 14 coroborat cu articolul 8 din Convenție.

În sfârșit, CEDO se concentrează și asupra fondului respectării spiritului și scopului legislației internaționale în ceea ce privește procesul decizional privind adopția.

Exemplu: În cauza *Harroudj/Franța*,²⁴⁸ autoritățile franceze au refuzat cererea reclamantei privind adopția cu efecte depline a unei fete algeriene care a fost abandonată la naștere și plasată în grija reclamantei în *kafala* – tutela din dreptul islamic. Motivele pentru acest refuz au fost faptul că Codul civil francez nu permite adoptarea unui copil atunci când aceasta ar fi interzisă în conformitate cu legea țării sale de origine (așa cum este în legislația algeriană) și faptul că prin *kafala* s-a conferit deja reclamantei autoritatea părintească, permițându-i să ia decizii în interesul superior al copilului. Un apel ulterior a fost respins pe motiv că legislația națională este în concordanță cu Convenția de la Haga privind protecția copiilor și cooperarea în materia adopției internaționale și că articolul 20 din CDC recunoaște *kafala* ca fiind pe picior de egalitate cu adopția în ceea ce privește păstrarea

247 CEDO, *X și alții/Austria* [GC], nr. 19010/07, 19 februarie 2013.

248 CEDO, *Harroudj/Franța*, nr. 43631/09, 4 octombrie 2012.

interesului superior al copilului. La examinarea plângerii reclamantei, CEDO a reamintit principiul potrivit căruia, odată stabilită o legătură de familie, statul trebuie să acționeze într-un mod calculat pentru a permite ca acea legătură să se dezvolte și să stabilească garanții juridice care fac posibilă integrarea copilului în familie, precum și necesitatea de a interpreta Convenția în concordanță cu principiile generale ale dreptului internațional. În evaluarea sa, CEDO a subliniat preocuparea instanțelor franceze de a respecta spiritul și scopul convențiilor internaționale, inclusiv ale Convenției ONU cu privire la drepturile copilului. *Kafala* fost recunoscută în conformitate cu dreptul francez, iar reclamantei i s-a permis să-și exercite autoritatea părintească și să ia decizii în interesul copilului. De exemplu, a avut dreptul să elaboreze un testament în favoarea copilului, depășind dificultățile generate de restricția privind adopția. În concluzie, prin neutralizarea treptată a interdicției adopției în acest mod, statul pârât, care a căutat să încurajeze integrarea copiilor de origine străină fără a-i izola imediat de regulile din țara lor de origine, a dat dovadă de respect pentru pluralismul cultural și a asigurat un echilibru corect între interesul public și cel al reclamantei. Prin urmare, CEDO nu a constatat nicio încălcare a drepturilor reclamantei.

7

Protecția copilului împotriva violenței și a exploatării

UE	Subiecte abordate	CoE
Directiva privind combaterea abuzului sexual asupra copiilor, a exploatării sexuale a copiilor și a pornografiei infantile (2011/93/UE)	Violența în școli, în familie și în alte medii	Convenția, articolul 2 (dreptul la viață), articolul 3 (tratamentele inumane și degradante) și articolul 8 (integritatea fizică); Protocolul nr. 1 la Convenția, articolul 2 (dreptul la educație) CEDO, <i>Kayak/Turcia</i> , nr. 60444/08, 2012 (înjunghiere în vecinătatea unei școli) CEDO, <i>O'Keefe/Irlanda</i> [GC], nr. 35810/09, 2014 (abuz sexual în școală) CEDO, <i>Campbell și Cosans/Regatul Unit</i> , nr. 7511/76 și nr. 7743/76, 1982 (pedepse corporale) CSE (revizuită), articolul 7 (dreptul la protecție specială împotriva pericolelor fizice și morale) și articolul 17 (dreptul la protecție) CEDS, <i>Organizația Mondială împotriva Torturii (OMCT)/Belgia</i> , reclamația nr. 21/2003, 2004 (interzicerea pedepselor corporale în Belgia) Convenția Consiliului Europei privind protecția copiilor împotriva exploatării sexuale și a abuzurilor sexuale (Convenția de la Lanzarote) Convenția Consiliului Europei privind prevenirea și combaterea violenței împotriva femeilor și a violenței domestice (Convenția de la Istanbul)

UE	Subiecte abordate	CoE
<p>Carta drepturilor fundamentale, articolul 5 alineatul (2) (munca forțată sau obligatorie)</p> <p>Directiva privind protecția tinerilor la locul de muncă (94/33/CE)</p> <p>Directiva privind prevenirea și combaterea traficului de persoane (2011/36/UE)</p>	Munca forțată	<p>Convenția, articolul 4 (interzicerea aservirii, a muncii forțate și obligatorii)</p> <p>CEDO, <i>C.N. și V./Franța</i>, nr. 67724/09, 2012 (aservirea; obligațiile pozitive ale statului)</p> <p>CSE (revizuită), articolul 7 alineatul (10) (protecția copiilor împotriva pericolelor fizice și morale)</p> <p>Convenția Consiliului Europei privind protecția copiilor împotriva exploatării sexuale și a abuzurilor sexuale (Convenția de la Lanzarote)</p>
<p>Carta drepturilor fundamentale, articolul 5 alineatul (3) (interzicerea traficului de ființe umane)</p> <p>Directiva privind prevenirea și combaterea traficului de persoane (2011/36/UE)</p>	Traficul de copii	<p>Convenția, articolul 4 (interzicerea aservirii)</p> <p>CEDO, <i>Rantsev/Cipru și Rusia</i>, nr. 25965/04, 2010 (neanchetarea de către stat a unor presupuse acuzații de trafic)</p> <p>Convenția Consiliului Europei privind lupta împotriva traficului de ființe umane</p>
<p>Directiva privind prevenirea și combaterea traficului de persoane (2011/36/UE)</p>	Pornografia infantilă	<p>Convenția, articolul 8 (dreptul la respectarea vieții private)</p> <p>CEDO, <i>Söderman/Suedia</i> [GC], nr. 5786/08, 2013 (filmarea în secret a unui copil)</p> <p>CSE (revizuită), articolul 7 alineatul (10) (protecție specială împotriva riscurilor fizice și morale)</p> <p>Convenția Consiliului Europei privind protecția copiilor împotriva exploatării sexuale și a abuzurilor sexuale (Convenția de la Lanzarote)</p> <p>Convenția privind criminalitatea informatică</p>
	Copiii care aparțin minorităților	<p>CEDO, <i>Centrul de Resurse Juridice în numele lui Valentin Câmpeanu/România</i> [GC], nr. 47848/08, 2014 (moartea unui tânăr cu dizabilități grave într-o instituție de stat)</p>
<p>Decizia 2010/48/CE a Consiliului</p>	Copiii cu dizabilități	<p>CEDO, <i>Nencheva și alții/Bulgaria</i>, nr. 48609/06, 2013 (moartea unor copii într-o instituție de stat)</p>
<p>Decizia 2007/698/CE a Comisiei</p>	Copiii dispăruți	<p>CEDO, <i>Zorica Jovanović/Serbia</i>, nr. 21794/08, 2013 (dreptul la informații)</p>

Protecția copilului în sens larg se referă la toate măsurile menite să asigure exercitarea drepturilor copiilor. În sens restrâns, aceasta se referă la drepturile copiilor de a fi protejați împotriva oricărei forme de violență. În conformitate cu dreptul internațional, statele trebuie să ia măsuri pentru a se asigura că copiii beneficiază de protecție adecvată și că drepturile lor la integritate fizică și demnitate sunt respectate în mod efectiv. Obligația statului de a-i proteja poate avea diverse forme, în funcție de riscul specific de violență la care este expus un copil și de sursa violenței. Astfel, obligațiile statelor sunt mai clare atunci când copiii se află sub autoritatea și controlul statului, de exemplu dacă sunt plasați în instituții publice. Acest lucru se întâmplă atunci când riscul de violență este mare. Obligația de protecție a statului se poate dovedi mai dificil de îndeplinit în cazurile în care copiii sunt expuși violenței exercitate de persoane particulare, cum ar fi membrii familiilor acestora.

Competența principală a UE în acest domeniu se referă la infracțiunile transfrontaliere (articolul 83 din Tratatul privind funcționarea Uniunii Europene (TFUE)). Prin urmare, au fost adoptate măsuri legislative specifice în ceea ce privește pornografia infantilă și traficul de persoane. UE a adoptat, de asemenea, acte normative care impun statelor membre să incrimineze mai multe forme de abuz sexual. La nivelul Consiliului Europei, Convenția pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale (Convenția) – în principal la articolele 2, 3 și 8 – a dezvoltat domeniul de aplicare a obligațiilor statelor cu privire la o gamă largă de acte care constituie violență împotriva copiilor. Și CEDS a fost activ în domeniu, atât prin procedura sa de raportare, cât și prin mecanismul său de plângeri colective. În plus, acum sunt în vigoare convenții specifice ale Consiliului Europei, în special Convenția Consiliului Europei pentru protecția copiilor împotriva exploatării sexuale și a abuzurilor sexuale (Convenția de la Lanzarote)²⁴⁹ și există organisme de monitorizare responsabile cu supravegherea punerii lor în aplicare.

Capitolul de față analizează aspecte specifice privind violența împotriva copiilor și reacția comunității internaționale. [Secțiunea 7.1](#) analizează violența în familie, în școală și în alte medii și se axează pe probleme cum ar fi pedepsele corporale, neglijența și abuzurile asupra copiilor, precum și violența sexuală. [Secțiunea 7.2](#) analizează cazuri de exploatare a copiilor care au o dimensiune transfrontalieră pronunțată, printre care traficul de persoane (în scopul muncii forțate sau al exploatării sexuale), pornografia infantilă și ademenirea copiilor în scopuri sexuale.

249 Consiliul Europei, [Convenția Consiliului Europei privind protecția copiilor împotriva exploatării sexuale și a abuzurilor sexuale](#), CETS nr. 201, 2007.

În sfârșit, [secțiunea 7.3](#) tratează cazurile de abuz în care copiii se găsesc în situații deosebit de vulnerabile.

7.1. Violența în familie, în școli sau în alte medii

Aspecte esențiale

- Statele au obligația de a asigura protecția efectivă a copiilor împotriva violenței și a vătămării în orice mediu.
- Statele au obligația de a oferi un cadru juridic adecvat pentru protecția copilului.
- Statele trebuie să efectueze anchete eficace ale acuzațiilor credibile în cazuri de abuz/violență/vătămare asupra copiilor.

În dreptul UE²⁵⁰, principalul instrument juridic în acest domeniu, adoptat în temeiul articolelor 82 și 83 din TFUE, este Directiva 2011/93/UE privind combaterea abuzului sexual asupra copilului, a exploatării sexuale a copiilor și a pornografiei infantile²⁵¹.

În dreptul CoE, CEDO și CEDS au elaborat un corpus substanțial de jurisprudență cu privire la protecția copiilor împotriva violenței în orice mediu. În plus, convențiile specifice ale Consiliului Europei (de exemplu, Convenția de la Lanzarote) oferă garanții detaliate privind protecția copiilor împotriva unor forme specifice de violență.

7.1.1. Sfera de întindere a responsabilității statului

În temeiul dreptului CoE, CEDO a analizat cele mai grave forme de violență împotriva copiilor prin raportare la diverse articole ale Convenției europene a drepturilor omului, în special articolele 2 și 3. Curtea a identificat obligații clare ale

²⁵⁰ Directiva 2011/93/UE a Parlamentului European și a Consiliului din 13 decembrie 2011 privind combaterea abuzului sexual asupra copilului, a exploatării sexuale a copiilor și a pornografiei infantile, JO L 335/1, 2011.

²⁵¹ *Ibid.*

statelor ori de câte ori copiii sunt plasați în instituții aflate sub autoritatea acestora²⁵². De asemenea, în cazul în care un anumit comportament sau o anumită situație atinge un nivel de gravitate care o califică drept tratament inuman sau degradant în conformitate cu articolul 3, statul are obligații pozitive de a proteja copiii împotriva relelor tratamente, inclusiv împotriva tratamentului aplicat de persoane particulare. S-a constatat că toate situațiile precum neglijarea pe termen lung de către părinți²⁵³, abuzul sexual comis în mod repetat de profesori²⁵⁴, violul²⁵⁵ sau pedepsele corporale²⁵⁶ se încadrează în sfera de aplicare a articolului 3 din Convenție.

În cazul unui deces, statul poate fi tras la răspundere în temeiul articolului 2 din Convenție, chiar dacă decesul a fost provocat de o persoană particulară, și nu de către un agent al statului. Obligațiile pozitive ale statelor diferă de la caz la caz, obligația de bază fiind aceea de a asigura protecția *efectivă* a copiilor împotriva violenței. În cazul formelor grave de rele tratamente, printre obligațiile pozitive se numără obligația de a adopta dispoziții de drept penal eficace, care să fie susținute de aparatul de aplicare a legii²⁵⁷. De asemenea, statele trebuie să adopte măsuri speciale și măsuri de garantare a protecției copiilor²⁵⁸.

CEDO a examinat în diverse ocazii cauze privind violența îndreptată de persoane particulare împotriva copiilor în școli, locuințe particulare sau alte instituții administrate de actori nestatali, în care era discutabil dacă ar putea fi invocată responsabilitatea statului. Mai important, CEDO a decis că un stat nu se poate degreva de datoria de a proteja copiii prin delegarea gestionării serviciilor publice importante – cum ar fi educația – către persoane particulare²⁵⁹. În cauzele referitoare la stabilirea răspunderii statului, CEDO a distins în general între obligația generală a statelor de a proteja, atunci când riscul nu era clar identificabil, și o obligație specifică de a proteja în cazurile în care victima putea fi identificată în mod clar. În primul caz, CEDO a analizat dacă lipsa de intervenție a statului a condus la un risc real de violență pentru copilul-victimă.

252 CEDO, *Nencheva și alții/Bulgaria*, nr. 48609/06, 18 iunie 2013 (disponibilă în limba franceză).

253 CEDO, *Z și alții/Regatul Unit* [GC], nr. 29392/95, 10 mai 2001.

254 CEDO, *O’Keeffe/Irlanda* [GC], nr. 35810/09, 28 ianuarie 2014.

255 CEDO, *M.C./Bulgaria*, nr. 39272/98, 4 decembrie 2003.

256 CEDO, *Tyrrer/Regatul Unit*, nr. 5856/72, 25 aprilie 1978.

257 CEDO, *M.C./Bulgaria*, nr. 39272/98, 4 decembrie 2003, punctul 150.

258 CEDO, *O’Keeffe/Irlanda* [GC], nr. 35810/09, 28 ianuarie 2014, punctul 146.

259 *Ibid.*, punctul 150; CEDO, *Costello-Roberts/Regatul Unit*, nr. 13134/87, 25 martie 1993, punctul 27.

Exemplu: În cauza *Kayak/Turcia*²⁶⁰ este vorba despre înjunghierea mortală a unui băiat de 15 ani de către un alt adolescent, în apropierea unei școli. CEDO a constatat că școlile au obligația de a-i proteja pe cei înscriși împotriva tuturor formelor de violență. În acest caz concret, CEDO a decis că Turcia este responsabilă, în conformitate cu articolul 2 din Convenție, pentru faptul că nu a protejat dreptul la viață al fiului și fratelui reclamantilor, deoarece la momentul respectiv nu exista niciun sistem de supraveghere eficace. În lipsa unui astfel de sistem, a fost posibil ca un adolescent să ia un cuțit din bucătăria școlii, pe care l-a folosit pentru a înjunghia victima.

Exemplu: Cauza *O'Keeffe/Irlanda*²⁶¹ pune în discuție abuzurile comise în anii 1970 într-o școală națională din Irlanda. La acea vreme, școlile naționale din Irlanda erau recunoscute și finanțate de stat, în timp ce conducerea și administrarea erau încredințate Bisericii. Reclamanta, elevă la momentul respectiv, a fost supusă la aproximativ 20 de acte de abuz sexual de către unul dintre profesorii școlii. Ea s-a plâns autorităților statului cu privire la aceste acte abia în 1998, după ce a aflat despre alte acte de abuz sexual comise de același profesor. CEDO a trebuit să stabilească dacă statul putea fi tras la răspundere pentru actele de abuz care nu fuseseră raportate autorităților la momentul respectiv. Curtea a constatat în primul rând că actele de abuz la care reclamanta fusese supusă intrau în sfera de aplicare a articolului 3 din Convenție. Apoi, pe baza a diferite rapoarte, CEDO a constatat că statul ar fi trebuit să fie conștient de riscurile potențiale de abuz sexual în școli. La acea vreme nu existau proceduri adecvate care să permită unui copil sau unui părinte să reclame abuzurile direct statului. De asemenea, nu existau mecanisme de supraveghere a tratamentelor aplicate de profesori copiilor. Prin urmare, CEDO a concluzionat că Irlanda nu își îndeplinise obligațiile pozitive care decurgeau în temeiul articolului 3 din Convenție, deoarece nu oferise un mecanism de protecție eficace contra abuzurilor împotriva minorilor în școli.

Potrivit CEDO, statele trebuie să deruleze, de asemenea, anchete eficace în cazul acuzațiilor de rele tratamente sau pierderi de vieți, indiferent dacă faptele au fost comise de agenți ai statului²⁶² sau de persoane particulare. O anchetă este eficace dacă, la primirea unor plângeri de la victime sau de la succesorii acestora,

260 CEDO, *Kayak/Turcia*, nr. 60444/08, 10 iulie 2012 (disponibilă în limba franceză).

261 CEDO, *O'Keeffe/Irlanda* [GC], nr. 35810/09, 28 ianuarie 2014.

262 CEDO, *Assenov și alții/Bulgaria*, nr. 24760/94, 28 octombrie 1998.

statele pun în aplicare o procedură de natură să conducă la identificarea și pedepsirea celor responsabili pentru acte de violență care încalcă fie articolul 2, fie articolul 3 din Convenție.

În Carta Socială Europeană, dreptul copiilor de a fi protejați împotriva abuzurilor și relelor tratamente intră în principal în sfera articolelor 7 și 17.

În plus, în conformitate cu Convenția de la Lanzarote, statele sunt obligate să incrimineze diverse forme de abuz sexual și de exploatare sexuală împotriva copiilor²⁶³. Această convenție impune totodată statelor să ia măsuri legislative sau de altă natură pentru a preveni abuzul sexual asupra copiilor, prin organizarea de campanii de sensibilizare, prin instruirea personalului de specialitate, prin informarea copiilor privind riscurile de abuz și prin oferirea de ajutor de specialitate pentru persoanele care riscă să comită infracțiuni de abuz asupra copiilor. Mai mult, în conformitate cu articolele 4 și 5 din Convenția Consiliului Europei privind prevenirea și combaterea violenței împotriva femeilor și a violenței domestice (Convenția de la Istanbul)²⁶⁴, statele se angajează să adopte măsuri legislative speciale și să ancheteze actele de violență împotriva femeilor. În conformitate cu articolul 22 din Convenția de la Istanbul, statele sunt obligate să asigure servicii specializate de asistență pentru femeile și copiii care sunt victime ale violenței domestice.

În dreptul internațional, CDC este instrumentul juridic principal pentru asigurarea protecției copilului la nivel de stat. În conformitate cu articolul 19, statele părți au obligația de a lua măsuri legislative, administrative, sociale și educative în vederea protejării copiilor împotriva oricăror forme de violență. Comitetul ONU privind drepturile copilului a emis un număr important de comentarii generale și recomandări de interpretare a obligațiilor statelor membre în conformitate cu CDC. De exemplu, Comentariul general nr. 13 descrie măsurile de protecție a copiilor împotriva tuturor formelor de violență²⁶⁵. Comentariul general nr. 5 se

263 Consiliul Europei, *Convenția Consiliului Europei pentru protecția copiilor împotriva exploatării sexuale și a abuzurilor sexuale*, CETS nr. 201, 2007.

264 Consiliul Europei, *Convenția Consiliului Europei privind prevenirea și combaterea violenței împotriva femeilor și a violenței domestice*, CETS nr. 210, 2011.

265 ONU, Comitetul pentru Drepturile Copilului (2011), *Comentariul general nr. 13, CRC/C/GC/13*, 18 aprilie 2011.

referă la măsurile de punere în aplicare și monitorizare a CDC în cadrul legilor și politicilor naționale²⁶⁶.

7.1.2. Pedeapsa corporală

Pedeapsa corporală este, în general, definită drept orice formă de pedeapsă fizică menită să provoace durere sau disconfort. Aceasta se referă mai ales la lovirea copiilor cu mâna sau cu un obiect, dar poate implica și acte de altă natură decât cea fizică, de exemplu amenințări, care au același rezultat final – umilirea copilului²⁶⁷.

În baza dreptului CoE, CEDO a analizat plângeri cu privire la pedeapsa corporală ca formă de măsură disciplinară, în principal în temeiul articolului 3 din Convenție. În cazurile în care măsura a atins nivelul de gravitate prevăzut la articolul 3, CEDO a constatat că tratamentul a încălcat această prevedere²⁶⁸. Atunci când nu ating pragul de gravitate prevăzute la articolul 3, pedepsele corporale pot intra totuși în sfera articolului 8, ca parte a dreptului la integritate fizică și morală. Cu toate acestea, până în prezent, CEDO nu a constatat nicio încălcare pe fond a articolului 8 în cauzele privind pedepse corporale. Utilizarea pedepsei corporale în școlile de stat poate reprezenta, de asemenea, o încălcare a drepturilor părinților de a-și crește copiii conform convingerilor lor filozofice, prevăzute la articolul 2 din Protocolul nr. 1 la Convenție²⁶⁹.

Exemplu: Cauzele *Campbell și Cosans/Regatul Unit*²⁷⁰ privesc suspendarea de la școală a doi băieți pentru refuzul de a accepta pedeapsa corporală. CEDO nu a constatat nicio încălcare a articolului 3 din Convenție, deoarece copiii nu au fost efectiv supuși pedepselor corporale. Cu toate acestea, Curtea a constatat încălcarea articolului 2 din Protocolul nr. 1 la Convenție în temeiul faptului că, permițând pedepsele corporale, statul pârât nu respectase convingerile filozofice ale părinților. CEDO a constatat, de asemenea,

266 ONU, Comitetul pentru Drepturile Copilului (2003), *Comentariul general nr. 5, CRC/GC/2003/5*, 27 noiembrie 2003.

267 ONU, Comitetul pentru Drepturile Copilului (2007), *Comentariul general nr. 8, Dreptul copilului la protecție împotriva pedepsei corporale și a altor forme crude sau degradante de pedeapsă* (articolul 19, articolul 28 punctul 2 și articolul 37, printre altele), Doc. ONU CRC/C/GC/8, 2 martie 2007.

268 CEDO, *Tyrer/Regatul Unit*, nr. 5856/72, 25 aprilie 1978.

269 CEDO, *Campbell și Cosans/Regatul Unit*, nr. 7511/76 și 7743/76, 25 februarie 1982, punctul 38.

270 CEDO, *Campbell și Cosans/Regatul Unit*, nr. 7511/76 și 7743/76, 25 februarie 1982.

încălcarea dreptului la educație prevăzut la articolul 2 din Protocolul nr. 1 la Convenție în cazul unuia dintre băieți, care fusese suspendat de la școală.

CSE nu conține interdicții directe ale pedepsei corporale. Cu toate acestea, CEDS a interpretat-o astfel de obligație în articolul 17 din CSE²⁷¹. În virtutea rolului său de supraveghere, atât prin procedura de raportare, cât și prin procedura plângerilor colective cu privire la respectarea de către state a articolului 17, CEDS a constatat că mai multe state contractante încalcă această dispoziție prin faptul că nu interzic toate formele de pedepse corporale. În trei cazuri similare, înaintate de Asociația pentru Protecția Tuturor Copiilor (APPROACH) Ltd. împotriva Belgiei²⁷², Republicii Cehe²⁷³ și, respectiv, Sloveniei²⁷⁴, CEDS a constatat încălcarea articolului 17 din CSE, deoarece aceste state nu aveau o legislație care să impună „o interdicție expresă și cuprinzătoare cu privire la toate formele de pedepse corporale aplicate copiilor care sunt de natură să afecteze integritatea fizică, demnitatea, dezvoltarea sau bunăstarea lor psihologică”²⁷⁵. De asemenea, CEDS a stabilit că legile care interzic pedepsele corporale aplicate copiilor trebuie să fie aplicabile și formelor de protecție alternativă, cum ar fi îngrijirea în centre de plasament, asistența maternală și grădinițele. De asemenea, trebuie amintit în această privință că Adunarea Parlamentară a Consiliului Europei a emis în anul 2004 o recomandare care solicită tuturor statelor contractante să interzică pedeapsa corporală²⁷⁶.

În dreptul internațional, pedeapsa corporală este considerată în mod indirect o formă de violență împotriva copiilor, care intră sub incidența articolului 19, a articolului 28 alineatul (2) și a articolului 37 din CDC. În plus, Comitetul pentru

271 A se vedea, de exemplu, CEDS, *Organizația Mondială împotriva Torturii (OMCT)/Belgia*, reclamația nr. 21/2003, 7 decembrie 2004; CEDS, Concluziile XVI-2, Polonia, articolul 17, p. 65.

272 CEDS, *Asociația pentru Protecția Tuturor Copiilor (APPROACH)/Belgia*, reclamația nr. 98/2013, 29 mai 2015, punctul 49.

273 CEDS, *Asociația pentru Protecția Tuturor Copiilor (APPROACH)/Republica Cehă*, reclamația nr. 96/2013, 29 mai 2015.

274 CEDS, *Asociația pentru Protecția Tuturor Copiilor (APPROACH)/Slovenia*, reclamația nr. 95/2013, 27 mai 2015.

275 CEDS, *Asociația pentru Protecția Tuturor Copiilor (APPROACH)/Slovenia*, reclamația nr. 95/2013, 27 mai 2015, punctul 51.

276 Consiliul Europei, Adunarea Parlamentară (2004), Recomandarea 1666 (2004) privind interzicerea pedepsei corporale a copiilor la nivel european, 23 iunie 2004.

drepturile copilului a emis Comentariul general nr. 8/2006, solicitând statelor să ia măsuri adecvate împotriva tuturor formelor de pedepse corporale²⁷⁷.

7.1.3. Abuzul sexual

Traficul de persoane și pornografia infantilă sunt tratate în [secțiunile 7.2.2](#) și, respectiv, [7.2.3](#).

Abuzul sexual asupra copiilor poate lua mai multe forme, printre care hărțuirea, atingerea, incestul sau violul. Abuzul sexual asupra copiilor poate avea loc în diferite medii, inclusiv în case, școli, instituții de plasament, biserici etc. Copiii sunt deosebit de vulnerabili actelor de abuz sexual, deoarece se află de multe ori sub autoritatea și controlul adulților și au mai puțin acces la mecanismele prin care pot înainta plângeri.

În dreptul UE, Directiva 2011/93/UE – reflectând în mare măsură abordarea Convenției de la Lanzarote – urmărește armonizarea sancțiunilor penale minime acordate de statele membre pentru diverse infracțiuni de abuz sexual asupra copiilor²⁷⁸. În conformitate cu articolul 3 din directivă, statele membre trebuie să ia măsuri de drept penal pentru a asigura sancționarea diverselor forme de abuz sexual, inclusiv determinarea copiilor să asiste la activități sexuale sau la abuz sexual și practicarea de activități sexuale cu copii. Directiva prevede pedepse mai mari atunci când actele sunt comise de persoane aflate într-o poziție de încredere asupra unor copii deosebit de vulnerabili și/sau prin utilizarea constrângerii. Mai mult, statele membre trebuie să se asigure că urmărirea penală a suspectilor de abuz asupra copiilor are loc în mod automat și că persoanele condamnate pentru infracțiuni de abuz sexual sunt împiedicate să exercite activități profesionale care implică un contact direct sau regulat cu copiii. Directiva conține și dispoziții privind asigurarea unor proceduri favorabile copiilor și garantează protecția copiilor victimă în instanțele de judecată.

277 ONU, Comitetul pentru Drepturile Copilului (2008), Comentariul general nr. 8: *Dreptul copilului la protecție împotriva pedepsei corporale și a altor forme crude sau degradante de pedeapsă* (articolul 19, articolul 28 punctul 2 și articolul 37, printre altele), CRC/C/GC/8, 2 martie 2007.

278 Directiva 2011/93/UE a Parlamentului European și a Consiliului din 13 decembrie 2011 privind combaterea abuzului sexual asupra copilului, a exploatării sexuale a copiilor și a pornografiei infantile, JO L 335/1, 2011.

Directiva 2011/93/UE este legată de Decizia-cadru 2009/315/JAI²⁷⁹ privind organizarea și conținutul schimbului de informații extrase din cazierele judiciare între statele membre. Deși nu se referă în mod special la copii, această decizie-cadru acoperă o lacună importantă în sistemul de protecție, asigurând accesul autorităților statelor membre la cazierele judiciare ale persoanelor condamnate. Acest lucru facilitează identificarea persoanelor condamnate pentru abuz sexual care încearcă să se angajeze în alte state membre la instituții care lucrează cu copii.

În dreptul CoE, CEDO a examinat cazurile de abuz sexual prin prisma articolelor 3 și 8 din Convenție. În general, plângerile au ca subiect neintroducerea de către statele membre a unor măsuri corespunzătoare pentru a proteja copiii de abuzuri. În contextul articolului 3, CEDO a examinat, de asemenea, dacă statele efectuașeră anchete eficiente în cazul acuzațiilor de abuz sexual. Plângerile privitoare la abuzuri asupra copiilor înaintate în temeiul articolului 8 vizează impactul unor astfel de acte asupra integrității fizice a victimei și asupra dreptului la respectarea vieții de familie. Uneori, distincția dintre obligațiile care le revin statelor în conformitate cu articolul 3 și, respectiv, articolul 8 este destul de neclară, CEDO folosind un raționament similar pentru a constata încălcări ale ambelor articole. Cu toate acestea, ar trebui remarcată întemeierea mai frecventă a cauzelor pe articolul 8 în situațiile care privesc preluarea nejustificată a copilului din familie sau plasarea nejustificată în îngrijire și impactul pe care îl au asupra familiei acuzațiile de abuz asupra copilului. Aceste situații sunt analizate în [capitolul 5](#).

Exemplu: În cauza *M.C./Bulgaria*²⁸⁰, reclamanta era o fată de 14 ani, care a susținut că a fost violată de doi indivizi după ce a ieșit seara în oraș. Plângerea înaintată de ea autorităților naționale a fost respinsă, în principal pentru că pe corpul acesteia nu s-aconstatat nicio formă de violență fizică. CEDO a remarcat că acuzațiile de viol intră în sfera articolului 3 din Convenție și că statul pârât era obligat să ancheteze aceste acuzații în mod eficient. Pentru a-și argumenta constatarea potrivit căreia autoritățile bulgare nu efectuaseră o astfel de anchetă, CEDO a invocat dovezi care atestau că în general autoritățile respingeau plângerile în cazurile în care victima nu putea demonstra opoziția fizică la actul de viol. Curtea a considerat că un astfel de nivel probatoriu nu era în concordanță cu realitățile de fapt

279 Decizia-cadru 2009/315/JAI a Consiliului din 26 februarie 2009 privind organizarea și conținutul schimbului de informații extrase din cazierele judiciare între statele membre, JO L 93, 7.4.2009, pp. 23-32.

280 CEDO, *M.C./Bulgaria*, nr. 39272/98, 4 decembrie 2003.

privitoare la victimele violurilor și, prin urmare, era de natură să confere un caracter ineficace anchetei autorităților, încălcându-se articolul 3 din Convenție.

În plus, Convenția de la Lanzarote reglementează în detaliu dreptul copiilor de a fi protejați de abuzurile sexuale. Această convenție adoptată în cadrul Consiliului Europei este deschisă ratificării de către statele din afara Europei. Acest instrument obligatoriu este susținut de o serie întreagă de instrumente fără caracter juridic obligatoriu, menite să garanteze că statele adoptă și alte măsuri eficiente pentru combaterea abuzului sexual asupra copiilor²⁸¹.

7.1.4. Violența domestică și neglijarea copiilor

Multe cazuri de violență în familie includ acuzații de abuz sexual. Din acest punct de vedere, obligațiile statelor în temeiul legislației internaționale sunt asemănătoare cu cele enumerate în [secțiunea 7.1.3](#) de mai sus.

În dreptul CoE, de obicei mamele sunt cele ce au depus plângeri la CEDO cu privire la faptul că statul nu a reușit să se achite în mod corespunzător de obligația de a asigura protecție împotriva vătămării, conform Convenției. Cazurile de violență în familie au ridicat probleme din perspectiva articolelor 2, 3 și 8 din această Convenție. Statele trebuie să își respecte obligațiile pozitive de a lua măsuri eficiente pentru combaterea violenței domestice și de a efectua anchete eficiente în cazul acuzațiilor credibile de violență domestică sau de neglijare a copiilor.

Exemplu: În cauza *Kontrová/Slovenia*²⁸², reclamanta fusese de mai multe ori agresată fizic de către soțul ei. Ea depusese o plângere la poliție, dar și-o retrăsese ulterior. Apoi soțul o amenințase că va ucide copiii. O rudă a raportat acest incident la poliție. Cu toate acestea, la câteva zile după incident, soțul reclamantei i-a împușcat mortal pe cei doi copii și s-a sinucis. CEDO a statuat că, de fiecare dată când autoritățile au cunoștință

281 Printre exemple se numără: Consiliul Europei, Comitetul de Miniștri (2001), Recomandarea Rec (2001) 16 privind protecția copiilor împotriva exploatării sexuale, 31 octombrie 2001; Consiliul Europei, Adunarea Parlamentară (1996), Rezoluția 1099 (1996) privind exploatarea sexuală a copiilor, 25 septembrie 1996; Consiliul Europei, Adunarea Parlamentară (2000), Rezoluția 1212 (2000) privind violul în conflictele armate, 3 aprilie 2000; Consiliul Europei, Adunarea Parlamentară (2002), Rezoluția 1307 (2002) privind exploatarea sexuală a copiilor: toleranță zero, 27 septembrie 2002.

282 CEDO, *Kontrová/Slovenia*, nr. 7510/04, 31 mai 2007.

sau ar trebui să aibă cunoștință de existența unui risc real și imediat care amenință viața unei anumite persoane, statului îi revin obligații pozitive în temeiul articolului 2 din Convenție. În acest caz, autoritățile slovace ar fi trebuit să fie conștiente de un astfel de risc, în virtutea comunicărilor preexistente între reclamantă și poliție. Obligațiile pozitive ale poliției ar fi trebuit să implice înregistrarea plângerii penale a reclamantei, demararea unei anchete penale și începerea urmăririi penale, păstrarea unei evidențe corespunzătoare a apelurilor la urgență și luarea de măsuri privitoare la faptul că, potrivit afirmațiilor reclamantei, soțul acesteia avea o pușcă. Însă poliția nu și-a îndeplinit obligațiile, iar consecința directă a fost moartea copiilor reclamantei, fiind încălcat articolul 2 din Convenție.

Exemplu: Cauza *Eremia/Republica Moldova*²⁸³ privește plângerea formulată de o mamă și de cele două fiice ale sale în legătură cu faptul că autoritățile nu le-au oferit protecție față de comportamentul violent și abuziv al soțului și tatălui lor. CEDO a constatat că, în ciuda faptului că aveau cunoștință de abuzuri, autoritățile nu au luat măsuri eficiente pentru a o proteja pe mamă de actele de violență domestică. De asemenea, a considerat că, în ciuda efectelor psihologice negative asupra fiicelor care erau martore la actele de violență ale tatălui lor împotriva mamei lor în locuința familiei, se luaseră foarte puține măsuri, sau chiar niciuna, pentru a preveni repetarea unui astfel de comportament. Curtea a constatat că autoritățile moldovene nu își îndeplineseră în mod corespunzător obligațiile în conformitate cu articolul 8 din Convenție.

În temeiul Convenției s-au formulat și sesizări legate de neglijarea copiilor în instituțiile de stat sau în familie. Obligațiile autorităților în situațiile de neglijare a copilului de către părinți sunt asemănătoare cu cele din cazurile prezentate anterior. Pe de o parte, statul trebuie să instituie mecanisme eficiente pentru protecția copilului, iar pe de altă parte autoritățile statului trebuie să ia măsuri pentru protejarea copiilor în cazurile de neglijare semnificate sau atunci când au la dispoziție suficiente dovezi de neglijare a copilului, fie în familie, fie în instituții private.²⁸⁴ Cazurile de neglijență în instituțiile de stat impun autorităților obligația directă de a proteja copiii, acestea trebuind să se asigure că ei primesc îngrijiri

283 CEDO, *Eremia/Republica Moldova*, nr. 3564/11, 28 mai 2013.

284 CEDO, *Z și alții/Regatul Unit* [GC], nr. 29392/95, 10 mai 2001.

(medicale) corespunzătoare, că instituțiile în care sunt plasați sunt potrivite și/sau că personalul este instruit pentru a face față nevoilor copiilor²⁸⁵.

Convenția de la Istanbul este, de asemenea, relevantă.²⁸⁶ Deși nu se referă în mod special la copii, aceasta menționează copiii în mai multe rânduri. În primul rând, în conformitate cu articolul 3 litera (f), fetele sub vârsta de 18 ani sunt considerate „femei”; prin urmare, li se aplică toate dispozițiile convenției. În al doilea rând, în conformitate cu articolul 2 alineatul (2), statele părți sunt încurajate să aplice convenția în cazul tuturor victimelor violenței domestice, inclusiv copiilor. În fapt, în majoritatea cazurilor, copiii sunt martori la violența domestică și sunt grav afectați de aceasta²⁸⁷. În fine, dispozițiile din convenție care se referă în mod special la copii stipulează obligația statelor de a lua măsuri pentru a răspunde nevoilor victimelor minore, pentru a crește gradul de conștientizare în rândul copiilor și pentru a proteja martorii copii.

În același sens, în conformitate cu articolul 17 din CSE, statele sunt obligate să interzică toate formele de violență împotriva copiilor și să adopte dispoziții corespunzătoare de drept penal și civil.

Violența în familie și neglijarea copiilor au fost abordate în cadrul mai multor instrumente fără caracter juridic obligatoriu ale Consiliului Europei²⁸⁸.

7.2. Exploatarea copiilor, pornografia și ademenirea în scopuri sexuale

Aspect esențial

- Autoritățile statului au obligația de a coopera și de a colabora în mod efectiv pentru a proteja copiii împotriva violenței, inclusiv în cadrul desfășurării anchetelor.

285 CEDO, *Nencheva și alții/Bulgaria*, nr. 48609/06, 18 iunie 2013 (disponibilă în limba franceză).

286 Consiliul Europei, *Convenția Consiliului Europei privind prevenirea și combaterea violenței împotriva femeilor și a violenței domestice*, CETS nr. 210, 2011.

287 FRA (2014c), p. 134-135. A se vedea și UNICEF (2006).

288 Printre exemple se numără: Consiliul Europei, Comitetul de Miniștri (1985), Recomandarea nr. R (85) 4 cu privire la violența în familie, 26 martie 1985; Consiliul Europei, Comitetul de Miniștri (1990), Recomandarea nr. R (90) 2 privind măsurile sociale referitoare la violența în familie, 15 ianuarie 1990; Consiliul Europei, Adunarea Parlamentară (1998), Recomandarea 1371 (1998) privind abuzul asupra copiilor și neglijarea copiilor, 23 aprilie 1998.

7.2.1. Munca forțată

În dreptul UE, sclavia, servitutea, munca forțată sau obligatorie sunt interzise [articolul 5 alineatul (2) din Carta drepturilor fundamentale a UE]. Încadrarea în muncă a copiilor este de asemenea interzisă (articolul 32 din cartă). Directiva 94/33/CE este principalul instrument juridic care interzice munca copiilor²⁸⁹. Statele pot stabili doar în circumstanțe excepționale o vârstă minimă de încadrare în muncă inferioară vârstei la care încetează perioada de școlarizare obligatorie [articolul 4 alineatul (2)]. Statele trebuie să se asigure că tinerii încadrați în muncă beneficiază de condiții de lucru corespunzătoare (articolele 6 și 7). Mai mult, copiii pot fi angajați numai pentru anumite activități, precum muncile casnice ușoare sau activitățile sociale și culturale [articolul 2 alineatul (2) și articolul 5]. De asemenea, directiva stabilește măsuri de protecție specifice care trebuie luate în situațiile în care există copiii care muncesc (secțiunea III).

De multe ori, în cazurile privitoare la munca forțată în rândul copiilor sunt implicate victime ale traficului de copii²⁹⁰. Directiva 2011/36/UE privind prevenirea și combaterea traficului de persoane recunoaște munca forțată ca o formă de exploatare a copiilor [articolul 2 alineatul (3)]²⁹¹. Copiii traficați în scopul muncii forțate sunt protejați în temeiul directivei, în același mod ca și victimele traficului în alte scopuri (cum ar fi exploatarea sexuală, a se vedea [secțiunea 7.1.3](#))²⁹².

În dreptul CoE, articolul 4 din Convenție interzice în termeni absoluți toate formele de sclavie, aservire, muncă forțată și obligatorie. CEDO definește „munca forțată sau obligatorie” drept „munca sau serviciul care este obținut(ă) de la orice persoană sub amenințarea unei pedepse împotriva voinței persoanei în cauză și pentru care persoana respectivă nu s-a oferit voluntară”²⁹³. Aservirea include, în plus, „obligația „servului” de a locui pe proprietatea altei persoane și imposibilitatea de a-și schimba situația”²⁹⁴. Prin urmare, aservirea este o formă agravată de muncă obligatorie.

289 Directiva 94/33/CE a Consiliului din 22 iunie 1994 privind protecția tinerilor la locul de muncă, JO L 216, 1994.

290 Considerentul 11 din Directiva 2011/36/UE a Parlamentului European și a Consiliului din 15 aprilie 2011 privind prevenirea și combaterea traficului de persoane și protejarea victimelor acestuia, JO L 101/1, 2011.

291 Directiva 2011/36/UE a Parlamentului European și a Consiliului din 15 aprilie 2011 privind prevenirea și combaterea traficului de persoane și protejarea victimelor acestuia, JO L 101/1, 2011.

292 A se vedea și FRA (2015c), pp. 40-41.

293 CEDO, *Siliadin/Franța*, nr. 73316/01, 26 iulie 2005, punctul 116.

294 *Ibid.*, punctul 123.

În cazurile referitoare la acuzații de muncă forțată, CEDO stabilește mai întâi dacă acuzațiile intră în sfera de aplicare a articolului 4 din Convenție²⁹⁵. Apoi analizează dacă statele și-au respectat obligațiile pozitive de a pune în aplicare un cadru legislativ și administrativ care să interzică, să pedepsească și să urmărească penal în mod eficace cazurile de muncă forțată sau obligatorie, aservire și sclavie²⁹⁶. În ceea ce privește aspectul procedural al articolului 4, CEDO examinează dacă autoritățile naționale au anchetat în mod efectiv acuzațiile credibile de muncă forțată sau aservire²⁹⁷.

Exemplu: Cauza *C.N. și V./Franța*²⁹⁸ se referă la reclamațiile privind munca forțată a două surori de origine burundeză. După moartea părinților, ele au fost luate în Franța pentru a locui acolo cu mătușa lor și familia acesteia. Au fost cazate timp de patru ani în subsolul casei, în condiții care, potrivit reclamantelor, ar fi fost foarte proaste. Sora mai mare nu a mers la școală și și-a petrecut tot timpul îndeplinind sarcini casnice și având grijă de fiul cu dizabilități al mătușii sale. Sora mai mică a mers la școală și a lucrat pentru mătușa ei și familia acesteia după orele de curs, după intervalul de timp necesar pentru a-și face temele. Ambele surori au depus o plângere la CEDO, pretinzând că au fost ținute în condiții de aservire și supuse la muncă forțată. CEDO a constatat că prima reclamantă a fost într-adevăr supusă unei munci forțate, deoarece a trebuit să lucreze șapte zile pe săptămână, fără remunerație și fără concediu. Mai mult decât atât, ea a fost ținută în condiții de aservire pentru că avea sentimentul că situația ei era permanentă, fără posibilitate de schimbare. CEDO a constatat, de asemenea, că statul nu și-a îndeplinit obligațiile pozitive, deoarece cadrul legal în vigoare nu oferea o protecție efectivă victimelor muncii obligatorii. În ceea ce privește obligația procedurală de a efectua o anchetă, CEDO a considerat că cerințele prevăzute la articolul 4 din Convenție fuseseră îndeplinite, deoarece autoritățile efectuaseră rapid o anchetă independentă, în măsură să conducă la identificarea și pedepsirea persoanelor responsabile. CEDO a respins acuzațiile celei de a doua reclamante privind munca forțată, motivând că ea a putut merge la școală și că i s-a acordat timpul necesar pentru a-și face temele.

295 CEDO, *C.N. și V./Franța*, nr. 67724/09, 11 octombrie 2012, punctul 70.

296 *Ibid.*, punctul 104 și următoarele.

297 CEDO, *C.N./Regatul Unit*, nr. 4239/08, 13 noiembrie 2012, punctele 70-82.

298 CEDO, *C.N. și V./Franța*, nr. 67724/09, 11 octombrie 2012.

CSE garantează dreptul copiilor de a fi protejați împotriva riscurilor fizice și morale din cadrul și din afara mediului de lucru [articolul 7 alineatul (10)]. CEDS a observat că exploatarea în familie/prin muncă a copiilor, inclusiv traficul în scopul exploatării prin muncă, trebuie să fie interzise la nivel de stat²⁹⁹. Statele părți la CSE trebuie să se asigure nu numai că au legislația necesară pentru a preveni exploatarea copiilor și a tinerilor și pentru a-i proteja pe aceștia, ci și că această legislație este eficace în practică³⁰⁰.

De asemenea, Convenția de la Lanzarote prevede că statele ar trebui să incrimineze toate formele de exploatare sexuală a copiilor.

7.2.2. Traficul de copii

În dreptul UE, articolul 83 din TFUE identifică traficul de persoane drept domeniu în care Parlamentul European și Consiliul au puteri legislative. Articolul 5 alineatul (3) din Carta drepturilor fundamentale a UE conține o interdicție expresă privind traficul de persoane. Contribuția UE în acest domeniu este prețioasă, deoarece este un domeniu cu dimensiuni transfrontaliere.

Directiva 2011/36/UE privind prevenirea și combaterea traficului de persoane și protejarea victimelor acestuia este primul instrument adoptat de Parlamentul European și Consiliul în temeiul articolului 83 din TFUE³⁰¹. În conformitate cu articolul 2 alineatul (1) din această directivă, traficul de persoane este definit ca „recrutarea, transportul, transferul, adăpostirea sau primirea de persoane, inclusiv schimbul sau transferul de control asupra persoanelor în cauză, efectuate sub amenințare sau prin uz de forță sau prin alte forme de constrângere, prin răpire, prin fraudă, prin înșelăciune, prin abuz de putere sau profitând de starea de vulnerabilitate sau prin oferirea sau primirea de bani sau de alte foloase pentru a obține consimțământul unei persoane care deține controlul asupra alteia, în vederea exploatării”. Scopul directivei este să instituie norme minime privind definirea infracțiunilor și a sancțiunilor penale în materie de trafic de persoane (articolul 1). Directiva în ansamblu este relevantă pentru copii și conține totodată mai multe prevederi aplicabile copiilor cu privire la măsurile de asistență și de sprijin acordate copiilor victime ale traficului de persoane și protecția acestora în

299 Concluziile CEDS 2004, Bulgaria, p. 57.

300 Concluziile CEDS 2006, Albania, p. 61; Concluziile CEDS 2006, Bulgaria, p. 113.

301 Directiva 2011/36/UE a Parlamentului European și a Consiliului din 15 aprilie 2011 privind prevenirea și combaterea traficului de persoane și protejarea victimelor acestuia, JO L 101/1, 2011.

cadrul cercetărilor penale (articolele 13-16)³⁰². Măsurile concrete de sprijin trebuie întreprinse în urma unei evaluări de specialitate a fiecărei victime în parte [articolul 14 alineatul (1)]. Statele trebuie să desemneze un tutore/curator care să reprezinte interesul superior al copilului [articolul 14 alineatul (2)] și să ofere sprijin familiei copilului [articolul 14 alineatul (3)]. În cursul procedurilor penale, copiii au dreptul la un reprezentant, la consiliere juridică gratuită, precum și dreptul de a fi audiat într-un mediu corespunzător și de către specialiști care au beneficiat de o formare profesională corespunzătoare [articolul 15 alineatele (1)-(3)]. Printre măsurile suplimentare de protecție se numără posibilitatea de a efectua audieri fără prezența publicului și posibilitatea de a audia copilul în mod indirect, prin intermediul tehnologiilor de comunicații [articolul 15 alineatul (5)]³⁰³.

Directiva 2004/81/CE este, de asemenea, relevantă în materie de trafic de copii³⁰⁴. Acest instrument stipulează că victimele traficului pot primi permise de ședere din partea statelor gazdă cu condiția să coopereze în cadrul anchetei penale. Cu toate acestea, directiva se aplică copiilor numai în măsura stabilită de statele membre³⁰⁵.

În ce privește aplicarea dispozițiilor legale, agenția UE de aplicare a legii (Europol) și Unitatea de Cooperare Judiciară a UE (Eurojust) joacă un rol important în asigurarea cooperării între statele membre în vederea identificării și urmăririi în justiție a rețelelor organizate de trafic de persoane. Dispozițiile relevante de la nivelul UE privind protecția copiilor victimă UE sunt abordate în [secțiunea 11.3](#) din prezentul manual.

În dreptul CoE, CEDO nu conține nicio prevedere expresă privind traficul. Cu toate acestea, CEDO a stabilit, prin interpretare, că articolul 4 din Convenție interzice traficul de persoane³⁰⁶. Curtea a adoptat definiția dată traficului la articolul 3 litera (a) din Protocolul privind prevenirea, reprimarea și pedepsirea traficului de persoane, în special de femei și copii, adițional la Convenția ONU împotriva criminalității transnaționale organizate (Protocolul de la Palermo) și la articolul 4

302 Aceste prevederi sunt detaliate în FRA și CEDO (2014), p. 222.

303 A se vedea FRA (2015b), p.79.

304 Directiva 2004/81/CE a Consiliului din 29 aprilie 2004 privind permisul de ședere eliberat resortisanților țărilor terțe care sunt victime ale traficului de persoane sau care au făcut obiectul unei facilitări a imigrației ilegale și care cooperează cu autoritățile competente, JO L 261, 2004, p. 19-23.

305 *Ibid.*, articolul 3.

306 CEDO, *Rantsev/Cipru și Rusia*, nr. 25965/04, 7 ianuarie 2010, punctul 282.

punctul (a) din Convenția Consiliului Europei privind lupta împotriva traficului de ființe umane³⁰⁷. CEDO identifică mai întâi dacă o anumită situație implică o acuzație credibilă privind traficul de persoane și, prin urmare, se încadrează în sfera de aplicare a articolului 4. Astfel, dacă se încadrează, analiza CEDO va urma modelele descrise în [secțiunea 7.2.1](#): Curtea examinează dacă cadrul juridic al statului pârât oferă o protecție eficientă împotriva traficului de persoane, dacă statul și-a îndeplinit obligațiile pozitive în circumstanțele particulare ale cauzei și dacă autoritățile au efectuat o anchetă eficace în privința acuzațiilor de trafic credibile.

Exemplu: Acțiunea în cauza *Rantsev/Cipru și Rusia*³⁰⁸ a fost introdusă de către tatăl unei fete rusoaice care a murit în condiții suspecte în Cipru. Fata intrase pe teritoriul statului Cipru cu o viză de artistă de cabaret. În urma unei aparente încercări de evadare, ea a murit căzând de la balconul unui apartament aparținând unor cunoscuți ai angajatorului său. Tatăl ei a depus o plângere împotriva Rusiei și a Ciprului, susținând, în esență, că autoritățile nu au anchetat în mod corespunzător moartea fiicei sale. CEDO a statuat pentru prima dată că traficul de ființe umane intră în sfera de aplicare a articolului 4 din Convenție. Deși cadrul juridic din Cipru era adecvat pentru combaterea traficului de persoane, s-a constatat încălcarea articolului 4 deoarece practica administrativă de a cere angajatorilor să depună garanții financiare pentru dansatorii de cabaret nu oferea o protecție eficientă împotriva traficului și a exploatării. Mai mult, în circumstanțele specifice ale speței, autoritățile cipriote ar fi trebuit să știe că fiica reclamantului risca să fie traficată. Curtea a conchis că poliția neglijase să ia măsuri pentru a o proteja pe domnișoara Rantseva împotriva exploatării. În fine, Curtea a constatat o încălcare a articolului 4 de către Rusia, deoarece autoritățile ruse nu au investigat în mod corespunzător acuzațiile de trafic de persoane.

307 ONU, Protocolul privind prevenirea, reprimarea și pedepsirea traficului de persoane, în special de femei și copii, adițional la Convenția Organizației Națiunilor Unite împotriva criminalității transnaționale organizate (UNTOC), New York, 15 noiembrie 2000; Consiliul Europei, [Convenția Consiliului Europei privind lupta împotriva traficului de ființe umane](#), CETS nr. 197, 2005.

308 CEDO, *Rantsev/Cipru și Rusia*, nr. 25965/04, 7 ianuarie 2010. Obiectul acestei cauze nu este moartea unui copil; cu toate acestea, ea merită să fie menționată în lipsa unor cauze soluționate de CEDO având drept obiect traficul de copii, precum și având în vedere amenințarea deosebită pe care o reprezintă traficul pentru aceștia.

CEDS consideră că traficul de persoane constituie o încălcare gravă a drepturilor omului și a demnității umane și că poate fi considerat o nouă formă de sclavie³⁰⁹. În conformitate cu articolul 7 alineatul 10, statele trebuie să adopte legislația necesară pentru a o incrimina³¹⁰. Legislația respectivă trebuie să fie susținută de un mecanism adecvat de supraveghere, de sancțiuni și de un plan de acțiune pentru combaterea traficului de copii și a exploatării sexuale.³¹¹

La nivelul tratatelor, Convenția Consiliului Europei privind lupta împotriva traficului de ființe umane reprezintă principalul instrument pentru combaterea traficului de persoane³¹². Având în vedere numărul mai mare de membri ai Consiliului Europei și faptul că la Convenția privind lupta împotriva traficului de ființe umane pot adera și state care nu sunt membre ale Consiliului Europei³¹³, aceasta completează Directiva 2011/36/UE și contribuie la combaterea traficului de persoane în statele părți la convenție, indiferent dacă sunt membre ale UE sau nu, pe baza unor standarde și obligații comune. Punerea în aplicare a Convenției este monitorizată de un grup de experți independenți (Grupul de experți pentru lupta împotriva traficului de ființe umane – GRETA), care evaluează periodic situația din fiecare țară și publică rapoarte. Pe baza acestor rapoarte, Comitetul Părților la Convenție, pilonul politic al mecanismului de monitorizare aferent convenției, adoptă recomandări adresate statelor părți cu privire la măsurile care trebuie luate pentru a pune în aplicare concluziile GRETA și urmărește progresele înregistrate în acest sens.

7.2.3. Pornografia infantilă și ademenirea copiilor în scopuri sexuale

În dreptul UE, Directiva 2011/93/UE este principalul instrument juridic care tratează pornografia infantilă³¹⁴. Pornografia este definită ca: „(i) orice material care

309 CEDS, *Federația Europeană a Asociațiilor Familiilor Catolice (FAFCE)/Irlanda*, nr. 89/2013, 12 septembrie 2014, punctul 56.

310 CEDS, Concluzii XVII-2 (2005), Polonia, p. 638.

311 CEDS, *Federația Europeană a Asociațiilor Familiilor Catolice (FAFCE)/Irlanda*, nr. 89/2013, 12 septembrie 2014, punctul 57.

312 Consiliul Europei, *Convenția Consiliului Europei privind lupta împotriva traficului de ființe umane*, CETS nr. 197, 2005.

313 De exemplu, Belarus a aderat la convenție la 26 noiembrie 2013.

314 Directiva 2011/93/UE a Parlamentului European și a Consiliului din 13 decembrie 2011 privind combaterea abuzului sexual asupra copiilor, a exploatării sexuale a copiilor și a pornografiei infantile, JO L 335/1, 2011, p. 1-14.

prezintă vizual un copil care este implicat într-un comportament sexual explicit, real sau simulat; (ii) orice reprezentare a organelor genitale ale unui copil în principal cu scop sexual; (iii) orice material care prezintă vizual orice persoană care pare a fi un copil implicat într-un comportament sexual explicit, real sau simulat, sau orice prezentare a organelor sexuale ale unei persoane care pare a fi un copil, în principal cu scop sexual; sau (iv) imagini realiste ale unui copil implicat într-un comportament sexual explicit sau imagini realiste ale organelor sexuale ale unui copil, în principal cu scop sexual”³¹⁵. Articolul 5 din directivă introduce pentru statele membre ale UE obligația de a adopta toate măsurile necesare pentru a se asigura că producerea, achiziționarea, deținerea, distribuirea, difuzarea, transmiterea, oferirea, furnizarea sau punerea la dispoziție cu intenție de pornografie infantilă, precum și obținerea accesului în cunoștință de cauză la acest tip de conținut se pedepsesc.

În dreptul CoE, CEDO a examinat în mai multe rânduri cauze legate de pornografia infantilă în temeiul articolului 8 din Convenție.

Exemplu: În cauza *Söderman/Suedia*, Curtea a fost sesizată de o fată al cărei tată vitreg a încercat să o filmeze în timp ce aceasta făcea duș³¹⁶. Ea a pretins că cadrul legislativ suedez nu i-a protejat în mod adecvat viața privată. CEDO a considerat că statul are obligația pozitivă de a crea un cadru legislativ care să ofere o protecție adecvată victimelor precum reclamanta. Deoarece speța se referă numai la o încercare de a o filma pe reclamantă, CEDO a considerat că un asemenea cadru legislativ nu trebuie neapărat să includă sancțiuni penale. Remediile juridice puse la dispoziția victimei – fie de drept civil, fie de drept penal – trebuie să fie eficiente. Cu privire la situația de fapt din speță, CEDO a considerat că reclamanta nu a beneficiat de remedii penale sau civile eficiente care să o protejeze împotriva încercării tatălui ei vitreg de a o filma, constatând încălcarea articolului 8 din Convenție.

Articolul 9 din Convenția Consiliului Europei privind criminalitatea informatică³¹⁷ impune statelor părți să incrimineze oferirea, punerea la dispoziție, distribuirea, transmiterea, procurarea sau posesia de pornografie infantilă sau producerea de astfel de materiale prin intermediul unui sistem informatic. O condiție importantă

³¹⁵ *Ibid.*, articolul 2 litera (c).

³¹⁶ CEDO, *Söderman/Suedia* [GC], nr. 5786/08, 12 noiembrie 2013.

³¹⁷ Consiliul Europei, *Convenția privind criminalitatea informatică*, CETS nr. 185, 2001.

este faptul că acest comportament trebuie să fie intenționat. În Raportul explicativ al convenției se afirmă că termenul de „materiale pornografice” depinde de standardele naționale privind materialele clasificate drept „obscene, incompatibile cu morala publică sau în mod similar corupte”³¹⁸. Însă obligația de incriminare trebuie să se aplice nu numai materialelor care prezintă vizual copii, ci și celor care prezintă persoane care par a fi copii sau imaginilor realiste care reprezintă minori ce se dedau unui comportament sexual explicit³¹⁹.

În plus, în conformitate cu articolele 21 și 23 din Convenția de la Lanzarote, statele sunt obligate să ia măsuri legislative pentru a incrimina diverse forme de pornografie infantilă. În conformitate cu articolul 21, recrutarea și constrângerea unui copil în vederea participării la spectacole pornografice, precum și asistarea cu bună știință la astfel de spectacole trebuie să fie incriminate. În conformitate cu articolul 22, fapta de a determina un copil să asiste la comiterea unui act (de abuz) sexual trebuie să fie, de asemenea, incriminată. În fine, articolul 23 impune obligația de a adopta legislație penală în ceea ce privește actele de ademenire a copiilor în scopuri sexuale prin intermediul tehnologiilor informației și comunicațiilor. Comitetul de la Lanzarote a adoptat un aviz cu privire la această prevedere, prin care invită statele părți la convenție să aibă în vedere extinderea definiției ademenirii, astfel încât să fie incluse și cazurile în care abuzul sexual nu este rezultatul unei întâlniri în persoană, ci este săvârșit online³²⁰.

7.3. Grupurile cu risc ridicat

Aspect esențial

- Copiii care cad victimă a ceea ce dreptul internațional numește „disparație forțată” au dreptul de a-și păstra sau de a le fi restabilită identitatea.

318 Raportul explicativ către Consiliul Europei, Convenția Consiliului Europei privind criminalitatea informatică, punctul 99.

319 Consiliul Europei, [Convenția privind criminalitatea informatică](#), CETS nr. 185, 2001, articolul 9 alineatul (2).

320 Avizul Comitetului de la Lanzarote cu privire la articolul 23 din Convenția de la Lanzarote și nota explicativă la acesta, 17 iunie 2015.

7.3.1. Copiii care aparțin minorităților

În dreptul CoE, cauzele soluționate de CEDO care se referă în mod special la violența împotriva copiilor care fac parte din grupuri minoritare – în afara contextului traficului de persoane și al muncii forțate – sunt puțin numeroase. Acestea vizează în principal segregarea din școli și discriminarea, care este analizată în secțiunea 3.2.

Exemplu: În cauza *Centrul de Resurse Juridice, în numele lui Valentin Câmpeanu/România*, un ONG a depus o cerere în numele unui băiat de etnie romă care a murit într-o instituție de stat³²¹. El era seropozitiv și avea o dizabilitate intelectuală gravă. Condițiile din instituția în care locuia erau îngrozitoare: nu existau nici încălzire, nici așternuturi sau haine, niciun sprijin din partea personalului etc. În lipsa oricăror rude apropiate victimei, un ONG a înaintat în numele său o acțiune privind încălcarea drepturilor consacrate la articolele 2, 3, 5, 8, 13 și 14 din Convenție. Marea Cameră a decis că, în circumstanțele excepționale ale cauzei (vulnerabilitatea extremă și absența vreunei rude apropiate ale tânărului de etnie romă), ONG-ul avea calitatea procesuală de a-l reprezenta pe reclamantul decedat. Pe fond, CEDO a constatat o încălcare a articolului 2, sub aspect material. Autoritățile naționale au fost găsite răspunzătoare pentru moartea domnului Câmpeanu, deoarece îl plasaseră într-o instituție în care murise din cauza alimentației, condițiilor de cazare și îngrijirilor medicale deficitare. CEDO a constatat încălcarea articolului 2 și sub aspectul faptului că autoritățile române nu efectuaseră o anchetă efectivă a morții domnului Câmpeanu.

În ceea ce privește copiii din instituțiile de tip rezidențial, Recomandarea Rec(2005) 5 a Consiliului Europei sprijină decizia potrivit căreia plasamentul unui copil nu trebuie să fie întemeiat pe motive discriminatorii³²².

7.3.2. Copiii cu dizabilități

În sfera dreptului UE, Uniunea Europeană a devenit parte la Convenția Națiunilor Unite privind drepturile persoanelor cu dizabilități (CDPD), primul tratat internațional

321 CEDO, *Centrul de Resurse Juridice în numele lui Valentin Câmpeanu/România* [GC], nr. 47848/08, 17 iulie 2014.

322 Consiliul Europei, Comitetul de Miniștri (2005), Recomandarea Rec (2005)5 privind drepturile copiilor care trăiesc în instituții rezidențiale, 16 martie 2005.

în domeniul drepturilor omului la care a aderat UE³²³. CDPD conține dispoziții specifice referitoare la copii. UE și statele sale membre s-au angajat să garanteze copiilor cu dizabilități exercitarea drepturilor omului în condiții de egalitate cu ceilalți copii. În conformitate cu articolul 16 din CDPD, acestea trebuie să ia măsuri specifice pentru a proteja copiii cu dizabilități împotriva abuzurilor și a exploatării³²⁴.

În dreptul CoE, în cauzele soluționate de CEDO cu privire la copiii cu dizabilități s-au examinat mai multe chestiuni, printre care problema consimțământului, a obligațiilor pozitive ale statelor de a-i proteja de moarte și rele tratamente și a condițiilor de viață în instituțiile de stat.

Exemplu: În cauza *Nencheva și alții/Bulgaria*³²⁵ este vorba despre moartea a 15 copii și tineri adulți aflați într-un centru pentru persoanele cu dizabilități mentale și fizice. CEDO a considerat că acești copii fuseseră plasați într-o instituție publică de specialitate aflată sub controlul unic al statului. Condițiile de viață ale copiilor din instituție erau îngrozitoare: nu aveau hrană, medicamente, îmbrăcăminte și căldură. Autoritățile competente fuseseră sesizate cu privire la această situație în mai multe rânduri, așadar cunoșteau sau ar fi trebuit să cunoască existența riscului de deces. CEDO a constatat o încălcare sub aspect material a articolului 2 din Convenție, deoarece autoritățile nu luaseră măsuri pentru a proteja viețile copiilor plasați sub controlul lor. În plus, autoritățile bulgare nu efectuaseră o anchetă eficientă a morții copiilor reclamanților. În împrejurările specifice ale cauzei, autoritățile bulgare ar fi trebuit să demareze o anchetă penală din oficiu. Ancheta desfășurată a fost considerată ineficientă din mai multe motive: a început la doi ani de la moartea copiilor, a durat nejustificat de mult, nu a vizat toate decesele și nu a clarificat toți factorii relevanți în această cauză.

323 Consiliul Uniunii Europene (2009), Decizia 2010/48/CE a Consiliului din 26 noiembrie 2009 privind încheierea de către Comunitatea Europeană a Convenției Națiunilor Unite privind drepturile persoanelor cu dizabilități, JO L 23/35, 2010.

324 A se vedea și [secțiunea 3.5](#).

325 CEDO, *Nencheva și alții/Bulgaria*, nr. 48609/06, 18 iunie 2013 (disponibilă în limba franceză).

7.4. Copiii dispăruți

În temeiul dreptului UE, Comisia Europeană a lansat o linie telefonică de urgență (116000) pentru copiii dispăruți³²⁶. Acest serviciu recepționează apelurile în care se raportează cazuri de copii dispăruți și le transmite autorităților polițienești, oferă îndrumare și sprijin persoanelor în grija cărora se află copilul dispărut și sprijină ancheta.

În dreptul CoE, dispariția forțată a copiilor a fost examinată în temeiul articolului 8 din Convenție.

Exemplu: În cauza *Zorica Jovanović/Serbia*³²⁷, s-a afirmat că un copil nou-născut ar fi murit în spital la scurt timp după naștere, dar trupul acestuia nu ar fi fost încredințat părinților. Mama a reclamat faptul că statul nu i-a furnizat nicio informație cu privire la soarta fiului ei, inclusiv la cauza presupusului deces sau la data și locul înmormântării lui. CEDO a considerat că „refuzul în continuare al statului de a furniza [mamei] informații credibile cu privire la soarta fiului ei” constituie o încălcare a dreptului său la respectarea vieții de familie³²⁸.

În legislația ONU, articolul 25 alineatul (1) litera (b) din Convenția internațională privind protecția tuturor persoanelor împotriva disparițiilor forțate³²⁹ prevede că statele trebuie să prevină și să pedepsească „falsificarea, ascunderea sau distrugerea documentelor care atestă identitatea reală” a copiilor care sunt ei înșiși supuși sau ai căror părinți sunt supuși dispariției forțate. De asemenea, statele trebuie să ia măsurile necesare pentru a-i căuta și identifica pe acești copii și pentru a-i înapoia familiilor de origine. Prin prisma dreptului acestor copii de a-și păstra sau de a le fi restabilită identitatea, inclusiv cetățenia, numele și relațiile de familie, astfel cum sunt recunoscute de lege, statele trebuie să dispună de proceduri legale care să vizeze reexaminarea și anularea oricăror adopții sau plasamente ale copiilor implicați în dispariții forțate [articolul 25 alineatul (4)]. Convenția reiterează două dintre principiile generale care stau la baza drepturilor

326 Decizie a Comisiei (2007), Decizia 2007/698/CE a Comisiei din 29 octombrie 2007 de modificare a Deciziei 2007/116/CE în ceea ce privește introducerea unor numere rezervate suplimentare, JO L 284/31, 2007.

327 CEDO, *Zorica Jovanović/Serbia*, nr. 21794/08, 26 martie 2013.

328 *Ibid.*, punctul 74.

329 ONU, Convenția internațională privind protecția tuturor persoanelor împotriva disparițiilor forțate, 20 decembrie 2006.

copiilor: interesul superior al copilului care trebuie să primeze, și dreptul copilului de a-și exprima opiniile [articolul 25 alineatul (5)]. Cu toate că un număr relativ redus de state europene au ratificat această convenție, relevanța sa pentru cadrul normativ european nu ar trebui să fie neglijată³³⁰.

---

330 La data de 19 februarie 2015, nouă dintre cele 28 de state membre ale UE au ratificat această convenție (Austria, Belgia, Spania, Franța, Germania, Lituania, Țările de Jos, Portugalia și Slovacia). În plus, Convenția a fost ratificată de următoarele state membre ale Consiliului Europei: Serbia, Muntenegru, Bosnia și Herțegovina, Armenia și Albania.

8

Drepturile economice, sociale și culturale și nivelul de trai adecvat

UE	Subiecte abordate	CoE
Carta drepturilor fundamentale, articolul 14 (nediscriminarea) Directiva privind standardele minime (2011/95/UE) CJEU, C-413/99, <i>Baumbast și R/ Secretary of State for the Home Department</i> , 2002 (educația copiilor migranți)	Dreptul la educație	Convenția, Protocolul nr. 1, articolul 2 (dreptul la educație) CSE (revizuită), articolul 17 (dreptul la educație) CEDO, <i>Catan și alții/Moldova și Rusia</i> [GC], nr. 43370/04, nr. 8252/05 și nr. 18454/06, 2012 (predarea limbii în școală) CEDO, <i>D.H. și alții/Republica Cehă</i> [GC], nr. 57325/00, 2007; CEDO, <i>Oršuš și alții/Croația</i> [GC], nr. 15766/03, 2010 (discriminarea copiilor romi în școli) CEDO, <i>Ponomaryovi/Bulgaria</i> , nr. 5335/05, 2011 (discriminare pe criteriul statutului de imigrant) CCMN, articolul 12 alineatul (3) și articolul 14 Convenția europeană referitoare la statutul juridic al lucrătorului migrant

UE	Subiecte abordate	CoE
<p>Carta drepturilor fundamentale a UE, articolul 35 (accesul la asistență medicală)</p> <p>Directiva privind standardele minime (2011/95/UE), articolul 29 (prestații de bază pentru copiii migranți)</p>	<p>Dreptul la sănătate</p>	<p>CSE (revizuită), articolul 11 (dreptul la protecția sănătății) și articolul 13 (dreptul la asistență socială și medicală)</p> <p>Convenția, articolul 2 (dreptul la viață) și articolul 8 (dreptul la integritate fizică)</p> <p>CEDO, <i>Oyal/Turcia</i>, nr. 4864/05, 2010 (infectarea unui nou-născut cu virusul HIV)</p> <p>CEDO, <i>Iliya Petrov/Bulgaria</i>, nr. 19202/03, 2012 (vătămare corporală într-o substație de energie electrică).</p> <p>CEDO, <i>Centrul de Resurse Juridice în numele lui Valentin Câmpeanu/România</i> [GC], nr. 47848/08, 2014 (deces într-o instituție a statului)</p> <p>CEDO, <i>Glass/Regatul Unit</i>, nr. 61827/00, 2004 (consimțământul în cunoștință de cauză)</p> <p>CEDO, <i>M.A.K. și R.K./Regatul Unit</i>, nr. 45901/05 și 40146/06, 2010 (analiză medicală fără consimțământul părinților)</p> <p>CEDS, <i>International Federation of Human Rights Leagues (FIDH)/Franța</i>, Reclamația nr. 14/2003, 2004, (asistență medicală pentru copiii migranți)</p> <p>CEDS, <i>Defence for Children International (DCI)/Belgia</i>, Reclamația nr. 69/2011, 2012 (copiii aflați în situație de ședere ilegală)</p> <p>Convenția privind drepturile omului și biomedicina (Convenția de la Oviedo), articolele 6 și 8</p>
<p>Carta drepturilor fundamentale a UE, articolul 34 alineatul (3) (dreptul la asistență socială și la asistență în ceea ce privește locuința)</p>	<p>Dreptul la locuință</p>	<p>CSE (revizuită), articolul 16 (dreptul familiei la protecție socială, juridică și economică), articolul 17 (dreptul copiilor la protecție socială, juridică și economică) și articolul 31 (dreptul la locuință)</p> <p>CEDO, <i>Bah/Regatul Unit</i>, nr. 56328/07, 2011.</p> <p>CEDO, <i>Connors/Regatul Unit</i>, nr. 66746/01, 2004.</p>
<p>Carta drepturilor fundamentale, articolul 34 (dreptul la securitate socială și la asistență socială)</p>	<p>Dreptul la un nivel de trai adecvat și dreptul la securitate socială</p>	<p>CSE (revizuită), articolele 12-14 (drepturile la securitate socială, la asistență socială și medicală, respectiv dreptul de a beneficia de servicii sociale), articolul 16 (dreptul familiei la protecție socială, juridică și economică) și articolul 30 (dreptul la protecție împotriva sărăciei și a excluderii sociale)</p> <p>CEDS, <i>European Committee for Home-Based Priority Action for the Child and the Family (EUROCEF)/Franța</i>, Reclamația nr. 82/2012, 2013 (suspendarea alocațiilor familiale în urma absenteismului școlar)</p> <p>CEDO, <i>Konstantin Markin/Rusia</i> [GC], nr. 30078/06, 2012 (concediul pentru creșterea copilului)</p>

Drepturile economice, sociale și culturale (drepturile ESC), denumite în context european mai adesea drepturi socioeconomice sau drepturi sociale, includ drepturile legate de muncă, precum și la dreptul la educație, la sănătate, la locuință, la securitate socială și, în general, la un standard de viață adecvat. Drepturile culturale sunt mult mai puțin dezvoltate și abordate în scrierile academice și în instanțe. Mai multe aspecte ale acestor drepturi sunt abordate în [secțiunea 4.5](#) privind identitatea copiilor care aparțin unor minorități, precum și în [secțiunea 8.2](#), partea care vizează dreptul la educație.

Standardele explicite referitoare la drepturile ESC care există în context european se găsesc, în principal, în Carta socială europeană și în Carta drepturilor fundamentale a UE, deși Convenția și protocoalele sale prevăd, de asemenea, dispoziții relevante privind, de exemplu, interzicerea muncii forțate și dreptul la educație. În plus, CEDO a susținut că „nu există o linie de demarcație fermă care să separe sfera [drepturilor sociale și economice] de domeniul de aplicare al Convenției”³³¹ și că, potrivit interpretării sale, drepturile CSE se numără printre drepturile civile garantate de Convenție. Astfel, de exemplu, accesul la serviciile medicale a fost inclus în sfera prevederilor privind interzicerea torturii și a pedepselor sau tratamentelor inumane ori degradante (articolul 3 din Convenție)³³².

Acest capitol analizează drepturile CSE cu relevanță specială pentru copii: dreptul la educație ([secțiunea 8.2](#)), dreptul la sănătate ([secțiunea 8.3](#)), dreptul la locuință ([secțiunea 8.4](#)) și dreptul la securitate socială și la un nivel de trai adecvat ([secțiunea 8.5](#)).

8.1. Abordări ale drepturilor economice, sociale și culturale

Aspecte esențiale

- Disponibilitatea resurselor adecvate este cheia protejării drepturilor sociale.
- Elementele fundamentale ale drepturilor sociale sunt disponibilitatea, accesibilitatea, adaptabilitatea și acceptabilitatea.

³³¹ CEDO, *Airey/Irlanda*, nr. 6289/73, 9 octombrie 1979, punctul 26.

³³² A se vedea, de exemplu, CEDO, Fișa tematică privind dreptul persoanelor private de libertate la sănătate, februarie 2015 și Fișa tematică privind sănătatea, aprilie 2015.

În dreptul UE, drepturile CSE au fost introduse în Carta drepturilor fundamentale a UE pe același nivel cu drepturile civile și politice. Însă articolul 52 din cartă face distincția între drepturi și principii, limitând scopurile în care se admite „invocarea [acestora din urmă] în fața instanței judecătorești”.

În dreptul CoE, Comitetul European al Drepturilor Sociale (CEDS) observă că, în cazul în care realizarea unui drept este „excepțional de complexă și deosebit de costisitoare”, Comitetul evaluează realizarea progresivă a acestuia pe baza a trei criterii: măsurile trebuie luate „într-un termen rezonabil, trebuie să existe un progres măsurabil, iar nivelul progresului înregistrat trebuie să reflecte o utilizare la maximum a resurselor disponibile”³³³. De asemenea, CEDS introduce aspectul stabilirii priorităților, în sensul că reamintește statelor despre „impactul pe care deciziile lor îl au asupra unor grupuri cu un grad ridicat de vulnerabilitate, dar și asupra altor persoane vizate”³³⁴.

Deși în contextul specific al dreptului la securitate socială, CEDS a afirmat că măsurile regresive sunt permise „pentru a garanta menținerea și viabilitatea sistemului de securitate socială existent”, cu condiția ca acestea „să nu submineze cadrul de bază al sistemului național al securității sociale și să nu refuze persoanelor șansa de a beneficia de protecția oferită de acesta față de riscurile sociale și economice grave”³³⁵. Și CEDO acceptă posibilitatea unor măsuri regresive, însă verifică dacă metoda aleasă este rezonabilă și adecvată atingerii scopului legitim urmărit³³⁶.

În contextul dreptului la educație, CEDS, în concordanță cu abordarea Comitetului Organizației Națiunilor Unite privind drepturile economice, sociale și culturale, a adoptat un cadru analitic bazat pe noțiunile de disponibilitate, accesibilitate, acceptabilitate și adaptabilitate³³⁷. Distincția între disponibilitate și accesibilitate

333 CEDS, *International Association Autism Europe (IAAE)/Franța*, reclamația nr. 13/2002, 4 noiembrie 2003, punctul 53; cu aplicare la CEDS, *European Action of the Disabled (AEH)/Franța*, reclamația nr. 81/2012, 11 septembrie 2013, punctele 94-99.

334 CEDS, *International Association Autism Europe (IAAE)/Franța*, reclamația nr. 13/2002, 4 noiembrie 2003, punctul 53.

335 CEDS, *Federația Generală a Angajaților Companiei Naționale de Electricitate (GENOP-DEI) și Confederația Sindicatelor Funcționarilor Publici din Grecia (ADEDY)/Grecia*, reclamația nr. 66/2011, 23 mai 2012, punctul 47.

336 CEDO, *Markovics și alții/Ungaria*, Decizie de inadmisibilitate, nr. 77575/11, nr. 19828/13 și nr. 19829/13, 24 iunie 2014, punctele 37 și 39.

337 CEDS, *Mental Disability Advocacy Center (MDAC)/Bulgaria*, reclamația nr. 41/2007, 3 iunie 2008, punctul 37.

apare și în jurisprudența CEDO. Analiza care urmează se va orienta după aceste criterii sau elemente esențiale ale disponibilității, accesibilității, acceptabilității și adaptabilității, în măsura în care există jurisprudență relevantă.

8.2. Dreptul la educație

Aspecte esențiale

- Orice limitare a accesibilității educației trebuie să fie previzibilă, să urmărească un scop legitim și să fie justificată și nediscriminatorie.
- Acceptabilitatea educației, care impune respectarea convingerilor religioase și filosofice ale părinților, nu exclude posibilitatea educației religioase sau a educației sexuale în școli.
- Adaptabilitatea presupune că există măsuri speciale destinate copiilor cu dizabilități și că copiii care aparțin minorităților au posibilitatea de a învăța și a fi instruiți în propria lor limbă.
- Copiii au dreptul la educație indiferent de cetățenia lor sau de statutul lor de migranți.

În dreptul UE, articolul 14 alineatul (2) din Carta drepturilor fundamentale a UE garantează dreptul la educație, care include „posibilitatea de a urma gratuit învățământul obligatoriu”. La alineatul al treilea, același articol 14 garantează libertatea de a înființa instituții de învățământ și dreptul părinților de a asigura educarea și instruirea copiilor lor, potrivit propriilor convingeri religioase, filosofice și pedagogice.

În dreptul CoE, articolul 2 din Protocolul nr. 1 la Convenție garantează dreptul la educație. CEDO clarifică dispozițiile articolului, afirmând că el nu obligă statul să pună la dispoziție servicii de educație, ci garantează „dreptul de acces la instituțiile de învățământ existente la un moment dat”³³⁸. De asemenea, dreptul la educație include și „posibilitatea de a obține un beneficiu de pe urma educației primite, cu alte cuvinte, dreptul de a obține, în conformitate cu normele în vigoare în fiecare stat, și într-o formă sau alta, recunoașterea oficială a studiilor

338 CEDO, *Cauza „Cu privire la anumite aspecte ale legislației privind utilizarea limbilor în sistemul de învățământ din Belgia”/Belgia*, nr. 1474/62, 1677/62, 1691/62, 1769/63, 1994/63 și 2126/64, 23 iulie 1968, punctul 4.

[...] finalizate”³³⁹. Însă acesta nu este un drept absolut; limitările lui trebuie să fie previzibile pentru persoanele vizate și trebuie să urmărească un scop legitim. Măsurile disciplinare, inclusiv suspendarea sau exmatricularea dintr-o instituție de învățământ, sunt permise dacă îndeplinesc criteriile stabilite pentru limitările admisibile. Atunci când se evaluează dacă aceste forme de excludere de la educație conduc la o privare de dreptul la educație, trebuie analizați factori precum garanțiile procedurale, durata excluderii, eforturile de reintegrare, precum și caracterul adecvat al educației alternative oferite³⁴⁰.

Exemplu: În cauza *Catan și alții/Moldova și Rusia*³⁴¹, CEDO a studiat politica lingvistică introdusă în școli de către autoritățile separatiste din Transnistria. Scopul acestei politici lingvistice era rusificarea populației. În urma închiderii forțate a școlilor cu predare în limba moldovenească (care utilizează alfabetul latin), părinții aveau de ales între a-și trimite copiii la școli unde li se preda într-o combinație artificială a acestei limbi cu alfabetul chirilic și utilizându-se materiale didactice elaborate în perioada sovietică, sau a-i trimite la școli mai puțin dotate și situate în zone mai greu accesibile, copiii fiind supuși hărțuirii și intimidării în drumul spre aceste școli. Curtea a considerat că închiderea forțată a școlilor și hărțuirea ulterioară a reprezentat o ingerință nejustificată în dreptul copiilor la educație, care a constituit o încălcare a articolului 2 din Protocolul nr. 1 la Convenție³⁴².

Ca parte a dreptului la educație, părinții au dreptul să le fie respectate convingerile religioase și filosofice. Cu toate acestea, „elaborarea și planificarea programei școlare este, în principiu, de competența” statului³⁴³. Statele pot include în programa școlară informații sau cunoștințe de natură religioasă sau și filosofică, cu condiția ca acestea „să fie transmise într-o manieră obiectivă, critică și pluralistă”³⁴⁴. Pentru garantarea pluralismului, diferențele cantitative și calitative legate de predarea unei anumite religii sau filosofii trebuie echilibrate oferind părinților posibilitatea de a-și scuti parțial sau total copiii de aceste cursuri, adică posibilitatea de a nu participa la anumite ore sau de a nu urma materia în

339 *Ibid.*

340 CEDO, *Ali/Regatul Unit*, nr. 40385/06, 11 ianuarie 2011, punctul 58.

341 CEDO, *Catan și alții/Moldova și Rusia* [GC], nr. 43370/04, nr. 8252/05 și nr. 18454/06, 19 octombrie 2012.

342 *Ibid.*, punctele 141-144.

343 CEDO, *Folgerø și alții/Norvegia* [GC], nr. 15472/02, 29 iunie 2007, punctul 84.

344 *Ibid.*, punctul 84.

ansamblul său³⁴⁵. Pentru modalitatea în care CEDO abordează aceste aspecte din perspectiva interzicerii discriminării, a se vedea [secțiunea 2.1](#)³⁴⁶.

Potrivit articolului 17 alineatul (2) din CSE, statele se angajează „să ia toate măsurile necesare și corespunzătoare care [...] să asigure copiilor și tinerilor învățământ primar și secundar gratuit, precum și să favorizeze ritmicitatea frecvenței școlare”³⁴⁷. În plus, potrivit unei hotărâri a Comitetului european al drepturilor sociale (CEDS), în temeiul acestei dispoziții, statele contractante ar trebui să se asigure că și copiii aflați ilegal pe teritoriul lor au acces la educație³⁴⁸.

De asemenea, instituțiile de învățământ trebuie să fie accesibile pentru toți fără discriminare³⁴⁹. CEDS a susținut că „integrarea copiilor cu dizabilități în școlile de masă ar trebui să fie norma, iar instruirea în școlile speciale trebuie să fie excepția”³⁵⁰. Statele nu beneficiază de o marjă largă de apreciere în ceea ce privește tipul de școală pentru persoanele cu dizabilități, acestea trebuind să fie școli de masă³⁵¹.

Situațiile care vizează tratamentul diferențiat în sistemul de învățământ pe criteriul cetățeniei, al statului de imigrant sau al originii etnice sunt analizate în [capitolul 3](#).

Conform jurisprudenței CEDS, educația privind sănătatea sexuală și a reproducerii trebuie să facă parte din programa școlară generală³⁵². Deși statele se bucură de o marjă largă de apreciere în ce privește determinarea adecvării culturale a materialelor didactice utilizate, ele trebuie să garanteze o educație nediscriminatorie cu privire la sănătatea sexuală și a reproducerii, „care să nu perpetueze sau să adâncească excluderea socială și nerespectarea demnității umane”. Materialele

345 *Ibid.*, punctele 85-102 și Opinia separată.

346 CEDO, *Grzelak/Polonia*, nr. 7710/02, 15 iunie 2010.

347 CSE din anul 1961 nu cuprinde dispoziția privind dreptul la educație.

348 CEDS, *Médecins du Monde - International/Franța*, reclamația nr. 67/2011, 11 septembrie 2012.

349 În ceea ce privește aspectele legate de copiii cu dizabilități, a se vedea [capitolele 3 și 7](#).

350 CEDS, *Mental Disability Advocacy Center (MDAC)/Bulgaria*, reclamația nr. 41/2007, 3 iunie 2008, punctul 35.

351 CEDS, *Acțiunea Europeană a Persoanelor cu Dizabilități (AEH)/Franța*, reclamația nr. 81/2012, 11 septembrie 2013, punctul 78.

352 CEDS, *Centrul Internațional pentru Protecția Juridică a Drepturilor Omului (INTERIGHTS)/Croatia*, reclamația nr. 45/2007, 30 martie 2009, punctul 47.

didactice nu trebuie „să consolideze stereotipuri înjositoare”, de exemplu, față de persoanele care nu au o orientare heterosexuală³⁵³.

În sfârșit, adaptabilitatea educației înseamnă, de exemplu, că pentru copiii cu dizabilități care sunt integrați în școlile de masă trebuie să se ia „măsuri pentru satisfacerea nevoilor speciale ale acestora”³⁵⁴ (a se vedea, de asemenea, secțiunea 3.5).

În plus, la articolul 12 alineatul (3) din Convenția-cadru pentru protecția minorităților naționale (CCMN), părțile se angajează să promoveze șanse egale de acces la educația de toate nivelurile pentru persoanele aparținând minorităților naționale (a se vedea și [capitolul 3](#))³⁵⁵. Pentru copiii care aparțin minorităților naționale, articolul 14 din CCMN stipulează dreptul la învățare și predare în limba lor minoritară³⁵⁶. CEDO a confirmat că dreptul la educație include dreptul de a fi educat într-una dintre limbile naționale³⁵⁷.

8.2.1. Dreptul la educație al copiilor migranți

În dreptul UE, dreptul fundamental al copiilor la educație, indiferent de statutul lor de migrant, este recunoscut în practic toate aspectele legislației UE din domeniul migrației³⁵⁸. Acestea fiind spuse, UE nu dispune de competența de a determina conținutul sau domeniul de aplicare al dispozițiilor naționale din domeniul

353 *Ibid.*, punctele 59 și 61.

354 CEDS, *Mental Disability Advocacy Center (MDAC)/Bulgaria*, reclamația nr. 41/2007, 3 iunie 2008, punctul 35.

355 Pentru informații suplimentare, a se vedea Consiliul Europei, Comitetul consultativ privind Convenția-cadru pentru protecția minorităților naționale (CCMN), Comentariul privind educația în contextul Convenției-cadru pentru protecția minorităților naționale, 2006, ACFC/25DOC(2006)002, partea 2.1.

356 Pentru explicații suplimentare, a se vedea Consiliul Europei, Comitetul consultativ privind Convenția-cadru pentru protecția minorităților naționale (CCMN), Comentariul privind educația în contextul Convenției-cadru pentru protecția minorităților naționale, 2006, ACFC/25DOC(2006)002, partea 2.3. și Comentariul tematic nr. 3: Drepturile lingvistice ale persoanelor aparținând unor minorități naționale în temeiul Convenției-cadru, 2012, ACFC/44DOC(2012)001 rev, partea VI, Drepturile lingvistice și educația.

357 CEDO, *Catan și alții/Moldova și Rusia* [GC], nr. 43370/04, nr. 8252/05 și nr. 18454/06, 19 octombrie 2012, punctul 137.

358 De exemplu, articolul 27 din Directiva 2011/95/UE a Parlamentului European și a Consiliului din 13 decembrie 2011 privind standardele referitoare la condițiile pe care trebuie să le îndeplinească resortisanții țărilor terțe sau apatrizii pentru a putea beneficia de protecție internațională, la un statut uniform pentru refugiați sau pentru persoanele eligibile pentru obținerea de protecție subsidiară și la conținutul protecției acordate (reformare) (Directiva privind standardele minime), JO L 337/9, p. 9-268.

educației, ci protejează dreptul de acces la educație al copiilor migranți în aceleași condiții ca cetățenii, sau, în funcție de statutul copilului, în condiții similare cu cetățenii. Directiva privind studenții (2004/114/CE) reglementează condițiile de admisie a resortisanților țărilor terțe pentru studii, schimb de elevi, formare profesională neremunerată sau servicii de voluntariat³⁵⁹. Această admisie se referă la intrarea și șederea unui resortisant al unei țări terțe pentru o perioadă care depășește trei luni. Condițiile generale de admisie pentru minori cuprind prezentarea unui document de călătorie valabil, o declarație de consimțământ a părinților pentru șederea planificată, asigurare de sănătate și, în cazul în care statul membru solicită acest lucru, dovada achitării taxei de procesare a cererii de admisie³⁶⁰. Elevii, de exemplu, trebuie să facă dovada participării la un program recunoscut de schimb de elevi gestionat de o organizație recunoscută în acest scop de statul membru vizat³⁶¹. Stagiarii neremunerați trebuie furnizeze dovezile solicitate de statul membru pentru a dovedi că pe durata șederii dispun de suficiente resurse pentru a-și acoperi cheltuielile de întreținere, de formare profesională și de întoarcere în țara de origine³⁶². Accesul studenților la activitățile economice, inclusiv la piața muncii, face obiectul unor restricții³⁶³.

Copiii migranților din UE care se deplasează în alt stat membru al UE în temeiul legislației privind libera circulație beneficiază de cele mai favorabile drepturi în acest context. Ei au dreptul de a fi admiși în sistemul de învățământ general, la cursurile de ucenici și de formare profesională în aceleași condiții ca cetățenii statului respectiv³⁶⁴. Această prevedere include învățământul public și cel privat, obligatoriu sau neobligatoriu. CJUE a dat întotdeauna o interpretare largă acestui drept, asigurând egalitatea în ce privește accesul la educație, dar și la prestații sociale mai cuprinzătoare legate de educație și la orice prestații menite să faciliteze

359 Directiva 2004/114/CE a Consiliului privind condițiile de admisie a resortisanților țărilor terțe pentru studii, schimb de elevi, formare profesională neremunerată sau servicii de voluntariat (Directiva privind studenții).

360 *Ibid.*, articolul 6.

361 *Ibid.*, articolul 7.

362 *Ibid.*, articolul 10.

363 *Ibid.*, articolul 17.

364 Regulamentul (UE) nr. 492/2011 al Parlamentului European și al Consiliului din 5 aprilie 2004 privind libera circulație a lucrătorilor în cadrul Uniunii, JO L 141/1, p. 1-12, articolul 10 și Directiva 2004/38/CE a Parlamentului European și a Consiliului din 29 aprilie 2004 privind dreptul la liberă circulație și ședere pe teritoriul statelor membre pentru cetățenii Uniunii și membrii familiilor acestora, de modificare a Regulamentului (CEE) nr. 1612/68 și de abrogare a Directivelor 64/221/CEE, 68/360/CEE, 72/194/CEE, 73/148/CEE, 75/34/CEE, 75/35/CEE, 90/364/CEE, 90/365/CEE și 93/96/CEE (Directiva privind libertatea de circulație), JO L 158, pp. 77-123, articolul 24 alineatul (1).

urmarea diferitelor forme de învățământ. De exemplu, în cauza *Casagrande*, fiul unui lucrător migrant a putut obține o bursă de studii acordată în funcție de venit în temeiul legislației UE privind libera circulație³⁶⁵.

În plus, legislația introdusă în anii 1970 impune statelor membre să ofere cursuri suplimentare de limbă adresate copiilor lucrătorilor migranți din UE, atât în ceea ce privește limba oficială a statului gazdă, cât și limba maternă a acestora, cu scopul de a le facilita integrarea în statul gazdă și în statul de origine, în eventualitatea că ar dori să se întoarcă³⁶⁶. Deși aceste prevederi par să ofere copiilor un foarte generos și prețios sprijin suplimentar după admiterea lor într-o instituție de învățământ din statul gazdă, punerea în aplicare în diferitele state a fost, după cum bine se știe, fragmentară și tot mai nepractică, dată fiind varietatea combinațiilor lingvistice care trebuie asigurate³⁶⁷.

Exemplu: Aspectul-cheie în cauza *Baumbast și R/Secretary of State for the Home Department*³⁶⁸ a fost dacă cele două fiice ale unui lucrător migrant german care s-a mutat în Regatul Unit împreună cu soția sa columbiană și fiicele lor puteau continua să meargă la școală după plecarea acestuia din Regatul Unit într-o țară din afara Uniunii, lăsându-și soția și fiicele în acest stat. Întrebarea la care trebuia să răspundă CJUE era dacă soția și fiicele domnului Baumbast puteau rămâne în statul gazdă în mod independent, în pofida faptului că acesta (persoana de la care deriva dreptul de ședere al familiei) renunțase practic la statutul său de lucrător migrant în UE. Factorul decisiv pentru CJUE a fost că fiicele erau integrate în sistemul de învățământ din statul gazdă și că mutarea lor într-un moment esențial al educației lor ar fi fost atât nocivă, cât și disproporționată. Curtea a confirmat că asigurarea continuității în educația copiilor este atât de importantă încât poate duce chiar la „ancorarea” reședinței unei familii (care altminteri

365 CJUE, C-9/74, *Donato Casagrande/Landeshauptstadt München*, 3 iulie 1974. Decizie confirmată ulterior în cauze precum CJUE, C-3/90, *M.J.E. Bernini/Minister van Onderwijs en Wetenschappen*, 26 februarie 1992.

366 Directiva 77/486/CEE a Consiliului privind educația copiilor lucrătorilor migranți, JO L 199, p. 32-33. Trebuie avut în vedere faptul că din domeniul ei de aplicare sunt excluși copiii migranți resortisanți ai țărilor terțe.

367 Rapoartele Comisiei privind punerea în aplicare a Directivei 77/486/CEE, COM (84) 54 final și COM (88) 787 final.

368 CJUE, C-413/99, *Baumbast și R/Secretary of State for the Home Department*, 17 septembrie 2002.

nu îndeplinește condițiile de ședere) în statul gazdă pe durata desfășurării studiilor copilului migrant.

Hotărârea din cauza Baumbast a fost urmată în cauzele ulterioare³⁶⁹ și a fost codificată în la articolul 12 alineatul (3) din Directiva 2004/38/CE (Directiva privind libera circulație)³⁷⁰.

În general, copiii resortisanți ai țărilor terțe pot să aibă acces la învățământul *public* finanțat de stat în aceleași condiții ca acelea aplicate propriilor cetățeni, însă sunt excluși de la prestațiile conexe precum burse de întreținere³⁷¹. Însă unele instrumente ale UE care reglementează domeniul imigrației depășesc simpla garantare a egalității de acces și solicită statelor membre să instituie mecanisme care să asigure recunoașterea și transferabilitatea corespunzătoare a calificărilor obținute în străinătate, chiar și în lipsa documentelor justificative (articolul 28 din Directiva privind standardele minime).³⁷²

Drepturile la educație ale copiilor solicitanți de azil sunt chiar mai limitate; aceștia trebuie să beneficieze de acces la sistemul de învățământ al statului gazdă, în condiții *similare*, dar nu neapărat *identice* cu cele prevăzute pentru propriii cetățeni³⁷³. Ca atare, serviciile de educație pot fi furnizate în centre de cazare, nu în școli, iar autoritățile pot amâna accesul deplin al copiilor solicitanți de azil la

369 CJUE, C-480/08, *Maria Teixeira/London Borough of Lambeth și Secretary of State for the Home Department*, 23 februarie 2010, CJUE, C-310/08, *London Borough of Harrow/Nimco Hassan Ibrahim și Secretary of State for the Home Department* [GC], 23 februarie 2010.

370 Directiva 2004/38/CE a Parlamentului European și a Consiliului din 29 aprilie 2004 privind dreptul la liberă circulație și ședere pe teritoriul statelor membre pentru cetățenii Uniunii și membrii familiilor acestora, de modificare a Regulamentului (CEE) nr. 1612/68 și de abrogare a Directivelor 64/221/CEE, 68/360/CEE, 72/194/CEE, 73/148/CEE, 75/34/CEE, 75/35/CEE, 90/364/CEE, 90/365/CEE și 93/96/CEE, JO L 158, 30 aprilie 2004, articolul 2 alineatul (2) litera (c) și articolul 12 alineatul 3.

371 Directiva privind standardele minime pentru refugiați 2011/95/UE, articolul 11; Directiva privind rezidenții pe termen lung (Directiva 2003/109/CE), articolul 14; Directiva 2003/86/CE privind dreptul la reintegrarea familiei, articolul 14; Directiva privind acordarea protecției temporare (2001/55/CE); Directiva privind condițiile de primire (2013/33/UE), articolul 14 litera (c), precum și Directiva privind returnarea (2008/115/CE).

372 Directiva 2011/95/UE a Parlamentului European și a Consiliului din 13 decembrie 2011 privind standardele referitoare la condițiile pe care trebuie să le îndeplinească resortisanții țărilor terțe sau apatrizii pentru a putea beneficia de protecție internațională, la un statut uniform pentru refugiați sau pentru persoanele eligibile pentru obținerea de protecție subsidiară și la conținutul protecției acordate (reformare) (Directiva privind standardele minime), JO L 337/9.

373 Directiva privind condițiile de primire (2013/33/UE). Trebuie menționat faptul că, în conformitate cu Directiva privind standardele minime pentru refugiați (2011/95/UE, articolul 27), refugiații minori (care au dobândit drept de ședere pe termen lung) au acces la educație în aceleași condiții ca cetățenii statului membru în cauză.

sistemul de învățământ cu până la trei luni de la data la care a fost depusă cererea de protecție internațională. În cazul în care accesul la sistemul de învățământ este imposibil din cauza situației specifice a minorului, statele membre sunt obligate să ofere alte modalități de educație [articolul 14 alineatul (3) din Directiva privind condițiile de primire]³⁷⁴.

În dreptul CoE, articolul 2 din Protocolul nr. 1 la Convenție a fost utilizat în coroborare cu articolul 14 pentru a garanta accesul la educație al copiilor migranți (a se vedea și [secțiunea 3.3](#)).

Exemplu: În cauza *Ponomaryovi/Bulgaria*³⁷⁵, CEDO a analizat situația a doi elevi ruși fără drept de ședere permanentă cărora li s-a solicitat să plătească taxe de școlarizare la liceu. Curtea a concluzionat că impunerea taxelor de școlarizare în cazul lor fusese discriminatorie, deci contravenea articolului 14 coroborat cu articolul 2 din Protocolul nr. 1 la Convenție³⁷⁶.

CSE protejează dreptul la educație al copiilor migranți atât în mod direct [articolul 17 alineatul (2)], cât și indirect, prin restricționarea drepturilor de angajare ale copiilor, cu scopul de a le permite să beneficieze pe deplin de învățământul obligatoriu (articolul 7).

În plus, Convenția europeană referitoare la statutul juridic al lucrătorului migrant³⁷⁷ confirmă dreptul de acces al copiilor migranți „cu același titlu și în aceleași condiții” ca cetățenii statutului de primire la învățământul general și profesional din statul respectiv [articolul 14 alineatul (1)].

În dreptul internațional, egalitatea copiilor migranți în ce privește accesul la educație este susținută de Convenția internațională privind protecția drepturilor tuturor lucrătorilor migranți și ale membrilor familiilor acestora (articolul 30)³⁷⁸.

374 Directiva 2013/33/UE a Parlamentului European și a Consiliului din 26 iunie 2013 de stabilire a standardelor pentru primirea solicitanților de protecție internațională (Directiva privind condițiile de primire), JO L 180/96, p. 96-116.

375 CEDO, *Ponomaryovi/Bulgaria*, nr. 5335/05, 21 iunie 2011.

376 A se vedea și [secțiunea 3.3](#).

377 Consiliul Europei, *Convenția Europeană referitoare la statutul juridic al lucrătorului migrant*, CETS nr. 93, 1977.

378 ONU, *Convenția privind protecția drepturilor tuturor lucrătorilor migranți și ale membrilor familiilor acestora*, 18 decembrie 1990.

Articolul 28 din CDC prevede că toți copiii au dreptul la învățământul gratuit obligatoriu. Potrivit articolului 29 alineatul (1) litera (c), acest drept cuprinde multe alte aspecte pe lângă egalitatea în ceea ce privește accesul la educație, incluzând prevederi referitoare la dezvoltarea identității culturale a copilului, a limbii și valorilor naționale ale țării de origine a acestuia.

8.3. Dreptul la sănătate

Aspecte esențiale

- Statele au obligația pozitivă de a adopta măsuri de combatere a riscurilor la adresa sănătății care pun viața în pericol și de care autoritățile au sau ar trebui să aibă cunoștință.
- Autoritățile naționale trebuie să desfășoare o anchetă efectivă în cazul decesului unei persoane.
- În conformitate cu CSE, copiii care se găsesc în mod ilegal pe teritoriul unui stat au dreptul la asistență medicală mai extinsă decât asistența medicală de urgență.
- Pentru a fi acceptabilă, asistența medicală necesită consimțământ în cunoștință de cauză sau autorizare.
- În conformitate cu dreptul UE și cu CSE, copiii migranți au dreptul de a accesa serviciile de asistență socială și medicală, cu anumite restricții.

În dreptul UE, articolul 35 din Carta drepturilor fundamentale a UE garantează dreptul la asistență medicală.

Copiii migranților care sunt resortisanți ai unui stat membru UE se bucură de egalitate de tratament cu cetățenii statului respectiv în ceea ce privește accesul la serviciile de asistență socială și medicală după primele trei luni de ședere în statul gazdă³⁷⁹. De drepturi similare beneficiază și copiii resortisanților țărilor terțe care au dobândit drept de ședere permanentă într-un stat membru, deși acestea ar putea fi limitate la așa-numitele „prestații de bază”³⁸⁰. În ceea ce privește copiii refugiați și cei solicitanți de azil, statele membre trebuie să le

379 Directiva privind libera circulație, articolul 24.

380 Directiva 2003/109/CE a Consiliului din 25 noiembrie 2003 privind statutul resortisanților țărilor terțe care sunt rezidenți pe termen lung, JO L 16, 23.1.2004, articolul 11 alineatul (4).

asigure accesul la asistența socială necesară în aceleași condiții ca și proprii cetățeni, dar, din nou, aceasta poate fi restrânsă la „prestațiile de bază” (articolul 29 din Directiva privind standardele minime). Legislația impune statelor membre să ofere copiilor migranți vulnerabili acces la asistența medicală necesară. De exemplu, copiii care au fost victime ale violenței sau torturii trebuie să beneficieze de sprijin suficient pentru nevoile lor fizice și mentale [Directiva privind condițiile de primire (reformare) capitolul IV, articolul 21, articolul 23 alineatul (4) și articolul 25]. Directiva privind standardele minime cuprinde dispoziții similare cu privire la copiii migranți vulnerabili.

În dreptul CoE, Convenția nu garantează în mod expres dreptul la asistență medicală sau dreptul la sănătate. Cu toate acestea, CEDO s-a pronunțat într-o serie de cauze pe tema sănătății în diverse circumstanțe. În primul rând, Curtea examinează problemele medicale care pun viața în pericol în cazul copiilor. Ea identifică obligațiile pozitive ce îi revin statului în ceea ce privește adoptarea de măsuri de combatere a riscurilor pentru sănătate care pot pune viața în pericol despre care autoritățile știu sau ar trebui să știe.

Exemplu: În cauza *Oyal/Turcia*, statul nu a adoptat măsuri preventive împotriva răspândirii virusului HIV prin intermediul transfuziilor de sânge. Prin urmare, un nou-născut a fost infectat cu acest virus în timpul unor transfuzii de sânge realizate într-un spital de stat. Deși spitalul a oferit despăgubiri, CEDO a constatat că, în lipsa unei asigurări medicale complete care să acopere tratamentul și medicația copilului afectat pe toată durata vieții acestuia, statul nu a oferit o compensație satisfăcătoare, încălcând astfel dreptul la viață (articolul 2 din Convenție)³⁸¹. În plus, Curtea a dispus ca statul turc să furnizeze servicii medicale gratuite și complete pe toată durata vieții victimei.

Exemplu: În cauza *Iliya Petrov/Bulgaria*³⁸², un băiat în vârstă de doisprezece ani a suferit vătămări corporale grave în incinta unei substații electrice. Substația era amplasată într-un parc în aer liber frecventat adesea de copii și tineri, iar ușa nu era încuiată. CEDO a considerat că exploatarea unei rețele de energie electrică constituie o activitate cu un risc crescut pentru persoanele aflate în apropierea instalațiilor. Statul are obligația de a institui reglementări adecvate, inclusiv un sistem de control al aplicării

381 CEDO, *Oyal/Turcia*, nr. 4864/05, 23 martie 2010, punctele 71-72.

382 CEDO, *Iliya Petrov/Bulgaria*, nr. 19202/03, 24 aprilie 2012 (disponibilă în limba franceză).

corespunzătoare a normelor de siguranță. Curtea a constatat că eșecul statului de a garanta siguranța substației electrice, deși problemele de siguranță erau cunoscute, a constituit o încălcare a dreptului la viață (articolul 2 din Convenție)³⁸³.

În plus, statelor le revine obligația pozitivă de a fi răspunzătoare pentru tratamentul copiilor aflați într-o situație vulnerabilă care se află în grija autorităților statului (a se vedea, de asemenea, [capitolul 6](#) și [secțiunea 7.3](#)).

Exemplu: Cauza *Centrul de Resurse Juridice în numele lui Valentin Câmpeanu/România*³⁸⁴ vizează un adolescent de etnie romă, seropozitiv, cu handicap mental grav, care suferea, de asemenea, de tuberculoză, pneumonie și hepatită și care a decedat la vârsta de 18 ani. El s-a aflat în grija statului pe tot parcursul vieții. CEDO a constatat deficiențe grave în ceea ce privește deciziile de furnizare a medicamentelor și îngrijirii, precum și un eșec continuu al personalului medical de a-i oferi îngrijiri și tratament adecvat. A existat, prin urmare, o încălcare a articolului 2 din Convenție³⁸⁵.

De asemenea, Curtea a constatat că, în absența unei situații de urgență, furnizarea de tratament medical fără acordul părinților constituie o încălcare a articolului 8 din Convenție.

Exemplu: În cauza *Glass/Regatul Unit*³⁸⁶, unui copil cu handicap sever i s-a administrat diamorfină în ciuda obiecțiilor ferme ale mamei. CEDO a constatat că decizia autorităților spitalicești de a ignora obiecțiile mamei la tratamentul propus în lipsa unei autorizări judecătorești a constituit o încălcare a articolului 8 din Convenție³⁸⁷.

Exemplu: În cauza *M.A.K. și R.K./Regatul Unit*³⁸⁸, unei fetițe în vârstă de nouă ani i s-a efectuat o analiză de sânge și a fost fotografiată fără consimțământul părinților, în pofida instrucțiunilor exprese ale tatălui de a nu

383 *Ibid.*

384 CEDO, *Centrul de Resurse Juridice în numele lui Valentin Câmpeanu/România* [GC], nr. 47848/08, 17 iulie 2014. Pentru o descriere amănunțită a hotărârii CEDO, a se vedea [capitolul 7](#).

385 A se vedea și [secțiunea 7](#).

386 CEDO, *Glass/Regatul Unit*, nr. 61827/00, 9 martie 2004.

387 *Ibid.*, punctul 83.

388 CEDO, *M.A.K. și R.K./Regatul Unit*, nr. 45901/05 și 40146/06, 23 martie 2010.

se efectua nicio altă analiză cât timp fata se află singură în spital. În absența vreunei urgențe medicale, aceste intervenții medicale fără consimțământul părinților au fost considerate o încălcare a dreptului persoanei la integritate fizică, consacrat de articolul 8 din Convenție³⁸⁹.

În conformitate cu articolele 6 și 8 din Convenția privind drepturile omului și biomedicina³⁹⁰, atunci când un minor nu are capacitatea juridică de a consimți la o intervenție medicală, aceasta nu se poate efectua fără autorizația reprezentantului său, cu excepția situațiilor de urgență. Deși convenția nu impune consimțământul minorului dacă acesta nu are capacitatea juridică de a consimți, ea prevede, totuși, că părerea minorului va fi luată în considerare „ca un factor din ce în ce mai hotărâtor, în funcție de vârsta și de gradul său de maturitate” [articolul 6 alineatul (2)].

De asemenea, conform articolului 11 din CSE, părțile se angajează să ia măsuri corespunzătoare în vederea furnizării de servicii de consultare și de educare pentru ameliorarea sănătății și dezvoltarea simțului responsabilității individuale în materie de sănătate³⁹¹. Asistența și îngrijirile medicale sunt garantate în temeiul articolului 13 din CSE pentru orice persoană care nu dispune de resurse suficiente și care nu este în măsură să și le procure prin propriile mijloace sau să le primească dintr-o altă sursă. În sfârșit, în 2011, Comitetul de Miniștri a adoptat o serie de orientări specifice privind asistența medicală în interesul copilului³⁹².

Astfel cum se ilustrează în următoarele exemple, CEDS susține că copiii migranți aflați ilegal într-un stat au dreptul la asistență medicală mai extinsă decât simpla asistență medicală de urgență. CSE cuprinde numeroase referiri la drepturile copiilor la servicii de asistență socială și medicală (articolele 11, 12, 13, 14, 16 și 17), care se aplică indiferent de statutul de migrant al celor în cauză.

389 *Ibid.*, punctul 79.

390 Consiliul European, *Convenția europeană pentru protecția drepturilor omului și a demnității ființei umane față de aplicațiile biologiei și medicinei: Convenția privind drepturile omului și biomedicina*, CETS nr. 164, 1997.

391 În ceea ce privește educația pentru sănătatea sexuală și a reproducerii, a se vedea de asemenea, la secțiunea dedicată educației (*secțiunea 8.2*).

392 Consiliul European, Comitetul de Miniștri (2011), „Orientările Comitetului de Miniștri al Consiliului European privind asistența medicală în interesul copilului”, 21 septembrie 2011.

Exemplu: Decizia CEDS în cauza *International Federation of Human Rights Leagues (FIDH)/Franța*³⁹³ privește adoptarea în Franța a unei legi prin care se abroga scutirea imigranților cu venituri foarte mici în situație de ședere ilegală de la plata tratamentelor medicale și se impuneau taxe pentru serviciile medicale. Potrivit hotărârii CEDS, persoanele care nu au împlinit vârsta majoratului, inclusiv copiii neînsoțiți, trebuie să beneficieze de asistență medicală gratuită.

Exemplu: În cauza *Defence for Children International (DCI)/Belgia*³⁹⁴, CEDS a constatat o încălcare a articolului 17 din CSE din cauza restricționării asistenței medicale acordate copiilor migranți fără documente. Comitetul a confirmat „dreptul minorilor migranți aflați ilegal pe teritoriul unui stat de a primi asistență medicală mai extinsă decât asistența medicală de urgență, inclusiv asistență medicală primară și secundară, precum și consiliere psihologică”³⁹⁵. Comitetul a mai afirmat că lipsa unor centre de recepție pentru minorii străini aflați ilegal pe teritoriul unui stat îngreunează accesul la asistență medicală. În plus, CEDS a constatat că motivele stării precare de sănătate pot fi combătute numai în măsura în care copiilor li se asigură locuința și plasarea cu asistenți maternali. Prin urmare, Comitetul a constatat o încălcare a articolului 11 alineatele (1) și (3) din CSE, din cauza lipsei de locuințe și de asistenți maternali³⁹⁶.

În mod similar, Convenția europeană referitoare la statutul juridic al lucrătorului migrant³⁹⁷ prevede faptul că lucrătorii migranți angajați legal pe teritoriul altui stat precum și familiile acestora ar trebui să beneficieze de acces egal la asistență socială și medicală în aceleași condiții ca cetățenii statului respectiv (articolul 19).

În ceea ce privește dreptul internațional, dispoziții mai cuprinzătoare privind dreptul la sănătate pot fi găsite la articolul 12 din Pactul internațional privind drepturile

393 CEDS, *International Federation of Human Rights Leagues (FIDH)/Franța*, reclamația nr. 14/2003, 8 septembrie 2004, punctele 35-37.

394 CEDS, *Defence for Children International (DCI)/Belgia*, Reclamația nr. 69/2011, 23 octombrie 2012.

395 *Ibid.*, punctul 128.

396 *Ibid.*, punctele 116-118.

397 Consiliul Europei, *Convenția europeană referitoare la statutul juridic al lucrătorului migrant*, CETS nr. 93, 1977.

economice, sociale și culturale (PIDESC)³⁹⁸ și la articolul 24 din Convenția cu privire la drepturile copilului (CDC). Aceste instrumente pun accentul pe prevenție și tratament. Comitetul Organizației Națiunilor Unite pentru drepturile copilului subliniază importanța accesului la cel mai înalt standard posibil de asistență medicală și nutriție în timpul copilăriei timpurii³⁹⁹ și a accesului adolescenților la informații despre sănătatea sexuală și a reproducerii⁴⁰⁰. Comitetul a mai clarificat faptul că dreptul copiilor la sănătate include „dreptul persoanei de a-și controla propria sănătate și propriul corp, inclusiv libertatea sexuală și a reproducerii, în vederea luării de decizii responsabile”⁴⁰¹. Comitetul încurajează statele să „ia în considerare permiterea minorilor să își dea consimțământul pentru anumite tratamente și intervenții medicale fără permisiune din partea unui părinte, îngrijitor sau tutore, de exemplu, pentru efectuarea testului HIV, servicii de sănătate sexuală și a reproducerii, inclusiv educație și îndrumări cu privire la sănătatea sexuală, la contracepție și la avortul în condiții de siguranță”⁴⁰².

8.4. Dreptul la locuință

Aspecte esențiale

- Dreptul la o locuință adecvată este garantat de articolul 31 din CSE.
- Conform CEDS, copiii care locuiesc ilegal într-un stat trebuie să primească un adăpost corespunzător, iar în centrele de cazare condițiile de viață trebuie să respecte demnitatea umană.
- Potrivit CEDO, o locuință necorespunzătoare nu justifică plasamentul în grija statului.

398 ONU, Adunarea Generală, Pactul internațional privind drepturile economice, sociale și culturale, 16 decembrie 1966, Națiunile Unite, Seria Tratatate, vol. 993, p. 3.

399 ONU, Comitetul pentru drepturile copilului (2006), *Comentariul general nr. 7 privind punerea în aplicare a drepturilor copilului în copilăria timpurie*, Doc. ONU CRC/C/GC/7/Rev.1, punctul 27.

400 ONU, Comitetul pentru drepturile copilului (2003), *Comentariul general nr. 4 privind sănătatea și dezvoltarea adolescentului în contextul Convenției privind drepturile copilului*, Doc. ONU CRC/GC/2003/4, punctul 28.

401 ONU, Comitetul pentru drepturile copilului (2013), *Comentariul general nr. 15 privind dreptul copilului de a beneficia de cel mai înalt standard de sănătate posibil (articolul 24)*, Doc. ONU CRC/C/GC/15, punctul 24.

402 *Ibid.*, punctul 31.

În dreptul UE, articolul 34 alineatul (3) din Carta drepturilor fundamentale a UE cuprinde o referire la dreptul la asistență în ceea ce privește locuința ca parte a eforturilor de combatere a marginalizării sociale și a sărăciei. Directiva privind egalitatea de tratament între persoane, fără deosebire de rasă sau origine etnică menționează locuința printre produsele și serviciile disponibile publicului pentru care trebuie să se asigure în mod nediscriminatoriu accesul, precum și furnizarea lor⁴⁰³. Tratamentul nediferențiat în ceea ce privește subvențiile pentru locuință se aplică rezidenților pe termen lung. Cu toate acestea, legislația UE încearcă să se asigure, de exemplu în ceea ce privește reîntregirea familiei, că membrii familiei nu vor constitui o povară pentru sistemul de asistență socială al statului membru vizat⁴⁰⁴. Directiva privind reîntregirea familiei impune ca solicitările de reîntregire a familiei să facă dovada faptului că susținătorul reîntregirii (adică un resortisant al unei țări terțe, titular al unui permis de ședere eliberat de un stat membru cu o perioadă de valabilitate mai mare sau egală cu un an, care are perspective întemeiate de a obține un drept de ședere permanent) dispune de o locuință considerată normală pentru o familie de dimensiuni comparabile în aceeași regiune. Locuința trebuie să corespundă standardelor generale de sănătate și de siguranță în vigoare în statul membru în cauză⁴⁰⁵.

În dreptul CoE, Convenția nu prevede dreptul la locuință, dar dacă un stat decide să ofere locuințe, acest demers trebuie să se realizeze într-un mod nediscriminatoriu.

Exemplu: În cauza *Bah/Regatul Unit*⁴⁰⁶, fiul reclamantei, care era rezident legal în Regatul Unit, a primit autorizarea de a se alătura mamei sale, cu condiția de a nu recurge la fonduri publice. La scurt timp după sosirea acestuia, reclamanta a solicitat asistență pentru găsirea unei locuințe. Însă, deoarece fiul făcea obiectul controlului imigrației, s-a refuzat examinarea prioritara a solicitării sale, după cum ar fi avut dreptul în mod normal, în calitate de persoană fără adăpost în mod neintenționat și însoțită de un copil minor. În cele din urmă, autoritățile au ajutat-o să găsească o nouă locuință și, ulterior, i-au oferit o locuință socială. Reclamanta a denunțat faptul că refuzul de a acorda prioritate solicitării sale fusese un act discriminatoriu.

403 Directiva 2000/43/CE a Consiliului de de punere în aplicare a principiului egalității de tratament între persoane, fără deosebire de rasă sau origine etnică, 29 iunie 2000, articolul 3.

404 A se vedea, de asemenea, FRA și CEDO (2014), p 201.

405 Directiva 2003/86/CE a Consiliului din 22 septembrie 2003 privind dreptul la reîntregirea familiei (Directiva privind reîntregirea familiei), articolul 7 alineatul (1) litera (a).

406 CEDO, *Bah/Regatul Unit*, nr. 56328/07, 27 septembrie 2011.

CEDO a susținut că demersul de a institui criterii pentru alocarea resurselor limitate precum locuințele sociale este legitim, cu condiția ca aceste criterii să nu fie arbitrare sau discriminatorii. Nu s-a constatat nimic arbitrar în refuzul autorităților de a acorda prioritate reclamantei, care își adusese fiul fiind pe deplin conștientă de condițiile în care fusese emisă autorizarea de a intra în țară. În plus, reclamanta nu rămăsese de fapt niciun moment fără locuință și existau alte obligații statutare care ar fi impus autorităților locale să îi ajute pe ea și pe fiul ei dacă amenințarea de a rămâne fără adăpost s-ar fi concretizat. Prin urmare, Curtea a constatat că nu a existat nicio încălcare a articolului 14 coroborat cu articolul 8 din Convenție.

CEDO a examinat și cauze care priveau evacuarea unor familii de romi din campinguri pentru rulote⁴⁰⁷. CEDO a examinat în mod indirect problema calității locuințelor, statuând că o locuință necorespunzătoare nu justifică plasarea copiilor în grija statului⁴⁰⁸ (a se vedea și [secțiunile 5.2 și 6.2](#)).

Dreptul la o locuință adecvată este garantat de articolul 31 din CSE. CEDS susține că „locuința adecvată în sensul articolului 31 alineatul (1) semnifică o așezare care nu prezintă riscuri din punct de vedere sanitar și al sănătății, adică dotată cu toate facilitățile de bază, precum apă, încălzire, sistem de eliminare a deșeurilor, instalații sanitare și energie electrică și care trebuie să fie și sigură din punct de vedere al structurii, să nu fie supraaglomerată și să constituie o posesiune sigură, garantată de lege”⁴⁰⁹. Evacuarea este permisă dacă se justifică, ea trebuind să aibă loc în condiții ce respectă demnitatea persoanei și dacă este pusă la dispoziție o alternativă de cazare⁴¹⁰. Condițiile de viață într-un centru „ar trebui să fie de așa natură încât să fie posibil să se locuiască în condiții compatibile cu demnitatea umană”: trebuie să „îndeplinească cerințele privind siguranța, sănătatea și igiena, inclusiv facilitățile de bază, adică apă curată, iluminat și încălzire

407 CEDO, *Connors/Regatul Unit*, nr. 66746/01, 27 mai 2004.

408 CEDO, *Wallová și Walla/Republica Cehă*, nr. 23848/04, 26 octombrie 2006, punctele 73-74 (hotărâre disponibilă în limba franceză); CEDO, *Havelka și alții/Republica Cehă*, nr. 23499/06, 21 iunie 2007, punctele 57-59 (hotărâre disponibilă în limba franceză).

409 CEDS, *Defence for Children International (DCI)/Țările de Jos*, reclamația nr. 47/2008, 20 octombrie 2009, punctul 43.

410 CERS, *Centrul European pentru Drepturile Romilor (ERRC)/Italia*, reclamația nr. 27/2004, 7 decembrie 2005, punctul 41; CERS, *Médecins du Monde - International/Franța*, reclamația nr. 67/2011, 11 septembrie 2012, punctele 74-75 și 80.

suficiente. Printre condițiile de bază pe care trebuie să le satisfacă locuințele temporare se numără și securitatea împrejurimilor imediate⁴¹¹.

În ceea ce privește locuințele pentru copiii străini aflați în situație de ședere ilegală, CEDS susține că atât nefurnizarea niciunei astfel de locuințe, cât și furnizarea unei cazări neadecvate în hoteluri, constituie o încălcare a articolului 17 alineatul (1) din CSE⁴¹². În plus, la articolul 31 alineatul (2) din CSE, referitor la prevenirea lipsei de adăpost, statelor li se solicită să asigure cazarea adecvată a copiilor în situație de ședere ilegală fără a recurge la detenție⁴¹³.

8.5. Dreptul la un nivel de trai adecvat și dreptul la securitate socială

Aspecte esențiale

- Accesul la alocațiile pentru copii și la concediile pentru creșterea copilului trebuie să fie nediscriminatoriu.
- În conformitate cu dreptul UE, protecția socială pe care o acordă contractele de ucenicie lucrătorilor tineri nu ar trebui să fie atât de redusă încât aceștia să nu se bucure de nivelul general de protecție.
- În ce privește CSE, suspendarea alocațiilor familiale în cazul absenteismului școlar constituie o limitare disproporționată a dreptului familiei la protecție economică, socială și juridică.

În dreptul UE, articolul 34 alineatul (1) din Carta drepturilor fundamentale a UE prevede că „Uniunea recunoaște și respectă dreptul de acces la prestațiile de securitate socială și la serviciile sociale” în cazurile care corespund ramurilor tradiționale ale securității sociale (maternitate, boală, accident de muncă, dependență de alte persoane sau bătrânețe, pierderea locului de muncă). De acest drept se bucură toate persoanele care au reședința și se deplasează legal în cadrul

411 CEDS, *Defence for Children International (DCI)/Țările de Jos*, reclamația nr. 47/2008, 20 octombrie 2009, punctul 62.

412 CEDS, *Defence for Children International (DCI)/Belgia*, reclamația nr. 69/2011, 23 octombrie 2012, punctele 82-83. A se vedea și FRA (2010), p 30.

413 CEDS, *Defence for Children International (DCI)/Țările de Jos*, reclamația nr. 47/2008, 20 octombrie 2009, punctul 64.

Uniunii. Dreptul la asistență socială este recunoscut pentru a se putea asigura o existență decentă pentru persoanele care nu dispun de suficiente resurse și pentru a combate excluziunea socială și sărăcia. Toate aceste aspecte sunt nuanțate de „normele stabilite de dreptul Uniunii și de legislațiile și practicile naționale” [articolul 34 alineatul (1) din cartă].

Potrivit CJUE, dacă cetățenilor unui stat membru li se solicită doar să fie rezidenți ai statului membru pentru a putea avea acces la alocația pentru creșterea copilului, nu se poate cere resortisanților altor state membre ale UE să obțină un permis oficial de ședere pentru a avea acces la aceleași alocații⁴¹⁴. Este discriminatoriu refuzul de a acorda concediu pentru creșterea copilului anumitor categorii de persoane, precum mamelor beneficiare care au un copil prin intermediul unei mame purtătoare⁴¹⁵. Aceiași lucru se aplică în cazul funcționarilor publici de sex masculin cărora le este refuzat concediul pentru creșterea copilului dacă soțiile lor nu sunt încadrate în muncă sau nu exercită nicio activitate profesională, în afara cazului în care, din cauza unei boli grave sau a unei dizabilități, acestea s-ar afla în incapacitate de a face față necesităților legate de creșterea copilului⁴¹⁶. În mod similar, statele membre trebuie să creeze un regim de concediu pentru creșterea copilului care, în eventualitatea nașterii de gemeni, să asigure părinților un tratament care să țină cont în mod corespunzător de necesitățile lor speciale. Acest lucru poate fi realizat prin corelarea duratei concediului cu numărul copiilor născuți și prin adoptarea altor măsuri, cum ar fi asistența materială sau ajutorul financiar⁴¹⁷.

În dreptul CoE, CEDO a examinat o cauză referitoare la o presupusă discriminare în ceea ce privește acordarea concediilor de creștere a copilului și a alocațiilor pentru părinți în Rusia.

Exemplu: În cauza *Konstantin Markin/Rusia*,⁴¹⁸ unui militar din armata rusă i s-a refuzat acordarea concediului de creștere a copilului, în condițiile în care femeile din cadrul armatei au dreptul la astfel de concedii. În opinia

414 CJUE, C-85/96, *Maria Martínez Sala/Freistaat Bayern*, 12 mai 1998, punctele 60-65.

415 CJUE, C-363/12, *Z/A Government Department, The Board of Management of a Community School* [GC], 18 martie 2014.

416 CJUE, C-222/14, *Konstantinos Maïstrellis/Ypourgos Dikaiosynis, Diafaneias kai Anthropinon Dikaiomaton*, 16 iulie 2015, punctul 53.

417 CJUE, C-149/10, *Zoi Chatzi/Ypourgos Oikonomikon*, 16 septembrie 2010, punctele 72-75.

418 CEDO, *Konstantin Markin/Rusia* [GC], nr. 30078/06, 22 martie 2012.

Curții, excluderea militarilor de la acordarea concediului de creștere a copilului nu a primit o justificare rezonabilă. Nici contextul invocat al forțelor armate speciale, nici riscurile privind eficacitatea operativă, nici argumentele legate de rolul special al femeii în creșterea copiilor sau de tradițiile din statul vizat nu au putut justifica tratamentul diferențiat. Curtea a constatat o încălcare a articolului 14 coroborat cu articolul 8 din Convenție.

Articolele 12-14 din CSE cuprind prevederi mai ample privind dreptul la securitate socială, dreptul la asistență socială și medicală și dreptul de a beneficia de servicii sociale. Articolul 16 din CSE menționează în mod explicit prestațiile sociale și familiale ca modalitate de promovare a protecției economice, juridice și sociale a vieții de familie. Articolul 30 din CSE prevede dreptul la protecție împotriva sărăciei și a excluziunii sociale. Anumite drepturi sociale pot intra în domeniul de aplicare al articolului 1 din Protocolul nr. 1 la Convenție, cu condiția ca legislația națională să genereze interese patrimoniale prin acordarea de drept a unor drepturi sociale, condiționate sau nu de plata anterioară a unor contribuții⁴¹⁹.

În conformitate cu articolul 12 din CSE, statele au obligația să înființeze sau să mențină un regim de securitate socială și să depună eforturi pentru a-l aduce treptat la un nivel mai ridicat.

Articolul 16 din CSE solicită statelor să promoveze protecția economică, juridică și socială a familiei prin mijloace corespunzătoare. Mijloacele principale ar trebui să fie prestațiile sociale și familiale, furnizate în cadrul sistemului de securitate socială și disponibile universal sau în funcție de venituri. Aceste prestații trebuie să constituie o suplimentare adecvată a venitului pentru un număr semnificativ de familii. CEDS evaluează caracterul adecvat al prestațiilor familiale (pentru creșterea copilului) în raport cu mediana veniturilor pe adult-echivalent (Eurostat)⁴²⁰. CEDS consideră că lipsa unui sistem general de prestații familiale reprezintă o violare a CSE⁴²¹.

CEDS admite însă că plata prestațiilor pentru copii poate fi condiționată în funcție de domiciliul copilului.⁴²² Comitetul susține că introducerea unei protecții extrem de limitate împotriva riscurilor sociale și economice pentru minori (din categoria

419 CEDO, *Stummer/Austria* [GC], nr. 37452/02, 7 iulie 2011, punctul 82.

420 CEDS, Concluzii 2006, Estonia, p. 215.

421 CEDS, Concluzii 2011, Turcia, articolul 16.

422 CEDS (2007), Concluzii XVIII – Capitolul 1 – Introducere generală, p. 11.

de vârstă 15-18 ani) în cadrul contractelor speciale de ucenicie (aceștia aveau dreptul numai la prestații în natură în caz de boală și o acoperire a riscului de accident profesional la nivel de 1 %), exclude în fapt o categorie particulară de lucrători (minori) de la „protecția generală pe care o oferă sistemul de securitate socială în ansamblu”. Acest fapt constituie, așadar, o încălcare a obligației statului de a îmbunătăți treptat nivelul sistemului de securitate socială⁴²³.

Suspendarea alocațiilor familiale în cazul absenteismului școlar constituie, de asemenea, o limitare disproporționată a dreptului familiei la protecție economică, socială și juridică.

Exemplu: Într-o plângere împotriva Franței, Comitetul european de acțiune specializată pentru copil și familie (*European Committee for Home-Based Priority Action for the Child and the Family* – EUROCEF) a susținut că suspendarea alocațiilor familiale ca măsură de reducere a absenteismului școlar constituie o încălcare a dreptului familiei la protecție economică, socială și juridică, consacrat la articolul 16 din CSE. Constatând că măsura este disproporționată în raport cu scopul urmărit, Comitetul a observat că „măsura contestată care dispune suspendarea și posibila anulare a alocațiilor familiale face din părinții unici responsabili pentru atingerea obiectivului de reducere a absenteismului școlar și sporește vulnerabilitatea economică și socială a familiilor vizate”⁴²⁴.

Convenția europeană referitoare la statutul juridic al lucrătorului migrant⁴²⁵ prevede că lucrătorii migranți angajați legal într-un alt stat și familiile acestora trebuie să beneficieze de tratament egal cu cetățenii statului în cauză în materie de securitate socială (articolul 18) și să beneficieze de acces la alte „servicii sociale” menite să le faciliteze primirea în statul gazdă (articolul 10). În mod similar, Convenția europeană de securitate socială protejează drepturile refugiaților și apatrizilor în ceea ce privește accesul la securitatea socială în statul gazdă (inclusiv prestațiile familiale pentru copii)⁴²⁶.

423 CEDS, *Federația Generală a Angajaților Companiei Naționale de Electricitate (GENOP-DEI) și Confederația Sindicatelor Funcționarilor Publici din Grecia (ADEDY)/Grecia*, reclamația nr. 66/2011, 23 mai 2012, punctul 48.

424 CEDS, *European Committee for Home-Based Priority Action for the Child and the Family (EUROCEF)/Franța*, reclamația nr. 82/2012, 19 martie 2013, punctul 42.

425 Consiliul European, *Convenția europeană referitoare la statutul juridic al lucrătorului migrant*, CETS nr. 93, 1977.

426 Consiliul European, *Convenția europeană privind securitatea socială*, CETS nr. 78, 1972.

În temeiul dreptului internațional, dreptul la un nivel de trai adecvat este garantat de articolul 11 din Pactul internațional privind drepturile economice, sociale și culturale (PIDESC) și de articolul 27 din Convenția cu privire la drepturile copilului (CDC).

9

Migrația și azilul

UE	Subiecte abordate	CoE
TFUE, articolul 21 Carta drepturilor fundamentale a UE, articolul 45 (libertatea de circulație) Directiva privind condițiile de primire (2013/33/UE) Directiva privind returnarea (2008/115/CE) Directiva privind procedurile de azil (reformare) (2013/32/UE) Regulamentul Dublin [Regulamentul (UE) nr. 604/2013] Directiva privind standardele minime (2011/95/UE) Directiva privind libera circulație (2004/38/CE) CJUE, C-648/11, <i>The Queen, la cerea formulată de MA și alții/Secretary of State for the Home Department</i> , 2013 (transfer efectuat în conformitate cu procedura Dublin) Regulamentul privind Codul Frontierelor Schengen (nr. 562/2006), anexa VII, punctul 6	Intrarea și șederea	Convenția, articolul 8 (dreptul la respectarea vieții private și de familie)
Directiva privind procedurile de azil (reformare) (2013/32/UE), articolul 25 alineatul (5)	Evaluarea vârstei	

UE	Subiecte abordate	CoE
<p>TFUE, articolele 67 și 73 și articolul 79 alineatul (2) litera (a)</p> <p>Directiva privind reîntregirea familiei (2003/86/CE)</p> <p>Directiva privind standardele minime (2011/95/UE), articolul 31</p> <p>Directiva privind condițiile de primire (2013/33/UE)</p> <p>Directiva privind protecția temporară (2001/55/CE)</p> <p>Regulamentul Dublin [Regulamentul (UE) nr. 604/2013]</p> <p>Directiva privind returnarea (2008/115/CE), articolul 13</p>	<p>Reîntregirea familiei și copiii separați</p>	<p>Convenția, articolul 8 (dreptul la respectarea vieții private și de familie)</p> <p>CEDO, <i>Şen/Tările de Jos</i>, nr. 31465/96, 2001 (realizarea unui echilibru între drepturi)</p> <p>CEDO, <i>Jeunesse/Tările de Jos</i> [GC], nr. 12738/10, 2014 (viața de familie, interesul superior al copilului)</p>
<p>Directiva privind condițiile de primire (2013/33/UE), articolul 11</p> <p>Directiva privind returnarea (2008/115/CE), articolul 17</p>	<p>Detenția copiilor</p>	<p>CEDO, <i>Mubilanzila Mayeka și Kaniki Mitunga/Belgia</i>, nr. 13178/03, 2006 (detenție în vederea expulzării)</p> <p>CEDO, <i>Popov/Franța</i>, nr. 39472/07 și nr. 39474/07, 2012 (detenție în vederea expulzării)</p> <p>CEDO, <i>Kanagaratnam/Belgia</i>, nr. 15297/09, 2011 (detenție în vederea expulzării)</p>
<p>Directiva privind libera circulație (2004/38/CE), preambul (considerentul 24), articolele 7, 12 și 13 și articolul 28 alineatul (3) litera (b)</p>	<p>Expulzarea</p>	<p>CEDO, <i>Gül/Elveția</i>, nr. 23218/94, 1996 (expulzarea familiei)</p> <p>CEDO, <i>Boultif/Elveția</i>, nr. 54273/00, 2001 (expulzarea minorilor)</p> <p>CEDO, <i>Tarakhel/Elveția</i> [GC], nr. 29217/12, 2014 (expulzarea minorilor)</p>
<p>Carta drepturilor fundamentale a UE, articolele 47-48 (dreptul la o cale de atac eficientă și la un proces echitabil și prezumția de nevinovăție și dreptul la apărare)</p> <p>Directiva privind procedurile de azil (reformare) (2013/32/UE), articolele 7 și 25</p> <p>Directiva privind drepturile victimelor (2012/29/UE), articolul 8</p>	<p>Accesul la justiție</p>	<p>Convenția, articolul 13 (dreptul la un recurs efectiv)</p> <p>CEDO, <i>Rahimi/Grecia</i>, nr. 8687/08, 2011 (cale de atac eficientă pentru contestarea condițiilor de detenție)</p>

UE dispune de competențe clare de legiferare în domeniul migrației și azilului. Dispozițiile referitoare la migrații minori reglementează o serie de situații legate de migrație, inclusiv migrația pe termen lung legată de găsirea unui loc de muncă, azilul și protecția subsidiară și, de asemenea, situația migranților aflați în situație de ședere ilegală. În afară de protecția pe care minorii migranți sunt îndreptățiți să o primească în temeiul articolului 24 din Carta drepturilor fundamentale a UE, articolele 18 și 19 din cartă se referă la dreptul de azil și la protecția în caz de îndepărtare, expulzare sau extrădare. UE a acordat atenție și nevoilor specifice ale copiilor neînsoțiți, inclusiv anumitor aspecte juridice precum tutela/curatela și reprezentarea juridică, evaluarea vârstei, găsirea și reîntregirea familiei, procedurile de azil, detenția și expulzarea, precum și unor aspecte legate de condițiile de viață ale minorilor, inclusiv locuința, asistența medicală, educația și formarea, religia, normele și valorile culturale, activitățile recreative și petrecerea timpului liber, interacțiunea socială și experiențele în ce privește rasismul⁴²⁷.

În sistemul juridic al Consiliului Europei, există patru convenții specifice care vizează protejarea drepturilor minorilor migranți în diferite contexte: Convenția, CSE, Convenția europeană referitoare la statutul juridic al lucrătorului migrant și Convenția europeană asupra cetățeniei. Prezentul capitol se axează în principal pe punerea în aplicare a dispozițiilor Convenției, îndeosebi articolul 3 (protecția împotriva tratamentelor inumane ori degradante), articolul 5 (lipsirea de libertate) și articolul 8 (dreptul la respectarea vieții private și de familie), considerate singure sau în coroborare cu articolul 14 (interzicerea discriminării). Aceste dispoziții sunt invocate pentru a apăra drepturile de reîntregire a familiei, de acces la justiție și de continuitate a șederii în statul gazdă, pe care le au copiii migranți, refugiați sau solicitanți de azil și membrii familiilor acestora.

La nivel internațional, în Convenția ONU cu privire la drepturile copilului (CDC) există o serie de prevederi care afirmă drepturile copiilor în contextul migrației și azilului și care au constituit un model pentru măsurile juridice adoptate la nivel european. În mod specific, articolul 7 protejează dreptul copilului la înregistrarea nașterii sale, dreptul de a dobândi o cetățenie și dreptul de a fi îngrijit de părinții săi; articolul 8 protejează dreptul copilului de a-și păstra identitatea, inclusiv cetățenia, numele și relațiile familiale; articolul 9 garantează respectarea dreptului copilului care a fost separat de ambii părinți de a întreține contacte directe cu amândoi, dacă acest lucru este în interesul superior al copilului; în

427 Pentru detalii suplimentare, a se vedea FRA (2010); FRA (2011a), p. 27-38; FRA (2011b), p. 26-30.

plus, articolul 22 le garantează copiilor refugiați dreptul la protecție și asistență specială. De asemenea, Convenția Națiunilor Unite privind statutul refugiaților⁴²⁸, împreună cu Protocolul din 1967 la aceasta sunt universal considerate ca fiind elementul central al protecției internaționale a refugiaților.

Următoarele secțiuni tratează intrarea și șederea (secțiunea 9.1), evaluarea vârstei (secțiunea 9.2), reîntregirea familiei pentru copiii separați (secțiunea 9.3), detenția (secțiunea 9.4), expulzarea (secțiunea 9.5) și accesul la justiție (secțiunea 9.6).

9.1. Intrarea și șederea

Aspecte esențiale

- Cetățenii UE beneficiază de dreptul de liberă circulație în interiorul UE.
- Deciziile privind intrarea și șederea copiilor trebuie luate având în vedere interesul superior al acestora și în cadrul unor mecanisme și proceduri corespunzătoare.

În dreptul UE, natura și întinderea drepturilor copilului depinde în mare măsură de cetățenia copilului și a părinților acestuia și, de asemenea, de modul în care migrează acesta: singur sau împreună cu părinții săi.

Migrația cetățenilor din statele membre este reglementată de mai multe instrumente juridice. Drepturile acordate cetățenilor UE sunt ample și menite să stimuleze mobilitatea în cele mai bune condiții în interiorul Uniunii. În primul rând, articolul 21 din TFUE prevede că orice cetățean al Uniunii și membrii familiei sale au dreptul de liberă circulație și ședere pe teritoriul statelor membre. În plus, odată sosiți pe teritoriul statului gazdă, ei au dreptul de a beneficia de un tratament egal cu acela acordat cetățenilor statului în cauză în ceea ce privește accesul și la piața muncii, la prestațiile sociale, la învățământ și la serviciile medicale, precum și condițiile de a beneficia de acestea⁴²⁹. Articolul 45 din Carta drepturilor fundamentale a UE garantează, de asemenea, libertatea de circulație a cetățenilor UE.

428 Adunarea Generală a Organizației Națiunilor Unite, *Convenția privind statutul refugiaților*, 28 iulie 1951, Organizația Națiunilor Unite, Seria Tratatelor ONU, vol. 189, p. 137.

429 Imigranții proveniți din Croația, țara care a aderat cel mai recent la UE, au fost supuși unor restricții pe durata unei perioade de tranziție care s-a încheiat în iunie 2015, unele state membre având posibilitatea de a prelunge această perioadă până în anul 2020.

De asemenea, drepturile copiilor care circulă însoțiți de părinți sau tutori cu cetățenie UE sunt reglementate și de Directiva privind libera circulație⁴³⁰. Aceasta prevede că membrii familiilor acestora au drept de intrare și de ședere în statul membru gazdă împreună cu migrantul cu cetățenie UE care beneficiază de dreptul de ședere cu titlu principal, sau ulterior mutării acestuia în statul în cauză [articolul 5 alineatul (1)]. În sensul Directivei, printre „membrii de familie” se numără copiii biologici ai migrantului cu cetățenie UE sau ai soțului sau partenerului, cu condiția ca aceștia să fie în vârstă de cel mult 21 de ani sau să se afle în întreținerea sa [articolul 2 alineatul (2)]. Ei pot fi sau nu cetățeni ai Uniunii, cu condiția ca migrantul principal căruia i se alătură să fie cetățean al UE. Pentru perioada primelor trei luni după intrare, dreptul de ședere al familiei este necondiționat, însă ulterior, cetățenii UE care doresc ca copiii lor să rămână cu ei în statul gazdă trebuie să demonstreze că dispun de suficiente resurse financiare, precum și asigurări medicale complete pentru ei înșiși și pentru membrii familiilor lor (articolul 7). Copiii și alți membri ai familiei dobândesc automat dreptul de ședere permanentă după ce au avut reședința legală împreună cu cetățeanul Uniunii în statul membru gazdă pe o perioadă neîntreruptă de cinci ani [articolul 16 alineatul (2) și articolul 18]. În acel moment necesitatea de a îndeplini condițiile privind resursele financiare sau asigurarea de sănătate încetează.

Libertatea de circulație a resortisanților unor țări terțe care nu fac parte din familia unui migrant cu cetățenie UE este supusă mai multor restricții. Acest domeniu este reglementat în parte de legislația UE și în parte de legislația națională privind imigrația adoptată de fiecare stat membru.

În contextul procedurilor de protecție internațională, minorii sunt considerați „persoane vulnerabile” a căror situație specifică trebuie avută în vedere de statele membre la punerea în aplicare a legislației UE⁴³¹. Astfel, statele trebuie să identifice și să satisfacă orice nevoie specială pe care ar putea să o aibă copiii care solicită azil la intrarea în statul gazdă. Articolul 24 din Carta drepturilor fundamentale a UE se aplică cerințelor referitoare la intrare și ședere prevăzute în *acquis-ul* UE în materie de azil, în măsura în care cei vizați sunt copiii. Articolul obligă statele

430 Trebuie avut în vedere că prevederile relevante ale Directivei sunt aplicabile și în Spațiul Economic European. Pentru informații suplimentare, a se vedea Acordul privind Spațiul Economic European, 2 mai 1992, Partea a III-a, „Libera circulație a persoanelor, serviciilor și capitalurilor” și Acordul dintre Comunitatea Europeană și statele membre ale acesteia, pe de o parte, și Confederația Elvețiană, pe de altă parte, privind libera circulație a persoanelor, semnat la Luxemburg la 21 iunie 1999 și intrat în vigoare la 1 iunie 2002, JO 2002 L 114/6.

431 A se vedea în mod specific Directiva privind condițiile de primire 2013/33/UE, articolul 21 și Directiva privind returnarea 2008/115/CE, articolul 3 alineatul (9).

membre ale UE să se asigure că interesul superior al copilului primează în toate acțiunile referitoare la copii, indiferent dacă sunt efectuate de autorități publice sau de instituții private. Mai precis, principiul interesului superior al copilului stă la baza punerii în aplicare a Directivei 2013/32/UE privind procedurile comune de acordare și retragere a protecției internaționale (reformare) (Directiva privind procedurile de azil)⁴³², precum și a Regulamentului de stabilire a criteriilor și mecanismelor de determinare a statului membru responsabil de examinarea unei cereri de protecție internațională prezentate într-unul dintre statele membre de către un resortisant al unei țări terțe sau de către un apatrid (Regulamentul Dublin), în ce privește aspectele referitoare la copii⁴³³. Ambele texte legislative cuprind și garanții specifice pentru copiii neînsoțiți, inclusiv reprezentare juridică. Regulamentul (nr. 562/2006) privind Codul Frontierelor Schengen prevede că polițistul de frontieră trebuie să verifice existența autorității parentale a însoțitorilor asupra minorului, în special în cazul în care minorul nu este însoțit decât de un sigur adult și în cazul în care există motive întemeiate de suspiciune că respectivul minor a fost luat ilegal din custodia persoanei (persoanelor) care dețin în mod legal autoritatea parentală asupra sa. În acest din urmă caz, polițistul de frontieră efectuează o cercetare mai aprofundată în vederea descoperirii eventualelor incoerențe sau contradicții în informațiile date. În cazul minorilor care călătoresc neînsoțiți, polițiștii de frontieră trebuie să se asigure, printr-o verificare aprofundată a documentelor de călătorie și a altor documente, că minorii nu părăsesc teritoriul împotriva voinței persoanei (persoanelor) învestite cu autoritatea parentală asupra lor⁴³⁴.

În dreptul CoE este recunoscut dreptul pe care îl au statele, în temeiul unor dispoziții binecunoscute ale dreptului internațional, de a controla intrarea, șederea și expulzarea străinilor, cu condiția respectării obligațiilor asumate prin tratatele la care sunt parte, inclusiv Convenția. Dreptul la respectarea vieții private și de familie stipulat la articolul 8 din Convenție este invocat adesea ca măsură de

432 Directiva 2013/32/UE a Parlamentului European și a Consiliului din 26 iunie 2013 privind procedurile comune de acordare și retragere a protecției internaționale (reformare), 29 iunie 2013, L 180/60, articolul 25 alineatul (6).

433 Regulamentul (UE) nr. 604/2013 al Parlamentului European și al Consiliului din 26 iunie 2013 de stabilire a criteriilor și mecanismelor de determinare a statului membru responsabil de examinarea unei cereri de protecție internațională prezentate într-unul dintre statele membre de către un resortisant al unei țări terțe sau de către un apatrid (reformare), JO 2013 L 180/31-180/59, articolul 6.

434 Regulamentul nr. 562/2006 al Parlamentului European și al Consiliului din 15 martie 2016 de instituire a unui Cod comunitar privind regimul de trecere a frontierelor de către persoane (Codul Frontierelor Schengen), anexa VII punctul 6.

protecție împotriva expulzării copiilor care în caz contrar ar fi fost considerați ca nenesitând protecție internațională sau protecție subsidiară. S-au constatat violări ale articolului 8 în cazuri privitoare la copii, întrucât separarea forțată de membrii apropiați ai familiei ar fi avut consecințe negative asupra educației, stabilității sociale și emoționale și identității acestora⁴³⁵.

9.2. Evaluarea vârstei⁴³⁶

Aspecte esențiale

- Procedurile de evaluare a vârstei trebuie să țină seama de drepturile copilului.
- Evaluarea vârstei se referă la procedurile prin care autoritățile încearcă să stabilească vârsta legală a migrantului pentru a stabili procedurile și normele privind migrația aplicabile în cazul acestuia.

În dreptul UE, articolul 25 alineatul (5) din Directiva privind procedurile de azil permite statelor membre să recurgă la examene medicale pentru a stabili vârsta minorilor neînsoțiți, însă prevede că acestea trebuie să se efectueze „cu respectarea deplină a demnității individuale, procedându-se la examinările cele mai puțin invazive și efectuate de profesioniști în domeniul medical calificați”. Această dispoziție mai stipulează că persoanele trebuie să fie informate într-o limbă pe care o înțeleg că este posibil să se efectueze un examen medical în vederea stabilirii vârstei, trebuind să se obțină consimțământul lor în acest sens. Refuzul de a se supune examenului medical nu poate determina respingerea cererii de protecție internațională.

Există diferențe semnificative între metodele de evaluare a vârstei aplicate în diferitele state membre ale UE⁴³⁷. În Regatul Unit, de exemplu, procedurile naționale de evaluare a vârstei au făcut obiectul controlului judiciar, iar în cauza *Merton* s-au stabilit cerințe procedurale minime care trebuie respectate atunci

435 CEDO, *Şen/Tările de Jos*, nr. 31465/96, 21 decembrie 2001 (hotărâre disponibilă în limba franceză); CEDO, *Tuquabo-Tekle și alții/Tările de Jos*, nr. 60665/00, 1 decembrie 2005.

436 A se vedea, de asemenea, FRA și CEDO (2014), secțiunea 9.1.2.

437 Pentru o imagine de ansamblu asupra diferitelor metode aplicate în fiecare stat membru, a se vedea *Orientările privind practicile de evaluare a vârstei în Europa* întocmite de Biroul European de Sprijin pentru Azil, Luxemburg, 2014. Pentru informații suplimentare, a se vedea FRA (2010), p. 53-55.

când se evaluează vârsta unei persoane care susține că este minor neînsoțit⁴³⁸. Astfel de cerințe includ, printre altele, informarea solicitantului de azil cu privire la motivele respingerii solicitării sale sau obiecțiile ridicate de către ofițerul care îl interviează⁴³⁹. Instanțele naționale au mai statuat și nevoia de a aplica principiul potrivit căruia „dubiul profită solicitantului” în cazurile în care trebuie evaluată vârsta, deși această prevedere a fost interpretată de anumite instanțe naționale ca fiind o simplă „evaluare permisivă a probelor”, și nu o aplicare formală a principiului potrivit căruia „dubiul profită solicitantului”⁴⁴⁰.

În dreptul CoE nu există nicio dispoziție specifică și nici jurisprudență a CEDO privind drepturile copiilor în contextul procedurilor de evaluare a vârstei. Cu toate acestea, utilizarea unor practici deosebit de invazive în acest scop ar putea fi problematică din perspectiva articolelor 3 și 8 din Convenție. Articolul 3 a fost interpretat în sensul includerii unei game largi de scenarii care ar putea fi considerate inumane sau degradante, inclusiv examinările fizice invazive asupra copiilor⁴⁴¹. În ce privește aplicarea articolului 8 în contextul imigrației, imixtiunea autorităților în exercitarea de către copil a dreptului la viață privată poate fi legitimă, iar autoritățile pot efectua evaluări ale vârstei dacă acest lucru respectă legea și dacă este necesar pentru a proteja unul dintre scopurile legitime prevăzute la articolul 8 alineatul (2) din Convenție.

În ceea ce privește dreptul internațional, articolul 8 din CDC obligă statele să respecte dreptul copilului de a-și păstra identitatea. Acest lucru înseamnă că statele trebuie să ofere asistență copilului pentru a-și restabili identitatea, ceea ce poate presupune și confirmarea vârstei copilului. Însă ar trebui să se recurgă la procedurile de evaluare a vârstei doar în ultimă instanță.

În orice caz, principiul interesului superior al copilului ar trebui să prevaleze în procedurile naționale de evaluare a vârstei. Comitetul ONU pentru drepturile copilului susține că evaluarea vârstei trebuie să ia în considerare aspectul fizic al copilului și maturitatea psihologică a acestuia. Evaluarea trebuie efectuată în

438 Regatul Unit, Curtea de Apel, *R (la cererea formulată de B)/The Mayor and Burgesses of the London Borough of Merton* [2003] EWHC 1689, 14 iulie 2003.

439 A se vedea FRA (2010), p. 61-66.

440 Regatul Unit, Curtea de Apel, *R (la cererea formulată de C)/Cardiff County Council* [2011], EWCA Civ 1590, 20 decembrie 2011, confirmată în Regatul Unit, Upper Tribunal, *R (la cererea formulată de MK)/Wolverhampton City Council* [2013], UKUT 00177 (IAC), 26 martie 2013.

441 CEDO, *Yazgül Yilmaz/Turcia*, nr. 36369/06, 1 februarie 2011 (hotărâre disponibilă în limba franceză).

condiții de siguranță și în mod științific și echitabil, trebuie adaptată la nevoile copiilor și trebuie să țină seama de aspectele de sex, evitând orice risc de violare a integrității fizice a copilului și acordând respectul cuvenit demnității umane⁴⁴².

9.3. Reîntregirea familiei pentru copii separați⁴⁴³

Aspecte esențiale

- Dispozițiile la nivel european se axează în principal pe reunirea copiilor cu părinții lor în condiții de siguranță, fie în țara gazdă, fie în cea de origine.
- La determinarea membrilor de familie care trebuie reuniți cu restul familiei, se acordă prioritate părinților copilului și/sau persoanelor care asigură îngrijirea acestuia.
- În cazurile de reîntregire a familiei trebuie să prevaleze interesul superior al copilului.

În dreptul UE instrumentul juridic cel mai important este Directiva privind reîntregirea familiei, ce impune statelor membre să autorizeze intrarea și șederea părinților minorului neînsoțit care sunt resortisanți ai unor țări terțe, în situațiile în care nu este în interesul superior al copilului să se alăture părinților săi în străinătate. În lipsa unui părinte, statele membre pot autoriza intrarea și șederea tutorelui legal al copilului sau a oricărui alt membru al familiei⁴⁴⁴. Definiția și drepturile aferente noțiunii de „familie” sunt, așadar, mai generoase în contextul minorilor neînsoțiți decât pentru majoritatea celorlalte categorii de migranți minori.

În ceea ce privește copiii solicitanți de azil, Directiva privind standardele minime subliniază nevoia de a garanta că minorii neînsoțiți sunt plasați la rude adulte în statul gazdă sau nu sunt separați de frați/surori, și că membrii absenți ai familiei sunt găsiți într-o manieră discretă și care nu pune în pericol viața sau integritatea fizică de îndată ce este posibil acest lucru (articolul 31). Directiva privind condițiile de primire stabilește prevederi similare pentru minorii neînsoțiți care încă nu au dobândit statutul de refugiat (articolul 24).

442 Comentariul general nr. 6 (2005) privind tratamentul aplicat copiilor neînsoțiți și separați, aflați în afara țării lor de origine, punctul 31 subpunctul (A).

443 A se vedea, de asemenea, FRA și CEDO (2014), secțiunea 5.3 privind reîntregirea familiei.

444 Articolul 10 alineatul (3) literele (a) și, respectiv, (b).

Directiva 2001/55/CE a Consiliului privind standardele minime pentru acordarea protecției temporare, în cazul unui aflux masiv de persoane strămutate, și măsurile de promovare a unui echilibru între eforturile statelor membre pentru primirea acestor persoane și suportarea consecințelor acestei primiri (Directiva privind protecția temporară), urmărește de asemenea accelerarea reunificării membrilor familiei (inclusiv a copiilor) care au fost separați în urma evacuării pe neașteptate din țara lor de origine (articolul 15)⁴⁴⁵. Însă directiva nu a fost aplicată până în prezent; pentru a putea fi „demarată” aplicarea, este nevoie de o decizie a Consiliului, care nu a fost încă adoptată.

Articolul 24 alineatul (3) din Directiva privind condițiile de primire (reformare) prevede, de asemenea, că statele membre trebuie să înceapă căutarea membrilor familiei minorului neînsoțit, dacă este cazul. Acest lucru se realizează cu ajutorul organizațiilor internaționale sau al altor organizații relevante, cât mai repede posibil după introducerea cererii de protecție internațională, protejând în același timp interesul superior al minorului. În cazurile în care integritatea fizică sau viața unui minor sau a apropiaților săi ar putea fi amenințată, în special în cazul în care au rămas în țara de origine, colectarea, prelucrarea și difuzarea informațiilor privind persoanele respective trebuie să se facă în mod confidențial, pentru a evita punerea în pericol a siguranței acestora. De asemenea, în conformitate cu articolul 31 alineatul (5) din Directiva privind standardele minime (reformare), acordarea protecției internaționale nu trebuie să împiedice începerea sau continuarea procesului de identificare a familiei.

În plus, Regulamentul Dublin prevede că în cazul în care un minor neînsoțit are o rudă sau rude care locuiesc într-un alt stat membru și care pot avea grijă de el, respectivul stat membru are obligația, dacă acest lucru este posibil, să reunească minorul cu ruda sa, cu condiția ca acest lucru să fie în interesul superior al acestuia (articolul 8). De asemenea, Regulamentul prevede obligația de a localiza rudele aflate pe teritoriul statelor membre, protejând, în același timp, interesul superior al copilului (articolul 6). În plus, Directiva privind condițiile de primire include obligația de a începe căutarea membrilor familiei minorului neînsoțit, dacă este cazul, cu ajutorul organizațiilor internaționale sau al altor organizații relevante (articolul 24). Acest ultim tip de asistență este menționat și în cadrul Regulamentului Dublin (articolul 6).

⁴⁴⁵ Directiva 2001/55/CE a Consiliului din 20 iulie 2001 privind standardele minime pentru acordarea protecției temporare, în cazul unui aflux masiv de persoane strămutate, și măsurile de promovare a unui echilibru între eforturile statelor membre pentru primirea acestor persoane și suportarea consecințelor acestei primiri, JO L 212 2001.

Principiul interesului superior al copilului trebuie aplicat întotdeauna în procesul de luare a deciziei privind reîntregirea familiei. De exemplu, părinții trebuie să dovedească faptul că sunt capabili să-și exercite îndatoririle părintești în beneficiul minorului. Instanțele naționale consideră ilegală returnarea unui minor în statul său de origine dacă autoritățile nu au obținut dovezile necesare privind existența unor condiții corespunzătoare de primire și îngrijire a minorului în statul de returnare [Directiva privind returnarea, articolul 10 alineatul (2)].

În dreptul CoE, articolul 8 din Convenție nu le conferă părinților migranți și copiilor acestora un drept absolut de a alege unde doresc să locuiască. Autoritățile naționale pot să expulzeze sau să refuze intrarea membrilor familiei în mod legitim în cazul în care nu există obstacole insurmontabile în calea organizării vieții de familie într-un alt loc⁴⁴⁶. Astfel de decizii trebuie să reprezinte întotdeauna un răspuns proporțional în raport cu preocupările mai generale legate de ordinea publică, inclusiv cu dorința de a expulza sau a împiedica intrarea unui părinte care a fost implicat în activități infracționale.

Exemplu: În cauza *Şen/Țările de Jos*, CEDO a confirmat că la stabilirea unui echilibru între drepturile copilului/familiei și interesele mai ample de ordine publică, trebuie avuți în vedere trei factori: vârsta copiilor; situația acestora în țara de origine; și gradul de dependență efectivă a acestora față de părinți.

Exemplu: Cauza *Jeunesse/Țările de Jos*⁴⁴⁷ a vizat refuzul autorităților neerlandeze de a acorda unei femei surinameze căsătorite cu un cetățean neerlandez cu care avea trei copii drept de ședere în Țările de Jos în temeiul vieții de familie a acesteia în statul vizat. CEDO a considerat că autoritățile nu acordaseră destulă atenție impactului pe care refuzul lor îl va avea asupra copiilor solicitantei și asupra interesului superior al acestora. CEDO a constatat încălcarea articolului 8 din Convenție, deoarece nu se stabilise un echilibru corect între interesele personale ale solicitantei și familiei acesteia de a-și continua viața de familie în Țările de Jos, pe de o parte, și interesele de ordin public ale guvernului de a controla imigrația, pe de alta.

446 CEDO, *Bajsultanov/Austria*, nr. 54131/10, 12 iunie 2012; CEDO, *Latifa Benamar și alții/Țările de Jos*, Decizie privind inadmisibilitatea, nr. 43786/04, 5 aprilie 2005.

447 CEDO, *Jeunesse/Țările de Jos* [GC], nr. 12738/10, 3 octombrie 2014.

În dreptul internațional, un copil are dreptul de a nu fi separat de părinții săi, exceptând situația în care autoritățile competente decid că această separare este în interesul superior al copilului [articolul 9 alineatul (1) din CDC]. Articolul 10 din CDC prevede că un copil ai cărui părinți își au reședința în state diferite va avea dreptul de a călători între cele două state și de a întreține contacte directe cu ambii părinți, sau de a se reuni cu aceștia, cu excepția restricțiilor prevăzute de legislația în materie de imigrație. Principiul interesului superior al copilului, astfel cum este consacrat în articolul 3 al Convenției, guvernează toate deciziile legate de reintregirea familiei cu un copil sau cu un copil neînsoțit.⁴⁴⁸

9.4. Detenția

Aspecte esențiale

- Conform dreptului european, plasarea în detenție a minorilor în contextul imigrației este autorizată doar ca măsură ultimă instanță.
- Autoritățile naționale sunt obligate să asigure copiilor cazare alternativă adecvată.

În dreptul UE, articolul 11 din Directiva privind condițiile de primire (reformare) prevede că minorii sunt pot fi plasați în detenție numai ca o măsură la care se recurge în ultimă instanță și după ce s-a stabilit că alte măsuri mai puțin coercitive nu ar putea fi aplicate în mod eficace. Plasarea în detenție se aplică pentru cea mai scurtă perioadă de timp posibilă și se depun toate eforturile pentru a-i elibera pe minorii aflați în detenție și a-i plasa în centre de cazare adecvate pentru minori. În cazul în care minorii sunt plasați în detenție, aceștia ar trebui să dispună de posibilitatea de a participa la activități de agrement, inclusiv la joacă și la activități recreative adaptate vârstei lor. Potrivit aceluiași articol din Directivă, minorii neînsoțiți sunt plasați în detenție numai în situații excepționale și se depun toate eforturile pentru a-i elibera cât mai rapid posibil. Minorii neînsoțiți nu trebuie plasați niciodată în detenție în penitenciar, ci este necesar să li se ofere cazare în instituții dotate cu personal și cu facilități care să țină seama

448 Potrivit UNICEF, în ceea ce privește solicitările de reunificare a copilului cu familia sa în țara gazdă, instanțele naționale trebuie să se asigure că părinții nu își exploatează copiii în scopul obținerii permiselor de ședere în țara respectivă. A se vedea UNICEF, *Implementarea judiciară a articolului 3 din CDC în Europa (Judicial implementation of Art. 3 of the CRC in Europe)*, p. 104. A se vedea, de asemenea, ICNUR, *Orientări privind stabilirea interesului superior al copilului (Guidelines on Determining the Best Interests of the Child)*, mai 2008.

de nevoile unor persoane de vârsta lor. De asemenea, trebuie să li se ofere cazare separată de adulți.

Articolul 17 din Directiva privind returnarea menționează posibilitatea deținerii („luare în custodie publică”) minorilor și a familiilor cărora le-a fost respinsă solicitarea de azil, cu condiția îndeplinirii anumitor condiții. În ceea ce privește minorii neînsoțiți, Directiva prevede cazarea acestora în centre în care există personal și condiții care țin seama de necesitățile unor persoane de vârsta lor. Până în acest moment, nu există jurisprudență CJUE specifică referitoare la detenția copiilor.

În ce privește dreptul CoE, detenția copiilor migranți a fost abordată în contextul articolelor 3 și 5 din Convenție.

Exemplu: Cauza *Mubilanzila Mayeka și Kaniki Mitunga/Belgia*⁴⁴⁹ se referă la un minor neînsoțit plasat în detenție. Un copil de cinci ani a fost reținut timp de două luni într-un centru de tranzit pentru adulți, fără să i se furnizeze sprijin adecvat. Copilul călătorise fără documentele de călătorie necesare din Republica Democratică Congo, în speranța de a se alătura mamei sale, care beneficia de statutul de refugiat în Canada. Ulterior, copilul a fost returnat în Republica Democratică Congo, deși acolo nu avea membri ai familiei care să îl aștepte pentru a-l lua în îngrijire. CEDO a decis că, în absența oricărui risc ca minorul să încerce să scape de sub supravegherea autorităților belgiene, nu fusese necesară detenția acestuia într-un centru cu regim închis destinat adulților. CEDO a mai observat că ar fi putut fi adoptate alte măsuri, precum plasarea copilului într-un centru specializat sau cu asistenți maternali, acestea protejând mai bine interesul superior al copilului, astfel cum este consacrat la articolul 3 din CDC. CEDO a constatat încălcări ale articolelor 3, 5 și 8 din Convenție.

În alte cauze s-a evidențiat caracterul ilegal al detenției, chiar dacă minorul vizat era însoțit de unul dintre părinți.

Exemplu: În cauza *Muskhadzhiyeva și alții/Belgia*⁴⁵⁰, CEDO a declarat că detenția timp de o lună într-un centru de tranzit cu regim închis a unei mame

449 CEDO, *Mubilanzila Mayeka și Kaniki Mitunga/Belgia*, nr. 13178/03, 12 octombrie 2006.

450 CEDO, *Muskhadzhiyeva și alții/Belgia*, nr. 41442/07, 19 ianuarie 2010 (hotărâre disponibilă în limba franceză).

și a celor patru copii ai acesteia, cu vârste cuprinse între șapte luni și șapte ani, a reprezentat o încălcare a articolului 3 din Convenție. Argumentându-și concluziile, Curtea a atras atenția asupra faptului că centrul de detenție „nu era dotat corespunzător pentru a caza copii”, ceea ce a avut consecințe grave asupra sănătății mintale a acestora.

Exemplu: Cauza *Popov/Franța*⁴⁵¹ privește plasarea unei familii în detenție administrativă pentru o perioadă de două săptămâni, în așteptarea expulzării în Kazahstan și confirmă această principiiile din hotărârea de mai sus. CEDO a constatat o încălcare a articolului 3 din Convenție, întrucât autoritățile franceze nu evaluaseră efectele nocive inevitabile asupra celor doi copii (cu vârste de cinci luni și trei ani) pe care le-a avut cazarea într-un centru de detenție în care condițiile „erau inadecvate pentru copii”⁴⁵². Curtea a mai constatat și încălcări ale articolelor 5 și 8 în ceea ce privește întreaga familie și a făcut referire la articolul 37 din CDC, în care se prevede ca „orice copil privat de libertate să fie tratat cu omenie și cu respectul cuvenit demnității umane și de o manieră care să țină seama de nevoile persoanelor de vârsta sa”⁴⁵³.

Exemplu: În mod similar, în cauza *Kanagaratnam/Belgia*⁴⁵⁴, plasarea în detenție timp de patru luni a unei solicitante de azil și a celor trei copii ai acesteia, într-un centru cu regim închis destinat străinilor în situație ilegală, a constituit o încălcare a articolelor 3 și 5 din Convenție. În pofida faptului că minorii erau însoțiți de mama lor, Curtea a considerat că prin plasarea lor într-un centru cu regim închis, autoritățile belgiene îi expuseseră sentimentelor de anxietate și inferioritate și că, în deplină cunoștință de cauză, riscaseră compromiterea dezvoltării lor.⁴⁵⁵

451 CEDO, *Popov/Franța*, nr. 39472/07 și 39474/07, 19 ianuarie 2012.

452 *Ibid.*, punctul 95.

453 *Ibid.*, punctul 90.

454 CEDO, *Kanagaratnam/Belgia*, nr. 15297/09, 13 decembrie 2011 (hotărâre disponibilă în limba franceză).

455 Comitetul european pentru prevenirea torturii și a pedepselor sau tratamentelor inumane sau degradante (CPT), în cel de al 19-lea Raport general al său, a descris o serie de garanții pentru migranții aflați în situație ilegală privați de libertate, însoțite de garanții suplimentare pentru copii. Pentru mai multe detalii, a se vedea „20 de ani de eforturi pentru combaterea torturii, cel de al 19-lea Raport general al Comitetului european pentru prevenirea torturii și a pedepselor sau tratamentelor inumane sau degradante (CPT)” [20 years of combating torture, 19th General Report of the European Committee for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment (CPT)], 1 august 2008-31 iulie 2009.

În dreptul internațional, articolul 9 alineatul 4 din CDC prevede că atunci când un copil este plasat în detenție autoritățile statului trebuie să furnizeze părinților informațiile despre locul unde se găsește acesta⁴⁵⁶.

9.5. Expulzarea⁴⁵⁷

Aspecte esențiale

- Gradul de vulnerabilitate la expulzare al copiilor migranți este intrinsec legat de statutul părinților în ce privește dreptul de ședere în statul gazdă.
- Principiul interesului superior al copilului ar trebui să stea la baza tuturor deciziilor legate de expulzarea copiilor imigranți și a familiei sau întreținătorilor principali ai acestora.
- În conformitate cu dreptul UE, există situații în care copii migranți pot rămâne în statul gazdă indiferent de statutul legal al părinților lor, îndeosebi în vederea finalizării studiilor sau dacă desfășurarea vieții de familie în alt loc ar fi dificilă.

În dreptul UE, ca și în alte domenii ale legislației UE referitoare la migrație, normele care reglementează expulzarea copiilor variază în funcție de cetățenia lor, de cetățenia părinților lor, precum și de contextul migrației. Odată ce copilului i se permite accesul pe teritoriul unui stat membru în temeiul legislației UE privind libera circulație, el poate rămâne acolo, chiar dacă părintele migrant cu cetățenie UE cu care a sosit inițial nu mai întrunește condițiile pentru continuarea șederii sau decide să plece.

Mai precis, în conformitate cu Directiva privind libera circulație, decesul cetățeanului Uniunii nu atrage după sine pierderea dreptului de ședere al copiilor sau al altor membri de familie ai săi care nu au cetățenia unui stat membru și care și-au avut reședința în statul membru gazdă în calitate de membri de familie

456 Pentru a consulta garanțiile internaționale pentru copiii aflați în situație de detenție, a se vedea *Raportul întocmit de Raportorul special privind tortura și alte pedepse sau tratamente inumane sau degradante (Report of the Special Rapporteur on torture and other cruel, inhuman or degrading treatment or punishment)*, 5 martie 2015, A/HRC/28/68.

457 Mai este denumită returnare, îndepărtare, repatriere, extrădare sau deportare, în funcție de contextul juridic. În sensul prezentului capitol, termenul „expulzare” va fi utilizat pentru a defini îndepărtarea legală dintr-un stat a unei persoane care nu este cetățean al statului respectiv, sau a altei persoane. A se vedea, de asemenea, FRA și CEDO (2014), secțiunea 5.4 privind menținerea unității familiei – protecția împotriva expulzării.

timp de cel puțin un an înainte de decesul cetățeanului Uniunii [articolul 12 alineatul (2)]. În mod similar, aceștia pot, în principiu, rămâne în statul membru în urma părăsirii acestuia de către părintele lor. Însă, în ambele cazuri, dacă copiii sau membrii familiei sunt resortisanți ai unei țări terțe, dreptul de ședere depinde de capacitatea acestora de a dovedi că dispun de suficiente resurse pentru a se întreține. De asemenea, ei trebuie să dețină asigurare medicală (articolul 7).

Normele sunt chiar mai permissive pentru copiii înscrși într-o instituție de învățământ din statul gazdă. În această situație, copiii și părintele care are custodia lor sau întreținătorul lor au dreptul să rămână în statul gazdă în urma decesului sau plecării cetățeanului UE din statul membru gazdă, indiferent de cetățenia copiilor [articolul 12 alineatul (3)]. Deși inițial s-a considerat că această concesie în temeiul studiilor ar trebui să se aplice numai copiilor din familiile care dispun de resurse suficiente pentru a se întreține⁴⁵⁸, jurisprudența ulterioară a confirmat că prevederea este valabilă și în cazul copiilor înscrși în instituții de învățământ care depind de ajutorul social⁴⁵⁹.

În plus, membrii familiei, în special părinții care sunt resortisanți ai unei țări terțe, își păstrează de asemenea dreptul de a rămâne în statul gazdă chiar dacă divorțează de cetățeanul Uniunii, cu condiția ca copiii cuplului să le fi fost încredințați sau ca dreptul lor de vizitare a copilului minor să trebuiască să fie exercitat în statul gazdă [articolul 13 alineatul (2) literele (b) și (d)].

CJUE a invocat articolul 20 din TFUE și statutul de cetățean al Uniunii de care se bucură copilul în temeiul acestuia pentru a le conferi părinților resortisanți ai unor țări terțe dreptul de a munci și de a locui în statul membru al cărui cetățean este copilul. Astfel, copilul se poate bucura de drepturile corespunzătoare statutului său de cetățean al Uniunii, având în vedere că altminteri copilul ar fi trebuit să părăsească Uniunea pentru a-și însoți părinții⁴⁶⁰. Însă jurisprudența CJUE ulterioră menționează că „numai faptul că un resortisant al unui stat membru ar putea dori, pentru motive de natură economică sau pentru a menține unitatea familială pe teritoriul Uniunii, ca membri ai familiei sale, care nu dispun de cetățenia

458 CJUE, C-413/99, *Baumbast și R/Secretary of State for the Home Department*, 17 septembrie 2002.

459 CJUE, C-480/08, *Maria Teixeira/London Borough of Lambeth și Secretary of State for the Home Department*, 23 februarie 2010, CJUE, C-310/08, *London Borough of Harrow/Nimco Hassan Ibrahim și Secretary of State for the Home Department* [GC], 23 februarie 2010. Aspectele legate de educația copiilor migranți sunt abordate mai detaliat în secțiunea 8.2.

460 CJUE, C-34/09, *Gerardo Ruiz Zambrano/Office national de l'emploi (ONEm)*, 8 martie 2011.

unui stat membru, să poată locui cu acesta pe teritoriul Uniunii nu este suficient în sine pentru a considera că cetățeanul Uniunii este obligat să părăsească teritoriul Uniunii dacă un astfel de drept nu este acordat⁴⁶¹.

Directiva privind libera circulație prevede în mod explicit faptul că orice expulzare în împrejurări excepționale a copilului trebuie să se realizeze în conformitate cu CDC (considerentul 24). În plus, articolul 28 alineatul (3) litera (b) confirmă imunitatea copiilor față de expulzare, cu excepția cazului în care se consideră că aceasta este în interesul superior al copilului, în conformitate cu CDC.

În ceea ce privește copiii solicitanți de azil ale căror cereri de azil au fost respinse, Directiva privind returnarea menționează că autoritățile trebuie să acorde importanța cuvenită interesului superior al copilului înainte de a decide emiterea unei decizii de returnare a acestuia (articolul 10). În plus, înaintea expulzării unui minor neînsoțit de pe teritoriul unui stat membru, autoritățile statului membru respectiv trebuie să se asigure că acesta este trimis unui membru al familiei sale, unui tutore desemnat sau unor centre de primire corespunzătoare în statul de returnare [articolul 10 alineatul (2)].

În situațiile în care minorii solicitanți de azil sunt returnați într-un alt stat membru pentru a li se evalua solicitarea de azil, Regulamentul Dublin prevede că interesul superior al copilului trebuie luat în considerare la punerea în aplicare a unor astfel de decizii (articolul 6). În plus, Regulamentul oferă o listă de factori de care autoritățile trebuie să țină cont pentru evaluarea interesului superior al copilului. Acești factori sunt posibilitățile de reîntregire a familiei, bunăstarea și dezvoltarea socială a minorului, considerente privind siguranța și securitatea, în special când există riscul ca respectivul copil să fie o victimă a traficului de persoane, precum și opinia copilului, în conformitate cu vârsta și maturitatea sa.

Exemplu: În cauza *The Queen, la cererea formulată de MA și alții împotriva Secretary of State for the Home Department*⁴⁶², CJUE a trebuit să identifice statul membru căruia îi revenea responsabilitatea în cazul unui minor neînsoțit care depusese solicitări de azil în diferite state membre ale UE și

461 CJUE, C-256/11, *Murat Dereci și alții/Bundesministerium für Inneres*, 15 noiembrie 2011, punctul 68. A se vedea și CJUE, C-40/11, *Yoshikazu Iida/Stadt Ulm*, 8 noiembrie 2012. A se vedea, de asemenea, FRA și CEDO (2014), p. 125-127.

462 CJUE, C-648/11, *The Queen, la cererea formulată de MA și alții/Secretary of State for the Home Department*, 6 iunie 2013.

care nu avea familie sau rude pe teritoriul altor state membre ale UE. CJUE a explicat că, în cazul în care nu există niciun membru de familie aflat în mod legal pe teritoriul unui stat membru, responsabilitatea pentru examinarea unei astfel de solicitări îi revine statului în care minorul este prezent fizic. Curtea și-a întemeiat concluzia pe articolul 24 alineatul (2) din Carta drepturilor fundamentale a UE, potrivit căruia în toate acțiunile referitoare la minori, interesul superior al copilului trebuie să primeze.

În dreptul CoE se admite, în principiu, imixtiunea statelor în exercitarea dreptului la respectarea vieții de familie în condițiile enumerate la articolul 8 alineatul (2) din Convenție.

Exemplu: Cauza *Gül/Elveția*⁴⁶³ privește un solicitant care locuia în Elveția împreună cu soția și fiica sa, beneficiind toți de permise de ședere din motive umanitare. Solicitantul a dorit să își aducă în Elveția și fiul minor, pe care îl lăsaseră în Turcia, însă autoritățile elvețiene nu i-au acordat permisiunea în acest sens, în principal pe motiv că solicitantul nu dispunea de resurse suficiente pentru a-și întreține familia. Potrivit CEDO, solicitantul provocase el însuși separarea de fiul său prin părăsirea Turciei. Vizitele recente ale solicitantului în Turcia demonstau că motivele inițiale pentru care solicitase azil politic în Elveția nu mai erau valabile. Nu existau obstacole care să împiedice familia să se stabilească în țara de origine, acolo unde locuise dintotdeauna fiul minor al familiei. Deși Curtea a recunoscut că familia se găsea într-o situație dificilă din punct de vedere uman, totuși nu a constatat încălcarea articolului 8 din Convenție.

Exemplu: Hotărârea din cauza *Üner/Țările de Jos*⁴⁶⁴ a confirmat că, atunci când se examinează dacă expulzarea constituie un răspuns proporțional, trebuie să se țină seama de impactul asupra oricăruia dintre copiii familiei. Acest lucru presupune evaluarea „interesului superior al copiilor și bunăstarea acestora, îndeosebi gravitatea dificultăților pe care oricare dintre copii [...] le-ar putea întâmpina în țara unde este expuzat solicitantul, precum și soliditatea legăturilor sociale, culturale și familiale cu țara gazdă și cu țara de destinație”.

463 CEDO, *Gül/Elveția*, nr. 23218/94, 19 februarie 1996.

464 CEDO, *Üner/Țările de Jos*, nr. 46410/99, 18 octombrie 2006, punctele 57-58. A se vedea, de asemenea, *Boultif/Elveția*, nr. 54273/00, 2 august 2001.

Exemplu: Cauza *Tarakhel/Elveția*⁴⁶⁵ privește refuzul autorităților elvețiene de a examina solicitarea de azil a unui cuplu afgan și a celor șase copii ai acestuia, precum și decizia autorităților de a-i trimite înapoi în Italia. CEDO a constatat că, dată fiind situația actuală a sistemului de primire din Italia și în lipsa unor informații detaliate și fiabile privind centrul de destinație, autoritățile elvețiene nu dispuneau de garanții suficiente că, odată returnați în Italia, solicitanților li s-ar fi acordat asistență adaptată vârstei copiilor. Prin urmare, CEDO a hotărât că articolul 3 din Convenție ar fi încălcat dacă autoritățile elvețiene i-ar trimite pe solicitanți înapoi în Italia în temeiul Regulamentului Dublin II, fără ca în prealabil să obțină garanții individuale din partea autorităților italiene referitoare la gestionarea solicitanților într-un mod adecvat vârstei copiilor și în așa fel încât familia să nu fie despărțită.

În conformitate cu dreptul internațional, statul este obligat să furnizeze, la cerere, părinților, copilului sau, după caz, unui alt membru al familiei informațiile esențiale despre locul unde se găsește membrul sau membrii familiei aflați în detenție, închisoare, exil, expulzați sau decedați, exceptând cazul în care divulgarea acestor informații ar aduce prejudicii bunăstării copilului [articolul 9 alineatul (4) din CDC].

9.6. Accesul la justiție⁴⁶⁶

Aspect esențial

- Copiii migranți au dreptul la o cale de atac eficientă.

În dreptul UE, drepturile copilului privind accesul la justiție în contextul imigrației sunt consfințite într-o serie de instrumente diferite. În primul rând, dreptul la o cale de atac eficientă și la un proces echitabil este enunțat în articolul 47 din Carta drepturilor fundamentale a UE. Acesta prevede dreptul la un proces echitabil, public și într-un termen rezonabil, în fața unei instanțe judecătorești independente și imparțiale, inclusiv posibilitatea de a beneficia de consiliere, apărare și reprezentare juridică adecvată în temeiul articolului 48. Pentru copiii migranți, aceste drepturi sunt întărite de o serie de prevederi din legislația secundară a UE.

⁴⁶⁵ CEDO, *Tarakhel/Elveția* [GC], nr. 29217/12, 4 noiembrie 2014.

⁴⁶⁶ A se vedea, de asemenea, FRA și CEDO (2014), secțiunea 4.5 privind asistența juridică în procedurile de azil și returnare.

De exemplu, Regulamentul Dublin obligă statele membre să se asigure că un minor neînsoțit este asistat de un reprezentant care are calificările și expertiza necesare, precum și acces la conținutul documentelor relevante din dosarul minorului solicitant (articolul 6). Alte dispoziții paralele sunt enunțate în Directiva privind standardele minime (articolul 31) și în Directiva privind procedurile de azil (articolul 25). Dreptul de reprezentare juridică al minorilor este susținut și de dreptul lor de a accesa serviciile de sprijinire a victimelor și serviciile confidențiale specializate de sprijin în temeiul articolului 8 din Directiva 2012/29/UE de stabilire a unor norme minime privind drepturile, sprijinirea și protecția victimelor criminalității⁴⁶⁷.

Cu toate acestea, drepturile asociate accesului la justiție prezintă o serie de limitări și pot fi condiționate de anumite aspecte legate de vârstă. De exemplu, Directiva privind procedurile de azil permite statelor membre „să nu desemneze un reprezentant [legal] în cazul în care minorul neînsoțit după toate probabilitățile va împlini 18 ani înainte de adoptarea unei decizii în primă instanță” [articolul 25 alineatul (2)].

În dreptul CoE, CEDO a exclus aplicabilitatea articolului 6 (dreptul la un proces echitabil) în cauzele care privesc decizii referitoare la intrarea, șederea și expulzarea străinilor⁴⁶⁸. Articolul 13 din Convenție (dreptul la un recurs efectiv) poate fi invocat însă în anumite circumstanțe.

Exemplu: Cauza *Rahimi/Grecia*⁴⁶⁹ privește condițiile în care un migrant minor din Afganistan, care a intrat ilegal în Grecia, a fost plasat într-un centru de detenție și eliberat ulterior în vederea expulzării. Constatând o încălcare a articolului 13 din Convenție, CEDO a observat că broșura informativă oferită solicitantului nu indica și procedura prin care acesta ar fi putut adresa o plângere comandatului poliției. În plus, solicitantul nu fusese informat, într-o limbă pe care să o poată înțelege, despre căile de atac pe care le putea utiliza pentru a se plânge de condițiile de detenție. Pe baza rapoartelor întocmite de Comitetul european pentru prevenirea torturii și a pedepselor sau tratamentelor inumane sau degradante (CPT), CEDO a constatat lipsa

467 Directiva 2012/29/UE a Parlamentului European și a Consiliului din 25 octombrie 2012 de stabilire a unor norme minime privind drepturile, sprijinirea și protecția victimelor criminalității, JO 2012 L 315/55.

468 CEDO, *Maaouia/Franța* [GC], nr. 39652/98, 5 octombrie 2000.

469 CEDO, *Rahimi/Grecia*, nr. 8687/08, 5 aprilie 2011 (hotărâre disponibilă în limba franceză).

unei autorități independente în Grecia însărcinate cu inspectarea centrelor de detenție ale autorităților de aplicare a legii. De asemenea, Curtea a observat că nu exista nicio autoritate imparțială, calea de atac neputând fi, astfel, eficientă. Prin urmare, s-au identificat încălcări ale articolului 3, ale articolului 5 alineatele (1) și (4) și ale articolului 13 din Convenție.

CSE obligă statele să promoveze protecția juridică (dar și cea socială și economică) a vieții de familie (articolul 16). În plus, articolul 19 alineatul (1) solicită statelor să mențină „servicii gratuite corespunzătoare” și să se asigure că lucrătorii migranți și familiile acestora primesc informații exacte privind emigrarea și imigrarea. O dispoziție similară privind „informarea” (element esențial al accesului la justiție) este formulată în articolul 6 din Convenția europeană referitoare la statutul juridic al lucrătorului migrant, însă prevederile mai ample de reglementare a „dreptul[ui] [...] de a recurge la autoritățile judiciare și administrative” (articolul 26) se referă exclusiv la lucrătorii migranți, și nu la membrii familiilor acestora⁴⁷⁰.

În plus, este de remarcat elaborarea, de către Consiliul Europei, a unor orientări cuprinzătoare privind justiția în interesul copilului, care stabilesc modul în care ar trebui adaptate toate procedurile judiciare și administrative, inclusiv cele privind imigrația, la nevoile copiilor⁴⁷¹.

În dreptul internațional, articolul 37 din CDC este extrem de relevant pentru copiii migranți privați de libertate, întrucât garantează faptul că acești copii au dreptul de a avea acces rapid la asistență juridică sau la orice altă asistență corespunzătoare, precum și dreptul de a contesta legalitatea privării lor de libertate, în fața unui tribunal sau a unei alte autorități competente, independente și imparțiale, și dreptul la judecarea în procedură de urgență a cazului respectiv.

470 Consiliul Europei, *Convenția Europeană referitoare la statutul juridic al lucrătorului migrant*, CETS nr. 93, 1977.

471 Consiliul Europei, Comitetul de Miniștri (2010), *Orientările Comitetului de Miniștri al Consiliului Europei privind justiția în interesul copilului*, 17 noiembrie 2010.

10

Protecția consumatorilor și a datelor cu caracter personal

UE	Subiecte abordate	CoE
<p>Carta drepturilor fundamentale, articolul 38 TFUE, articolul 169</p> <p>Directiva privind drepturile consumatorilor (2011/83/UE)</p> <p>Directiva privind practicile comerciale neloiale ale întreprinderilor de pe piața internă față de consumatori (2005/29/CE)</p> <p>Directiva privind siguranța generală a produselor (2001/95/CE)</p> <p>Directiva privind studiile clinice (2001/20/CE)</p> <p>CJUE, C-244/06, <i>Dynamic Medien Vertriebs GmbH/Avides Media AG</i>, 2008 (comercializare de DVD-uri pe internet)</p> <p>CJUE, C-36/02, <i>Omega Spielhallen- und Automatenaufstellungs-GmbH/Oberbürgermeisterin der Bundesstadt Bonn</i>, 2004 (licență pentru utilizarea unui joc)</p> <p>Regulamentul (UE) nr. 536/2014 privind studiile clinice intervenționale cu medicamente de uz uman</p> <p>Directiva privind produsele alimentare cu destinație nutrițională specială (2009/39/CE)</p> <p>Directiva privind siguranța jucăriilor (2009/48/CE)</p> <p>Directiva privind apropierea legislațiilor statelor membre referitoare la produsele care, nefiind ceea ce par a fi, pot pune în pericol sănătatea sau siguranța consumatorilor (87/357/CEE)</p>	<p>Protecția copiilor în calitate de consumatori</p>	<p>Convenția europeană privind televiziunea transfrontieră</p>

UE	Subiecte abordate	CoE
Directiva „Televiziune fără frontiere” (89/552/CEE) Directiva serviciilor mass-media audiovizuale (2010/13/UE)		
Carta drepturilor fundamentale a UE, articolul 7 (respectarea vieții private și de familie), articolul 8 (protecția datelor cu caracter personal) și articolul 52 (întinderea și interpretarea drepturilor și principiilor) TFUE, articolul 16 Directiva privind protecția datelor (95/46/CE)	Copiii și protecția datelor	Convenția, articolul 8 (dreptul la respectarea vieții private și de familie) CEDO, <i>K.U./Finlanda</i> , nr. 2872/02, 2008 (anunț pe internet) CEDO, <i>Avilkina și alții/Rusia</i> , nr. 1585/09, 2013 (divulgarea dosarelor medicale) Convenția Consiliului Europei pentru protejarea persoanelor față de prelucrarea automatizată a datelor cu caracter personal

Prezentul capitol prezintă legislația și jurisprudența europeană în domeniul protecției consumatorilor și al protecției datelor. Există numeroase acte legislative și un corpus vast de jurisprudență la nivelul UE, întrucât TFUE stabilește în mod expres competența UE în această materie. Contribuția Consiliului Europei în acest domeniu este mai limitată. La nivelul tratatelor, există două convenții principale privind mijloacele de comunicare în masă și protecția datelor. De asemenea, CEDO s-a pronunțat într-o serie de cauze privind protecția datelor persoanelor.

Următoarele secțiuni se axează pe aspecte specifice copiilor legate de protecția consumatorilor ([secțiunea 10.1](#)) și de protecția datelor ([secțiunea 10.2](#)). Pentru fiecare dintre aceste teme se vor analiza cadrul juridic general și aplicabilitatea acestuia în cazul copiilor, precum și normele specifice destinate protecției copiilor, în funcție de relevanță.

10.1. Protecția copiilor în calitate de consumatori

Aspecte esențiale

- Potrivit CJUE, interesul superior al copilului în calitate de consumator și protecția drepturilor acestuia prevalează asupra cerințelor legate de interesul public și justifică limitarea liberei circulații a mărfurilor, persoanelor, serviciilor și capitalurilor.
- În calitate de consumatori, copiii ar trebui să beneficieze de informațiile relevante astfel încât să poată lua în considerare toate aspectele relevante și să facă alegeri în cunoștință de cauză.
- Practicile comerciale neloiale sunt cele care nu respectă principiul diligenței profesionale și pot influența decizia comercială adoptată de consumatorul adult sau copil.
- Copiii pot participa la studii clinice intervenționale numai dacă se preconizează că produsul medicamentos administrat le va aduce un beneficiu direct mai important decât riscurile.
- Dreptul UE și CoE limitează expunerea copiilor la practicile de marketing, fără a le interzice ca atare.
- Copiii au dreptul la protecție specifică, ceea ce presupune protecția împotriva oricărui tip de publicitate sau de programe de teleshopping care le-ar putea dăuna din punct de vedere moral și fizic.
- Se interzice publicitatea prin poziționare de produse în programele pentru copii.

10.1.1. Drepturile consumatorului

În dreptul UE, principalii piloni ai protecției consumatorilor sunt consacrați de articolul 169 alineatul (1) din TFUE și articolul 38 din Carta drepturilor fundamentale a UE. CJUE a recunoscut faptul că interesul superior al copilului prevalează asupra cerințelor legate de interesul public și justifică limitarea libertăților pe piața comună.

Exemplu: Cauza *Dynamic Medien*⁴⁷² se referă la comercializarea pe internet în Germania a unor desene animate japoneze în format DVD. În Regatul Unit acestea fuseseră autorizate pentru copiii cu vârste mai mari de 15 ani. Ele nu fuseseră declarate adecvate de către autoritatea germană cu competență în domeniu. Principala întrebare adresată CJUE era dacă interdicția din Germania venea în contradicție cu principiul liberei circulații. CJUE a constatat că principalul scop al legislației germane era să protejeze copiii de informații nocive. Curtea a statuat că restricționarea liberei circulații a mărfurilor nu este o măsură disproporționată atâta timp cât nu depășește ceea ce este necesar pentru atingerea obiectivului de protejare a copiilor, urmărit de statul membru vizat.

Exemplu: Cauza *Omega*⁴⁷³ se referă la funcționarea unei instalații de jocuri de tip „laserdrom”, în Germania. Jocul practicat în „laserdrom” presupunea lovirea unor ținte cu senzori plasate pe jachetele purtate de jucători. Echipamentele destinate jocului erau furnizate de o societate britanică, iar atât jocul, cât și echipamentele fuseseră comercializate în mod legal în Regatul Unit. Jocul a fost interzis în Germania din rațiuni de nerespectare a unor valori fundamentale precum demnitatea umană. CJUE a constatat că restricția impusă de autoritățile germane nu era în contradicție cu legislația UE, deoarece fusese justificată corespunzător pe temeiuri de ordine publică.

Cel mai recent proces de revizuire a legislației UE privind consumatorii a condus la adoptarea Directivei 2011/83/UE privind drepturile consumatorilor, care vizează armonizarea deplină a legislațiilor naționale privind vânzarea la distanță și contractele negociate în afara spațiilor comerciale, precum și alte tipuri de contracte încheiate cu consumatorii⁴⁷⁴. Scopul Directivei este de a menține echilibrul corect între un nivel ridicat de protecție a consumatorilor și competitivitatea întreprinderilor. În conformitate cu articolul 3 alineatul (3) litera (a), directiva nu se aplică contractelor de prestare a unor servicii sociale, printre care cele de cazare socială, de îngrijire a copiilor și de susținere a familiilor și a persoanelor aflate permanent sau temporar în nevoie, inclusiv cele de îngrijire pe termen lung.

472 CJUE, C-244/06, *Dynamic Medien Vertriebs GmbH/Avides Media AG*, 14 februarie 2008.

473 CJUE, C-36/02, *Omega Spielhallen- und Automatenaufstellungs-GmbH/Oberbürgermeisterin der Bundesstadt Bonn*, 14 octombrie 2004.

474 Directiva 2011/83/UE a Parlamentului European și a Consiliului din 25 octombrie 2011 privind drepturile consumatorilor, de modificare a Directivei 93/13/CEE a Consiliului și a Directivei 1999/44/CE a Parlamentului European și a Consiliului și de abrogare a Directivei 85/577/CEE a Consiliului și a Directivei 97/7/CE a Parlamentului European și a Consiliului, JO L 304/64 (termenul-limită de punere în aplicare a Directivei a fost 13 decembrie 2013).

Serviciile sociale cuprind servicii pentru copii și tineri, servicii de asistență pentru familii, familii monoparentale și persoane mai în vârstă, precum și servicii pentru migranți. Directiva acordă atenție în mod specific informării precontractuale. Ea își fundamentează „cerințele în materie de informare” pe presupuziția că dacă consumatorii, inclusiv copiii, primesc informații corespunzătoare, ei vor putea lua în considerare toate aspectele relevante și vor putea face alegeri în cunoștință de cauză.

10.1.2. Practicile comerciale neloiale care vizează copiii

În dreptul UE, Directiva 2005/29/CE privind practicile comerciale neloiale ale întreprinderilor de pe piața internă față de consumatori⁴⁷⁵ vizează toate tipurile de tranzacții comerciale dintre întreprinderi și consumatori (indiferent dacă sunt efectuate prin mijloace electronice sau nu și indiferent dacă se referă la bunuri sau la servicii). În cadrul acestei Directive, copiii sunt incluși în categoria „consumatorilor vulnerabili” [articolul 5 alineatul (3)]. Deciziile comerciale nu pot fi luate ca urmare a hărțuirii, constrângerii, a influenței nejustificate sau a informației înșelătoare, iar consumatorii copii au dreptul de a alege în mod liber. Directiva interzice orice activitate de comercializare și publicitate care creează confuzie cu alte produse sau mărci comerciale ale unui concurent și impune ca toate informațiile destinate consumatorilor să fie furnizate într-o manieră clară și inteligibilă și într-un moment care să permită consumatorului să ia o decizie comercială (articolele 6 și 7).

10.1.3. Siguranța produselor

În dreptul UE există un cadru cuprinzător care garantează că numai produsele sigure și care respectă cerințele ajung să fie comercializate. În special, Directiva 2001/95/CE privind siguranța generală a produselor acordă o atenție specială siguranței copiilor, incluzându-i în categoria consumatorilor care pot fi deosebit de vulnerabili riscurilor pe care le prezintă produsele respective (considerentul 8 din Directivă). Prin urmare, este nevoie de o evaluare a siguranței produselor care să ia în

⁴⁷⁵ Directiva 2005/29/CE a Parlamentului European și a Consiliului din 11 mai 2005 privind practicile comerciale neloiale ale întreprinderilor de pe piața internă față de consumatori și de modificare a Directivei 84/450/CEE a Consiliului, a Directivelor 97/7/CE, 98/27/CE și 2002/65/CE ale Parlamentului European și ale Consiliului și a Regulamentului (CE) nr. 2006/2004 al Parlamentului European și al Consiliului, JO L 149/22, 2005.

considerare toate aspectele relevante, îndeosebi categoriile de consumatori cărora li se adresează produsul.

Directiva 87/357/CEE a Consiliului este o directivă specifică în materie de siguranța produselor, care privește apropierea legislațiilor statelor membre referitoare la produsele care, nefiind ceea ce par a fi, pot pune în pericol sănătatea sau siguranța consumatorilor⁴⁷⁶. Directiva interzice comercializarea, importul și fabricarea de produse care pot fi confundate cu produsele alimentare, dar nu sunt comestibile. Statele membre trebuie să efectueze controale pentru a preveni comercializarea unor astfel de produse. Dacă un stat membru interzice un produs în temeiul directivei, el trebuie să informeze Comisia Europeană și să furnizeze detalii în vederea informării celorlalte state membre. Problematika siguranței jucăriilor este abordată mai detaliat în [secțiunea 10.1.6](#) de mai jos.

10.1.4. Studiile clinice efectuate pe copii

În dreptul UE, Directiva 2001/20/CE⁴⁷⁷ de apropiere a normelor statelor membre privind aplicarea bunelor practici clinice în cazul efectuării de studii clinice pentru evaluarea produselor medicamentoase de uz uman include copiii printre persoanele vulnerabile care nu sunt în măsură să își dea consimțământul legal pentru participarea la studiile clinice (considerentul 3). Copiii pot fi implicați în studii clinice numai dacă administrarea produsului medicamentos ar însemna pentru ei un beneficiu direct mai important decât riscurile (considerentul 3). Studiile clinice ar trebui realizate prin protejarea optimă a subiecților (articolul 4).

În mod similar, Regulamentul (UE) nr. 536/2014 privind studiile clinice intervenționale cu medicamente de uz uman include dispoziții specifice referitoare la copii, aceștia fiind incluși în categoria populațiilor vulnerabile [articolul 10 alineatul (1)]. Acest regulament este menit să înlocuiască treptat Directiva 2001/20/CE⁴⁷⁸. El impune o examinare amănunțită a cererilor de autorizare a unui studiu clinic in-

476 Directiva 87/357/CEE a Consiliului din 25 iunie 1987 privind apropierea legislațiilor statelor membre referitoare la produsele care, nefiind ceea ce par a fi, pot pune în pericol sănătatea sau siguranța consumatorilor, JO L 192/49, 1987.

477 Directiva 2001/20/CE a Parlamentului European și a Consiliului din 4 aprilie 2001 de apropiere a actelor cu putere de lege și a actelor administrative ale statelor membre privind aplicarea bunelor practici clinice în cazul efectuării de studii clinice pentru evaluarea produselor medicamentoase de uz uman, JO L 121/34, 2001.

478 Regulamentul (UE) nr. 536/2014 al Parlamentului European și al Consiliului din 16 aprilie 2014 privind studiile clinice intervenționale cu medicamente de uz uman și de abrogare a Directivei 2001/20/CE, JO 2014 L 158/1.

tervențional care presupune participarea copiilor. Consimțământul de participare la un studiu clinic trebuie acordat de către reprezentantul desemnat legal al copilului și de către copil, dacă acesta este capabil să-și formeze o opinie [articolul 29 alineatele (1) și (8)]. Regulamentul stabilește condiții specifice pentru a asigura desfășurarea studiilor clinice intervenționale pe copii în condiții de siguranță și pentru a garanta obținerea consimțământului lor în deplină cunoștință de cauză (articolul 32). Aceste condiții sunt: să nu fie acordate stimulente subiectului în afara compensațiilor pentru cheltuielile și pierderile de venituri direct legate de participarea la studiul clinic intervențional; studiul clinic intervențional are drept scop investigarea tratamentelor pentru o afecțiune care afectează doar copiii; în plus, există temeuri științifice care permit să se preconizeze că participarea la studiul clinic intervențional va produce: un beneficiu direct pentru minorul în cauză, care depășește riscurile și inconveniente implicare; sau anumite beneficii pentru populația reprezentată de minorul în cauză și că respectivul studiu clinic intervențional va implica doar riscuri și inconveniente minime pentru minorul în cauză în comparație cu tratamentul standard al afecțiunii minorului. Numai în situații de urgență este permisă includerea în studii clinice intervenționale a copiilor fără obținerea în prealabil a consimțământului lor sau a consimțământului reprezentantului desemnat legal al acestora [articolul 35 alineatul (1)].

10.1.5. Alimentele destinate sugarilor și copiilor de vârstă mică

În dreptul UE, Directiva 2009/39/CE privind produsele alimentare cu destinație nutrițională specială⁴⁷⁹ se axează pe compoziția nutrițională și siguranța alimentelor fabricate special pentru sugari și pentru copiii cu vârstă mai mică de 12 luni. Dispozițiile sale vizează preparatele pentru sugari și preparatele de continuare, produsele alimentare pe bază de cereale și alimentele pentru copii destinate sugarilor și copiilor de vârstă mică, precum și aditivii care se găsesc în produsele alimentare destinate sugarilor și copiilor de vârstă mică. Directiva este menită să garanteze siguranța produselor alimentare și furnizarea de produse adecvate și de informații corespunzătoare adresate consumatorilor. Printre altele, directiva specifică faptul că o alimentație specială trebuie să răspundă cerințelor nutriționale speciale ale anumitor categorii de persoane, inclusiv ale sugarilor sau copiilor de vârstă mică, în stare bună de sănătate [articolul 1 alineatul (3) litera (c)].

⁴⁷⁹ Directiva 2009/39/CE a Parlamentului European și a Consiliului din 6 mai 2009 privind produsele alimentare cu destinație nutrițională specială (reformare), JO 2009 L 124/21.

10.1.6. Siguranța jucăriilor

În dreptul UE, Directiva 2009/48/CE privind siguranța jucăriilor⁴⁸⁰ definește la articolul 2 jucăriile ca fiind „ produse concepute sau destinate, în mod exclusiv sau neexclusiv, utilizării pentru joacă de către copiii cu o vârstă mai mică de 14 ani”⁴⁸¹. Anexa I prezintă o listă neexhaustivă de produse care nu sunt considerate jucării în sensul directivei, dar care ar putea stârni confuzie. Articolul 2 alineatul (2) enumeră, de asemenea, o serie de jucării care sunt excluse din domeniul de aplicare al Directivei. În plus, Directiva consolidează standardele de sănătate și siguranță prin limitarea cantității anumitor substanțe chimice pe care le pot conține materialele utilizate pentru fabricarea jucăriilor (articolul 10)⁴⁸².

10.1.7. Copiii și publicitatea

În dreptul UE, Directiva 2010/13/UE privind serviciile mass-media audiovizuale⁴⁸³ a extins domeniul de reglementare juridică al Directivei 89/552/CEE privind coordonarea anumitor acte cu putere de lege și acte administrative ale statelor membre cu privire la desfășurarea activităților de difuzare a programelor de televiziune (Directiva „Televiziune fără frontiere”). Directiva serviciilor mass-media audiovizuale reglementează volumul, calitatea și conținutul practicilor de marketing la care pot fi expuși copiii, reglementând durata calupurilor publicitare (articolele 20, 24 și 27). Directiva interzice practica poziționării produselor în cadrul programelor pentru copii (articolul 11) și autorizează statele membre să interzică prezentarea unei sigle de sponsorizare în timpul programelor pentru copii [articolul 10 alineatul (4)]⁴⁸⁴. Se urmărește realizarea unui echilibru între protecția

480 Directiva 2009/48/CE a Parlamentului European și a Consiliului din 18 iunie 2009 privind siguranța jucăriilor, JO 2009 L 170.

481 *Ibid.*, articolul 2 alineatul (1).

482 De asemenea, Comisia Europeană a încheiat „acorduri voluntare” cu fabricanții/comercianții europeni de jucării cu scopul îmbunătățirii siguranței jucăriilor. A se vedea și: http://ec.europa.eu/growth/sectors/toys/safety/index_en.htm.

483 Directiva 2010/13/UE a Parlamentului European și a Consiliului din 10 martie 2010 privind coordonarea anumitor dispoziții stabilite prin acte cu putere de lege sau acte administrative în cadrul statelor membre cu privire la furnizarea de servicii mass-media audiovizuale (Directiva serviciilor mass-media audiovizuale), JO L 95/1, 2010.

484 Pentru o imagine de ansamblu asupra funcționării Directivei privind serviciile mass-media audiovizuale, a se vedea: COM(2012)203 final, Raport al Comisiei către Parlamentul European, Consiliu, Comitetul Economic și Social European și Comitetul Regiunilor privind aplicarea Directivei 2010/13/UE (Directiva serviciilor mass-media audiovizuale), Bruxelles, 4 mai 2012 și SWD(2012)125 final, Documentul de lucru al serviciilor Comisiei anexat Primului Raport al Comisiei către Parlamentul European, Consiliu, Comitetul Economic și Social European și Comitetul Regiunilor privind aplicarea Directivei 2010/13/UE (Directiva serviciilor mass-media audiovizuale), care însoțește documentul, Bruxelles, 4 mai 2012.

copiilor și alte valori democratice importante, precum libertatea de exprimare, și sprijină ideea că această protecție este posibilă prin implicarea esențială a răspunderii părintești (considerentele 48 și 59).

Punerea în aplicare eficace a Directivei serviciilor mass-media audiovizuale este completată de recomandările din 1998⁴⁸⁵ și, respectiv, 2006⁴⁸⁶ privind protecția minorilor și a demnității umane.

În dreptul CoE, Convenția europeană privind televiziunea transfrontieră⁴⁸⁷ a fost primul tratat internațional care a stabilit un cadru legal pentru libera circulație a programelor de televiziune transfrontaliere în Europa. Convenția protejează în mod specific copiii și adolescenții [articolul 7 alineatul (2)], interzicând, de exemplu, transmiterea de materiale pornografice și violente și de programe care incită la ură rasială. Documentul stabilește standarde în materie de publicitate și reglementează momentul difuzării publicității și pauzele publicitare.

485 Recomandarea Consiliului nr. 98/560/CE din 24 septembrie 1998 privind dezvoltarea competitivității industriei europene de servicii audiovizuale și de informare prin promovarea unor cadre naționale menite să asigure un nivel comparabil și eficace de protecție a minorilor și a demnității umane, JO 1998 L 270.

486 Recomandarea nr. 2006/952/CE a Parlamentului European și a Consiliului din 20 decembrie 2006 privind protecția minorilor și a demnității umane, precum și dreptul la replică în legătură cu competitivitatea industriei europene de servicii audiovizuale și de informare on-line, JO L 378, 27 decembrie 2006.

487 Consiliul Europei, [Convenția Europeană privind televiziunea transfrontieră](#), CETS nr. 132, 1989. Modificată potrivit dispozițiilor [Protocolului de amendare](#), CETS nr. 171, 2002.

10.2. Copiii și protecția datelor cu caracter personal

Aspecte esențiale

- În dreptul UE și dreptul CoE, protecția datelor cu caracter personal este recunoscută ca un drept fundamental.
- Dreptul la respectarea vieții private și de familie, a domiciliului și a corespondenței (articolul 8 din Convenție) cuprinde și dreptul la protecția datelor cu caracter personal.
- Printre alte drepturi referitoare la datele cu caracter personal, copiii beneficiază și de dreptul de a se opune prelucrării datelor lor, cu anumite excepții întemeiate pe motive imperioase legitime.

10.2.1. Dreptul european în materie de protecție a datelor

În dreptul UE, Uniunea Europeană dispune de competență de legiferare în materie de protecția datelor (articolul 16 din TFUE)⁴⁸⁸. Articolul 8 alineatul (2) din Carta drepturilor fundamentale a UE prevede principiile esențiale privind protecția datelor (tratamentul corect, consimțământul persoanei interesate sau un motiv legitim prevăzut de lege, drept de acces la datele colectate și dreptul la rectificarea acestora), în timp ce articolul 8 alineatul (3) impune ca respectarea normelor de protecție a datelor să fie supusă controlului unei autorități independente. Dreptul la protecția datelor cu caracter personal consacrat la articolul 8 poate fi restrâns în conformitate cu legea și în vederea respectării principiilor unei societăți democratice precum drepturile și libertățile celorlalți (articolul 52 din cartă)⁴⁸⁹.

Protecția datelor cu caracter personal a devenit unul dintre aspectele esențiale ale dreptului european în materie de viață privată. Principalul instrument din

⁴⁸⁸ Pentru o imagine de ansamblu asupra dreptului european în materie de protecția datelor, a se vedea FRA și CoE (2014).

⁴⁸⁹ CJUE, cauzele conexe C-468/10 și C-469/10, *Asociación Nacional de Establecimientos Financieros de Crédito (ASNEF) și Federación de Comercio Electrónico y Marketing Directo (FECEMD)/ Administración del Estado*, 24 noiembrie 2011, punctul 48; CJUE, C-275/06, *Productores de Música de España (Promusicae)/Telefónica de España SAU* [GC], 29 ianuarie 2008, punctul 68.

domeniu este Directiva 95/46/CE privind protecția persoanelor fizice în ceea ce privește prelucrarea datelor cu caracter personal și libera circulație a acestor date (Directiva privind protecția datelor)⁴⁹⁰.

Întrucât prelucrarea datelor are loc în spații închise, la care accesul publicului nu este, în general, permis, copiii precum și alte persoane vizate nu au cunoștință de faptul că datele lor cu caracter personal fac obiectul prelucrării. Pentru a reduce vulnerabilitatea persoanelor vizate, dreptul UE garantează copiilor (și altor persoane vizate) drepturi individuale specifice, precum dreptul de a fi informați cu privire la colectarea datelor care îi privesc, dreptul de acces la datele stocate și de a fi informați cu privire la detaliile operațiunilor de prelucrare, dreptul de a se opune în cazul prelucrării ilegale, drepturile de rectificare, ștergere și blocare a datelor.

Operatorii responsabili cu prelucrarea de date trebuie să furnizeze persoanei vizate informațiile corespunzătoare referitoare la prelucrarea datelor sale (articolele 10 și 11 din Directiva privind protecția datelor). O interpretare a dispozițiilor în interesul copiilor presupune ca limbajul și forma în care sunt furnizate informațiile să fie adaptate nivelului de maturitate și înțelegere al copiilor. Ca cerință minimă, trebuie să se specifice scopul prelucrării, precum și identitatea și datele de contact ale operatorului [articolul 10 literele (a) și (b) din Directiva privind protecția datelor].

Directiva privind protecția datelor prevede obligația de a obține consimțământul persoanelor vizate, indiferent de cât de sensibile ar fi datele prelucrate (articolele 7, 8 și 14). O procedură de obținere a consimțământului adaptată copiilor presupune luarea în considerare a nivelului lor de dezvoltare, astfel încât aceștia să fie implicați treptat tot mai mult în procedura în cauză. Primul pas îl constituie consultarea copilului de către reprezentantul său legal înainte de acordarea consimțământului, apoi se trece la obținerea consimțământului în paralel de la copil și de la reprezentantul legal al acestuia, iar apoi la obținerea consimțământului doar de la minorul adolescent.

Persoanele vizate au dreptul la ștergerea datelor, ceea ce presupune posibilitatea ca datele lor cu caracter personal să fie eliminate sau șterse la cererea lor și, de asemenea, au dreptul de a se opune prelucrării datelor lor personale.

⁴⁹⁰ Directiva 95/46/CE a Parlamentului European și a Consiliului din 24 octombrie 1995 privind protecția persoanelor fizice în ceea ce privește prelucrarea datelor cu caracter personal și libera circulație a acestor date (Directiva privind protecția datelor), JO L 281, 1995.

Această ultimă prevedere capătă o importanță tot mai mare în cazul copiilor, dat fiind volumul enorm de date cu caracter personal ale copiilor care circulă și sunt disponibile prin intermediul rețelelor de socializare. Deși, până în prezent, CJUE nu a avut ocazia să se pronunțe în cauze privitoare la copii, totuși, într-o cauză recentă privind un reclamant adult, Curtea a susținut că dreptul de opoziție se aplică datelor și informațiilor „în special atunci când ele sunt inadecvate, atunci când nu sunt sau nu mai sunt pertinente ori sunt excesive în raport cu scopurile amintite și cu timpul care s-a scurs”⁴⁹¹. CJUE a mai dispus că aplicabilitatea dreptului de opoziție trebuie pusă în balanță cu alte drepturi fundamentale.

În dreptul CoE, CEDO consideră că articolul 8 din Convenție cuprinde și dreptul de protecție a datelor cu caracter personal. Curtea examinează situații în care intervin aspecte legate de protecția datelor, inclusiv interceptarea comunicațiilor⁴⁹², diferite forme de supraveghere⁴⁹³ și protecția împotriva stocării datelor cu caracter personal de către autoritățile publice⁴⁹⁴. De asemenea, CEDO a statuat că legislațiile naționale trebuie să instituie măsuri corespunzătoare pentru a asigura căi de atac împotriva încălcării drepturilor de protecție a datelor.

Exemplu: În cauza *K.U./Finlanda*⁴⁹⁵, reclamantul era un copil a cărui plângere privea publicarea unui anunț indecent în numele său pe un site internet de întâlniri. Furnizorul serviciului respectiv refuzase să dezvăluie identitatea persoanei care făcuse anunțul, invocând obligațiile prevăzute de legislația finlandeză cu privire la confidențialitate. Reclamantul a susținut că legislația internă din Finlanda nu oferea protecție suficientă împotriva acțiunilor persoanei fizice care publicase pe internet informații incriminatorii despre el. CEDO a reținut că statele au obligații pozitive care presupun adoptarea de măsuri menite să garanteze respectarea vieții private chiar și în sfera relațiilor dintre persoane. În cazul în speță, o protecție reală și practică a reclamantului ar fi însemnat să se ia măsuri efective pentru

491 CJUE, C-131/12, *Google Spain SL și Google Inc./Agencia Española de Protección de Datos (AEPD) și Mario Costeja González* [GC], 13 mai 2014, punctul 93.

492 A se vedea, de exemplu: CEDO, *Malone/Regatul Unit*, nr. 8691/79, 2 august 1984; CEDO, *Copland/Regatul Unit*, nr. 62617/00, 3 aprilie 2007.

493 A se vedea, de exemplu: CEDO, *Klass și alții/Germania*, nr. 5029/71, 6 septembrie 1978; CEDO, *Uzun/Germania*, nr. 35623/05, 2 septembrie 2010.

494 A se vedea, de exemplu: CEDO, *Leander/Suedia*, nr. 9248/81, 26 martie 1987; CEDO, *S. și Harper/Regatul Unit* [GC], nr. 30562/04 și 30566/04, 4 decembrie 2008.

495 CEDO, *K.U./Finlanda*, nr. 2872/02, 2 decembrie 2008. Pentru informații suplimentare, a se vedea capitolul 4.

identificarea și tragerea la răspundere a autorului faptei. Însă statul nu ofere această protecție, iar Curtea a constatat o încălcare a articolului 8 din Convenție⁴⁹⁶.

Exemplu: *Avilkina și alții/Rusia*⁴⁹⁷ privește dezvăluirea în fața unui procuror a dosarului medical al unei fetițe în vârstă de doi ani, în urma solicitării acestuia de a fi informat cu privire la toate cazurile de refuzare a transfuziilor de sânge de către membri ai grupului religios Martorii lui Iehova. Curtea a recunoscut că interesul de anchetare a infracțiunilor poate prevala asupra intereselor unui pacient (și ale comunității în ansamblul ei) de protejare a confidențialității informațiilor medicale, constatând totuși că reclamanta nu era suspectă sau învinuită într-o cauză penală. În plus, personalul medical în îngrijirea căruia se afla reclamanta ar fi putut solicita o autorizare judecătorească privind transfuzia de sânge dacă ar fi considerat că persoana vizată se află într-o situație care i-ar fi pus viața în pericol. Dată fiind absența unei nevoi imperioase de natură socială care să justifice solicitarea de dezvăluire a informației medicale confidențiale privitoare la reclamantă, CEDO a constatat încălcarea articolului 8 din Convenție.

Exemplu: Cauza *S. și Marper/Regatul Unit*⁴⁹⁸ se referă la stocarea pe termen nelimitat a amprentelor digitale și a ADN-ului unui copil în vârstă de unsprezece ani, prelevate în contextul anchetării unei tentative de jaf de comiterea căruia copilul fusese suspectat, deși acesta fusese în final achitat. Dată fiind natura și volumul de informație personală conținută în mostrele de celule și în profilul ADN, însăși reținerea acestora a constituit o atingere adusă dreptului primordial al reclamantului la respectarea vieții private. Principiile fundamentale ale instrumentelor relevante ale Consiliului European și ale dreptului și practicii din alte state semnatare ale Convenției impun ca reținerea datelor să fie proporțională cu scopul colectării acestora și să fie limitată în timp, îndeosebi în activitatea polițienească. Protecția conferită de articolul 8 din Convenție ar fi redusă în mod inacceptabil dacă s-ar permite utilizarea, cu orice preț, a tehnicilor științifice moderne în cadrul sistemului de justiție penală, fără să se stabilească cu grijă echilibrul corect între potențialele beneficii și interesele importante în materie de viață privată. Din acest punct de vedere, Curtea s-a declarat uimită de caracterul

496 FRA și CoE (2014), p. 122.

497 CEDO, *Avilkina și alții/Rusia*, nr. 1585/09, 6 iunie 2013.

498 CEDO, *S. și Marper/Regatul Unit* [GC], nr. 30562/04 și 30566/04, 4 decembrie 2008.

general și nediferențiat al competenței de reținere a datelor în Anglia și în Țara Galilor, deoarece era permisă stocarea datelor pentru o perioadă de timp nelimitată și indiferent de natura sau gravitatea infracțiunii sau de vârsta suspectului. Stocarea datelor poate fi deosebit de dăunătoare în cazul minorilor, dată fiind situația lor specială și importanța dezvoltării și integrării lor în societate. În concluzie, stocarea datelor constituie o ingerință disproporționată în dreptul reclamantului la respectarea vieții private.

Convenția Consiliului Europei pentru protejarea persoanelor față de prelucrarea automatizată a datelor cu caracter personal⁴⁹⁹ (Convenția nr. 108) se aplică tuturor cazurilor de prelucrare a datelor în sectoarele public și privat și protejează persoana, inclusiv copiii, împotriva abuzurilor care pot însoți prelucrarea datelor cu caracter personal. Convenția nr. 108 are un Protocol adițional care prevede înființarea unor autorități de supraveghere și reglementează fluxul transfrontalier de date cu caracter personal în direcția statelor care nu sunt părți la convenție⁵⁰⁰.

Principiile enunțate în Convenția nr. 108 referitoare la prelucrarea datelor cu caracter personal privesc obținerea și prelucrarea automatizată a datelor în mod corect și legal, stocarea acestora în scopuri determinate și legitime, neputând fi utilizate într-un mod incompatibil cu aceste scopuri, și păstrarea acestora numai pe durata necesară îndeplinirii scopurilor respective. De asemenea, principiile se referă și la calitatea datelor. În absența unor garanții legale corespunzătoare, este interzisă prelucrarea datelor „sensibile” precum cele referitoare la originea rasială, opiniile politice, starea de sănătate, convingerile religioase, viața sexuală sau antecedentele penale ale persoanei vizate. Convenția consfințește și dreptul persoanei, inclusiv al copilului, de a fi informată în legătură cu existența fișierului cu datele sale și, dacă este necesar, de a obține rectificarea acestora. Restricționarea drepturilor prevăzute în convenție este posibilă numai dacă măsurile respective sunt necesare pentru apărarea securității statului sau a siguranței publice.

499 Consiliul Europei, *Convenția Consiliului Europei pentru protejarea persoanelor cu privire la prelucrarea automatizată a datelor cu caracter personal*, CETS nr. 108, 1981.

500 Consiliul Europei, *Protocolul adițional la Convenția Consiliului Europei pentru protejarea persoanelor față de prelucrarea automatizată a datelor cu caracter personal*, CETS nr. 181, 2001.

În dreptul internațional, dreptul la protecția datelor este circumscris dreptului copilului la viață privată consacrat la articolul 16 din Convenția cu privire la drepturile copilului. Acest articol prevede că niciun copil nu va fi supus unei imixțiuni arbitrare sau ilegale în viața sa privată, în familia sa, în domiciliul său ori în corespondența sa, precum și nici unui fel de atac ilegal la onoarea și reputația sa. Acest drept trebuie respectat de oricine, inclusiv de reprezentantul legal al copilului.

11

Drepturile copiilor în procedurile penale și în procedurile alternative (nejudiciare)

UE	Subiecte abordate	CoE
<p>Carta drepturilor fundamentale, articolul 47 (dreptul la o cale de atac eficientă și la un proces echitabil), articolul 48 (prezumpția de nevinovăție și dreptul la apărare) și articolul 49 (principiile legalității și proporționalității infracțiunilor și pedepselor)</p> <p>Directiva privind dreptul la interpretare și traducere (2010/64/UE)</p> <p>Directiva privind dreptul la informare (2012/13/UE)</p> <p>Directiva privind dreptul de a avea acces la un avocat (2013/48/UE)</p>	<p>Garanțiile unui proces echitabil</p>	<p>Convenția, articolul 6 (dreptul la un proces echitabil)</p> <p>CEDO, <i>T./Regatul Unit</i> [GC], nr. 24724/94, 1999 (copiii în instanță)</p> <p>CEDO, <i>Panovits/Cipru</i>, nr. 4268/04, 2008 (accesul la un avocat)</p>
<p>Carta drepturilor fundamentale, articolul 4 (tortura și tratamentele inumane sau degradante) și articolul 6 (dreptul la libertate)</p>	<p>Detenția</p>	<p>Convenția, articolul 3 (tortura și tratamentele inumane sau degradante) și articolul 5 (dreptul la libertate)</p> <p>CEDO, <i>Bouamar/Belgia</i>, nr. 9106/80, 1988 (detenție în scopul educației sub supraveghere)</p> <p>CEDO, <i>D.G./Irlanda</i>, nr. 39474/98, 2002 (detenție în scopul educației sub supraveghere)</p> <p>CEDO, <i>Nart/Turcia</i>, nr. 20817/04, 2008 (detenție preventivă)</p> <p>CEDO, <i>Güveç/Turcia</i>, nr. 70337/01, 2009 (condiții de detenție)</p>

UE	Subiecte abordate	CoE
Directiva privind drepturile victimelor (2012/29/UE) CJUE, C-105/03, <i>Proces penal împotriva Mariei Pupino</i> [GC], 2005 (statutul martorilor copii în instanță)	Copiii martori și victime	Convenția, articolul 3 (tortura și tratamentele inumane sau degradante) și articolul 8 (viața privată) CEDO, <i>Kovač/Croația</i> , nr. 503/05, 2007 (martori copil) CEDO, <i>S.N./Suedia</i> , nr. 34209/96, 2002 (martori copil) CEDO, <i>R.R. și alții/Ungaria</i> , nr. 19400/11, 2012 (excluderea unei familii din programul de protecție a martorilor)

Drepturile copiilor în contextul procedurilor de justiție juvenilă privesc copiii puși sub acuzare, urmăriți penal sau condamnați pentru săvârșirea de infracțiuni, precum și copiii care participă la proceduri judiciare sau la proceduri conexe acestora în calitate de victime și/sau de martori. Statutul copiilor în contextul justiției juvenile este reglementat de prevederile generale privind drepturile omului, relevante atât în cazul adulților, cât și al copiilor.

Acest capitol prezintă o imagine de ansamblu a normelor europene relevante în cazul copiilor implicați în proceduri judiciare și alternative. Capitolul abordează aspecte precum garantarea unui proces echitabil, inclusiv participarea efectivă a unui avocat și accesul la serviciile acestuia, drepturile delincvenților juvenili reținuți, inclusiv detenția preventivă (garanții procedurale și de fond), condițiile de detenție și protecția împotriva relelor tratamente, precum și protecția copiilor cu calitatea de martori sau de victime. Aspectele care țin de protecție prezintă o relevanță specială în procedurile alternative necontencioase, care ar trebui utilizate ori de câte ori acestea servesc, în cea mai bună manieră posibilă, interesului superior al copilului⁵⁰¹. În cazul copiilor, obiectivele justiției penale, precum integrarea socială, educația și prevenirea recidivei, constituie principii fundamentale importante⁵⁰².

501 Consiliul Europei, Comitetul de Miniștri (2010), Orientări privind justiția în interesul copilului, 17 noiembrie 2010, punctul 24.

502 Pentru informații suplimentare, a se vedea Consiliul Europei, Comitetul de Miniștri (2008), Recomandarea CM/Rec (2008)11 a Comitetului de Miniștri, adresată statelor membre, privind normele europene pentru delincvenții minori care fac obiectul unor sancțiuni sau măsuri dispuse de organele judiciare, 5 noiembrie 2008, partea I.A.2.

11.1. Garanțiile unui proces echitabil

Aspecte esențiale

- În cadrul procedurilor penale, copiii au dreptul la un tratament corect și adecvat interesului lor.
- Procedurile judiciare ar trebui să fie adaptate la nevoile copiilor, pentru a se asigura participarea lor efectivă la acestea.
- Copiii beneficiază de dreptul a avea un avocat încă din fazele preliminare ale procedurilor penale și încă de la primul interogatoriu la care sunt supuși de către poliție.

În timp ce prezintă pe scurt cerințele generale de la nivelul UE și al Consiliului Europei privind un proces echitabil, secțiunea de față pune un accent deosebit pe garanțiile unui proces echitabil în cazul specific al copiilor.

Dreptul la un proces echitabil constituie pilonul central al unei societăți democratice. Copiii suspectați sau acuzați de comiterea unei infracțiuni au dreptul la un proces echitabil și beneficiază de aceleași garanții ca orice altă persoană aflată în conflict cu legea. Garanțiile unui proces echitabil se aplică de la primul interogatoriu la care este supus copilul și sunt menținute pe tot parcursul procesului. Pe de altă parte, copiii aflați în conflict cu legea sunt deosebit de vulnerabili, având nevoie, așadar, de protecție suplimentară. Organismele europene au elaborat cerințe specifice pentru a asigura un răspuns efectiv la nevoile copiilor.

În dreptul UE, o serie de dispoziții ale Cartei drepturilor fundamentale a UE stabilesc drepturi de bază privind accesul la justiție care susțin garantarea unui proces echitabil atât pentru adulți, cât și pentru copii. Articolul 47 se referă în mod specific la dreptul la o cale de atac eficientă și la un proces echitabil, stabilind cerințe extrem de relevante în cazul copiilor, precum cele referitoare la dreptul la un proces echitabil, public și într-un termen rezonabil, precum și dreptul oricărei persoane de a fi apărută, reprezentată și consiliată și de a i se acorda asistență juridică. În mod similar, principiile legalității și proporționalității infracțiunilor și pedepselor, enunțate la articolul 49, prezintă o relevanță specială în cazul copiilor. De asemenea, o serie de directive ale UE stabilesc garanții ale unui proces echitabil în procedurile penale: Directiva privind dreptul la interpretare și

traducere⁵⁰³, Directiva privind dreptul la informare⁵⁰⁴ și Directiva privind dreptul de a avea acces la un avocat⁵⁰⁵. Primele două dintre ele nu cuprind garanții specifice copiilor, deși Directiva privind dreptul la informare cuprinde dispoziții care se referă, în general, la persoanele vulnerabile suspectate sau acuzate. Prevederile referitoare la copii ale Directivei privind dreptul de a avea acces la un avocat sunt analizate în [secțiunea 11.2.2](#).

La punerea în aplicare a dispozițiilor acestor directive, chiar în lipsa unor prevederi specifice referitoare la copii, statele membre trebuie să respecte Carta drepturilor fundamentale a UE. Prin urmare, principiilor precum interesul superior al copilului, consacrat la articolul 24, trebuie să li se acorde importanța cuvenită în cauzele în care copiii fac obiectul oricăror prevederi enunțate în directivele menționate. Până în prezent, CJUE nu a avut ocazia să se pronunțe în cauze referitoare la interpretarea articolului 24 din cartă coroborat cu una dintre aceste directive⁵⁰⁶.

O semnificație aparte o are propunerea de directivă a Comisiei Europene privind garanțiile procedurale pentru copiii suspectați sau acuzați în cadrul procedurilor penale⁵⁰⁷, care urmărește să le asigure acestora asistență obligatorie din partea unui avocat în toate fazele procedurilor penale. Propunerea prevede și faptul că minorii ar trebui să beneficieze de informare promptă cu privire la drepturile lor, de asistența părinților (sau a altor persoane apropiate) și de audieri cu ușile închise. În plus, copiii privați de libertate au dreptul să primească educație,

---

503 Directiva 2010/64/UE a Parlamentului European și a Consiliului din 20 octombrie 2010 privind dreptul la interpretare și traducere în cadrul procedurilor penale, JO L 280/1, 2010.

504 Directiva 2012/13/UE a Parlamentului European și a Consiliului din 22 mai 2012 privind dreptul la informare în cadrul procedurilor penale, JO L 142/1, 2012.

505 Directiva 2013/48/UE a Parlamentului European și a Consiliului din 22 octombrie 2013 privind mandatul european de arestare, precum și dreptul ca o persoană terță să fie informată în urma privării de libertate și dreptul de a comunica cu persoane terțe și cu autorități consulare în timpul privării de libertate, JO L 294/1, 2013.

506 CJUE s-a pronunțat pe marginea interpretării articolului 24 în cauze legate de răpiri internaționale de copii (a se vedea [secțiunea 5.4](#)).

507 Comisia Europeană (2013), Propunere de directivă a Parlamentului European și a Consiliului privind garanțiile procedurale pentru copiii suspectați sau acuzați în cadrul procedurilor penale, COM(2013) 822 final, Bruxelles, 27 noiembrie 2013.

orientare și formare corespunzătoare, să beneficieze de îngrijiri medicale și să fie deținuți separat de adulți⁵⁰⁸.

În dreptul CoE, în Convenție garanțiile unui proces echitabil se regăsesc la articolul 6, care generează cel mai vast corp de jurisprudență al Curții Europene a Drepturilor Omului. Articolul 6 alineatul (1) din Convenție enunță în mod explicit o serie de garanții ale unui proces echitabil: dreptul la judecarea cauzei și la pronunțarea sentinței în mod echitabil, în mod public (cu excepțiile impuse, printre altele, de interesele minorilor); dreptul la judecarea cauzei în termen rezonabil; dreptul la judecarea cauzei de către o instanță independentă și imparțială⁵⁰⁹; și dreptul la judecarea cauzei de către o instanță instituită de lege. Inerent noțiunii de proces echitabil, CEDO a elaborat o serie de garanții: egalitatea armelor și procedura contradictorie; dreptul de a se abține de la declarații; accesul la un avocat; participarea efectivă; prezența la audieri; și deciziile motivate. În plus, orice persoană acuzată de o infracțiune este prezumată nevinovată până ce vinovăția sa va fi legal stabilită [articolul 6 alineatul (2) din Convenție].

Orice persoană acuzată de comiterea unei infracțiuni trebuie să dispună de următoarele drepturi minime: să fie informată, în termenul cel mai scurt, într-o limbă pe care o înțelege, despre acuzațiile care i se aduc [articolul 6 alineatul (3) litera (a) din Convenție]; să dispună de timpul și de înlesnirile necesare pregătirii apărării sale [articolul 6 alineatul (3) litera (b) din Convenție]; să fie asistată de un apărător ales de ea [articolul 6 alineatul (3) litera (c) din Convenție]; să audieze sau să solicite audierea martorilor acuzării [articolul 6 alineatul (3) litera (d) din Convenție]; precum și dreptul să fie asistată gratuit de un interpret [articolul 6 alineatul (3) litera (e) din Convenție]. Aceste garanții sunt valabile deopotrivă pentru adulți și copii, însă dreptul de participare efectivă, precum și dreptul de acces la un avocat constituie aspecte de o importanță deosebită pentru copii, care au generat jurisprudență specifică acestora. Prin urmare, aceste două garanții specifice ale unui proces echitabil sunt analizate mai în detaliu în prezentul capitol.

508 Pentru informații suplimentare, a se vedea [secțiunea 11.2](#). De asemenea, poate fi relevantă pentru protecția copiilor: Comisia Europeană (2013), Propunerea de directivă a Parlamentului European și a Consiliului privind asistența judiciară provizorie pentru persoanele suspectate sau acuzate care sunt private de libertate și asistența judiciară în cadrul procedurilor aferente mandatului european de arestare, COM(2013) 824 final, Bruxelles, 27 noiembrie 2013.

509 CEDO, *Nortier/Tările de Jos*, nr. 13924/88, 24 august 1993; CEDO, *Adamkiewicz/Polonia*, nr. 54729/00, 2 martie 2010.

O mare importanță pentru copiii suspectați sau acuzați o au Orientările Consiliului Europei privind justiția în interesul copilului⁵¹⁰. Deși aceste orientări nu au caracter obligatoriu, ele reprezintă totuși o etapă preliminară a demersului de garantare a faptului că procedurile judiciare, inclusiv cele care fac parte din sistemul de justiție penală, țin cont de nevoile specifice ale copiilor. Orientările sunt elaborate pe baza jurisprudenței CEDO existente și a altor standarde juridice europene și internaționale, precum Convenția ONU cu privire la drepturile copilului. Acestea constituie instrumente utile pentru persoanele specializate care lucrează cu copiii. Potrivit secțiunii I punctul (1), orientările se aplică copiilor în cadrul procedurilor judiciare (penale sau nepenale), precum și în cadrul alternativelor la aceste proceduri. Prezintă o importanță specială pentru copiii implicați în proceduri penale dreptul ca informațiile privind orice acuzații aduse împotriva copilului să fie comunicate atât copilului, cât și părinților, astfel încât aceștia să înțeleagă acuzația exactă (secțiunea IV.A.1.5), dreptul de a fi audiați numai în prezența unui avocat sau a părinților sau a unui adult de încredere [secțiunea C punctul (30)], dreptul de a beneficia de principiul celerității [secțiunea D punctul (4)], precum și dreptul de a beneficia de interogatorii sau audieri adaptate copilului [secțiunea D punctul (5)].

În luna iunie 2014, Adunarea Parlamentară a Consiliului Europei (APCE) a adoptat o rezoluție privind o justiție juvenilă adaptată copiilor, prin care subliniază nevoia ca minorii în conflict cu legea să beneficieze de un tratament bazat pe respectarea drepturilor acestora și adaptat nevoilor lor⁵¹¹. APCE solicită statelor membre să pună în aplicare standardele internaționale privind drepturile omului în materie de justiție juvenilă, inclusiv Orientările Consiliului Europei privind justiția în interesul copilului, și să adapteze legislația și practica națională în conformitate cu aceste standarde. APCE sugerează utilizarea privării de libertate numai ca măsură de ultimă instanță și pentru cea mai scurtă perioadă posibilă, stabilind vârsta minimă de răspundere penală a minorilor la 14 ani, fără a permite excepții în cazul infracțiunilor grave, și instituind un sistem de justiție juvenilă specializat, inclusiv mecanisme extrajudiciare, măsuri neprivative de libertate și prezența de personal specializat.

În dreptul internațional, articolul 40 din Convenția ONU cu privire la drepturile copilului recunoaște oricărui copil suspectat, acuzat sau cu privire la care s-a

510 Consiliul Europei, Comitetul de Miniștri (2010), Orientările Comitetului de Miniștri al Consiliului Europei privind justiția în interesul copilului, 17 noiembrie 2010.

511 Adunarea Parlamentară a Consiliului Europei, Rezoluția 2010 (2014), „0 justiție juvenilă adaptată copiilor: de la retorică la realitate”.

dovedit că a încălcat a legea penală dreptul la un tratament corect și care să țină seama de vârsta sa. Potrivit aceluiași articol, obiectivul fundamental al justiției juvenile este acela de a reintegra copiii în societate, acolo unde ei își pot asuma un rol constructiv. Articolul 40 alineatul (2) din CDC recunoaște dreptul copiilor la un proces echitabil și faptul că aceștia trebuie să beneficieze de o serie de drepturi suplimentare, inclusiv dreptul de a fi asistați de părinți, dreptul la o cale de atac și dreptul la respectarea deplină a vieții private în toate fazele procedurii.

De asemenea, și alte instrumente au dezvoltat principiile CDC referitoare la un proces echitabil și la dreptul de a fi tratat într-o manieră adaptată copilului, inclusiv utilizarea privării de libertate ca o măsură de ultimă instanță și cât mai scurtă posibil [a se vedea articolul 37 litera (b) din CDC]. Prezintă o importanță deosebită Standardul minim de reguli al ONU privind administrarea justiției juvenile (Regulile de la Beijing)⁵¹², Principiile ONU privind prevenirea delincvenței juvenile (Principiile de la Riyadh)⁵¹³ și Regulile ONU privind protecția minorilor lipsiți de libertate (Regulile de la Havana)⁵¹⁴. Regulile de la Beijing oferă orientări detaliate privind punerea în aplicare a cerințelor privind procesul echitabil și tratamentul specific copiilor, enunțate la articolul 40 din CDC, inclusiv scopurile justiției juvenile, protejarea vieții private, anchetarea și urmărirea penală, detenția preventivă, judecarea și actul de decizie, precum și plasarea sau neplasarea într-o instituție. Regulile de la Havana vizează tratamentul minorilor privați de libertate și cuprind norme privind definirea privării de libertate, custodia poliției și detenția preventivă, condițiile din centrele pentru minori, proceduri disciplinare, metode de verificare și utilizarea forței sau a constrângerii, mecanisme de formulare a plângerilor, mecanisme de inspectare și monitorizare, precum și reintegrarea minorilor. În sfârșit, Principiile de la Riyadh furnizează îndrumări detaliate privind politicile menite să prevină delincvența juvenilă.

Comitetul ONU pentru Drepturile Copilului a emis un Comentariu general (nr. 10)⁵¹⁵ privind copiii și justiția juvenilă, care oferă orientări detaliate referitoare la interpretarea și punerea în aplicare a CDC în ceea ce privește justiția juvenilă.

512 ONU, Adunarea Generală (AG) (1985), Standardul minim de reguli al ONU privind administrarea justiției juvenile, Doc. ONU, Rezoluția AG nr. 40/33, 19 noiembrie 1985.

513 ONU, Adunarea Generală (AG) (1990), Principiile ONU privind prevenirea delincvenței juvenile, Doc. ONU, Rezoluția AG nr. 45/112, 14 decembrie 1990.

514 ONU, Adunarea Generală (AG) (1990), Regulile ONU privind protecția minorilor lipsiți de libertate, Doc. ONU, Rezoluția AG nr. 45/113, 14 decembrie 1990.

515 ONU, Comitetul pentru drepturile copilului (2007), *Comentariul general nr. 10 privind drepturile copilului în justiția juvenilă*, CRC/C/GC/10, 25 aprilie 2007.

Documentul abordează principiile fundamentale ale justiției juvenile, inclusiv dreptul la participare efectivă ca parte a dreptului la un proces echitabil (pentru detalii suplimentare, a se vedea [secțiunea 11.1.1](#)), recurgerea la privarea de libertate ca măsură de ultimă instanță și pentru o perioadă pertinentă cât mai scurtă, utilizarea mijloacelor extrajudiciare și prevenirea delincvenței juvenile, includerea principiului interesului superior al copilului și a principiului nediscriminării în sistemul justiției juvenile, precum și limitele de vârstă. Comitetul ONU pentru Drepturile Copilului recomandă stabilirea vârstei minime a răspunderii penale la 12 ani, sau preferabil chiar la o vârstă mai mare. De asemenea, recomandă ca tuturor minorilor să li se garanteze dreptul de a fi judecați în contextul justiției juvenile și interzice transferarea celor cu vârste de 16 și 17 ani în sistemul penal al adulților în cazul infracțiunilor grave. În plus, există și alte comentarii generale relevante pentru justiția juvenilă, precum cel privind dreptul de a fi ascultat (legat de dreptul de participare efectivă la procedurile judiciare) și cel privind protecția împotriva tuturor formelor de violență⁵¹⁶.

11.1.1. Participarea efectivă

În dreptul UE, articolul 47 din Carta drepturilor fundamentale a UE stabilește o serie de garanții similare celor enunțate la articolul 6 din Convenție, printre care dreptul la un proces echitabil, public și într-un termen rezonabil, în fața unei instanțe judecătorești independente și imparțiale, dreptul la reprezentare juridică și dreptul la o cale de atac eficientă. Directiva propusă privind garanțiile procedurale pentru copiii suspecți sau acuzați în cadrul procedurilor penale include dreptul la participare efectivă și dreptul la reprezentare juridică⁵¹⁷.

În dreptul CoE, CEDO a elaborat, în temeiul articolului 6 din Convenție, cerințe specifice pentru garantarea participării efective a copiilor la procesele penale. Ca regulă generală, în cadrul procedurilor trebuie garantat faptul că se ține seama de vârsta, de maturitatea și de capacitățile emoționale ale copilului⁵¹⁸. Exemple concrete ale cerinței de „participare efectivă” cuprind prezența copilului pe durata audierilor, desfășurarea acestora cu ușile închise, limitarea publicității, garantarea

516 ONU, Comitetul pentru drepturile copilului (2009), *Comentariul general nr. 12 privind dreptul copilului de a fi ascultat*, CRC/C/GC/12, 1 iulie 2009; ONU, Comitetul pentru drepturile copilului (2011), *Comentariul general nr. 13 privind dreptul copilului la protecție împotriva tuturor formelor de violență*, CRC/C/GC/13, 18 aprilie 2011.

517 Comisia Europeană (2013), Propunere de directivă a Parlamentului European și a Consiliului privind garanțiile procedurale pentru copiii suspecți sau acuzați în cadrul procedurilor penale, COM(2013) 822 final, Bruxelles, 27 noiembrie 2013.

518 CEDO, *T./Regatul Unit* [GC], nr. 24724/94, 16 decembrie 1999, punctul 61.

faptului că minorul înțelege implicațiile procedurilor, precum și limitarea nivelului de formalitate în ședințele de judecată. Până în prezent, CEDO nu a statuat că stabilirea unei vârste prea mici pentru răspunderea penală ar constitui în sine o încălcare a articolului 6 din Convenție. La stabilirea măsurii în care copilul a putut participa efectiv la procedurile la nivel național, CEDO studiază circumstanțele concrete ale fiecărui caz în parte.

Exemplu: Cauza *T./Regatul Unit*⁵¹⁹ vizează uciderea unui copil în vârstă de doi ani de către doi copii în vârstă de zece ani. Cei doi au fost supuși unui proces public extrem de mediatizat. Procedura instanței naționale a fost parțial modificată, în sensul că ședințele au avut o durată redusă, părinții reclamantului au putut sta în apropierea acestuia în timpul procesului, era disponibil un loc de joacă pentru pauzele din cadrul ședinței etc. Cu toate acestea, reclamantul și celălalt acuzat au fost judecați într-un tribunal pentru adulți, păstrându-se majoritatea rigorilor unui proces penal. CEDO a constatat că reclamantul nu putuse participa în mod efectiv la proceduri din cauza publicității ședințelor de judecată și a mediatizării intense, precum și din cauza capacității sale limitate de a le da instrucțiuni avocaților săi și de a furniza mărturii adecvate. Prin urmare, fuseseră încălcate drepturile sale în virtutea articolului 6 din Convenție.

Recunoașterea dreptului la participare efectivă se află și în centrul Orientărilor Consiliului Europei privind justiția în interesul copilului. Justiția în interesul copilului, inclusiv justiția juvenilă, ar trebui să fie „accesibilă, adecvată vârstei copilului, rapidă, diligentă, adaptată la nevoile copilului și concentrată pe drepturile acestuia, respectând drepturile copilului, inclusiv dreptul la un proces echitabil, dreptul de a participa la proceduri și de a le înțelege, dreptul la viață privată și la viața de familie, precum și dreptul la integritate și demnitate”⁵²⁰. Documentul oferă orientări specifice privind modul în care ar trebui tratați copiii în contextul justiției juvenile sau al altor proceduri judiciare. Copiii trebuie să aibă acces la justiție și la procedurile judiciare, la consiliere și reprezentare juridică și trebuie să le fie garantat dreptul de a fi ascultați și de a exprima opinii personale; trebuie evitate întârzierile nejustificate, procedurile trebuie organizate într-un mod adaptat copilului (prevădând ce se răsfrânge asupra mediului și a limbajului) și,

519 CEDO, *T./Regatul Unit* [GC], nr. 24724/94, 16 decembrie 1999.

520 Consiliul Europei, Comitetul de Miniștri (2010), Orientări privind justiția în interesul copilului, 17 noiembrie 2010, punctul II. C.

de asemenea, trebuie instituite garanții speciale pentru a obține probe sau declarații din partea copiilor și a reacționa la acestea⁵²¹.

11.1.2. Accesul la un avocat

În dreptul UE, Directiva 2013/48/UE privind accesul la un avocat⁵²², cu termen de punere în aplicare 27 noiembrie 2016, cuprinde referințe directe la copii, în considerentele 52 și 55 din preambul și în articolul 5 alineatele (2)-(4). Conform considerentului 55 și articolului 5 alineatul (2), dacă un copil este lipsit de libertate, titularul autorității părintești trebuie informat neîntârziat cu privire la lipsirea de libertate și motivele acesteia, cu excepția cazului în care acest lucru ar fi contrar intereselor superioare ale copilului, situație în care este informat un alt adult adecvat în acest sens. Potrivit articolului 2, directiva se aplică persoanelor suspectate sau acuzate din momentul în care li s-a adus la cunoștință faptul că sunt suspectate sau acuzate de săvârșirea unei infracțiuni și până în momentul finalizării procedurilor printr-o decizie definitivă privind vinovăția sau nevinovăția. În plus, articolul 3 alineatul (3) prevede că dreptul de a avea acces la un avocat implică dreptul persoanelor suspectate sau acuzate de a avea întrevederi și de a comunica în mod confidențial cu avocatul, inclusiv înaintea primei interogări efectuate de poliție, precum și dreptul ca avocatul lor să fie prezent și să participe efectiv atunci când sunt interogate și ca avocatul lor să fie prezent la o serie de acțiuni de anchetare sau de strângere de probe.

În dreptul CoE, CEDO consideră accesul la un avocat ca fiind unul dintre elementele fundamentale ale unui proces echitabil⁵²³. Persoanele acuzate de comiterea unei infracțiuni au dreptul de acces la un avocat încă din fazele inițiale ale anchetei polițienești. Acest drept poate fi restricționat în circumstanțe excepționale, cu condiția ca restricția să nu aducă atingere în mod nejustificat drepturilor acuzatului. CEDO consideră că acest lucru se poate întâmpla atunci când declarațiile date în absența unui avocat sunt utilizate pentru condamnarea acuzatului⁵²⁴.

521 *Ibid.*, secțiunea D.

522 Directiva 2013/48/UE a Parlamentului European și a Consiliului din 22 octombrie 2013 privind dreptul de a avea acces la un avocat în cadrul procedurilor penale și al procedurilor privind mandatul european de arestare, precum și dreptul ca o persoană terță să fie informată în urma privării de libertate și dreptul de a comunica cu persoane terțe și cu autorități consulare în timpul privării de libertate, JO L 294/1, 2013.

523 CEDO, *Salduz/Turcia* [GC], nr. 36391/02, 27 noiembrie 2008, punctul 51.

524 *Ibid.*, punctul 62.

Evaluarea CEDO privind accesul efectiv al reclamantului la un avocat este mai exigentă în cauzele în care sunt implicați copii⁵²⁵.

Exemplu: În cauza *Panovits/Cipru*⁵²⁶ este vorba despre un minor în vârstă de 17 ani care a fost acuzat de crimă și jaf. El a fost adus la secția de poliție, însoțit de tatăl său. Minorul a fost arestat și dus într-o încăpere pentru a fi supus unui interogatoriu în absența tatălui său ori a unui avocat. În timp ce reclamantul era interogat, tatăl său a fost informat cu privire la dreptul reclamantului de a lua legătura cu un avocat. Câteva minute mai târziu, tatălui i s-a adus la cunoștință că, între timp, fiul său a recunoscut comiterea faptei. CEDO a considerat că, dată fiind vârsta reclamantului, nu se putea considera că acesta este conștient de dreptul său la reprezentare juridică înainte de a face orice fel de declarație. De asemenea, este puțin probabil ca el să fi putut aprecia în mod rezonabil consecințele interogatoriului în absența unui avocat într-o procedură penală de anchetare a unei infracțiuni. Deși, aparent, autoritățile erau dispuse oricând să permită ca reclamantul să fie asistat de un avocat dacă li s-ar fi solicitat acest lucru, totuși acestea nu i-au adus la cunoștință reclamantului dreptul de a solicita desemnarea unui avocat din oficiu care să îl asiste gratuit dacă era cazul. Nu exista nicio dovadă că reclamantul sau tatăl acestuia au renunțat în mod expres și inechivoc la dreptul lor la asistență juridică. Prin urmare, Curtea a constatat încălcarea articolului 6 alineatul (3) litera (c) coroborat cu articolul 6 alineatul (1) din Convenție.

525 *Ibid.*, punctul 60.

526 CEDO, *Panovits/Cipru*, nr. 4268/04, 11 decembrie 2008.

11.2. Drepturile delincvenților minori în ceea ce privește detenția

Aspecte esențiale

- Copiii pot fi privați de libertate numai ca o măsură de ultim grad și pentru o perioadă cât mai scurtă.
- Dacă sunt reținuți, copiii trebuie tratați într-o manieră adaptată vârstei și în condiții de respectare a demnității lor.
- Copiii ar trebui să fie deținuți separat de adulți.

Orice persoană are dreptul la libertate. Privarea de libertate constituie, așadar, o excepție și cuprinde orice formă de plasament, în baza unui ordin judecătoresc sau administrativ, într-o instituție pe care minorul nu o poate părăsi după bunul său plac⁵²⁷. Dată fiind importanța apărării drepturilor copilului, inclusiv a interesului superior al acestuia, situațiile de privare de libertate trebuie analizate din această perspectivă atunci când ele vizează copii.

Detenția poate avea loc în diferite circumstanțe, prezenta secțiune a manualului referindu-se, în principal, la copiii aflați în contact cu sistemele de justiție penală.

Instrumentele internaționale prevăd în general că detenția ar trebui să fie o măsură de ultim grad. Acest lucru înseamnă că, atunci când își pun problema plasării unui copil în detenție, autoritățile statale ar trebui să țină seama, în prealabil și în mod corespunzător, de alternativele existente pentru protejarea interesului superior al copilului și pentru reintegrarea sa în societate [articolul 40 alineatul (1) din CDC]. Alternativele pot cuprinde, de exemplu: dispoziții referitoare la „îngrijire, orientare și supraveghere, la îndrumare, la perioadele de probă, la plasamentul familial, la programe de educație generală și profesională” [articolul 40 alineatul (4) din CDC]. Detenția unui copil ar trebui luată în considerare numai dacă nu există alternative viabile. În plus, detenția ar trebui dispusă pentru o perioadă cât mai scurtă și în condiții de respectare corespunzătoare a garanțiilor de fond

527 Regula 21.5 din Consiliul Europei, Comitetul de Miniștri (2008), [Recomandarea CM/Rec\(2008\)11 referitoare la Regulile europene pentru minorii care fac obiectul unor sancțiuni sau măsuri dispuse de organele judiciare](#), 5 noiembrie 2008.

și procedurale. Dată fiind vârsta și vulnerabilitatea copiilor, aceștia beneficiază de drepturi și garanții speciale atunci când sunt plasați în detenție.

11.2.1. Forme de detenție (garanții de fond și procedurale)

În dreptul UE, cadrul legal actual al procedurilor de justiție penală nu cuprinde un instrument obligatoriu din punct de vedere juridic privind detenția copiilor.

În dreptul CoE, articolul 5 din Convenție prevede că orice persoană are dreptul la libertate. Detenția constituie o excepție care trebuie să fie reglementată în legislația națională și să nu aibă caracter arbitrar. În plus, detenția trebuie justificată de una dintre cele șase situații exhaustive definite la articolul 5 alineatul (1) literele (a)-(f). Detenția copiilor aflați în contact cu sistemul de justiție penală poate fi justificată în temeiul următoarelor litere: (a) detenția pe baza condamnării pronunțate de către o instanță competentă; (c) detenția preventivă; sau (d) detenția hotărâtă pentru educația sa sub supraveghere. În continuare, vor fi analizate ultimele două situații, dat fiind că presupun acțiuni specifice în partea autorităților naționale.

Detenția preventivă

„Detenția preventivă” se referă la situațiile în care persoana este luată în custodia poliției sub suspiciunea că ar fi săvârșit o infracțiune sau este arestată preventiv. Detenția preventivă începe atunci când persoana este reținută și se finalizează cu decizia pe fond pronunțată de un tribunal de primă instanță⁵²⁸. Deși copiii beneficiază de aceleași garanții ca adulții, CEDO a enunțat o serie de principii suplimentare menite să consolideze poziția copiilor în procedurile penale naționale.

În general, CEDO a interpretat articolul 5 alineatul (1) litera (c) și articolul 5 alineatul (3) în sensul că o persoană poate fi plasată în detenție preventivă numai dacă există o suspiciune rezonabilă că aceasta a săvârșit o infracțiune. În plus, detenția preventivă nu poate depăși un termen rezonabil și ar trebui verificată la intervale de timp rezonabile. Cu cât perioada de detenție este mai îndelungată, cu atât mai temeinică trebuie să fie justificarea acesteia din partea autorităților. Potrivit jurisprudenței CEDO, o persoană acuzată de comiterea unei infracțiuni trebuie să fie pusă în libertate pe durata procesului, cu excepția cazului în care

528 CEDO, *Idalov/Rusia*, nr. 5826/03, 22 mai 2012, punctul 112.

statul poate demonstra că există motive „pertinente și suficiente” care să justifice continuarea detenției⁵²⁹.

CEDO a enunțat patru motive fundamentale acceptabile pentru refuzul eliberării pe cauțiune a deținuților arestați preventiv: riscul de sustragere de la procedură, de interferare cu administrarea justiției, de săvârșire a altor infracțiuni sau de provocare a dezordinii publice. De asemenea, continuarea detenției preventive ar trebui să fie strict necesară, iar autoritățile trebuie să examineze faptele în favoarea sau împotriva existenței unor motive autentice de interes public care să justifice continuarea privării de libertate⁵³⁰.

În cauzele în care sunt implicați copii, CEDO statuează că autoritățile naționale ar trebui să acorde o atenție specială vârstei copilului atunci când evaluează argumentele relevante în favoarea sau împotriva detenției preventive; măsura ar trebui adoptată numai în ultimă instanță și pentru cea mai scurtă perioadă posibilă⁵³¹. Acest fapt presupune luarea în considerare, de către autorități, a alternativelor la detenția preventivă⁵³². În plus, autoritățile naționale ar trebui să ia toate măsurile necesare pentru judecarea copiilor într-un termen rezonabil⁵³³.

Exemplu: În cauza *Nart/Turcia*⁵³⁴, reclamantul în vârstă de 17 ani a fost arestat fiind suspectat de săvârșirea unui jaf într-un magazin alimentar. El a fost plasat în detenție preventivă, într-un penitenciar pentru adulți, timp de 48 de zile. Făcând o referire specială la faptul că reclamantul era minor, CEDO a statuat că „detenția preventivă a minorilor ar trebui să fie utilizată ca măsură de ultimă instanță adoptată pentru cea mai scurtă perioadă posibilă, iar dacă detenția este absolut necesară, minorii trebuie plasați separat de adulți”⁵³⁵. În acest caz concret, autoritățile au încercat să justifice detenția preventivă pe baza „temeiniciei probelor”, însă CEDO a constatat că acest motiv nu poate, în sine, să justifice durata detenției reclamantu-

529 CEDO, *Smirnova/Rusia*, nr. 46133/99 și 48183/99, 24 iulie 2003, punctul 58.

530 *Ibid.*, punctele 58-59; CEDO, *Ladent/Polonia*, nr. 11036/03, 18 martie 2008, punctul 55.

531 CEDO, *Korneykova/Ucraina*, nr. 39884/05, 19 ianuarie 2012, punctele 43-44. A se vedea și CEDO, *Selçuk/Turcia*, nr. 21768/02, 10 ianuarie 2006, punctele 35-36; CEDO, *J.M./Danemarca*, nr. 34421/09, 13 noiembrie 2012, punctul 63.

532 CEDO, *Dinç și Çakır/Turcia*, nr. 66066/09, 9 iulie 2013, punctul 63 (hotărâre disponibilă în limba franceză); CEDO, *Güveç/Turcia*, nr. 70337/01, 20 ianuarie 2009, punctul 108.

533 CEDO, *Kuptsov și Kuptsova/Rusia*, nr. 6110/03, 3 martie 2011, punctul 91.

534 CEDO, *Nart/Turcia*, nr. 20817/04, 6 mai 2008.

535 *Ibid.*, punctul 31.

lui. Prin urmare, Curtea a constatat încălcarea articolului 5 alineatul (3) din Convenție.

Detenția în scopul educației sub supraveghere

Această formă de detenție este impusă în situații în care copilul are nevoie de educație sub supraveghere din cauza manifestării unor tulburări de personalitate și a unui comportament violent. Articolul 5 alineatul (1) litera (d) din Convenție vizează în principal forme de detenție din afara sferei de aplicare a sistemului de justiție juvenilă.

Exemplu: Cauza *Bouamar/Belgia*⁵³⁶ vizează plasarea unui minor în detenție preventivă de nouă ore pentru perioade de câte aproximativ 15 zile. Reclamantul era un adolescent despre care se considera că prezintă tulburări de personalitate și un comportament violent. Guvernul belgian a afirmat că el fusese plasat în detenție preventivă în scopul educației sub supraveghere. CEDO a observat că, în sine, plasarea provizorie în detenție preventivă nu contravine articolului 5 alineatul (1) litera (d) din Convenție atât timp cât autoritățile urmăresc scopul de a plasa minorul în vederea educației sub supraveghere. Pe de altă parte, în cazul acestui reclamant, CEDO a constatat că autoritățile nu au arătat că ar fi avut intenția sau posibilitatea de a-l plasa într-o instituție în care ar fi putut beneficia de educație sub supraveghere. Prin urmare, Curtea a constatat încălcarea articolului 5 alineatul (1) litera (d) din Convenție.

Exemplu: Cauza *D.G./Irlanda*⁵³⁷ se referă la plasarea unui minor violent într-un centru de detenție. CEDO a statuat că noțiunea de „educație sub supraveghere” nu ar trebui echivalată strict cu predarea tradițională într-o sală de cursuri. Educația sub supraveghere presupune numeroase aspecte care țin de exercitarea autorității părintești de către autoritatea locală, în beneficiul și spre protejarea persoanei vizate. CEDO a statuat că se permite autorităților naționale plasarea temporară a minorilor în centre de detenție până la găsirea unui centru de cazare adecvat, cu condiția ca acest lucru să aibă loc repede. În cazul reclamantului nu a fost îndeplinită cerința de promptitudine, dat fiind că a fost plasat într-un centru de cazare adecvat

536 CEDO, *Bouamar/Belgia*, nr. 9106/80, 29 februarie 1988.

537 CEDO, *D.G./Irlanda*, nr. 39474/98, 16 mai 2002.

după mai mult de șase luni de la punerea în libertate. Prin urmare, CEDO a constatat încălcarea articolului 5 alineatul (1) litera (d) din Convenție.

Căi de atac în ceea ce privește detenția, promptitudinea verificării măsurii și accesul la un avocat

CEDO solicită autorităților naționale să depună eforturi deosebite în cauzele în care sunt implicați minori aflați în detenție. În plus față de garanțiile enumerate mai sus, autoritățile naționale trebuie să se asigure că minorii dispun de dreptul de a contesta, la intervale rezonabile, legalitatea detenției și că au acces la un avocat pe durata procedurilor de stabilire a legalității detenției lor. De asemenea, aceste contestații pe cale legală trebuie să fie soluționate prompt de instanțele naționale. CEDO derivă aceste garanții procedurale din prevederile articolului 5 alineatul (4) din Convenție.

Exemplu: În cauza *Bouamar/Belgia*⁵³⁸, CEDO a constatat încălcarea articolului 5 alineatul (4) deoarece: audierile pentru dispunerea detenției reclamantului s-au desfășurat în absența avocaților acestuia; decizia nu a fost luată prompt; nu a existat o decizie reală privind „legalitatea detenției” întrucât instanțele naționale au respins apelurile depuse de reclamant ca fiind lipsite de obiect.

11.2.2. Condițiile de detenție

În dreptul UE, articolul 4 din Carta drepturilor fundamentale a UE interzice tortura și tratamentele inumane sau degradante. Totuși, întrucât cartea este valabilă exclusiv în sfera de aplicare a dreptului UE, prevederea trebuie coroborată cu alt instrument juridic al UE privind detenția, pentru a determina respectarea sa de către statele membre. Până în prezent, nu au existat cauze în care CJUE să se pronunțe în raport cu articolul 4 din cartă.

În dreptul CoE, CEDO a constatat că detenția minorilor împreună cu adulții ar putea conduce la o încălcare a articolului 3⁵³⁹ sau a articolului 5 din Convenție⁵⁴⁰. În plus, lipsa îngrijirilor medicale corespunzătoare în timpul detenției poate duce la

538 CEDO, *Bouamar/Belgia*, nr. 9106/80, 29 februarie 1988.

539 CEDO, *Güveç/Turcia*, nr. 70337/01, 20 ianuarie 2009.

540 CEDO, *Nart/Turcia*, nr. 20817/04, 6 mai 2008.

încălcări ale articolului 3 din Convenție⁵⁴¹. Printre alte aspecte care ar putea ridica probleme în raport cu articolul 3 se numără spațiul disponibil din celulă, iluminatul și activitățile recreative⁵⁴². Atunci când evaluează compatibilitatea dintre condițiile de detenție și standardele enunțate la articolul 3 din Convenție, CEDO are în vedere adesea un set de standarde elaborate de Comitetul European pentru Prevenirea Torturii și a Pedepselor sau Tratamentelor Inumane sau Degradante (CPT), care monitorizează condițiile din penitenciare în contextul Convenției europene pentru prevenirea torturii și a pedepselor sau tratamentelor inumane sau degradante, prin efectuarea de vizite la fața locului în statele membre ale Consiliului Europei⁵⁴³.

Exemplu: În *Güveç/Turcia*⁵⁴⁴, un minor în vârstă de 15 ani a fost reținut fiind suspectat că ar avea legături cu Partidul Muncitoresc din Kurdistan (PKK). El a stat închis timp de cinci ani într-un penitenciar pentru adulți, printr-un ordin al Curții pentru Securitatea Statului. CEDO a constatat că detenția contravenea regulamentelor și obligațiilor asumate de Turcia în cadrul unor tratate internaționale, inclusiv, printre altele, articolului 37 litera (c) din Convenția ONU cu privire la drepturile copilului, care impune ca minorii privați de libertate să fie ținuti separat de adulți. Curtea a mai observat că reclamantul a început să prezinte probleme psihologice în detenție, drept care a încercat în mod repetat să se sinucidă. În plus, autoritățile nu i-au acordat îngrijirile medicale necesare. Prin urmare, dată fiind vârsta reclamantului, durata detenției sale în închisoare împreună cu adulți, faptul că autoritățile nu i-au furnizat îngrijirile medicale necesare pentru problemele sale psihologice și nu au adoptat măsuri care să împiedice tentativele sale repetate de suicid, CEDO nu a ezitat să constate că reclamantul fusese supus unui tratament inuman și degradant. Avusese loc, așadar, o încălcare a articolului 3 din Convenție.

CEDS a interpretat în mod constant articolul 17 din Carta socială europeană în sensul că minorii reținuți sau încarcerați ar trebui să fie separați de adulți.

Regulile europene ale Consiliului Europei pentru minorii care fac obiectul unor sancțiuni sau măsuri dispuse de organele judiciare oferă orientări detaliate privind

541 CEDO, *Güveç/Turcia*, nr. 70337/01, 20 ianuarie 2009; CEDO, *Blokhin/Rusia*, nr. 47152/06, 14 noiembrie 2013 (înaintată Marii Camere la 24 martie 2014).

542 CEDO, *Kuptsov și Kuptsova/Rusia*, nr. 6110/03, 3 martie 2011, punctul 70.

543 A se vedea, de exemplu, CEDO, *Güveç/Turcia*, nr. 70337/01, 20 ianuarie 2009.

544 *Ibid.*

condițiile de detenție. De asemenea, acestea prevăd că minorii nu trebuie plasați în centre pentru adulți, ci în instituții special concepute pentru ei⁵⁴⁵.

În materie de drept internațional, Convenția ONU cu privire la drepturile copilului cuprinde o prevedere separată referitoare la copiii privați de libertate, potrivit căreia aceștia trebuie separați de adulți, cu excepția cazurilor în care se apreciază ca fiind în interesul superior al copilului să nu se procedeze astfel [articolul 37 alineatul (c) din CDC]. Articolul mai prevede că, în principiu, acești copii au dreptul de a menține contactul cu familia lor prin corespondență și vizite.

11.2.3. Protecția împotriva abuzurilor și a relelor tratamente

În dreptul CoE, CEDO a susținut în repetate rânduri că autoritățile naționale poartă responsabilitatea protejării persoanelor aflate în detenție împotriva decesului, a abuzurilor sau a relelor tratamente provocate de alți deținuți sau chiar de autorități. În acest sens, obligațiile statelor sunt extrem de ferme, întrucât deținuții se află sub autoritatea și controlul statului.⁵⁴⁶ În afară de adoptarea unor măsuri rezonabile de protecție a deținuților, autoritățile naționale trebuie, de asemenea, să ancheteze în mod eficace presupusele acuzații de rele tratamente și de cauzare a decesului.

Exemplu: Cauza *Çoşelav/Turcia* a vizat suicidul unui adolescent încarcerat⁵⁴⁷, care mai avusese anterior și alte tentative de suicid. În urma acestor tentative, autoritățile l-au transferat din corpul închisorii destinat minorilor într-un centru de detenție pentru adulți. După ce a stabilit inițial că autorităților le era cunoscută sau trebuia să le fi fost cunoscută existența unui risc real și imediat asupra vieții fiului reclamanților, Curtea a observat ulterior că autoritățile nu au adoptat măsurile rezonabile necesare pentru a preveni riscul de suicid. CEDO a pus un accent deosebit pe vârsta decedatului și pe faptul că acesta fusese încarcerat împreună cu adulți. Prin urmare, Curtea a constatat o încălcare pe fond a articolului 2 din Convenție. De

545 Consiliul Europei, Comitetul de Miniștri (2008), Recomandarea CM/Rec(2008) 11 referitoare la regulile europene pentru minorii care fac obiectul unor sancțiuni sau măsuri dispuse de organele judiciare, 5 noiembrie 2008, regula 59.1.

546 CEDO, *Anguelova/Bulgaria*, nr. 38361/97, 13 iunie 2002; CEDO, *H.Y. și Hü.Y./Turcia*, nr. 40262/98, 6 octombrie 2005.

547 CEDO, *Çoşelav/Turcia*, nr. 1413/07, 9 octombrie 2012.

asemenea, Curtea a constatat și o încălcare a laturii procedurale a articolului 2, în urma neefectuării de către autorități a unei anchete eficace a decesului fiului reclamantului. Printre motivele care au stat la baza acestor constatări se numără: faptul că autoritățile nu au informat prompt reclamanții cu privire la decesul fiului lor; neexaminarea de către parchet a pretinselor încercări nereușite ale autorităților de a preveni suicidul; durata excesivă a procedurii administrative ulterioare.

11.3. Protecția copiilor victime sau martori

Aspect esențial

- Copiii cu calitatea de victimă și de martori au dreptul la protecție împotriva continuării victimizării, la recuperare și la reintegrare, precum și la participarea efectivă în cadrul procedurilor penale sau alternative.

Atât dreptul UE, cât și dreptul CoE recunosc statutul victimelor și al martorilor copii.

În dreptul UE, Directiva 2012/29/UE privind drepturile victimelor⁵⁴⁸ recunoaște în mod explicit statutul victimelor-copii. Directiva prevede că, atunci când victima este un copil, se asigură luarea în considerare în primul rând a interesului superior al acestuia, evaluat în mod individual. De asemenea, prevalează o abordare orientată spre copil, ceea ce înseamnă că trebuie luate în considerare vârsta, nivelul de maturitate, opiniile, nevoile și preocupările acestuia. În plus, directiva are drept scop garantarea faptului că atât copilul, cât și titularul răspunderii parentale (sau alt reprezentant legal al minorului) sunt informați cu privire la orice măsuri sau drepturi care vizează în mod specific copilul [articolul 1 alineatul (2)]. Copiii victimă au, de asemenea, dreptul de a fi audiați în cursul procedurii penale, iar statele membre trebuie să se asigure că ei pot prezenta probe. În plus, se iau în considerare în mod adecvat vârsta și maturitatea copilului [articolul 10 alineatul (1)]. De asemenea, directiva vizează protejarea vieții private și a identității victimelor-copii în cursul procedurilor penale, precum și prevenirea victimizării secundare, printre altele [articolul 21 alineatul (1) și articolul 26]. Directiva conține și o prevedere specială privind dreptul la protecție al victimelor-copii în cursul

⁵⁴⁸ Directiva 2012/29/UE a Parlamentului European și a Consiliului din 25 octombrie 2012 de stabilire a unor norme minime privind drepturile, sprijinirea și protecția victimelor criminalității, JO L 315/55, 2012.

procedurilor penale (articolul 24), referitoare la înregistrarea pe suport audiovizual a tuturor audierilor victimei-copil și la utilizarea acestor înregistrări ca probe în procedurile penale, la numirea unui reprezentant special pentru victima-copil, precum și la dreptul de reprezentare juridică în nume propriu în procedurile unde există un conflict de interese între victima-copil și titularii răspunderii părintești. În textul directivei mai sunt formulate și alte prevederi destinate protejării victimelor în general, precum accesul victimei la servicii de asistență. În cazul copiilor sau al altor grupuri vulnerabile, trebuie să fie puse la dispoziție servicii de asistență specializată (a se vedea punctul 38 al rezoluției care însoțește directiva)⁵⁴⁹.

Înainte de a fi înlocuită de Directiva privind drepturile victimelor, Decizia-cadru 2001/220/JAI privind statutul victimelor în cadrul procedurilor penale făcea referire, printre altele, la participarea victimelor, la drepturile și la tratamentul echitabil oferite acestora. Decizia recunoștea poziția specială a victimelor vulnerabile, deși nu se referea în mod explicit la copii. În temeiul acestei decizii-cadru, CJUE a statuat că minorii pot fi calificați drept vulnerabili dacă se iau în considerare vârsta lor și infracțiunile ale căror victime consideră că sunt. Acest fapt îi îndrituiește să beneficieze de măsuri speciale de protecție, precum audierea lor în afara sălii de judecată și înainte de desfășurarea procesului⁵⁵⁰. CJUE a mai dispus că toate măsurile luate în vederea protejării victimelor trebuie concepute în așa manieră încât și acuzatului să i se garanteze un proces echitabil. Cu alte cuvinte, protecția victimelor și a martorilor nu poate periclita dreptul acuzatului la un proces echitabil (a se vedea și exemplele din corpul de jurisprudență al CEDO)⁵⁵¹.

Exemplu: În cauza *Pupino*⁵⁵², o educatoare italiană a fost urmărită penal pentru rele tratamente aplicate unui elev. În conformitate cu Codul italian de procedură penală, ca regulă generală martorii trebuie să depună mărturie în fața instanței în timpul ședinței de judecată. În anumite situații, însă, li se pot lua declarații în prezența unui judecător, înainte de proces, prin intermediul unei proceduri speciale (*incidente probatorio*). În acest caz, procurorul a solicitat instanței naționale să permită depunerea în prealabil a mărturiilor copiilor, aceștia fiind de vârstă mică, dar solicitarea a fost

549 A se vedea și FRA (2014b), p. 36.

550 CJUE, C-105/03, *Proces penal împotriva Mariei Pupino* [GC], 16 iunie 2005, punctul 53.

551 CJUE, C-105/03, *Proces penal împotriva Mariei Pupino* [GC], 16 iunie 2005. A se vedea și CJUE, C-507/10, *Proces penal împotriva lui X*, 21 decembrie 2011.

552 CJUE, C-105/03, *Proces penal împotriva Mariei Pupino* [GC], 16 iunie 2005.

respinsă de instanța națională. Cu această primă ocazie, CJUE a oferit interpretarea sa în ceea ce privește anumite prevederi relevante privind statutul copiilor în calitate de victime și martori în cadrul procedurilor penale. Curtea a subliniat faptul că Decizia-cadru 2001/220/JAI impune statelor membre să asigure protecție specifică victimelor vulnerabile, ceea ce înseamnă că instanța națională trebuie să poată autoriza victimele vulnerabile să depună mărturie într-un mod care să le garanteze protecția, de exemplu în afara procesului și înainte de desfășurarea acestuia. Potrivit CJUE: „Totuși, indiferent de faptul că minoritatea victimei este, în general, un motiv suficient pentru ca aceasta să poată fi considerată deosebit de vulnerabilă în sensul deciziei-cadru, nu se poate nega că, dacă, așa cum se întâmplă în prezenta cauză, copii de vârstă mică susțin că au fost maltratați, și nu de oricine, ci chiar de un educator, acești copii se încadrează în categoria victimelor deosebit de vulnerabile, având în vedere, în principal, vârsta lor, precum și natura și consecințele faptelor ale căror victime se consideră a fi”⁵⁵³. În plus, CJUE a statuat că toate măsurile care vizează protecția și prevenirea victimizării secundare trebuie concepute în așa manieră încât acuzatului să îi fie garantat dreptul la un proces echitabil⁵⁵⁴.

În dreptul CoE, CEDO s-a pronunțat în sensul că statul are datoria de a proteja interesele victimelor. Acest lucru este valabil și pentru victimele care participă în calitate de martori în procese penale. Interesele lor, stabilite în temeiul prevederilor Convenției, precum articolul 2 și articolul 8, trebuie ponderate în raport cu interesele apărării⁵⁵⁵. CEDO s-a pronunțat într-o serie de cauze referitoare la infracțiuni de natură sexuală, în care copii au depus mărturie împotriva presupușilor autori ai faptelor. Jurisprudența CEDO demonstrează recunoașterea de către Curte a faptului că procedurile penale privind infracțiuni de natură sexuală „adesea sunt percepute ca fiind un calvar de către victimă, îndeosebi când aceasta nu dorește să fie confruntată cu acuzatul”, iar acest lucru este chiar mai pregnant atunci când sunt implicați minori⁵⁵⁶. Prin urmare, Curtea a fost de acord că, în astfel de cauze, pot fi adoptate anumite măsuri în vederea protejării victimelor-copii. Cu toate acestea, Curtea a mai observat că asemenea măsuri nu trebuie să pericliteze exercitarea efectivă și corespunzătoare a drepturilor apărării,

553 *Ibid.*, punctul 53.

554 *Ibid.*, punctul 59.

555 CEDO, *Doorson/Tărlă de Jos*, nr. 20524/92, 26 martie 1996.

556 CEDO, *S.N./Suedia*, nr. 34209/96, 2 iulie 2002, punctul 47.

iar autorităților judiciare li s-ar putea solicita, prin urmare, adoptarea de măsuri care să echilibreze dezavantajul apărării⁵⁵⁷.

Exemplu: În cauza *Kovač/Croația*⁵⁵⁸, o minoră în vârstă de 12 ani a declarat în fața judecătorului de instrucție că reclamantul ar fi comis acte indecente la adresa ei. Reclamantul nu a fost nici prezent, nici reprezentat în timpul declarației în cauză și nici nu i-a fost oferită ocazia de a contesta afirmațiile victimei. CEDO a reiterat că, în general, toate probele trebuie furnizate în prezența acuzatului, în cadrul unei ședințe publice de judecată, în vederea formulării de argumente contradictorii. Dacă declarațiile din faza anchetei polițienești sau a celei judiciare sunt utilizate drept probe, acest lucru nu contravine articolului 6 din Convenție cu condiția ca acuzatului să i se ofere ocazia potrivită și la momentul oportun de a contesta sau a pune la îndoială afirmațiile martorului în cauză, fie la depunerea declarațiilor, fie într-o fază ulterioară a procedurii. În cazul reclamantului, afirmațiile victimei erau unicele probe directe ale faptelor imputate acestuia și au fost decisive pentru pronunțarea unui verdict de vinovăție. De asemenea, reclamantul nu a putut să conteste decizia sau să obțină din partea instanțelor naționale un răspuns referitor la plângerea pe care a depus-o în acest sens. Mai mult, declarația victimei nu a fost citită niciodată în fața instanței. În schimb, judecătorul s-a limitat la a menționa faptul că victima își menține declarația dată în fața judecătorului de instrucție. CEDO a conchis, așadar, că reclamantului nu i se garantase un proces echitabil, fiind încălcat articolul 6 alineatul (1) coroborat cu articolul 6 alineatul (3) litera (d) din Convenție.

Exemplu: În cauza *S.N./Suedia*,⁵⁵⁹ un minor în vârstă de zece ani a mărturisit poliției că a fost abuzat sexual de către reclamant. Băiatul a fost interviuat de două ori de către un inspector de poliție cu o vastă experiență în cazuri de abuzuri asupra minorilor. Primul interviu a fost înregistrat pe suport video, iar al doilea a fost înregistrat pe suport audio. Avocatul reclamantului nu a fost prezent la cel de al doilea interviu, însă a convenit cu inspectorul de poliție aspectele care trebuiau discutate. În timpul procesului, tribunalul regional a redat înregistrările celor două interviuri acordate

557 CEDO, *Bocos-Cuesta/Tările de Jos*, nr. 54789/00, 10 noiembrie 2005; CEDO, *A.L./Finlanda*, nr. 23220/04, 27 ianuarie 2009; CEDO, *W./Finlanda*, nr. 14151/02, 24 aprilie 2007; CEDO, *Kovač/Croația*, nr. 503/05, 12 iulie 2007.

558 CEDO, *Kovač/Croația*, nr. 503/05, 12 iulie 2007.

559 CEDO, *S.N./Suedia*, nr. 34209/96, 2 iulie 2002.

de minor, dar nu l-a audiat și personal. În cele din urmă, instanța l-a condamnat pe reclamant, bazându-se aproape integral pe mărturiile copilului. Curtea de Apel a menținut condamnarea. Această instanță a constatat că interviurile date poliției au oferit probe suficiente pentru stabilirea vinovăției reclamantului, deși a recunoscut că nu existau dovezi tehnice care să vină în sprijinul declarațiilor, uneori imprecise, ale copilului. CEDO a fost de acord că, în cauzele referitoare la infracțiuni de natură sexuală, nu este întotdeauna posibilă audierea martorului și de către partea adversă și că, în astfel de cazuri, declarațiile martorilor trebuie tratate extrem de precaut. În pofida faptului că declarațiile copilului erau practic singura probă împotriva acuzatului, procesul, în ansamblu, a fost echitabil. Înregistrarea video a fost redată în timpul procesului și al audierilor din faza apelului, iar transcrierea celui de al doilea interviu a fost citită înaintea tribunalului regional; înregistrarea audio a fost, de asemenea, redată înaintea Curții de Apel. Astfel, reclamantul a avut destule ocazii de a contesta mărturia copilului și credibilitatea acestuia pe parcursul procedurii penale. Prin urmare, nu a fost încălcat articolul 6 alineatul (3) litera (d) din Convenție.

Jurisprudența CEDO nu cuprinde numai cazuri de ponderare a protecției victimelor-copii cu dreptul acuzatului la un proces echitabil, ci și cauze referitoare la protecția dreptului la viață al martorilor și al familiilor acestora, inclusiv al copiilor, în temeiul articolului 2 din Convenție. Această situație este ilustrată cu ajutorul următorului exemplu.

Exemplu: Cauza *R.R. și alții/Ungaria*⁵⁶⁰ vizează un deținut care a depus mărturie în ședință publică referitor la activitățile sale de trafic de stupefiante, el fiind ulterior plasat, alături de soția sa și de cei doi copii ai săi, într-un program de protecție a martorilor din cauza riscului de a ajunge ținta unei răzbunări. Atunci când autoritățile și-au dat seama că deținutul încă mai avea legături cu cercuri infracționale, acesta, împreună cu familia sa, a fost exclus din programul de protecție a martorilor pe motivul încălcării condițiilor programului. Invocând dispozițiile articolului 2 din Convenție, familia a susținut că excluderea din programul de protecție a martorilor le pusese viațele în pericol, expunându-i la acțiuni de răzbunare din partea mafiei. Curtea a fost de acord că includerea reclamanților în programul de protecție a martorilor și colaborarea tatălui cu autoritățile a presupus expunerea la riscuri privind viața reclamanților, atunci când măsura a fost instituită

⁵⁶⁰ CEDO, *R.R. și alții/Ungaria*, nr. 19400/11, 4 decembrie 2012.

inițial. Dat fiind că retragerea protecției garantate de program nu avea la bază diminuarea acestor riscuri, ci încălcarea condițiilor programului, Curtea nu a fost convinsă de faptul că autoritățile ar fi dovedit dispariția riscurilor. În plus, se putea presupune în mod rezonabil că, în urma retragerii identității sub acoperire a familiei, identitățile membrilor ei și locul în care se găseau aceștia ar fi devenit accesibile oricărei persoane care ar fi dorit să le facă rău. Astfel, exista posibilitatea ca autoritățile să fi expus familia unui pericol la adresa vieții membrilor ei, încălcând astfel articolul 2 din Convenție.

Articolul 31 din Convenția de la Lanzarote indică măsurile generale de protecție care ar trebui adoptate de statele membre în vederea apărării drepturilor și intereselor victimelor, inclusiv a nevoilor speciale ale acestora în calitate de martori, pe parcursul tuturor etapelor cercetării și procesului penal [articolul 31 alineatul (1)]. Printre aceste măsuri se numără informarea lor cu privire la drepturile pe care le au în calitate de victime, la serviciile care le stau la dispoziție și la evoluția generală a cercetărilor sau a procesului, la protejarea vieții private și garantarea siguranței lor (inclusiv informații referitoare la punerea în libertate a persoanei urmărite sau condamnate), precum și la asigurarea evitării contactului dintre victime și infractori la sediul instanțelor și al autorităților de anchetă. De asemenea, articolul 31 mai prevede obligația asigurării serviciilor de asistență pentru victime [articolul 31 alineatul (3)]. Informațiile furnizate trebuie să fie adaptate vârstei și gradului de maturitate al copiilor și să fie într-o limbă pe care aceștia o înțeleg [articolul 31 alineatul (6)].

De asemenea, în Orientările Comitetului de Miniștri al Consiliului Europei privind justiția în interesul copilului⁵⁶¹ se acordă atenție statutului copiilor victime și martori, îndeosebi dacă aceștia depun declarații în cadrul unor proceduri penale. Orientările fac apel la statele membre să depună „toate eforturile posibile pentru ca minorii să depună mărturie în cele mai favorabile spații și în cele mai bune condiții, adaptate la vârsta, maturitatea și nivelul lor de înțelegere, ținându-se cont de eventualele dificultăți de comunicare ale acestora”⁵⁶². În acest scop, ar trebui implicați specialiști calificați și, de exemplu, ar trebui încurajate declarațiile audiovizuale. În cadrul procedurilor penale, copilul ar trebui să aibă posibilitatea de a depune mărturie în absența presupusului autor al infracțiunii.

561 Consiliul Europei, Comitetul de Miniștri (2010), *Orientările privind justiția în interesul copilului*, 17 noiembrie 2010. A se vedea și FRA (2015b).

562 Consiliul Europei, Comitetul de Miniștri (2010), *Orientări privind justiția în interesul copilului*, 17 noiembrie 2010, punctul 64.

Orientările recunosc și faptul că această abordare în interesul copilului ar trebui să respecte dreptul altor părți de a contesta conținutul declarațiilor copilului. În plus, orientările prevăd protejarea vieții private și de familie a copiilor martori (secțiunea IV partea A punctul 9) și că procedurile ar trebui să aibă loc, preferabil, cu ușile închise.

În materie de drept internațional, poziția victimelor-copil a fost recunoscută în mod explicit la articolul 39 al Convenției ONU cu privire la drepturile copilului. Articolul prevede că statele părți la convenție trebuie să ia toate măsurile corespunzătoare pentru a facilita recuperarea fizică și psihologică și reintegrarea socială a copiilor victime. Această recuperare și reintegrare trebuie să se desfășoare în condiții care favorizează sănătatea, respectul de sine și demnitatea copilului.

Merită, de asemenea, menționat faptul că Organizația Națiunilor Unite a adoptat documentul intitulat „Orientările ONU în materie de justiție referitoare la copiii victime și martori ai actelor de criminalitate”⁵⁶³. Orientările lansează un apel ca minorii victime și martori să fie tratați într-o manieră „adaptată copilului”, care să denote „o abordare echilibrată a dreptului copilului de a fi protejat și care ia în considerare nevoile și opiniile personale ale acestuia”⁵⁶⁴. Documentul oferă îndrumări detaliate referitoare la modalitățile de punere în aplicare a acestor aspecte. De asemenea, în Comentariul general nr. 12, Comitetul ONU pentru drepturile copilului a subliniat relevanța acestor orientări ale ONU formulate în temeiul articolului 12 al CDC (dreptul de a fi ascultat)⁵⁶⁵. Potrivit Comitetului, copiii victime și copiii martori ai unor infracțiuni ar trebui să li se ofere ocazia de a-și exercita pe deplin drepturile la liberă exprimare a opiniilor proprii, ceea ce înseamnă îndeosebi că „trebuie depuse toate eforturile posibile pentru a garanta că un copil victimă și/sau martor este consultat cu privire la aspectele relevante ale implicării sale în cazul cercetat și că acestuia îi este permis să își exprime în mod liber, în felul său, opiniile și preocupările legate de implicarea sa în procesul judiciar”⁵⁶⁶. De asemenea, Comitetul mai susține că „dreptul copilului victimă și martor este [...] legat de dreptul său de a fi informat cu privire la aspecte precum existența unor servicii medicale, psihologice și sociale, rolul unui

563 Consiliul Economic și Social al Organizației Națiunilor Unite (ECOSOC), Rezoluția nr. 2005/20, *Orientări în materie de justiție referitoare la copiii victime și martori ai actelor de criminalitate*, 22 iulie 2005.

564 *Ibid.*, punctul 9 litera (d).

565 ONU, Comitetul pentru drepturile copilului (2009), *Comentariul general nr. 12 privind dreptul copilului de a fi ascultat*, CRC/C/GC/12, 1 iulie 2009, punctele 62-64.

566 *Ibid.*, punctul 63.

copil victimă și/sau martor, modurile în care se desfășoară un „interogatoriu”, existența unor mecanisme de sprijin destinate copiilor care depun plângeri sau participă la anchete și la proceduri judiciare, locurile și programările specifice ale audierilor, existența măsurilor de protecție, posibilitatea de a primi despăgubiri, precum și dispozițiile privind căile de atac”.⁵⁶⁷

---

⁵⁶⁷ *Ibid.*, punctul 64.

Lecturi suplimentare

Capitolul 1

Introducere în dreptul european privind drepturile copilului: context și principii de bază

Breen, C. (2002), „The emerging tradition of the best interests of the child in the European Convention on Human Rights”, în: Breen, C., *The standard of the best interest of the child*, Dordrecht, Martinus Nijhoff.

Cullen, H. (2004), „Children’s rights”, în: Peers, S. și Ward, A. (eds.), *The EU Charter of Fundamental Rights: Politics, law and policy*, Oxford, Hart Publishing, pp. 323-348.

González Bou, E., González Viada, N., Aldecoa Luzárraga F. și Forner Delaygua, J. (2010), *La protección de los niños en el derecho internacional y en las relaciones internacionales: Jornadas en conmemoración del 50 aniversario de la Declaración Universal de los Derechos del Niño y del 20 aniversario del Convenio de Nueva York sobre los Derechos del Niño*, Marcial Pons.

Kilkelly, U. (1999), *The child and the ECHR*, Aldershot, Ashgate.

Kilkelly, U. (2014), „The CRC and the ECHR: The contribution of the European Court of Human Rights to the implementation of Article 12 of the CRC”, în: Liefaard, T. și Doek, J. (eds.), *Litigating the Rights of the Child*, Londra, Springer, pp. 193-209.

Lamont, R. (2014), „Article 24”, în: Peers, S., Hervey, T., Kenner, J. și Ward, A. (eds.), *The EU Charter of Fundamental Rights: A commentary*, Oxford, Hart Publishing, pp. 209-215.

Liefwaard, T. și Doek, J. (2015), ‘Kinderrechten in de rechtspraak: Een internationaal perspectief’, *Tijdschrift voor Familie- en Jeugdrecht*, 2015/12(4), pp. 82-87.

McGlynn, C. (2002), „Rights for children?: The potential impact of the European Union Charter of Fundamental Rights”, *European Public Law*, vol. 8, nr. 3, pp. 387-400.

Pulles, G. (2013), „Het Europese Hof voor de Rechten van de Mens en het IVRK: receptie in het belang van het kind”, în Graaf, J. H. de, Mak, C., Montanus, P. J. și Wijk, F. K. van (eds.), *Rechten van het kind en waardigheid*, Nijmegen, Ars Aequi Libri, pp. 109-138.

Stalford, H. (2012), *Children and the European Union: Rights, welfare and accountability*, Oxford, Hart Publishing.

Stalford, H. (2014), „Using the Convention on the Rights of the Child in litigation under EU law”, în: Liefwaard, T. și Doek, J. (eds.), *Litigating the Rights of the Child*, Londra, Springer, pp. 1-11.

Stalford, H. și Schuurman, M. (2011), „Are we there yet?: The impact of the Lisbon Treaty on the EU Children’s Rights Agenda”, *International Journal of Children’s Rights*, vol. 19, nr. 3, pp. 381-403.

Trinidad Núñez, P. (2003), „¿Qué es un niño? Una visión desde el Derecho Internacional Público”, *Revista española de educación comparada* (Ejemplar dedicado a: La infancia y sus derechos), nr. 9, pp. 13-48.

Trinidad Núñez, P. (2002), *El niño en el derecho internacional de los derechos humanos*, Universidad de Extremadura Servicio de Publicaciones.

UNICEF, Innocenti Research Centre (2009), *Reformas Legislativas e a Implementação sobre os Direitos da Criança*, UNICEF.

UNICEF, Innocenti Research Centre (2013), *In difesa dei diritti dell’infanzia: Uno studio globale sulle istituzioni indipendenti dei diritti umani per l’infanzia - Relazione di sintesi*, UNICEF.

Verheyde, M. (2004), „Kinderen en het Europese Verdrag voor de Rechten van de Mens”, în: Verhellen, E., Cappelaere, G. și Decock, G. (eds.), *Kinderrechtengids: Commentaren, regelgeving, rechtspraak en nuttige informatie over de maatschappelijke en juridische positie van het kind*, Gent, Mys en Breesch, pp. 1-76.

Villagrasa Alcaide, C. și Ravetllat Ballesté, I. (2009), *Por los derechos de la infancia y de la adolescencia: un compromiso mundial desde el derecho de participación en el XX aniversario de la Convención sobre los Derechos del Niño*, Editorial Bosch, S.A., pp. 55-80.

Capitolul 2

Drepturile și libertățile civile fundamentale

Brems, E. (2006), „Article 14: The right to freedom of thought, conscience and religion”, în: Alen, A., Vande Lanotte, J., Verhellen, E., Ang, F., Berghmans, E. și Verheyde, M. (eds.), *A commentary on the United Nations Convention on the Rights of the Child*, Leiden, Martinus Nijhoff Publishers, pp. 7-40.

Comisia Europeană (2014), *Summary of contextual overviews on children's involvement in criminal judicial proceedings in the 28 Member States of the European Union*, Luxemburg, Oficiul pentru Publicații al Uniunii Europene (Oficiul pentru Publicații).

Daly, A., Eurobarometer (2011), „The right of children to be heard in civil proceedings and the emerging law of the European Court of Human Rights”, *The International Journal of Human Rights*, vol. 15, nr. 3, http://ec.europa.eu/public_opinion/archives/quali/ql_right_child_sum_en.pdf.

Enkelaar, A. și Zutpen, M. (2010) „De autonomie van het kind in de rechtszaal”, în: Graaf, J. H. de, Mak, C., Wijk, F. K. van și Mulders, L. A. (eds.), *Rechten van het kind en autonomie*, Nijmegen.

FRA (2010), *Elaborarea indicatorilor pentru protecția, respectarea și promovarea drepturilor copilului în Uniunea Europeană (Ediție de conferință)*, Viena, FRA.

FRA și ECtHR (2011), *Manual de drept european privind nediscriminarea*, Luxemburg, Oficiul pentru Publicații.

Koeren, M. (2013), „Recht op informatie?“, în: Graaf, J. H. de, Mak, C., Montanus, P. J. și Wijk, F. K. van, *Rechten van het kind en waardigheid*, Nijmegen.

Lundy, L. (2007), „‘Voice’ is not enough: Conceptualising Article 12 of the United Nations Convention on the Rights of the Child“, *British Educational Research Journal*, vol. 33, No. 6, pp. 927-942.

Mazey, S. (2002), „Gender mainstreaming strategies in the EU: Delivering on an agenda“, *Feminist Legal Studies*, vol. 10, nr. 3-4, pp. 227-240.

Nowak, M. (2005), *U.N. Covenant on Civil and Political Rights, CCPR commentary*, ediția a doua revizuită, Kehl, Strasbourg și Arlington: N.P. Engel Publisher.

Partsch, K. J. (1981), „Freedom of conscience and expression, and political freedoms“, în: Henkin, L. (ed.), *The International Bill of Rights: The Covenant on Civil and Political Rights*, New York, Columbia University Press.

Schutter, O. de, European Network of Legal Experts in the non-discrimination field (2011), *The prohibition of discrimination under European Human Rights Law: Relevance for the EU non-discrimination directives – an update*, Direcția Generală Justiție a Comisiei Europene, Luxemburg, Oficiul pentru Publicații.

Tomuschat, C. (1993), „Freedom of association“, în: Macdonald, R. St. J., Matscher, F. și Petzold, H., *The European system for the protection of human rights*, Dordrecht, Martinus Nijhoff Publishers.

Wheatley Sacino, S. (2011), „Article 17: Access to a diversity of mass media sources“, în: Alen, A., Vande Lanotte, J., Verhellen, E., Ang, F., Berghmans, E. și Verheyde, M. (eds.), *A commentary on the United Nations Convention on the Rights of the Child*, Leiden, Martinus Nijhoff Publishers.

Woodward, A. E. (2008), „Too late for gender mainstreaming? Taking stock in Brussels“, *Journal of European Social Policy*, vol. 18, pp. 289-302.

Capitolul 3

Egalitatea și nediscriminarea

Breen, C. (2006), *Age discrimination and children's rights: Ensuring equality and acknowledging difference*, Leiden, Martinus Nijhoff.

Carmona Luque, M. (2003), „La no discriminación como principio rector de la Convención sobre los Derechos del Niño”, *Cursos de derechos humanos de Donostia-San Sebastián*, vol. 4, pp. 173-188.

FRA (2010b) *Separated, asylum-seeking children in European Union Member States. Comparative Report*, Luxemburg, Oficiul pentru Publicații.

FRA (2011a), *Fundamental rights of migrants in an irregular situation in European Union* Luxemburg, Oficiul pentru Publicații.

FRA (2011b), *Migrants in an irregular situation: access to healthcare in 10 European Union Member States*, Luxemburg, Oficiul pentru Publicații.

FRA și ECtHR (2011), *Manual de drept european privind nediscriminarea*, Luxemburg, Oficiul pentru Publicații.

FRA (2014a), *Guardianship for children deprived of parental care: A handbook to reinforce guardianship systems to cater for the specific needs of child victims of trafficking*, Luxemburg, Oficiul pentru Publicații.

Karagiorgi, C. (2014), „The concept of discrimination by association and its application in the EU Member States”, *European Anti-Discrimination Law Review*, vol. 18, pp. 25-36,

Toggenburg, G. (2008), „Discrimination by association: a notion covered by EU equality law?”, *European Law Reporter*, vol. 3, pp. 82-87.

Capitolul 4

Aspecte legate de identitatea personală

Doek, J. (2006a), „The CRC and the Right to Acquire and to Preserve a Nationality”, *Refugee Survey Quarterly*, vol. 25, no. 3, pp. 26-32.

Doek, J. (2006b), „Article 8 – The Right to Preservation of Identity; Article 9 – The Right Not to be Separated from His or Her Parents”, în: Alen, A., Vande Lanotte, J., Verhellen, E., Ang, F., Berghmans, E. și Verheyde, M. (eds.), *A commentary on the United Nations Convention on the Rights of the Child*, Leiden, Martinus Nijhoff.

FRA (2015a), *The fundamental rights situation of intersex people*, FRA Focus, Viena, 2015.

Mak, C. (2008), „Baas in eigen buik? De rechtsgeldigheid in nakoming van draagmoederschapsovereenkomsten in het licht van grondrechten”, în: Graaf, J. H. de, Mak, C. și Wijk, F. K. van (eds.), *Rechten van het kind en ouderlijke verantwoordelijkheid*, Nijmegen.

Vonk, M. (2010), „De autonomie van het kind in het afstammingsrecht”, în: Graaf, J. H. de, Mak, C., Wijk, F. K. van și Mulders, L. A. (eds.), *Rechten van het kind en autonomie*, Nijmegen.

Waas, L. E. van (2008), *Nationality matters. Statelessness under international law*, Anvers, Intersentia.

Ziemele, I. (2007), „Article 7 – The Right to Birth Registration, Name and Nationality, and the Right to Know and Be Cared for by Parents”, în: Alen, A., Vande Lanotte, J., Verhellen, E., Ang, F., Berghmans, E. și Verheyde, M. (eds.), *A commentary on the United Nations Convention on the Rights of the Child*, Leiden, Martinus Nijhoff.

Capitolul 5

Viața de familie

Bueren, G. van (2007), *Child rights in Europe, convergence and divergence in judicial protection*, Strasbourg, Council of Europe Publishing.

Kilkelly, U. (2010a), „Protecting children’s rights under the ECHR: The role of positive obligations”, *NILQ*, vol. 61, nr. 3, pp. 245-261.

Kilkelly, U. (2010b), „Relocation: A children’s rights perspective”, *Journal of Family Law and Practice*, vol. 1, nr. 1, pp. 23-35.

Lázaro González, I. (2011), „Intervención pública en la protección de los menores y respecto a la vida en familia: aportaciones del Tribunal de Estrasburgo”, *Icade: Revista de las Facultades de Derecho y Ciencias Económicas y Empresariales*, nr. 83-84, pp. 255-290.

Capitolul 6

Protecția alternativă celei din cadrul familiei și adopția

FRA (2014a), *Serviciile de tutelă destinate copiilor lipsiți de îngrijire părintească: Manual de consolidare a sistemelor de tutelă pentru a răspunde nevoilor specifice ale copiilor care sunt victime ale traficului de persoane*, Luxemburg, Oficiul pentru Publicații.

O’Halloran, K. (2009), *The politics of adoption: International perspectives on law, policy and practice*, Dordrecht, Springer.

Vité, S. și Boéchat, H. (2008), „Article 21 – Adoption”, în: Alen, A., Vande Lanotte, J., Verhellen, E., Ang, F., Berghmans, E. și Verheyde, M. (eds.), *A commentary on the United Nations Convention on the Rights of the Child*, Leiden, Martinus Nijhoff.

Capitolul 7

Protecția copilului împotriva violenței și a exploatării

Fitch, K., Spencer-Chapman, K. și Hilton, Z. (2007), *Protecting children from sexual abuse in Europe: Safer recruitment of workers in a border free Europe*, Londra, NSPCC.

Forder, C. (2007), „Child protection in accordance with human rights and children’s rights”, în: Meuwese, S. et al. (eds.), *100 years of child protection*, Nijmegen, Wolf Legal Publishers.

FRA (2009), *Child trafficking in the European Union: Challenges, perspectives and good practices*, Luxemburg, Oficiul pentru Publicații.

FRA (2014b), *Victims of crime in the EU: The extent and nature of support for victims*, Luxemburg, Oficiul pentru Publicații.

FRA (2014c), *Violence against women: An EU-wide survey, Main Results*, Luxemburg, Oficiul pentru Publicații.

FRA (2015b), *Child-friendly justice. Perspectives and experiences of professionals on children’s participation in civil and criminal judicial proceedings in 10 EU Member States*, Luxemburg, Oficiul pentru Publicații.

FRA (2015c), *Severe labour exploitation: workers moving within or into the European Union, States’ obligations and victims’ rights*, Luxemburg, Oficiul pentru Publicații.

FRA și ECtHR (2014), *Manual de drept european în materie de azil, frontiere și migrație*, Luxemburg, Oficiul pentru Publicații.

Fredette, K. (2009), „International legislative efforts to combat child sex tourism: Evaluating the Council of Europe Convention on Commercial Child Sexual Exploitation”, *Boston College International and Comparative Law Review*, vol. 32, nr. 1, pp. 1-43.

Hartwig, M. (2008), „The elimination of child labour and the EU”, în: Nesi, G., Nogler, L. și Pertile, M. (eds.), *Child labour in a globalized world: A legal analysis of ILO action*, Aldershot, Ashgate.

Lalor, K. și McElvaney, R. (2010), „Overview of the nature and extent of child sexual abuse in Europe”, în: *Protecting children from sexual violence: A comprehensive approach*, Consiliul Europei, Strasbourg, Council of Europe Publishing, pp. 13-36.

Liefwaard, T. și Doek, J. (2013), „Fysieke en geestelijke mishandeling van kinderen: over begripsvorming en de grenzen van het toelaatbare, volgens Nederlands recht”, în: Deetman, W. et al. (ed.), *Seksueel misbruik van en geweld tegen meisjes in de Rooms-Katholieke kerk: Een vervolgonderzoek*, Amsterdam: Uitgeverij Balans, pp. 247-282.

Ruelle, E. (2010), „Sexual violence against children: The European legislative framework and outline of Council of Europe conventions and European Union policy”, în: *Protecting children from sexual violence: A comprehensive approach*, Consiliul Europei, Strasbourg, Council of Europe Publishing.

Staiger, I. (2005), „Trafficking in children for the purpose of sexual exploitation in the EU”, *European Journal of Crime, Criminal Law and Criminal Justice*, vol. 13, nr. 4, pp. 603-624.

UNICEF, Innocenti Research Centre (2010), *Handbuch zum Fakultativprotokoll Betreffend den Verkauf von Kindern, die Kinderprostitution und die Kinderpornografie*, Kinderhilfswerk der Vereinten Nationen, UNICEF.

UNICEF (2006), *Behind closed doors: The impact of domestic violence on children*.

Vrancken, P. (2007), „Child trafficking and Article 4 of the European Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms: Foreign judicial decisions”, *South African Yearbook of International Law*, vol. 32, pp. 285-510.

Capitolul 8

Drepturile economice, sociale și culturale și nivelul de trai adecvat

Eide, A. (2006), „Article 27 – The Right to an Adequate Standard of Living”, în: Alen, A., Vande Lanotte, J., Verhellen, E., Ang, F., Berghmans, E. și Verheyde, M. (eds.), *A commentary on the United Nations Convention on the Rights of the Child*, Leiden, Martinus Nijhoff.

Eide, A. și Eide, W. B. (2006), „Article 24 – The Right to Health”, în: Alen, A., Ang, F., Berghmans, E., Vande Lanotte, J., Verhellen, E. and Verheyde, M. (eds.), *A Commentary on the United Nations Convention on the Rights of the Child*, Leiden, Martinus Nijhoff.

FRA (2010b), *Separated, asylum-seeking children in European Union Member States*, Luxemburg, Oficiul pentru Publicații.

FRA și ECtHR (2014), *Manual de drept european în materie de azil, frontiere și imigrație*, Luxemburg, Oficiul pentru Publicații.

Koch, I. E. (2009), *Human rights as indivisible rights: the protection of socio-economic demands under the European Convention on Human Rights*, Leiden, Brill.

Nolan, A. (2011), *Children’s socio-economic rights, democracy and the courts*, Oxford, Hart Publishing.

Stoecklin, D. (2012), „Droits et capacité des enfants”, Meyer-Bisch, P. (ed.), *L’enfant témoin et sujet. Les droits culturels de l’enfant*, Geneva-Zürich-Basel, Schulthess Editions Romandes, Collection interdisciplinaire, pp. 123-146.

Vandenhoe, W. (2007), „Article 26 – The Right to Benefit from Social Security”, în: Alen, A., Ang, F., Berghmans, E., Vande Lanotte, J., Verhellen, E. și Verheyde, M. (eds.), *A commentary on the United Nations Convention on the Rights of the Child*, Leiden, Martinus Nijhoff.

Verheyde, M. (2006), „Article 28 – The Right to Education”, în: Alen, A., Ang, F., Berghmans, E., Vande Lanotte, J., Verhellen, E. și Verheyde, M. (eds.), *A commentary on the United Nations Convention on the Rights of the Child*, Leiden, Martinus Nijhoff.

Capitolul 9

Migrația și azil

Consiliul Europei, Adunarea Parlamentară (2011), Recomandarea 1969 (2010) privind copiii neînsoțiți în Europa: Aspecte legate de sosire, ședere și returnare, 15 aprilie 2011.

Comisia pentru libertăți civile a Parlamentului European (2013), Raport referitor la situația minorilor neînsoțiți în UE [2012/2263(INI)], 26 august 2013.

Eurydice, Comisia Europeană (Direcția Generală Educație și Cultură) (2004), *Integrating immigrant children into schools in Europe: Communication with families and opportunities for mother tongue learning*.

FRA (2010b), *Separated, asylum-seeking children in European Union Member States*, Luxemburg, Oficiul pentru Publicații.

FRA (2011a), *Fundamental rights of migrants in an irregular situation in European Union* Luxemburg, Oficiul pentru Publicații.

FRA (2011b), *Migrants in an irregular situation: Access to healthcare in 10 European Union Member States*, Luxemburg, Oficiul pentru Publicații.

FRA și ECtHR (2014), *Manual de drept european în materie de azil, frontiere și migrație*, Luxemburg, Oficiul pentru Publicații.

Ktistakis, Y. (2013), *Protecting migrants under the European Convention on Human Rights and the European Social Charter*, Strasbourg, Council of Europe Publishing.

Lázaro González, I., Benlloch Sanz, P. și Moroy Arambarri, B. (2010), *Los menores extranjeros no acompañados*, Universidad Pontificia Comillas, Tecnos.

Lodder, G. și Rodrigues, P (eds.) (2012), *Het kind in het immigratierecht*, Haga.

McBride, J., European Committee on Legal Co-operation (2009), *Access to justice for migrants and asylum seekers in Europe*, Strasbourg, Council of Europe Publishing.

Spijkerboer, T (2009), „Structural instability: Strasbourg case law on children’s family reunion”, *European Journal of Migration and Law*, vol. 11, nr. 3, pp. 271-293.

Stalford, H. (2012), *Children and the European Union: Rights, welfare and accountability*, Oxford, Hart Publishing.

Capitolul 10

Protecția consumatorilor și a datelor cu caracter personal

Bergkamp, L. (2002), „EU data protection policy the privacy fallacy: Adverse effects of Europe’s data protection policy in an information driven economy”, *Computer Law & Security Review*, vol. 18, nr. 1, pp. 31-47.

Buckingham, D. (2011), *The Material Child*, Cambridge, Polity.

Cook, D. T. (2008), „The missing child in consumption theory”, *Journal of Consumer Culture*, vol. 8, nr. 2, pp. 219-243.

Cook, D. T. (2013), „Taking exception with the child consumer”, *Childhood*, vol. 20, nr. 4, pp. 423-428.

De Hert, P. și Papakonstantinou, V. (2012), „The proposed data protection regulation replacing Directive 95/46/EC: A sound system for the protection of individuals”, *Computer Law & Security Review*, vol. 28, nr. 2, pp. 130-142.

Garde, A. (2012), „The best interest of the child and EU consumer law and policy: A major gap between theory and practice?”, în: Devenney, J. și Kenny, M. (eds.), *European consumer protection: Theory and practice*, Cambridge, Cambridge University Press, pp. 164-201.

FRA și CoE (2014), *Manual de legislație europeană privind protecția datelor*, Luxemburg, Oficiul pentru Publicații.

Hughes, K. (2012), „The child’s right to privacy and Article 8 European Convention on Human Rights”, în: Freeman, M. (ed.), *Current Legal Issues: Law and Childhood Studies*, vol. 14, pp. 456-486.

Kunnecke, A. (2014), „New standards in EU consumer rights protection? The new Directive 2011/83/EU”, *European Scientific Journal*, vol. 1, pp. 426-437.

Marsh, J. (ed.) (2005), *Popular culture, new media and digital literacy in early childhood*, Londra, Routledge Falmer.

Tonner, K. și Fangerow, K. (2012), „Directive 2011/83/EU on consumer rights: a new approach, in *European consumer law?*”, *EUVR*, vol. 2, p. 74.

Wuermeling, U. (2012), „Modernization of European data protection law at a turning point”, *Computer Law & Security Review*, vol. 28, nr. 28, pp. 587-588.

Capitolul 11

Drepturile copilului în procedurile penale și în procedurile alternative (nejudiciare)

Bartels, H (2013), „De rechtspositie van het verdachte kind tijdens het plotieverhoor”, în: Graaf, J. H. de, Mak, C., Montanus, P. J. și Wijk, F. K. van, *Rechten van het kind en waardigheid*, Nijmegen.

Brink, Y.van den și Liefwaard, T. (2014), „Voorlopige hechtenis van jeugdige verdachten in Nederland”, *Strafblad*, vol. 12, nr. 1, pp. 44-55.

Doek, J. (2008), „Juvenile justice: International rights and standards”, în: R. Loeber, R., Slot, N.W., van der Laan, P. van der și Hoeve, M. (eds.), *Tomorrow's criminals*, Farnham and Burlington, Ashgate, pp. 229-246.

Dünkel, F.(2009), „Diversion: A meaningful and successful alternative to punishment in European juvenile justice systems”, în: Junger-Tas, J. și Dünkel, F. (eds.), *Reforming juvenile justice*, Dordrecht, Springer.

Dünkel, F. (2010), „Where do we go from here?: Current trends in developing juvenile justice in Europe”, în: Deetman, W. et al. (eds.), *Fervet opus: Liber amicorum Anton van Kalmthout*, Apeldoorn, Anvers și Portland, Maklu, pp. 49-62.

Dünel, F. (2014), „Juvenile justice systems in Europe: Reform developments between justice, welfare and new ‘punitiveness’”, *Kriminologijos Studijos*, vol. 1.

FRA (2014b), *Victims of crime in the EU: The extent and nature of support for victims*, Luxemburg, Oficiul pentru Publicații.

FRA (2015b), *Child-friendly justice. Perspectives and experiences of professionals on children’s participation in civil and criminal judicial proceedings in 10 EU Member States*, Luxemburg, Oficiul pentru Publicații.

Goldson, B. și Kilkelly, U. (2013), „International human rights standards and child imprisonment: Potentialities and limitations”, *International Journal of Children’s Rights*, vol. 21, nr. 2, pp. 345-371.

Jonge, G de. și Linden, A van der (2013), *Handboek Jeugd en strafrecht*, Deventer.

Liefaard, T. (2007), „The right to be treated with humanity: Implications of Article 37(c) CRC for children in detention”, în: Alen, A. et al. (eds.), *The UN Children’s Rights Convention: Theory meets practice*, Anvers și Oxford, Intersentia Publishing.

Liefaard, T. (2008), *Deprivation of liberty of children in light of international human rights law and standards*, Anvers, Oxford și Portland, Intersentia Publishing.

Newell, P. (2008), „The principles of child-friendly justice at international level”, în: *International justice for children*, Strasbourg, Council of Europe Publishing, pp. 129-132.

Jurisprudență

Jurisprudența Curții de Justiție a Uniunii Europene

<i>Asociación Nacional de Establecimientos Financieros de Crédito (ASNEF) și Federación de Comercio Electrónico y Marketing Directo (FECEMD)/ Administración del Estado, cauzele conexate C-468/10 și C-469/10, 24 noiembrie 2011.....</i>	<i>198</i>
<i>Barbara Mercredi/Richard Chaffe, C-497/10 PPU, 22 decembrie 2010.....</i>	<i>84</i>
<i>Baumbast și R/Secretary of State for the Home Department, C-413/99, 17 septembrie 2002.....</i>	<i>16, 29, 141, 150, 182</i>
<i>Carlos Garcia Avello/Statul belgian, C-148/02, 2 octombrie 2003.....</i>	<i>16, 29, 63</i>
<i>Donato Casagrande/Landeshauptstadt München, C-9/74, 3 iulie 1974.....</i>	<i>150</i>
<i>Doris Povse/Mauro Alpago, C-211/10 PPU, 1 iulie 2010.....</i>	<i>76, 91</i>
<i>Dynamic Medien Vertriebs GmbH/Avides Media AG, C-244/06, 14 februarie 2008.....</i>	<i>30, 189, 192</i>
<i>E./B., C-436/13, 1 octombrie 2014.....</i>	<i>82</i>
<i>Gerardo Ruiz Zambrano/Office National de l'Emploi (ONEm), C-34/09, 8 martie 2011.....</i>	<i>62, 182</i>
<i>Google Spain SL și Google Inc./Agencia Española de Protección de Datos (AEPD) și Mario Costeja González [GC], C-131/12, 13 mai 2014.....</i>	<i>200</i>
<i>J. McB./L. E., C-400/10 PPU, 5 octombrie 2010.....</i>	<i>78</i>
<i>J. Nold, Kohlen- und Baustoffgroßhandlung/Comisia Comunităților Europene, C-4/73, 14 mai 1974.....</i>	<i>27</i>
<i>Jasna Detiček/Maurizio Sgueglia, C-403/09 PPU, 23 decembrie 2009.....</i>	<i>82</i>

<i>Joseba Andoni Aguirre Zarraga/Simone Pelz</i> , C-491/10 PPU, 22 decembrie 2010.....	30, 34, 42, 91
<i>Konstantinos Maïstrellis/Ypourgos Dikaiosynis, Diafaneias kai Anthropinon Dikaiomaton</i> , C-222/14, 16 iulie 2015	162
<i>Kunqian Catherine Zhu și Man Lavette Chen/Secretary of State for the Home Department</i> , C-200/02, 19 octombrie 2004.....	16, 29, 47, 55, 62, 72
<i>London Borough of Harrow/Nimco Hassan Ibrahim și Secretary of State for the Home Department [GC]</i> , C-310/08, 23 februarie 2010	16, 29, 151, 182
<i>M.J.E. Bernini/Minister van Onderwijs en Wetenschappen</i> , C-3/90, 26 februarie 1992	150
<i>María Martínez Sala/Freistaat Bayern</i> , C-85/96, 12 mai 1998	162
<i>Maria Teixeira/London Borough of Lambeth și Secretary of State for the Home Department</i> , C-480/08, 23 februarie 2010	16, 29, 151, 182
<i>Murat Dereci și alții/Bundesministerium für Inneres</i> , C-256/11, 15 noiembrie 2011.....	183
<i>Omega Spielhallen- und Automatenaufstellungs-GmbH/Oberbürgermeisterin der Bundesstadt Bonn</i> , C-36/02, 14 octombrie 2004.....	189, 192
<i>Parlamentul European/Consiliul Uniunii Europene [GC]</i> , C-540/03, 27 iunie 2006	29, 30
<i>Procedură penală împotriva lui X</i> , C-507/10, 21 decembrie 2011	224
<i>Procedură penală împotriva Mariei Pupino [GC]</i> , C-105/03, 16 iunie 2005.....	206, 224
<i>Productores de Música de España (Promusicae)/Telefónica de España SAU [GC]</i> , C-275/06, 29 ianuarie 2008	198
<i>S. Coleman/Attridge Law și Steve Law [GC]</i> , C-303/06, 17 iulie 2008.....	48, 58
<i>Stefan Grunkin și Dorothee Regina Paul [GC]</i> , C-353/06, 14 octombrie 2008.....	63
<i>The Queen, la cererea formulată de MA și alții/Secretary of State for the Home Department</i> , C-648/11, 6 iunie 2013.....	167, 183
<i>Yoshikazu Iida/Stadt Ulm</i> , C-40/11, 8 noiembrie 2012.....	183
<i>Z/A Government Department, The Board of Management of a Community School [GC]</i> , C-363/12, 18 martie 2014.....	162
<i>Zoi Chatzi/Ypourgos Oikonomikon</i> , C-149/10, 16 septembrie 2010	162

Jurisprudența Curții Europene a Drepturilor Omului

<i>A.L./Finlanda</i> , nr. 23220/04, 27 ianuarie 2009.....	226
<i>A.M.M./România</i> , nr. 2151/10, 14 februarie 2012.....	67
<i>Adamkiewicz/Polonia</i> , nr. 54729/00, 2 martie 2010	209
<i>Airey/Irlanda</i> , nr. 6289/73, 9 octombrie 1979	143

<i>Ali/Regatul Unit</i> , nr. 40385/06, 11 ianuarie 2011	146
<i>Anayo/Germania</i> , nr. 20578/07, 21 decembrie 2010	85
<i>Anguelova/Bulgaria</i> , nr. 38361/97, 13 iunie 2002.....	222
<i>Assenov și alții/Bulgaria</i> , nr. 24760/94, 28 octombrie 1998	120
<i>Avilkina și alții/Rusia</i> , nr. 1585/09, 6 iunie 2013	190, 201
<i>B./România (nr. 2)</i> , nr. 1285/03, 19 februarie 2013.....	95, 104
<i>B.B. și F.B./Germania</i> , nr. 18734/09 și nr. 9424/11, 14 martie 2013	95, 104
<i>Bah/Regatul Unit</i> , nr. 56328/07, 27 septembrie 2011.....	142, 159
<i>Bajsultanov/Austria</i> , nr. 54131/10, 12 iunie 2012.....	177
<i>Blokhin/Rusia</i> , nr. 47152/06, 14 noiembrie 2013.....	221
<i>Bocos-Cuesta/Țările de Jos</i> , nr. 54789/00, 10 noiembrie 2005	226
<i>Bouamar/Belgia</i> , nr. 9106/80, 29 februarie 1988	58, 205, 219, 220
<i>Boultif/Elveția</i> , nr. 54273/00, 2 august 2001	168, 184
<i>C.N. și V./Franța</i> , nr. 67724/09, 11 octombrie 2012	116, 130
<i>C.N./Regatul Unit</i> , nr. 4239/08, 13 noiembrie 2012	130
<i>Campbell și Cosans/Regatul Unit</i> , nr. 7511/76 și nr. 7743/76, 25 februarie 1982	115, 122
<i>Catan și alții/Moldova și Rusia [GC]</i> , nr. 43370/04, 8252/05 și 18454/06, 19 octombrie 2012.....	141, 146, 148
<i>Cauza „Cu privire la anumite aspecte ale legislației privind utilizarea limbilor în sistemul de învățământ din Belgia”/Belgia</i> , nr. 1474/62, 1677/62, 1691/62, 1769/63, 1994/63 și 2126/64, 23 iulie 1968.....	59, 145
<i>Centrul de Resurse Juridice în numele lui Valentin Câmpeanu/ România [GC]</i> , nr. 47848/08, 17 iulie 2014.....	116, 137, 142, 155
<i>Connors/Regatul Unit</i> , nr. 66746/01, 27 mai 2004.....	142, 160
<i>Copland/Regatul Unit</i> , nr. 62617/00, 3 aprilie 2007.....	200
<i>Çoşelav/Turcia</i> , nr. 1413/07, 9 octombrie 2012	19, 222
<i>Costello-Roberts/Regatul Unit</i> , nr. 13134/87, 25 martie 1993.....	119
<i>Cusan și Fazzo/Italia</i> , nr. 77/07, 7 ianuarie 2014	64
<i>D.G./Irlanda</i> , nr. 39474/98, 16 mai 2002.....	58, 205, 219
<i>D.H. și alții/Republica Cehă [GC]</i> , nr. 57325/00, 13 noiembrie 2007	47, 52, 141
<i>Darby/Suedia</i> , nr. 11581/85, 23 octombrie 1990	35
<i>Dinç și Çakır/Turcia</i> , nr. 66066/09, 9 iulie 2013	218
<i>Dogru/Franța</i> , nr. 27058/05, 4 decembrie 2008	33, 36
<i>Doorson/Țările de Jos</i> , nr. 20524/92, 26 martie 1996	225
<i>E.B./Franța [GC]</i> , nr. 43546/02, 22 ianuarie 2008.....	96, 110

<i>Eremia/Republica Moldova</i> , nr. 3564/11, 28 mai 2013	127
<i>Eriksson/Suedia</i> , nr. 11373/85, 22 iunie 1989	105
<i>Fabris/Franța</i> [GC], nr. 16574/08, 7 februarie 2013.....	48, 59
<i>Folgerø și alții/Norvegia</i> [GC], nr. 15472/02, 29 iunie 2007	37, 146
<i>Gas și Dubois/Franța</i> , nr. 25951/07, 15 martie 2012.....	96, 111
<i>Gaskin/Regatul Unit</i> , nr. 10454/83, 7 iulie 1989	33, 40, 61, 66
<i>Genovese/Malta</i> , nr. 53124/09, 11 octombrie 2011.....	62, 72
<i>Glass/Regatul Unit</i> , nr. 61827/00, 9 martie 2004	142, 155
<i>Godelli/Italia</i> , nr. 33783/09, 25 septembrie 2012	61, 69
<i>Grzelak/Polonia</i> , nr. 7710/02, 15 iunie 2010	33, 36, 147
<i>Guillot/Franța</i> , nr. 22500/93, 24 octombrie 1993.....	64
<i>Gül/Elveția</i> , nr. 23218/94, 19 februarie 1996.....	168, 184
<i>Güveç/Turcia</i> , nr. 70337/01, 20 ianuarie 2009.....	19, 205, 218, 220, 221
<i>H.Y. și Hü.Y./Turcia</i> , nr. 40262/98, 6 octombrie 2005.....	222
<i>Handyside/Regatul Unit</i> , nr. 5493/72, 7 decembrie 1976.....	33, 40
<i>Harroudj/Franța</i> , nr. 43631/09, 4 octombrie 2012.....	28, 96, 112
<i>Hasan și Eylem Zengin/Turcia</i> , nr. 1448/04, 9 octombrie 2007	37
<i>Havelka și alții/Republica Cehă</i> , nr. 23499/06, 21 iunie 2007	160
<i>Horych/Polonia</i> , nr. 13621/08, 17 aprilie 2012	88
<i>Idalov/Rusia</i> , nr. 5826/03, 22 mai 2012.....	217
<i>Ignaccolo-Zenide/România</i> , nr. 31679/96, 25 ianuarie 2000.....	78
<i>Iliya Petrov/Bulgaria</i> , nr. 19202/03, 24 aprilie 2012.....	142, 154
<i>J.M./Danemarca</i> , nr. 34421/09, 13 noiembrie 2012	218
<i>Jeunesse/Țările de Jos</i> [GC], nr. 12738/10, 3 octombrie 2014.....	168, 177
<i>Johansson/Finlanda</i> , nr. 10163/02, 6 septembrie 2007	61, 64
<i>K. și T./Finlanda</i> [GC], nr. 25702/94, 12 iulie 2001.....	79, 84, 85
<i>K.A./Finlanda</i> , nr. 27751/95, 14 ianuarie 2003.....	101, 106
<i>K.U./Finlanda</i> , nr. 2872/02, 2 decembrie 2008	62, 70, 190, 200
<i>Kanagaratnam/Belgia</i> , nr. 15297/09, 13 decembrie 2011	168, 180
<i>Kayak/Turcia</i> , nr. 60444/08, 10 iulie 2012	115, 120
<i>Kearns/Franța</i> , nr. 35991/04, 10 ianuarie 2008.....	96, 109
<i>Kervanci/Franța</i> , nr. 31645/04, 4 decembrie 2008	33, 36
<i>Kjeldsen, Busk Madsen și Pedersen/Danemarca</i> , nr. 5095/71, 5920/72 și 5926/72, 7 decembrie 1976.....	37
<i>Klass și alții/Germania</i> , nr. 5029/71, 6 septembrie 1978.....	200
<i>Konstantin Markin/Rusia</i> [GC], nr. 30078/06, 22 martie 2012	142, 162

<i>Kontrová/Slovenia</i> , nr. 7510/04, 31 mai 2007	126
<i>Korneykova/Ucraina</i> , nr. 39884/05, 19 ianuarie 2012	218
<i>Kovač/Croația</i> , nr. 503/05, 12 iulie 2007	206, 226
<i>Krušković/Croația</i> , nr. 46185/08, 21 iunie 2011	67
<i>Kuptsov și Kuptsova/Rusia</i> , nr. 6110/03, 3 martie 2011	218, 221
<i>Labassee/Franța</i> , nr. 65941/11, 26 iunie 2014	68
<i>Ladent/Polonia</i> , nr. 11036/03, 18 martie 2008	218
<i>Latifa Benamar și alții/Țările de Jos</i> , Decizie de inadmisibilitate, nr. 43786/04, 5 aprilie 2005	177
<i>Lautsi și alții/Italia</i> [GC], nr. 30814/06, 18 martie 2011	33, 37, 38
<i>Lavida și alții/Grecia</i> , nr. 7973/10, 30 mai 2013	52
<i>Leander/Suedia</i> , nr. 9248/81, 26 martie 1987	200
<i>Levin/Suedia</i> , nr. 35141/06, 15 martie 2012	76, 85
<i>M.A.K. și R.K./Regatul Unit</i> , nr. 45901/05 și 40146/06, 23 martie 2010	142, 155
<i>M.C./Bulgaria</i> , nr. 39272/98, 4 decembrie 2003	119, 125
<i>Maaouia/Franța</i> [GC], nr. 39652/98, 5 octombrie 2000	186
<i>Malone/Regatul Unit</i> , nr. 8691/79, 2 august 1984	200
<i>Marckx/Belgia</i> , nr. 6833/74, 13 iunie 1979	15, 19
<i>Markovics și alții/Ungaria</i> , Decizie de inadmisibilitate, nr. 77575/11, 19828/13 și 19829/13, 24 iunie 2014	144
<i>Maslov/Austria</i> [GC], nr. 1638/0323, 23 iunie 2008	16, 31
<i>Mazurek/Franța</i> , nr. 34406/97, 1 februarie 2000	59
<i>McMichael/Regatul Unit</i> , nr. 16424/90, 24 februarie 1995	104
<i>Menesson/Franța</i> , nr. 65192/11, 26 iunie 2014	61, 66, 68
<i>Mikulić/Croația</i> , nr. 53176/99, 7 februarie 2002	66
<i>Mizzi/Malta</i> , nr. 26111/02, 12 ianuarie 2006	61, 67
<i>Mubilanzila Mayeka și Kaniki Mitunga/Belgia</i> , nr. 13178/03, 12 octombrie 2006	168, 179
<i>Muskhadzhiyeva și alții/Belgia</i> , nr. 41442/07, 19 ianuarie 2010	179
<i>Mustafa și Armağan Akin/Turcia</i> , nr. 4694/03, 6 aprilie 2010	76, 86
<i>Nart/Turcia</i> , nr. 20817/04, 6 mai 2008	205, 218, 220
<i>Nencheva și alții/Bulgaria</i> , nr. 48609/06, 18 iunie 2013	116, 119, 128, 138
<i>Neulinger și Shuruk/Elveția</i> [GC], nr. 41615/07, 6 iulie 2010	76, 93
<i>Nortier/Țările de Jos</i> , nr. 13924/88, 24 august 1993	209
<i>Odièvre/Franța</i> [GC], nr. 42326/98, 13 februarie 2003	65, 69
<i>O'Keefe/Irlanda</i> [GC], nr. 35810/09, 28 ianuarie 2014	115, 119, 120

<i>Olsson/Suedia (nr. 1)</i> , nr. 10465/83, 24 martie 1988	95, 102, 105
<i>Oršuš și alții/Croația</i> [GC], nr. 15766/03, 16 martie 2010.....	47, 53, 141
<i>Oyal/Turcia</i> , nr. 4864/05, 23 martie 2010	142, 154
<i>P.V./Spania</i> , nr. 35159/09, 30 noiembrie 2010.....	86
<i>Panovits/Cipru</i> , nr. 4268/04, 11 decembrie 2008.....	205, 215
<i>Partidul Popular Creștin Democrat/Moldova</i> , nr. 28793/02, 14 februarie 2006	34
<i>Pini și alții/România</i> , nr. 78028/01 și 78030/01, 22 iunie 2004	96, 108
<i>Ponomaryovi/Bulgaria</i> , nr. 5335/05, 21 iunie 2011	47, 55, 141, 152
<i>Popov/Franța</i> , nr. 39472/07 și 39474/07, 19 ianuarie 2012	168, 180
<i>Povse/Austria</i> , Decizie de inadmisibilitate, nr. 3890/11, 18 iunie 2013	92
<i>R.M.S./Spania</i> , nr. 28775/12, 18 iunie 2013.....	75, 79, 80
<i>R.R. și alții/Ungaria</i> , nr. 19400/11, 4 decembrie 2012.....	206, 227
<i>Rahimi/Grecia</i> , nr. 8687/08, 5 aprilie 2011	168, 186
<i>Rantsev/Cipru și Rusia</i> , nr. 25965/04, 7 ianuarie 2010.....	116, 132, 133
<i>S. și Marper/Regatul Unit</i> [GC], nr. 30562/04 și 30566/04, 4 decembrie 2008	200, 201
<i>S.N./Suedia</i> , nr. 34209/96, 2 iulie 2002.....	206, 225, 226
<i>Sahin/Germania</i> [GC], nr. 30943/96, 8 iulie 2003.....	34, 43
<i>Salduz/Turcia</i> [GC], nr. 36391/02, 27 noiembrie 2008.....	214
<i>Salgueiro da Silva Mouta/Portugalia</i> , nr. 33290/96, 21 decembrie 1999	87
<i>Saviny/Ucraina</i> , nr. 39948/06, 18 decembrie 2008.....	95, 103
<i>Schneider/Germania</i> , nr. 17080/07, 15 septembrie 2011.....	76, 85
<i>Schwizgebel/Elveția</i> , nr. 25762/07, 10 iunie 2010.....	19, 110
<i>Selçuk/Turcia</i> , nr. 21768/02, 10 ianuarie 2006.....	218
<i>Șen/Țările de Jos</i> , nr. 31465/96, 21 decembrie 2001	168, 173, 177
<i>Siliadin/Franța</i> , nr. 73316/01, 26 iulie 2005.....	129
<i>Slivenko și alții/Letonia</i> [GC], Decizie de admisibilitate, nr. 48321/99, 23 ianuarie 2002.....	72
<i>Smirnova/Rusia</i> , nr. 46133/99 și 48183/99, 24 iulie 2003.....	218
<i>Söderman/Suedia</i> [GC], nr. 5786/08, 12 noiembrie 2013	116, 135
<i>Sommerfeld/Germania</i> [GC], nr. 31871/96, 8 iulie 2003	44, 76, 86
<i>Stummer/Austria</i> [GC], nr. 37452/02, 7 iulie 2011.....	163
<i>T./Regatul Unit</i> [GC], nr. 24724/94, 16 decembrie 1999.....	205, 212, 213
<i>T./Republica Cehă</i> , nr. 19315/11, 17 iulie 2014.....	95, 105
<i>Tarakhel/Elveția</i> [GC], nr. 29217/12, 4 noiembrie 2014.....	168, 185

<i>Tuquabo-Tekle și alții/Țările de Jos</i> , nr. 60665/00, 1 decembrie 2005	173
<i>Tyrer/Regatul Unit</i> , nr. 5856/72, 25 aprilie 1978	119, 122
<i>Üner/Țările de Jos</i> , nr. 46410/99, 18 octombrie 2006	184
<i>Uzun/Germania</i> , nr. 35623/05, 2 septembrie 2010	200
<i>Valsamis/Grecia</i> , nr. 21787/93, 18 decembrie 1996	37
<i>Vidal/Belgia</i> , nr. 12351/86, 22 aprilie 1992	43
<i>Vojnity/Ungaria</i> , nr. 29617/07, 12 februarie 2013	76, 86
<i>W./Finlanda</i> , nr. 14151/02, 24 aprilie 2007	226
<i>W./Regatul Unit</i> , nr. 9749/82, 8 iulie 1987	104
<i>Wallová și Walla/Republica Cehă</i> , nr. 23848/04, 26 octombrie 2006	95, 102, 160
<i>X și alții/Austria</i> [GC], nr. 19010/07, 19 februarie 2013	96, 112
<i>X/Letonia</i> [GC], nr. 27853/09, 26 noiembrie 2013	76, 94
<i>Y.C./Regatul Unit</i> , nr. 4547/10, 13 martie 2012	79, 80
<i>Yazgöl Yılmaz/Turcia</i> , nr. 36369/06, 1 februarie 2011	174
<i>Z și alții/Regatul Unit</i> [GC], nr. 29392/95, 10 mai 2001	119, 127
<i>Zorica Jovanović/Serbia</i> , nr. 21794/08, 26 martie 2013	116, 139

Jurisprudența Comitetului european pentru drepturi sociale

<i>Asociația pentru Protecția Tuturor Copiilor (APPROACH)/Belgia</i> , Plângerea nr. 98/2013, 29 mai 2015	123
<i>A acțiunea Europeană a Persoanelor cu Handicap (AEH)/Franța</i> , Plângerea nr. 81/2012, 11 septembrie 2013	144
<i>Asociația Internațională Autism-Europe (IAAE)/Franța</i> , Plângerea nr. 13/2002, 4 noiembrie 2003	60, 144
<i>Asociația pentru Protecția Tuturor Copiilor (APPROACH)/Republica Cehă</i> , Plângerea nr. 96/2013, 29 mai 2015	123
<i>Asociația pentru Protecția Tuturor Copiilor (APPROACH)/Slovenia</i> , Plângerea nr. 95/2013, 27 mai 2015	123
<i>Centrul European pentru Drepturile Romilor (ERRC)/Italia</i> , Plângerea nr. 27/2004, 7 decembrie 2005	160
<i>Centrul Internațional pentru Protecția Juridică a Drepturilor Omului</i> (<i>INTERIGHTS</i>)/Croatia, Plângerea nr. 45/2007, 30 martie 2009	147
<i>Comisia Internațională a Juriștilor (ICJ)/Portugalia</i> , Plângerea nr. 1/1998, 9 septembrie 1999	32
<i>European Committee for Home-Based Priority Action for the Child and the</i> <i>Family (EUROCEF)/Franța</i> , Plângerea nr. 82/2012, 19 martie 2013	142, 164

<i>Defence for Children International (DCI)/Belgia,</i> Plângerea nr. 69/2011, 23 octombrie 2012	32, 142, 157, 161
<i>Defence for Children International (DCI)/Țările de Jos,</i> Plângerea nr. 47/2008, 20 octombrie 2009.....	19, 28, 160, 161
<i>Federația Europeană a Asociațiilor Familiilor Catolice (FAFCE)/Irlanda,</i> nr. 89/2013, 12 septembrie 2014.....	134
<i>Federația Generală a Angajaților Companiei Naționale de Electricitate (GENOP-DEI) și Confederația Sindicatelor Funcționarilor Publici din Grecia (ADEDY)/Grecia,</i> Plângerea nr. 66/2011, 23 mai 2012	144, 164
<i>International Federation of Human Rights Leagues (FIDH)/Franța,</i> Plângerea nr. 14/2003, 8 septembrie 2004	142, 157
<i>Médecins du Monde – International/Franța,</i> Plângerea nr. 67/2011, 11 septembrie 2012	147, 160
<i>Mental Disability Advocacy Center (MDAC)/Bulgaria,</i> Plângerea nr. 41/2007, 3 iunie 2008	32, 60, 144, 147, 148
<i>Organizația Mondială împotriva Torturii (OMCT)/Belgia,</i> Plângerea nr. 21/2003, 7 decembrie 2004.....	115, 123
<i>Organizația Mondială împotriva Torturii (OMCT)/Grecia,</i> Plângerea nr. 17/2003, 7 decembrie 2004	32
<i>Organizația Mondială împotriva Torturii (OMCT)/Irlanda,</i> Plângerea nr. 18/2003, 7 decembrie 2004.....	28
<i>Syndicat des Agrégés de l’Enseignement Supérieur (SAGES)/Franța,</i> Plângerea nr. 26/2004, 15 iunie 2005	48

Jurisprudența națională

Regatul Unit, Curtea de Apel, <i>R (la cererea formulată de B)/The Mayor and Burgesses of the London Borough of Merton</i> [2003] EWHC 1689, 14 iulie 2003	174
Regatul Unit, Curtea de Apel, <i>R (la cererea formulată de C)/Cardiff County Council</i> [2011] EWCA Civ 1590, 20 decembrie 2011	174
Regatul Unit, Upper Tribunal, <i>R (la cererea formulată de MK)/ Wolverhampton City Council</i> [2013] UKUT 00177 (IAC), 26 martie 2013	174

Cum puteți consulta jurisprudența instanțelor europene

Curtea Europeană a Drepturilor Omului: Baza de date a jurisprudenței HUDOC

Baza de date HUDOC oferă acces liber la jurisprudența CEDO:
<http://HUDOC.echr.coe.int>.

Baza de date este disponibilă în limbile engleză și franceză și oferă un motor de căutare ușor de utilizat care face ca identificarea cauzei dorite să fie extrem de simplă.

Pe pagina de internet HUDOC **Help (Ajutor)** sunt disponibile tutoriale video și manuale de utilizare. Pentru îndrumări privind funcțiile de căutare și opțiunile, utilizatorul poate fixa mouse-ul pe în partea dreaptă a fiecărei funcții de căutare.

Trimiterile la jurisprudența din prezentul manual oferă cititorului informații complete care să îi permită identificarea cu ușurință a textului integral al hotărârii sau deciziei menționate.

Înainte de a începe o căutare, vă rugăm să rețineți că parametrii implicați prezintă, în ordine cronologică, hotărârile Înaltei Camere și ale Camerei. Pentru căutare în alte culegeri, cum ar fi culegeri de decizii, utilizatorul trebuie să bifeze caseta corespunzătoare din câmpul „**Document Collections**” (**Culegeri de documente**) care apare în partea de sus stânga a ecranului.

Cel mai ușor mod de a identifica o cauză este acela de a introduce numărul cererii în câmpul „Application Number” (Numărul cererii), sub titlul „**Advanced Search**” (**Căutare avansată**) din partea de sus dreapta a ecranului și apoi de a executa clic pe butonul albastru „Search” (Căutare).

Pentru accesarea jurisprudenței referitoare la alte aspecte, cum ar fi cele referitoare la copii, utilizatorul poate folosi **Search field** (Câmpul de căutare) indicat printr-o lupă, în partea de sus dreapta a ecranului. În câmpul de căutare, utilizatorul poate efectua căutarea în text folosind:

- un singur cuvânt [de exemplu „child” (copil)]
- o expresie [de exemplu „migrant children” (copiii migranți)]
- un titlu de cauză
- numele unui stat
- o expresie logică [de exemplu „child IN alternative care” (copil IN plasament)]

Pentru a ajuta utilizatorul să efectueze o căutare în text, este disponibilă **Căutarea logică simplă** executând clic pe săgeata care apare în interiorul **Câmpului de căutare**. Căutarea logică simplă oferă șase posibilități de căutare: un cuvânt sau expresie, toate cuvintele căutate, oricare dintre cuvintele căutate, niciunul dintre cuvintele căutate, căutare logică.

După apariția rezultatelor căutării, utilizatorul le poate restrânge cu ușurință utilizând filtrele care apar în câmpul **Filters (Filtre)** din partea stângă a ecranului, de exemplu, Language (Limba) sau State (Statul). Filtrele pot fi folosite în mod individual sau în combinație cu o nouă restrângere a rezultatelor. Filtrul **Keywords (Cuvinte-cheie)** poate fi un instrument util, deoarece adesea cuprinde termeni extrași din textul Convenției și este legat direct de raționamentul și concluziile instanței.

Exemplu: Pentru identificarea jurisprudenței instanței referitoare la faptul că expulzarea solicitanților de azil i-ar putea expune riscului de tortură sau tratamente ori pedepse inumane sau degradante, în sensul articolului 3 din Convenție:

1) Mai întâi utilizatorul introduce expresia „asylum seekers” (solicitant de azil) în **Search Field** (Câmpul de căutare) și execută clic pe butonul de căutare albastru.

2) După apariția rezultatelor, utilizatorul selectează apoi cifra „3” din filtrul **Violation** (Încălcare) din câmpul **Filters** (Filtre), pentru a restrânge rezultatele la cele referitoare la violarea articolului 3.

3) Apoi, utilizatorul poate selecta cuvinte-cheie din filtrul **Keywords** (Cuvinte-cheie), pentru a restrânge rezultatele la cele relevante pentru articolul 3, cum ar fi cuvintele-cheie „(Art. 3) Prohibition of torture” [(Art. 3) Interzicerea torturii].

Pentru cauze cu o semnificație mai mare, baza de date HUDOC pune la dispoziție o sinteză de jurisprudență. Sinteza conține o notă descriptivă inserată la început, o prezentare concisă a elementelor de fapt și de drept, cu accent pe punctele de interes juridic. Dacă există o astfel de sinteză, atunci în rezultate va apărea un link, împreună cu linkul către textul hotărârii sau către decizie. Alternativ, utilizatorul poate căuta exclusiv sinteze de jurisprudență, bifând caseta **Legal Summaries** (Sinteză de jurisprudență) din câmpul **Document Collections** (Culegeri de documente).

În cazul în care au fost publicate traduceri neoficiale ale unei anumite cauze, în rezultate va apărea un link, împreună cu linkul către textul hotărârii sau către decizie. De asemenea, baza de date HUDOC oferă linkuri către site-uri de internet terțe care găzduiesc alte traduceri ale jurisprudenței CEDO. Pentru informații suplimentare, a se vedea **Language versions** (Versiuni lingvistice) din secțiunea **Help** (Ajutor) a HUDOC.

Curtea de Justiție a Uniunii Europene: baza de date a jurisprudenței CURIA

Baza de date a jurisprudenței CURIA oferă acces liber la jurisprudența CEJ/CJUE: <http://curia.europa.eu>.

Motorul de căutare este disponibil în toate limbile oficiale ale Uniunii Europene.⁵⁶⁸ Limba poate fi selectată în partea dreaptă a ecranului. Motorul de căutare poate fi utilizat pentru căutarea de informații în toate documentele legate de cauzele soluționate sau pendinte la Curtea de Justiție, Tribunalul Uniunii Europene și Tribunalul Funcției Publice.

Există o secțiune de **Ajutor** disponibilă la adresa <http://curia.europa.eu/common/juris/en/aideGlobale.pdf>. De asemenea, fiecare casetă de căutare are o pagină de ajutor, care poate fi accesată executând clic pe pictogramă, și care conține informații utile pentru ca acest instrument să fie folosit cât mai bine posibil de către utilizator.

Cel mai simplu mod de a identifica o anumită cauză este acela de a introduce numărul complet al cauzei în caseta de căutare intitulată **Numărul cauzei** și de a executa apoi clic pe butonul verde Căutare. De asemenea, este posibilă căutarea unei cauze folosind o parte din numărul cauzei. De exemplu, dacă se introduce 122 în câmpul Numărul cauzei, se va obține Cauza nr. 122 pentru cauzele din toți anii și prezentate în fața oricăreia dintre cele trei instanțe: Curtea de Justiție, Tribunalul Uniunii Europene și/sau Tribunalul Funcției Publice.

Alternativ, se poate folosi câmpul **Numele părților** pentru căutarea cu ajutorul denumirii comune a cauzei. Aceasta este de obicei forma simplificată a numelor părților implicate într-o cauză.

În total, există 16 câmpuri de căutare multifuncționale disponibile pentru a ajuta la restrângerea rezultatelor căutării. Diferitele câmpuri de căutare sunt ușor de utilizat și se pot folosi în diverse combinații. Câmpurile conțin adesea liste de căutare care pot fi accesate executând clic pe pictogramă și selectând termeni de căutare disponibili.

Pentru căutări mai generale, utilizarea câmpului **Text** produce rezultate pe baza căutărilor cu cuvinte-cheie, în toate documentele publicate în repertoriul de

⁵⁶⁸ Disponibil, începând de la 30 aprilie 2004, în limbile: spaniolă, daneză, germană, greacă, engleză, franceză, italiană, olandeză, portugheză, finlandeză și suedeză; de la 1 mai 2004, în limbile: cehă, estoniană, letonă, lituaniană, maghiară, poloneză, slovacă și slovenă; de la 1 ianuarie 2007, în limbile: bulgară și română; de la 30 aprilie 2007, în limba malteză; de la 31 decembrie 2011, în limba irlandeză; derogări temporare au fost stabilite prin [Regulamentul \(CE\) nr. 920/2005](#) și [Regulamentul \(UE\) nr. 1257/2010](#). Legislația secundară în vigoare la data intrării în UE a Croației este în curs de traducere și va fi publicată în [Ediția specială a Jurnalului Oficial al Uniunii Europene](#).

jurisprudență al instanțelor Uniunii Europene începând din 1954, iar din 1994 pentru repertoriul de jurisprudență al instanțelor europene (ECR-SC).

Pentru căutări mai specifice se poate utiliza câmpul **Subiect**. Pentru aceasta, se execută clic pe pictograma din partea dreaptă a câmpului și se selectează subiectul (subiectele) relevante de pe listă. Rezultatele căutării vor produce o listă, în ordine alfabetică, cu documente selectate referitoare la problemele de ordin juridic soluționate în deciziile Curții de Justiție, Tribunalului Uniunii Europene, Tribunalului Funcției Publice și în concluziile avocaților generali.

De asemenea, site-ul CURIA conține și instrumente suplimentare de jurisprudență:

Căutare după numărul cauzei: această secțiune este o culegere de informații despre cauze, pentru fiecare cauză prezentată în fața uneia dintre cele trei instanțe. Cauzele sunt enumerate după număr și în ordinea în care au fost introduse în registrul respectiv. Cauzele pot fi consultate executând clic pe numărul cauzei. Secțiunea „Căutare după numărul cauzei” este disponibilă la adresa http://curia.europa.eu/jcms/jcms/Jo2_7045/.

Prezentare sistematică a jurisprudenței: această secțiune oferă o clasificare sistematică a rezumatelor cauzelor privind principalele aspecte de drept menționate în decizia respectivă. Aceste rezumate se bazează, pe cât posibil, pe textul autentic al deciziei. Secțiunea „Prezentare sistematică” este disponibilă la adresa http://curia.europa.eu/jcms/jcms/Jo2_7046/.

Comentarii din doctrină referitoare la hotărârile Curții: această secțiune conține referințe la comentariile în doctrină despre hotărârile pronunțate de cele trei instanțe, de când acestea au fost înființate. Hotărârile sunt enumerate separat, în funcție de instanță sau de tribunal, în ordine cronologică și după numărul cauzei, în timp ce comentariile în doctrină sunt enumerate în ordinea cronologică a publicării lor. Referințele apar în limba lor originală. Secțiunea „Comentarii din doctrină referitoare la hotărârile Curții” este disponibilă la adresa http://curia.europa.eu/jcms/jcms/Jo2_7083/

Baza de date a jurisprudențelor naționale: această bază de date externă poate fi accesată prin site-ul CURIA și oferă acces la jurisprudența națională relevantă în materie de drept al Uniunii. Baza de date conține o culegere de jurisprudență a instanțelor și/sau tribunalelor din statele membre. Informațiile au fost colectate printr-o căutare selectivă a revistelor de drept și prin contactul direct

cu numeroase instanțe și tribunale naționale. „Baza de date a jurisprudențelor naționale” este disponibilă în limbile engleză și franceză, la adresa http://curia.europa.eu/jcms/jcms/Jo2_7062/.

Instrumentele juridice la care se face trimitere în manualul de față

Instrumentele juridice ale ONU

Pentru tratatele fundamentale ale Organizației Națiunilor Unite, inclusiv CDC și organismele de monitorizare a acestora, consultați: www.ohchr.org/EN/ProfessionalInterest/Pages/CoreInstruments.aspx.

Pentru Convențiile Conferinței de la Haga de Drept Internațional Privat privind protecția internațională a copiilor, a familiei și a relațiilor patrimoniale, consultați: <https://www.hcch.net/en/instruments/conventions>.

Instrumentele juridice ale Consiliului Europei

Toate instrumentele juridice ale UE sunt disponibile on-line, la adresa: <http://conventions.coe.int/Treaty/>.

Pentru informații despre gradul de acceptare a instrumentelor juridice ale Consiliului Europei de către statele membre ale UE, consultați secțiunea „International obligations” de pe site-ul web al FRA, la adresa: <http://fra.europa.eu/en/publications-and-resources/data-and-maps>.

	Titlu
Drepturile copiilor/Drepturile civile	
<i>Convenția pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale</i>	Convenția pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale, amendată de Protocoalele nr. 11 și 14, CETS nr.: 005, Roma, 4.11.1950, p. 1-15.
<i>Protocol la Convenția pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale</i>	Protocol la Convenția pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale, amendată de Protocolul nr. 11, CETS nr.: 009, Paris, 20.3.1952, p. 1-3.
<i>Protocolul nr. 12 la Convenția pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale</i>	Protocolul nr. 12 la Convenția pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale, CETS nr.: 177, Roma, 4.11.2000, p. 1-3.
<i>Convenția europeană privind exercitarea drepturilor copiilor</i>	Convenția europeană privind exercitarea drepturilor copiilor, CETS nr.: 160, Strasbourg, 25.1.1996, p. 1-10.
<i>Convenția europeană asupra statutului juridic al copiilor născuți în afara căsătoriei</i>	Convenția europeană asupra statutului juridic al copiilor născuți în afara căsătoriei, CETS nr.: 085, Strasbourg, 15.10.1975, p. 1-5.
<i>Convenția privind drepturile omului și biomedicina</i>	Convenția europeană pentru protecția drepturilor omului și a demnității ființei umane față de aplicațiile biologiei și medicinei: Convenția privind drepturile omului și biomedicina, CETS nr.: 164, Oviedo, 4.4.1997, p. 1-12.
Aspecte privind identitatea personală	
<i>Convenția-cadru pentru protecția minorităților naționale</i>	Convenția-cadru pentru protecția minorităților naționale, CETS nr.: 157, Strasbourg, 1.2.1995, p. 1-10.
<i>Convenția europeană asupra cetățeniei</i>	Convenția europeană asupra cetățeniei, CETS nr.: 166, Strasbourg, 6.11.1997, p. 1-13.
<i>Convenția Consiliului Europei privind evitarea apatridiei în situația de succesiune a statelor</i>	Convenția Consiliului Europei privind evitarea apatridiei în situația de succesiune a statelor, CETS nr.: 200, Strasbourg, 19.5.2006, p. 1-7.
Viața de familie și îngrijirea de către părinți	
<i>Convenția asupra relațiilor personale care privesc copiii</i>	Convenția asupra relațiilor personale care privesc copiii, CETS nr.: 192, Strasbourg, 15.5.2003, p. 1-13.
<i>Convenția europeană în materia adopției de copii (revizuită)</i>	Convenția europeană în materia adopției de copii (revizuită), CETS nr.: 202, Strasbourg, 27.11.2008, p. 1-11.
<i>Convenția europeană asupra recunoașterii și executării hotărârilor în materie de încredințare a copiilor și de restabilire a încredințării copiilor</i>	Convenția europeană asupra recunoașterii și executării hotărârilor în materie de încredințare a copiilor și de restabilire a încredințării copiilor, CETS nr.: 105, Luxemburg, 20.5.1980, p. 1-12.
Protecția copilului împotriva violenței și a exploatării	
<i>Convenția Consiliului Europei pentru protecția copiilor împotriva exploatării sexuale și a abuzurilor sexuale</i>	Convenția Consiliului Europei pentru protecția copiilor împotriva exploatării sexuale și a abuzurilor sexuale, CETS nr.: 201, Lanzarote, 25.10.2007, p. 1-21.

<i>Convenția europeană pentru prevenirea torturii și a pedepselor sau tratamentelor inumane sau degradante</i>	Convenția europeană pentru prevenirea torturii și a pedepselor sau tratamentelor inumane sau degradante, CETS nr.: 126, Strasbourg, 26.11.1987, p. 1-9.
<i>Convenția privind criminalitatea informatică</i>	Convenția privind criminalitatea informatică, CETS nr.: 185, Budapesta, 23.11.2001, p. 1-27.
<i>Convenția Consiliului Europei privind lupta împotriva traficului de ființe umane</i>	Convenția Consiliului Europei privind lupta împotriva traficului de ființe umane, CETS nr.: 197, Varșovia, 16.5.2005, p. 1-21.
<i>Convenția Consiliului Europei privind prevenirea și combaterea violenței împotriva femeilor și a violenței domestice</i>	Convenția Consiliului Europei privind prevenirea și combaterea violenței împotriva femeilor și a violenței domestice, CETS nr.: 210, Istanbul, 11.5.2011, p. 1-31.
Drepturile economice, sociale și culturale	
<i>Carta socială europeană</i>	Carta socială europeană, CETS nr. 035, Torino, 18.10.1961, p. 1-18.
<i>Carta socială europeană (revizuită)</i>	Carta socială europeană (revizuită), CETS nr. 163, Strasbourg, 3.5.1996, p. 1-29.
Aspecte privind migrația și azilul	
<i>Convenția europeană privind repatrierea minorilor</i>	Convenția europeană privind repatrierea minorilor, CETS nr.: 071, Haga, 28.5.1970, p. 1-9.
<i>Convenția europeană referitoare la statutul juridic al lucrătorului migrant</i>	Convenția europeană referitoare la statutul juridic al lucrătorului migrant, CETS nr.: 093, Strasbourg, 24.11.1977, p. 1-14.
<i>Convenția europeană de securitate socială</i>	Convenția europeană de securitate socială, CETS nr.: 078, Paris, 14.12.1972, p. 1-42.
<i>Codul european de securitate socială</i>	Codul european de securitate socială, CETS nr.: 048, Strasbourg, 16.4.1964, p. 1-33.
Protecția consumatorilor și a datelor	
<i>Convenția pentru protejarea persoanelor față de prelucrarea automatizată a datelor cu caracter personal</i>	Convenția pentru protejarea persoanelor față de prelucrarea automatizată a datelor cu caracter personal, CETS nr.: 108, Strasbourg, 28.1.1981, p. 1-10.
<i>Convenția europeană privind televiziunea transfrontalieră</i>	Convenția europeană privind televiziunea transfrontalieră, CETS nr.: 132, Strasbourg, 5.5.1989, p. 1-20.

Instrumentele juridice ale UE

Toate instrumentele juridice ale UE sunt disponibile on-line, la adresa:
<http://eur-lex.europa.eu>.

	Titlu
Nediscriminarea	
<i>Directiva privind egalitatea rasială (2000/43/CE)</i>	Directiva 2000/43/CE a Consiliului din 29 iunie 2000 de punere în aplicare a principiului egalității de tratament între persoane, fără deosebire de rasă sau origine etnică, JO L 180, 19.7.2000, p. 22-26.
<i>Directiva privind egalitatea de tratament (2000/78/CE)</i>	Directiva 2000/78/CE a Consiliului din 27 noiembrie 2000 de creare a unui cadru general în favoarea egalității de tratament în ceea ce privește încadrarea în muncă și ocuparea forței de muncă, JO L 303, 2.12.2000, p. 16-22.
<i>Directiva privind egalitatea de sex privind bunurile și serviciile (2004/113/CE)</i>	Directiva 2004/113/CE a Consiliului din 13 decembrie 2004 de aplicare a principiului egalității de tratament între femei și bărbați privind accesul la bunuri și servicii și furnizarea de bunuri și servicii, JO L 373, 21.12.2004, p. 37-43.
Viața de familie și îngrijirea de către părinți	
<i>Regulamentul (CE) nr. 2201/2003 (Regulamentul Bruxelles II bis)</i>	Regulamentul (CE) nr. 2201/2003 al Consiliului din 27 noiembrie 2003 privind competența, recunoașterea și executarea hotărârilor judecătorești în materie matrimonială și în materia răspunderii părintești, de abrogare a Regulamentului (CE) nr. 1347/2000, JO L 338, 23.12.2003, p. 1-29.
<i>Regulamentul (CE) nr. 4/2009 (Regulamentul privind obligațiile de întreținere)</i>	Regulamentul (CE) nr. 4/2009 al Consiliului din 18 decembrie 2008 privind competența, legea aplicabilă, recunoașterea și executarea hotărârilor și cooperarea în materie de obligații de întreținere, JO L 7, 10.1.2009, p. 1-79.
<i>Directiva privind medierea (2008/52/CE)</i>	Directiva 2008/52/CE a Parlamentului European și a Consiliului din 21 mai 2008 privind anumite aspecte ale medierii în materie civilă și comercială, JO L 136, 24.5.2008, p. 3-8.
<i>Directiva privind accesul la justiție (2002/8/CE)</i>	Directiva 2003/8/CE a Consiliului din 27 ianuarie 2003 de îmbunătățire a accesului la justiție în litigiile transfrontaliere prin stabilirea unor norme minime comune privind asistența judiciară acordată în astfel de litigii, JO L 26, 31.1.2003, p. 41-47.
Protecția copilului împotriva violenței și a exploatării	
<i>Directiva privind protecția tinerilor la locul de muncă (94/33/CE)</i>	Directiva 94/33/CE a Consiliului din 22 iunie 1994 privind protecția tinerilor la locul de muncă, JO L 216, 20.8.1994, p. 12-20.

<i>Directiva privind prevenirea și combaterea traficului de persoane (2011/36/UE)</i>	Directiva 2011/36/UE a Parlamentului European și a Consiliului din 5 aprilie 2011 privind prevenirea și combaterea traficului de persoane și protejarea victimelor acestuia, precum și de înlocuire a Deciziei-cadru 2002/629/JAI a Consiliului, JO L 101, 15.4.2011, p. 1-11.
<i>Directiva privind combaterea abuzului sexual asupra copiilor, a exploatării sexuale a copiilor și a pornografiei infantile (2011/93/UE)</i>	Directiva 2011/93/UE a Parlamentului European și a Consiliului din 13 decembrie 2011 privind combaterea abuzului sexual asupra copiilor, a exploatării sexuale a copiilor și a pornografiei infantile și de înlocuire a Deciziei-cadru 2004/68/JAI a Consiliului, JO L 335, 17.12.2011, p. 1-14.
<i>Directiva privind victimele criminalității (2012/29/UE)</i>	Directiva 2012/29/UE a Parlamentului European și a Consiliului din 25 octombrie 2012 de stabilire a unor norme minime privind drepturile, sprijinirea și protecția victimelor criminalității și de înlocuire a Deciziei-cadru 2001/220/JAI a Consiliului, JO L 315, 14.11.2012, p. 57-73.
<i>Directiva privind permisele de ședere pentru victimele traficului de persoane (2004/81/CE)</i>	Directiva 2004/81/CE a Consiliului din 29 aprilie 2004 privind permisul de ședere eliberat resortisanților țărilor terțe care sunt victime ale traficului de persoane sau care au făcut obiectul unei facilitări a imigrației ilegale și care cooperează cu autoritățile competente, JO L 261, 6.8.2004, p. 19-23.
<i>Decizia 2007/698/CE a Comisiei</i>	Decizia Comisiei din 29 octombrie 2007 de modificare a Deciziei 2007/116/CE în ceea ce privește introducerea unor numere rezervate suplimentare care încep cu 116 [notificată cu numărul C(2007) 5139] (Text cu relevanță pentru SEE) (2007/698/CE), JO L 284, 30.10.2007, p. 31-32.
Migrația și azilul, inclusiv drepturile sociale ale copiilor migranților	
<i>Directiva privind procedurile de azil (2013/32/UE)</i>	Directiva 2013/32/UE a Parlamentului European și a Consiliului din 26 iunie 2013 privind procedurile comune de acordare și retragere a protecției internaționale, JO L 180, 29.6.2013, p. 60-95.
<i>Regulamentul Dublin (UE) nr. 604/2013</i>	Regulamentul (UE) nr. 604/2013 al Parlamentului European și al Consiliului din 26 iunie 2013 de stabilire a criteriilor și mecanismelor de determinare a statului membru responsabil de examinarea unei cereri de protecție internațională prezentate într-unul dintre statele membre de către un resortisant al unei țări terțe sau de către un apatrid, JO L 180, 29.6.2013, p. 31-59.
<i>Directiva privind condițiile pentru protecție internațională (2011/95/UE)</i>	Directiva 2011/95/UE a Parlamentului European și a Consiliului din 13 decembrie 2011 privind standardele referitoare la condițiile pe care trebuie să le îndeplinească resortisanții țărilor terțe sau apatrizii pentru a putea beneficia de protecție internațională, la un statut uniform pentru refugiați sau pentru persoanele eligibile pentru obținerea de protecție subsidiară și la conținutul protecției acordate, JO L 337, 20.12.2011, p. 9-26.

<i>Regulamentul (UE) nr. 492/2011</i>	Regulamentul (UE) nr. 492/2011 al Parlamentului European și al Consiliului din 5 aprilie 2011 privind libera circulație a lucrătorilor în cadrul Uniunii (Text cu relevanță pentru SEE), JO L 141, 27.5.2011, p. 1-12.
<i>Directiva privind libera circulație (2004/38/CE)</i>	Directiva 2004/38/CE a Parlamentului European și a Consiliului din 29 aprilie 2004 privind dreptul la liberă circulație și ședere pe teritoriul statelor membre pentru cetățenii Uniunii și membrii familiilor acestora, de modificare a Regulamentului (CEE) nr. 1612/68 și de abrogare a Directivelor 64/221/CEE, 68/360/CEE, 72/194/CEE, 73/148/CEE, 75/34/CEE, 75/35/CEE, 90/364/CEE, 90/365/CEE și 93/96/CEE (Text cu relevanță pentru SEE), JO L 158, 30.4.2004, p. 77-123.
<i>Directiva 77/486/CEE a Consiliului privind educația copiilor lucrătorilor migranți</i>	Directiva 77/486/CEE a Consiliului din 25 iulie 1977 privind educația copiilor lucrătorilor migranți, JO L 199, 6.8.1977, p. 32-33.
<i>Directiva privind reîntregirea familiei (2003/86/CE)</i>	Directiva 2003/86/CE a Consiliului din 22 septembrie 2003 privind dreptul la reîntregirea familiei, JO L 251, 3.10.2003, p. 12-18.
<i>Directiva privind protecția temporară (2001/55/CE)</i>	Directiva 2001/55/CE a Consiliului din 20 iulie 2001 privind standardele minime pentru acordarea protecției temporare, în cazul unui aflux masiv de persoane strămutate, și măsurile de promovare a unui echilibru între eforturile statelor membre pentru primirea acestor persoane și suportarea consecințelor acestei primiri, JO L 212, 7.8.2001, p. 12-23.
<i>Directiva privind condițiile de primire (2013/33/UE)</i>	Directiva 2013/33/UE a Parlamentului European și a Consiliului din 26 iunie 2013 de stabilire a standardelor pentru primirea solicitanților de protecție internațională, JO L 180, 29.6.2013, p. 96-116.
<i>Directiva privind returnarea (2008/115/CE)</i>	Directiva 2008/115/CE a Parlamentului European și a Consiliului din 16 decembrie 2008 privind standardele și procedurile comune aplicabile în statele membre pentru returnarea resortisanților țărilor terțe aflați în situație de ședere ilegală, JO L 348, 24.12.2008, p. 98-107.
<i>Directiva privind rezidenții pe termen lung (Directiva 2003/109/CE)</i>	Directiva 2003/109/CE a Consiliului din 25 noiembrie 2003 privind statutul resortisanților țărilor terțe care sunt rezidenți pe termen lung, JO L 16, 23.1.2004, p. 44-53.
<i>Regulamentul (CE) nr. 562/2006 de instituire a Codului Frontierelor Schengen</i>	Regulamentul (CE) nr. 562/2006 al Parlamentului European și al Consiliului din 15 martie 2006 de instituire a unui Cod comunitar privind regimul de trecere a frontierelor de către persoane (Codul Frontierelor Schengen), JO L 105, 13.4.2006, p. 1-32.

Protecția consumatorilor și a datelor cu caracter personal	
<i>Directiva privind drepturile consumatorilor (2011/83/UE)</i>	Directiva 2011/83/UE a Parlamentului European și a Consiliului din 25 octombrie 2011 privind drepturile consumatorilor, de modificare a Directivei 93/13/CEE a Consiliului și a Directivei 1999/44/CE a Parlamentului European și a Consiliului și de abrogare a Directivei 85/577/CEE a Consiliului și a Directivei 97/7/CE a Parlamentului European și a Consiliului (Text cu relevanță pentru SEE), JO L 304, 22.11.2011, p. 64-88.
<i>Directiva 87/357/CEE privind produsele care, nefiind ceea ce par a fi, pot pune în pericol sănătatea sau siguranța consumatorilor</i>	Directiva 87/357/CEE a Consiliului din 25 iunie 1987 privind apropierea legislațiilor statelor membre referitoare la produsele care, nefiind ceea ce par a fi, pot pune în pericol sănătatea sau siguranța consumatorilor, JO L 192, 11.7.1987, p. 49-50.
<i>Directiva privind vânzarea la distanță (97/7/CE)</i>	Directiva 97/7/CE a Parlamentului European și a Consiliului din 20 mai 1997 privind protecția consumatorilor cu privire la contractele la distanță - Declarația Consiliului și Parlamentului cu privire la articolul 6 alineatul (1) - Declarația Comisiei cu privire la articolul 3 alineatul (1), prima liniuță, JO L 144, 4.6.1997, p. 19-27.
<i>Directiva privind siguranța generală a produselor (2001/95/CE)</i>	Directiva 2001/95/CE a Parlamentului European și a Consiliului din 3 decembrie 2001 privind siguranța generală a produselor (Text cu relevanță pentru SEE), JO L 11, 15.1.2002, p. 4-17.
<i>Directiva 2009/39/CE privind produsele alimentare cu destinație nutrițională specială</i>	Directiva 2009/39/CE a Parlamentului European și a Consiliului din 6 mai 2009 privind produsele alimentare cu destinație nutrițională specială (reformare) (Text cu relevanță pentru SEE), JO L 124, 20.5.2009, p. 21-29.
<i>Directiva privind siguranța jucăriilor (2009/48/CE)</i>	Directiva 2009/48/CE a Parlamentului European și a Consiliului din 18 iunie 2009 privind siguranța jucăriilor (Text cu relevanță pentru SEE), JO L 170, 30.6.2009, p. 1-37.
<i>Directiva „Televiziune fără frontiere” (89/552/CEE)</i>	Directiva 89/552/CEE a Consiliului din 3 octombrie 1989 privind coordonarea anumitor acte cu putere de lege și acte administrative ale statelor membre cu privire la desfășurarea activităților de difuzare a programelor de televiziune, JO L 298, 17.10.1989, p. 23-30.
<i>Directiva privind serviciile mass-media audiovizuale (2010/13/UE)</i>	Directiva 2010/13/UE a Parlamentului European și a Consiliului din 10 martie 2010 privind coordonarea anumitor dispoziții stabilite prin acte cu putere de lege sau acte administrative în cadrul statelor membre cu privire la furnizarea de servicii mass-media audiovizuale (Text cu relevanță pentru SEE), JO L 95, 15.4.2010, p. 1-24.

<i>Directiva privind protecția datelor (95/46/CE)</i>	Directiva 95/46/CE a Parlamentului European și a Consiliului din 24 octombrie 1995 privind protecția persoanelor fizice în ceea ce privește prelucrarea datelor cu caracter personal și libera circulație a acestor date, JO L 281, 23.11.1995, p. 31-50.
<i>Directiva 2002/58/CE privind prelucrarea datelor personale și protejarea confidențialității în sectorul comunicațiilor electronice</i>	Directiva 2002/58/CE a Parlamentului European și a Consiliului din 12 iulie 2002 privind prelucrarea datelor personale și protejarea confidențialității în sectorul comunicațiilor publice (Directiva asupra confidențialității și comunicațiilor electronice), JO L 201, 31.7.2002, p. 37-47.
<i>Directiva privind practicile comerciale neloiale ale întreprinderilor față de consumatori (2005/29/CE)</i>	Directiva 2005/29/CE a Parlamentului European și a Consiliului din 11 mai 2005 privind practicile comerciale neloiale ale întreprinderilor de pe piața internă față de consumatori și de modificare a Directivei 84/450/CEE a Consiliului, a Directivelor 97/7/CE, 98/27/CE și 2002/65/CE ale Parlamentului European și ale Consiliului și a Regulamentului (CE) nr. 2006/2004 al Parlamentului European și al Consiliului („Directiva privind practicile comerciale neloiale”) (Text cu relevanță pentru SEE), JO L 149, 11.6.2005, p. 22-39.
<i>Directiva privind studiile clinice (2001/20/CE)</i>	Directiva 2001/20/CE a Parlamentului European și a Consiliului din 4 aprilie 2001 de apropiere a actelor cu putere de lege și a actelor administrative ale statelor membre privind aplicarea bunelor practici clinice în cazul efectuării de studii clinice pentru evaluarea produselor medicamentoase de uz uman, JO L 121, 15.2.2001, p. 34-44.
<i>Regulamentul nr. 536/2014 privind studiile clinice pe produse medicamentoase de uz uman</i>	Regulamentul (UE) nr. 536/2014 al Parlamentului European și al Consiliului din 16 aprilie 2014 privind studiile clinice intervenționale cu medicamente de uz uman și de abrogare a Directivei 2001/20/CE (Text cu relevanță pentru SEE), JO L 158, 27.5.2014, p. 1-76.
Justiția penală și procedurile alternative	
<i>Directiva privind dreptul la interpretare și traducere (2010/64/UE)</i>	Directiva 2010/64/UE a Parlamentului European și a Consiliului din 20 octombrie 2010 privind dreptul la interpretare și traducere în cadrul procedurilor penale, JO L 280, 26.10.2010, p. 1-7.
<i>Directiva privind dreptul la informare (2012/13/UE)</i>	Directiva 2012/13/UE a Parlamentului European și a Consiliului din 22 mai 2012 privind dreptul la informare în cadrul procedurilor penale, JO L 142, 1.6.2012, p. 1-10.

<p><i>Directiva privind dreptul de a avea acces la un avocat (2013/48/UE)</i></p>	<p>Directiva 2013/48/UE a Parlamentului European și a Consiliului din 22 octombrie 2013 privind dreptul de a avea acces la un avocat în cadrul procedurilor penale și al procedurilor privind mandatul european de arestare, precum și dreptul ca o persoană terță să fie informată în urma privării de libertate și dreptul de a comunica cu persoane terțe și cu autorități consulare în timpul privării de libertate, JO L 294, 6.11.2013, p. 1-12.</p>
<p><i>Carta drepturilor fundamentale</i></p>	<p>Carta drepturilor fundamentale a Uniunii Europene, JO C 326, 26.10.2012, p. 391-407.</p>
<p>Copiii cu handicap</p>	
<p><i>Decizia 2010/48/CE a Consiliului</i></p>	<p>Decizia 2010/48/CE a Consiliului privind încheierea de către Comunitatea Europeană a Convenției Națiunilor Unite privind drepturile persoanelor cu handicap, JO L 23, 27.1.2010, p. 35-61.</p>

Mai multe informații cu privire la Agenția pentru Drepturi Fundamentale a Uniunii Europene sunt disponibile pe site-ul FRA (fra.europa.eu).

Informații suplimentare referitoare la jurisprudența Curții Europene a Drepturilor Omului sunt disponibile pe site-ul internet al Curții: echr.coe.int. Baza de date HUDOC asigură accesul la hotărâri și decizii în engleză și/sau franceză, traduceri în alte limbi, note informative lunare legate de jurisprudență, comunicate de presă și alte informații despre activitatea Curții.

CUM VĂ PUTEȚI PROCURA PUBLICAȚIILE UNIUNII EUROPENE?

Publicații gratuite:

- un singur exemplar:
pe site-ul EU Bookshop (<http://bookshop.europa.eu>);
- mai multe exemplare/postere/hărți:
de la reprezentanțele Uniunii Europene (http://ec.europa.eu/represent_ro.htm),
de la delegațiile din țările care nu sunt membre ale UE
(http://eeas.europa.eu/delegations/index_ro.htm)
sau contactând rețeaua Europe Direct (http://europa.eu/europedirect/index_ro.htm)
la numărul 00 800 6 7 8 9 10 11 (gratuit în toată UE) (*).

(*) Informațiile primite sunt gratuite, la fel ca și cea mai mare parte a apelurilor telefonice (unii operatori și unele cabine telefonice și hoteluri taxează totuși aceste apeluri).

Publicații contra cost:

- pe site-ul EU Bookshop (<http://bookshop.europa.eu>).

Cum se pot obține publicații ale Consiliului Europei

Editura Consiliului Europei produce lucrări referitoare la toate sferile de referință ale Organizației, incluzând drepturile omului, științe juridice, sănătate, etică, afaceri sociale, mediu, educație, cultură, sport, tineret și patrimoniu arhitectural. Cărți și publicații în format electronic din catalogul extensiv al acesteia pot fi comandate online (<http://book.coe.int/>).

O sală de lectură virtuală permite utilizatorilor să consulte gratuit extrase din lucrările principale nou publicate sau texte în integralitate ale anumitor documente oficiale.

Informații despre Convențiile Consiliului Europei, precum și textele integrale ale acestora, pot fi obținute de pe site-ul internet al Biroului Tratatelor: <http://conventions.coe.int/>.

Copiii sunt îndreptățiți să se bucure de drepturi depline. Ei beneficiază de toate drepturile omului și de toate drepturile fundamentale și fac obiectul unor reglementări speciale, date fiind caracteristicile lor specifice. Manualul de față își propune să ilustreze modul în care legislația și jurisprudența europeană răspund intereselor și nevoilor specifice ale copiilor. De asemenea, ilustrează importanța rolului jucat de părinți și tutori sau alți reprezentanți legali și face referire, unde este cazul, la situațiile în care drepturile și responsabilitățile le revin în cea mai mare măsură persoanelor în grija cărora se află copiii. Manualul de față are ca scop creșterea gradului de conștientizare și îmbunătățirea cunoștințelor privind standardele juridice care asigură protecția și promovarea drepturilor copilului în Europa. El constituie un punct de referință în ceea ce privește dreptul Uniunii Europene (UE) și al Consiliului Europei (CoE) cu privire la aceste domenii, deoarece explică modul în care este reglementat fiecare aspect în dreptul UE, inclusiv în Carta drepturilor fundamentale a Uniunii Europene, precum și în Convenția europeană a drepturilor omului (CEaDO), în Carta Socială Europeană (CSE) și în alte instrumente ale CoE. Manualul este destinat profesioniștilor din domeniul juridic nespecializați, judecătorilor, procurorilor, autorităților de protecție a copilului, precum și altor practicieni și organizații responsabile cu asigurarea protecției juridice a drepturilor copilului. Acesta explică jurisprudența de bază, prezentând succint atât hotărârile majore ale Curții de Justiție a Uniunii Europene (CJUE), cât și pe cele ale Curții Europene a Drepturilor Omului (CEDO).

AGENȚIA PENTRU DREPTURI FUNDAMENTALE A UNIUNII EUROPENE

Schwarzenbergplatz 11 – 1040 Viena, Austria
Tel. +43 (1) 580 30-60 – Fax +43 (1) 580 30-693
fra.europa.eu – info@fra.europa.eu

CONSILIUL EUROPEI

67075 Strasbourg Cedex – Franța

CURTEA EUROPEANĂ A DREPTURILOR OMULUI

Tel. +33 (0) 3 88 41 20 18 – Fax +33 (0) 3 88 41 27 30
echr.coe.int – publishing@echr.coe.int

DEPARTAMENTUL PENTRU DREPTURILE COPILULUI

Tel. +33 (0) 388 41 25 07 – Fax +33 (0) 90 21 52 85
coe.int/children – children@coe.int

Oficiul pentru Publicații

ISBN 978-92-871-9899-0 (CoE)
ISBN 978-92-9239-931-3 (FRA)